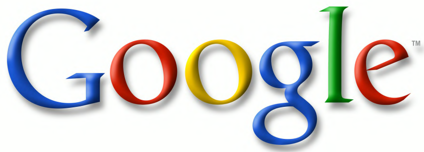

ГЛАСНИК

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

КЊИГА 75

РАСПРАВЕ И ДРУГИ ЧЛАНЦИ

У БЕОГРАДУ
У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
НА ПРОДАЈУ У КЊИЖАРНИЦИ В. ВАЛОЖИЋА
1892

ПРЕГЛЕД.

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ

90-ОРИХ КЊИГА ГЛАСНИКА

СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА

1841-1847-1891.

ПО ПИСЦИМА, ПО СТРУКАМА И ХРОНОЛОШКИ

ПРИРЕДИО

ЈОВАН БОШКОВИЋ

У БЕОГРАДУ

У ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1891

ПРЕДГОВОР.

Овај преглед садржине израђен је *налик* на таки рад у француској књижевности под именом „Revue des Deux Mondes Table Générale 1831—1874“ и други део, од 1875 амо.

Има библиографа, који мисле да је довољан и сам *Преглед по струкама*. Али ту читалац налази само оно, што је неки књижевник писао у једној струци, а не зна, је ли исти јоште што привредио и по којим струкама. Ако ће то да дозна, ваља сâм да тражи и да нађе. Место дакле да уради један за све, радили би многи сваки за се; осим што се за то иште и нека вичност, коју поједини треба истом себи да присвоји. С тога је потребан и *Преглед по писцима*, да би се брзо и лако могао сазнати целокупни рад писаца по свима струкама.

Мени неје пристајао у посао *Преглед по земљама и народима*, јер се у нас радило понајвише на предметима који се тичу српске народности или сродних словенских. Место тога саставио сам *Преглед хронолошки*. Он је потребан нарочито књижевноме повеснику. Из њега се може видети: које су идеје владале у књижевности, у неком времену, јесу ли се одржавале и даље развијале, какве су им нове придолазиле, а којих је нестајало, кад се који нови књижевник истакао, колико је књига излазило годишње и т. д.

У прегледу по струкама несам много цепкао на научне гране и огранке, врсте и разделе; јер нити је у нас тако много писаца нити су им радови тако разноврсни, као у великим светским књижевностима, да је требало то чинити. У том разделу може да ће стручњаци наћи, да по неки чланак не стоји на своме месту. Ради извине навешћу ово двоје: Има наукâ, које по једној страни својој могу да иду у једну струку а по другој у другу, на пр. *земљопис* може да иде и у природне науке и у друштвене: *биографије* могу да дођу и у политичку историју и у књижевну, и т. д. А друго, има и чланака, који по садржини својој могу да уђу у две у три струке. Ја сам таки материјал, штедећи простор, стављао понајвише само у једну струку, у ону, где ми се учинило да му је по већем делу садржине најприличније место.

Стручни људи могу зажелети место овакога рада друкчији, у облику научнога *регистра*. То за сада није могло бити, ево из којих разлога: Прво, 7-ога новембра ов. год. навршиће се Српскоме Ученом Друштву 50 година од постања његова; овај Преглед треба дотле да буде не само спремљен, него и наштампан. Друго, до краја ове године спојиће се законодавним путем обе наше научне дружине, Научна Академија и Учено Друштво, у једно друштво, у Академију наука и уметности, па и за то, оно друштво, које као тако престаје, треба да има до тога рока преглед свога целокупног рада. Треће, регистар не би могао бити готов пре две године; ено и регистар за Онкенову „Општу историју у посебним приказима“, који ће изнети 5 до 6 свезака, ради се већ 13 година, и тек у 14-ој или 15-ој години ако буде готов. Четврто, за убрзање рада, нау-

чни регистар не би се смео поделити међу књижевне почетнике; таке послове раде свуда онаке исте снаге, какве се ишту и за главно зборно дело, на пр. у немачкој књижевности: регистар имена и ствари за Онкенову Општу историју израђује д-р. О. Хене ам Рин. (Henne am Rhyn); главни регистар за реалну Енциклопедију целокупног лекарства удесио је д-р Л. Левин у Берлину и т. д. Најзад пето, за наше потребе ја мислим да ће бити довољан и оваки преглед, какав је овај, јер у нашој скромној књижевности нити има онолико „благословених многих ручица“ нити су разноврсни књижевни радови онако нагомилани, као у великим литературама, да не би могао да буде подесан и оваки начин, који, као што напред видесмо, може да буде од користи и у самој француској књижевности.

Издања С. У. Друштва, која се овде не помињу, ваља тражити на корицама друштвених књига.

У наводима, први број значи *књигу* Гласника, а други *страну*.

У Београду месеца априла 1891.

Јован Бошковић.

ПРЕГЛЕД
КЊИЖЕВНИХ РАДОВА
у 90-орим књигама гласника

I.

Преглед по презименима писаца
азбучним редом.

А

Јов. Ђ. Авакумовић.

Енглеска, француска и српска порота. 60, 257.—62, 2.—69, 97.—70, 1.—71, 1.

Јевта Аврамовић.

Повест Комнена монаха и Прокла монаха о различним деспотима Епира, и о тирану Томи деспоту и̓ Комнену и Прељубу. 14, 233.

А. Алексић.

Мачва, са нарочитим погледом на поплавне прилике. (Са цртежима). 72, 1.— Морава. Са 61 сликом. 11, 1, другога одељка.

Лазар Арсенијевић.

Б

Јов. Балукчић.

М. Бан.

А. В. Богић.

В. Богишић.

Јован Бошковић.

Стојан Бошковић.

Коста Бранковић.

Предговор к првој књизи Гласника. 1, I. — Кратки преглед постанка и радње Друштва Српске Словесности до конца 1846. 1, 205. — Беседа на св. Саву 1860. 13, 378. — Развитак Велике Школе. 18, 1.

В.

Михаило Валтровић.

Извештај изасланика уметничког одбора, Д. С. Милутиновића и М. Валтровића, о своме пословању по Србији. 36, 294. — Говор на другој изложби снимака архитектонских, скулптурних и живописних, 14 апр. 1874. 41, 339. — Говор на четвртој изложби снимака, 1 маја 1877. 46, 242. — Извештај уметничком одбору, изасланика Д. М. и М. В., о снимању живописних и архитектонских старина српских. 47, 232. — 48, 449. — 52, 265. — 53, 234. — 64, 408. — Извештај о угарској земаљској изложби у Будим-Пешти 1885. 69, 259.

А. Васиљевић.

Кратки преглед Хеглове философије. 17, 183. — О психолошком методу у Енглеској, Француској и Германији. 25, 250. — О логичким заблудама или привидним доказима. 31, 1. — О слободној вољи. 35, 104. — Одношај између физичних и душевних особина расе и спола; једно питање из поређене психологије. 55, 55. — О границама знања. 60, 106. — Психолошке особине српскога народа. 66, 49.

Д-р Стојан Вељковић.

О хапсанама (затворницама). 10, 278.

Милован Видаковић.

Автобиографија. (Одломак). 30, 92.

Гаврило Витковић.

Критички поглед на прошлост Срба у Угарској. 28, 1. — 30, 1. — 37, 250. — 38, 193. — 39, 117. — 43, 70. — Извештај о путовању ради истраживања српских историјских споменика по средњој Угарској. 28, 449. — О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића. 34, 151. — Нови подаци за историју српских пресељеника у Угарској. Као извештај о путовању 1871. 36, 1. — Извештај Максима Ратковића, ексарха београдског митрополита, 1733. 56, 117. — Прошлост, установа и споменици угарских краљевских Шајкаша. 67, 1. — Нови историјски споменици. 73, .— Споменици из будимског и пештанског архива. 3, 4, 5 и 6, другога одељка.

Д-р Михаило Вујић.

Историја као наука. 45, 201. — Теорија и практика новчаничних банака. 66, 228.

А. Вукомановић.

Грађа за историју народа и књижевности српске: Повест от битија и о царствих васех родов. 10, 211. — О Кнезу Лазару. Из рукописа 17 века. 11, 108. — Живот архиепископа Максима. Из рукописа 17 века. 11, 125. — Летопис царем српским. Из рукописа 17 века. 11, 144.

Светислав Вуловић.

Говор о животу и 50-годишњем књижевном раду јубилара Ђ. Малетића. 65, Изводи из записника.

Г

Јован Гавриловић.

Прилог за географију и статистику Србије. 3, 186. — 4, 227. — О Магазину Далматинском. 3, 297. — Главни извод пописа у Србији 1854-55. 9, 224. — Простор српске патријаршије. 9, 227. — О нашим пећским патријарсима. 19, 75. — Прилог к биографији Вука Стеф. Караџића. 33. 269.

Глиша Гершић.

Реферат о расправи Ч. Мијатовића: Научност политичне економике. 28, 354. — Поглед на најновији развитак међународног права и његове науке. 32, 36. — Територијалне промене, национална мисао у старо, средње и ново време, и начело оштега гласања (плебисцит). 46, 42. — Национално начело у деветнаестом веку. 47, 78. — Мале државе у данашњем међународном склопу. 52, 215. — Теорија о повратној сили зáкôнâ. 54, 1. — Поглед на борбу између централизације и самоуправе (децентрализације), на западу и у нас. 55, 91. — Природа државине и основа њене правне заштите, са критичним погледом на наш грађански законик. 64, 99.

Јеврем Грујић.

Некролог Андрије Стаменковића, од Ј. Г. 15, 318.

Д

Ђ. Даничић.

Српски акценти, II. 8, 1. — III и IV. 11, 1. — Разлике између српског и хрватског језика. 9, 1. — Рукопис Кипријанов. 9, 245. — Рукопис Александров. 9, 256. — Пролог на кожи. 10, 340. — Три српске хрисовуље: а) краља Стефана IV; б) цара Лазара Хиландару 1380; в) Гргура Вуковића, брата му Ђурђа и Лазара, и матере Маре — Хиландару 11, 130. — За црквену историју српску. Из рукописа 17 века. 11. 160. — Шта је писао високи Стефан. 11, 166. — Тајна буквица у старим рукописима. 11, 171. — Рукопис архиепископа Никодима. 11, 189. — Српска деминуција и аугментација 12, 474. — Похвала Кнезу Лазару, 14 до 15 века. 13. 358. — Хрисовуља краља Стефана, потоњега цара, Трескавцу. 13, 369. — Филип Мезијер о цару Стефану. 21, 277.

Д-р Л. Докић.

О старом гробљу у Подрињу. Извештај Љ. К. и д-ра Л. Д. 51, 22.

Ј. Драгашевић.

Прилог за географију Србије. С картом. 36, 58. — Млава и Пек. С картом Хомоља. 43, 261. — Археологијско-географијска истраживања. 45, 1.

Марко Драговић.

Материјали за историју Црне Горе. Прилог I. Из времена владања владике Петра I. 55, 283. — Прилог II. 63, 121. — Прилог III. 65, 129. — Прилог IV. Русија и Црна Гора од 1780 до 1790, 72, 217. — Прилог V. Преписка владике Петра II са̀ Аустријом. 73, .— Три писма владике Данила II Њ. 63, 267. — Грађа за историју града Рисна. 73.

Архимандрит Н. Дучић.

О српској општини у Трсту. 26, 1. — Врањина у Зети и хрисовуље на Цетињу. 27, 164. — Хронограф житомишљићки. 32, 239. — Црна Гора. Биљешке. С картом. 40, 1. -- Бока и Зета. 42, 153. — Морача и Острог у Црној Гори. 43, 52. — Реферат о грађи за српску црквену историју. Од И. Јастребова. 48, 427. — Старине хиландарске, 56, V. — О јепископијама зетској и дабарској. 57, 71. — О другом крштењу Немањином. Од И. Павловића. 59, 112. — О расправи „Три потомка Немањина". Од И. Павловића. 59, 118. — Реферат „О пореклу Кнеза Лазара". Од И. Павловића. 59, 125. — Књижевне оцене. I. О „Зборнику правила светијех апостола, васељенских и помјесних сабора". С грчкога превео архимандрит Н. Милаш. — II. „О јерархичном положају сарајевске митрополије", написао Н. Милаш; и о расправи „Ein Kampf um's Recht, Beitrag zur Lösung der orthodoxen Kirchenfrage in Bosnien-Herzegovina", написао протосинђел Радић, 60, 319. — Три рукописна документа 72, 184. — Крмчија морачка. 8, 1, другога одељка. — Борба добровољачкога ибарског кора. 13, 1, другога одељка. (Гледај и председничке говоре на скуповима Друштва).

Ђ

Д-р Владан Ђорђевић.

Хус и хуситска крајина. Литерарно-историјска студија. 26, 104. — О лимфолипћењу (De Lymphorrhoea). 29, 70. — О каутерисању (жежењу) рана у опште и разголићених вена на по се. Болничко-експериментална студија. 33, 236.

Пера Ђорђевић.

Прилози за синтаксу српскога језика. I. О падежима без предлога. 68, 110. — 69, 1.

Јанићије Ђурић.

Повесница Карађорђевог времена. 4, 75.

Ж

Мита Живковић.

Србуље у Сарајеву, I до XIV. 63, 179.

Петар Живковић.

Графично представљање вредности простог односа тачке у низу и зрака у прамену. 54, 129. — Прилог алгебарским влацима вишега ступња. I. 57, 181. — II. 69, 266. — О инволуторијској системи тачака код сферних огледала. 64, 235.

Ж. Жујовић.

Научност политичне економије. 26, 44.

Јован Жујовић.

Грађа за геологију краљевине Србије. I° Прилог за геологију југоисточне Србије, са једном геолошком картом и неколико слика. II° О неким стакластим стенама. III-е Корсит са Рудника. 55, 164. — IV° Долерити у Србији. 64, 225. — Нове петрографске врсте. 60, 153.

З

И. Захаријевић.

Србин. (Песма). 1, 81. — Говор Калистенов противу Клеона. Из К. Руфа. (Превод). 1, 98.

Милош Зечевић.

Оцена рукописа Лазара Арсенијевића (Бата-Лаке). 52, 298.

Лука Зоре.

Прилог за историју манастира Требиња. 63, 237.

И

Д-р А. П. Ивановић.

Опис округа крајинског. 5, 227.

Мих. Ник. Илић.

Моравска клисура међу Овчаром и Кабларом. Са једним планом. 42, 186.

Д. Исаиловић.

О удвојавању српских сугланика. 5, 14.

J.

В. Јагић.

Још нешто о животу св. Ђурђа Кратовца. Додатак к 21 књизи Гласника, стр. 97—156. 40, 121. — Константин филсоф и његов живот Стефана Лазаревића, деспота српског. По двјема српско-словенским рукописима изновице издао. 42, 223. — Исправци и додаци к животу Стефана Лазаревића. 42, 373.

Владимир Јакшић.

Грађа за државопис Србије. Климатски одношаји земље. 3, 262. — Број и покрет људства у Београду. 4, 249. — Општи покрет људства Србије у години 1852, испоређен с петнаестолетним временником. 5,254. — Климатски одношаји земље у половини 19 века. 6, 227. — Растење општега благовања и раскоши. 6, 270. — Општи покрет људства у години 1853, сравњен са шеснаестолетним временником. 6, 303. — Број и покрет људства главнога града Београда. 7, 231. — Климатски одношаји земље у години 1854. 7, 280. — Покрет људства Србије у години 1854. 7, 303. — Климатски одношаји земље. 8, 283. — Густина насељености Србије. 31, 89. — Нестајање српског народа у Угарској. 33, 38. — Становништво ђаковачке бискупије у Славонији. 34, 1. — Боловање и умирање српске стајаће војске. 35, 238. — Стање земљорадње у Србиј . État agricole de la Serbie. Са 12 графичких таблица. 41, 1. — Прослава 50- годишњице књижевног рада Вл. Јакшића. Отпоздрав. 71, 291.

Милован Јанковић.

Буквар за старо и младо. 15, 1.

И. Јастребов.

Подаци за историју цркве у Старој Србији. По изворима на српском и турском језику. Са уводом П. С. Срећковића. 40, 182. — Додатак к забелешкама штампаним у Гласнику 40. 42, 353. — Синан-паша и Кукли-бег. Белешке из Старе Србије поводом књижице проф. Срећковића. 43, 1. — Препис хрисовуље на Цетињу о манастиру св. Николе на Врањини. 47, 219. — О православним српским старим и новим црквама у округу скадарском. 48, 358. — Јепископија зетска. 48, 390. — Садржај фермана католичком свештенству према митрополиту херцеговачком и босанском. 48, 405. — О имену Црне Горе. 48, 419. — Хрисовуља дечанског краља од год. 1326.

49, 355. — Додатак мојим белешкама из Старе Србије. 51, 53. — Наставак бележака из мог путовања по Старој Србији. 57, 38. — Нешто о Горњој Морави. Са земљописном картом. 60, 123.

Едвардо Јелинек.

Чешка библиографија у колико се тиче јужних Словена (до 1877). 52, 163.

Даворин Јенко.

Српска краљевска химна. 58, 1.

Д-р Конст. Јос. Јиречек.

Типик св. Саве за манастир Студеницу. 40, 132. — Уговор Стефана Првовенчанога с Дубровчанима. 47, 304.

Алекса С. Јовановић.

Задруга по прописима нашег грађанског законика. 36, 220. — Пчиња. 49, 318.

Богољуб Јовановић.

Умирање учитеља основних школа. С графичким таблицама. 43, 347. — Манастирско непокретно имање у краљевини Србији. 62, 173. — 64, 1. — Стање јавне наставе у краљевини Србији за 1878 и 1879 школску год. Са две графичке таблице. 70, 65. — 71, 72.

Владимир Јовановић.

Наука о саставу и животу прорашћа. 16, 43. — Климатологија. 17, 1. — Општина. 34, 87. — Социјализам или друштвено питање, од најстаријих времена па до данас. 39, 1. — Статистични преглед нашега привредног и друштвеног стања, с обзиром на тако стање других држава. 50, 165. — 51, 158. — 52, 1. — Друштвена и међународна борба за опстанак. 60, 165. — Нови статистични преглед финансијског стања Србије у год. 1880, 81 и 82. 68, 1. — При-

вредни ред и покрет у друштвеном и међународном животу. 71, 158. — (Гледај и председничке беседе на скуповима Друштва).

Димитрије С. Јовановић.

Како су се шириле међе српској држави за владе Стефана Душана, и области његове царевине. 68, 76.

Драгољуб К. Јовановић.

Црна Река. Прилог за историју и етнографију Србије. 54, 187. — Из тимочке крајине. Кнежевачки округ. Прилог за историју и етнографију Србије. 70, 149.

Коста Јовановић.

Реферат о расправи Ч. Мијатовића: Научност политичне економике. 28, 333.

Д-р Милан Јовановић.

Општа биостатика, с погледом на статистику живота и здравља у Србији. 20, 102.

Радован П. Јовановић.

Стари српски буквар, штампан са бакрореза 1780 у Новом Саду. 63, 251.

Живојин Јовичић.

Писмо писано митрополитом црногорским Савом митрополиту московском Платону 1776. 22, 357.

Архимандрит Сава Јовшић.

Некролог К. Бранковића. 19, 346.

К.

А. Калауз.

Српске народне песме. (Напеви). Свеска 3 и 4. 74, 1.

М. П. Катанчић.

Спомен Београда, негдашњега Сингидуна. 5, 113.

Љубомир Клерић.

Како се теоријски тумачи и на ствар примењује једна нова направа за ломљење стена, коју је изумео Љ. К. 36, 275. — Кинематички проблеми. Неколико задатака о геометријским значењима и њихова примена. 41, 283. — Примена графостатике на решавање геометријских задатака. 41, 316. — Мера дужине (comparator) независна од промене топлоте. Измислио и конструисао Љ. К. 42, 363. — Теорија и конструкција поларног пантографа. 43, 238. — Нападна тачка и величина центрифугалне силе у кружној површини. 44, 153. — Примена графодинамике на геометрију. 45, 174. — Примена кинетике на геометрију. 48, 299. — Како се графичким путем одређује услов равнотеже између сила молекиларних и динамичких. 48, 332. — Како се геометријски постројава „Ламезанова површина." 48, 352. — Компенсовано клатно не постоји. 49, 265. — О старом гробљу у Подрињу. Извештај Љ. К. и д-ра Лазе Докића. 51, 22. — Теорија и практика компенсације клатна. 51, 26. — О резултујућем дејству лењивих (реактивних) сила на обртну осу, при окретању физичких тела око исте. 52, 195. — О средишту сила у равни у опште. 54, 115. — О једначини хроиографа код опште-промењивог кретања. 60, 140. — О уздужном профилу суда сталнога хидрауличног притиска (Њутенова катаракта). 66, 381.

Ј. Кнежевић.

Одредба тежишта линија, полигона и равних површина. 49, 277.

Љ. Ковачевић.

Неколико прилога за црквену и политичку историју јужних Словена, I до V. 63, 1. — Белешке и натписи. Друга руковет. 56, 327.

Риста Ковачић.

Српске насеобине у јужној Италији, I. 62, 273. — 13 писама српских у архиву дубровачке републике (1593 до 1705). 63, 221.

Х. Јордан Константинов.

Српске старине. 8, 131.

Хаџи-Сава Косановић, митрополит.

Српске старине у Босни. Неколике биљешке. 29, 158. — 38, 141. — Биљешке о Богомилима. Исписао из старог рукописа. 37, 179. — Црте из Босне. 69, 243.

Д-р Н. Крстић.

Разматрања о Душановом законику. 6, 88. — 7, 22. — Одговори на неколико питања из српске историје 7, 86. — Разматрања о старим српским правима. 9, 60. — 11, 204. — Бој под Београдом у години 1456. 19, 1. — Белешке о Филипу Вишњићу. 20, 236. — (Гледај Гласник 22, 77). — Извештај о рукописима, што је Друштву на оцену поднео д-р Ђ. Мушицки. 72, 106.

Милан Кујунџић.

Философија у Срба. 23, 155. — Шта је и колико је рађено у нас на „лођици". 29, 256.

Л.

П. Лавровски.

О манастиру Раваници. Стари запис. 12, 681.

Д-р Марко Леко.

О тиофену у бензолу из анилина. 64, 232. — О изналажењу живе и сублимата у токсиколошком испитивању органских материја. 68, 214.

Архимандрит Леонида.

Сима М. Лозанић.

Љ.

Симо Љубић.

М.

В. В. Макушев.

Прилози к српској историји 14 и 15 века. 33, 164. — Писмо председнику Српскога Ученог Друштва. 53, 232. — Историјски споменици из италијанских архива. II књига. 14, 1, другога одељка.

Ђорђе Малетић.

О народној песми „Страхинић бан.“ 18, 253. — Критика. „Последња деспотица смедеревска. Драма Л. Телечкога“. 22, 303. — Историјски развитак београдске гимназије, од њеног постанка до данас. 24, 136. — Прослава 50-годишњице књижевнога рада Ђ. Малетића и М. Бана, 8 и 9 септ. 1885. Отпоздрав. 65, 1.

Јосиф Маринковић.

Четири композиције: а) Пред спомеником Кнеза Михаила. б) Ој месече! в) Ала ј' леп овај свет! г) Поток жубори (двопев). 58.

Јован Мариновић.

Стање јавне наставе у кнежевини Србији. 1, 201.

Димитрије Матић.

Говор о завођењу читаоница по селима. 3, 41. — Кратки преглед историјског развитка начела права, морала и државе, од најстаријих времена до наших дана. 3, 63. — Поглед на свезу између наука, по Пелтану. 15, 249. — Хиљадугодишња светковина св. Ћирила и Методија. Беседа. 16, 1. — О вештинама. 17, 281.

Д-р Стеван Мачај.

Грађа за топографију округа кнежевачког. С картом. 19, 285. — Црноречки округ. 73, 1.

Д-р Аћим Медовић.

Округ пожаревачки, са земљовидом, државописно и (по већој части) повесно описан. 4, 185.

Чед. Мијатовић.

Критика. „Историја народног образовања код Срба Увод“. 23, 254. — Финанције српскога краљевства. Политично-економни погледи, I. 25, 177. — II. Извори за финанцијски доходак у 13 и 14 веку. 26, 152. — Научност политичне економике. 28, 299. — Студије за историју српске трговине 13 и 14 века. 33, 191. — 37, 189. — 38, 79. — Цар Урош и краљ Вукашин. Историјска студија. 35, 125. — Пре триста година. Прилог к изучавању извора за историју нашега народа. 36, 155. — Балшићи, скице за историју Зете. 49, 125. — Балшићи, генеалошка студија. 66, 147. — Прослава 50-годишњице књижевнога рада Вл. Јакшића. Беседа. 71, 291.

Јов. Миленковић.

О рекама у Србији. 19, 265.

М. Ђ. Милићевић.

Преглед задружног стања Срба сељака. 9, 145. — О васпитању у Америци, по Лабулеју. 17, 301. — Метеорски манастири у Тесалији. 18, 189. — Синђелија попа Матије Алексића из Бранковине, од год. 1793. 20, 132. — Сврљишки одломци јеванђеља и запис од год. 1279. 20, 244. — Манастири у Србији. 21, 1. — Нешто о Васојевићима. 22, 67. — Живот Срба сељака, I. а) Година у селу. б) Чини, бајање и други народни обичаји „од колевке до мотике“. 22, 79 и 151. — II. 37, 109. — III. Игре. 45, 293. — Школе у Србији. 24, 1. — Ђорђе Бранковић, последњи деспот српски. Написао А. Убичини. Превод. 28, 287. — Оцена рукописа Лазара Арсенијевића (Бата-Лаке). 52, 298. — О автобиографији Атанасија Николића. 59, 115.

Милош С. Милојевић.

Правила св. Петке (Параскеве) српске. 31, 311. — Правила св. Симеуну српском. Из вучитрнског пролога. Са снимком. 32, 149. — Општи лист патријаршије пећске. 35, 1. — Дечанске хрисовуље. 12, 1, другога одељка.

Драгутин С. Милутиновић.

Извештај изасланика̂ уметничког одбора, Д. С. М. и М. В., о своме пословању по Србији. 36, 294. — Говор при отварању изложбе снимака српских уметничких старина. 44, 169. — Извештај уметничком одбору, од Д. С. М. и М. В. 47, 232. — 48, 449. — 52, 265. — 53, 234. — 64, 408. — Кратка расправа при изложби снимака. 47, 243. — Извештај о угарској земаљској изложби у Будим-Пешти 1885. 69, 259.

Сима Милутиновић Сарајлија.

Светломе покровитељу Д. С. С. Кнезу српском, Господару Александру Карађорђевићу, приликом кад је украшен рус. цар. орденом св. Ане I степена (песма). 1, 70. — Боговој (песма). 1, 72. — План, како би се могло доћи до нове српске историје. 2, 161.

Јован Мишковић.

Опис рудничког округа. С картом и таблицом. 34, 178. — Наставак, с једном таблицом даљина. 41, 104. — Грађа за новију историју Србије. 48, 152. — Кнежевачки округ, са картом. 49, 53. — Топографски речник јагодинског округа. 61, 1. — Кратки опис јагодинског округа. 64. 190.

Никола Мусулин, Гомирац.

Запис црногорског владике Данила I. 17, 315.

Д-р Ђорђе Мушицки.

Судбина ћирилских слова у аустријској држави. 1, 127. — Одговор на Изјаву г. Ј. Живановића о расправи „Судбина ћирилских слова у аустријској држави“. 55, 341.

Н.

К. Невострујев.

Двије старинске српске молитве. 20, 136. — Три молитве: а) О постављању цара. б) Ћесара и деспота. в) кнеза. С напоменама. 22, 360. — Писмо Доминика архиепископа венедичког патријарху артиохијском Петру о опресанцима и одговор истога патријарха. 22, 371. — Три хрисовуље у Хиландару. 25, 272.

Матија Ненадовић прота.

Одривци за српску историју, нађени у манастиру Купинову. 2, 225.

Димитрије Нешић старији.

Живот св. Саве, првог архиепископа српског. С рускога. 8, 153.

Димитрије Нешић.

Покушај квадратуре круга. 46, 177. — Неколико нових интегралних образаца. 51, 138. — Неколико нових образаца за број комбинација са задатим збиром. 54, 111. -- Нови обрасци за број комбинација друге, треће и четврте класе, при неограниченом и броју и понављању основака. 60, 136.

Светозар Ј. Никетић.

Насртања римских папа на српску и хрватску цркву. (С рускога). 23, 74. — Историјски развитак српске цркве, I. 27, 81. — II. 31, 44.

Атанасије Николић.

Прилог к српској синонимици 1, 17. — Прилог к српским древностима. 1, 184. — Говор против поделе Друштва на одсеке, и о завођењу читаоница по општинама. 3, 30.

Срђ Николић.

Стојан Новаковић.

Н.

К. Невострујев.

Двије старинске српске молитве. 20, 136. — Три молитве: а) О постављању цара. б) ћесара и деспота. в) кнеза. С напоменама. 22, 360. — Писмо Доминика архиепископа венедичког патријарху артиохијском Петру о опресанцима и одговор истога патријарха. 22, 371. — Три хрисовуље у Хиландару. 25, 272.

Матија Ненадовић прота.

Одривци за српску историју, нађени у манастиру Купинову. 2, 225.

Димитрије Нешић старији.

Живот св. Саве, првог архиепископа српског. С руского. 8, 153.

Димитрије Нешић.

Покушај квадратуре круга. 46, 177. — Неколико нових интегралних образаца. 51, 138. — Неколико нових образаца за број комбинација са задатим збиром. 54, 111. — Нови обрасци за број комбинација друге, треће и четврте класе, при неограниченом и броју и понављању основака. 60, 136.

Светозар Ј. Никетић.

Насртања римских папа на српску и хрватску цркву. (С рускога). 23, 74. — Историјски развитак српске цркве, I. 27, 81. — II. 31, 44.

Атанасије Николић.

Прилог к српској синонимици. 1. 17. — Прилог к српским древностима. 1, 184. — Говор против поделе Друштва на одсеке, и о завођењу читаоница по општинама. 3, 30.

Срђ Николић.

План, како би се могло доћи до нове српске историје. 2, 174. — Српски правопис. (Друштвени правопис). Предговор. 4, 1. — Павла J. Шафарика „Избор југословенских достопаметности". 4, 278.

Стојан Новаковић.

Прилог српској историји око 1790. 20, 22. — Хрисовуља краља Милутина. 20. 214. — Служба и живот св. Ђорђа Кратовца. По рукопису 17 вијека. 21, 98. — Нешто о Кнезу Лазару. По рукопису 17 вијека. 21, 157. — Топографски рјечник уз „Опис Босне и Херцеговине". 22, 47. — Прилози к историји српске књижевности. По рукопису 16 века. I. Живот Јоакима Сарандапорског. II Живот Јована Рилског. 22, 233. — III. Један стари свјетовни зборник ћириловски. По рукопису 17 века. 25, 19. — IV. Срби Мухамедовци и турска писменост. На основу књиге д-ра О. Блау-а. 26, 220. — V. Живот српског испосника Петра Кориштког. 29. 308. — VI. Јеротија Рачанина пут у Јерусалим, 1704. 31, 292. — VII. Трећа редакција Доментијанова „Живота св. Саве". 32, 209 — Повеља краља босанскога Стјепана Остоје војводи Хрвоју и сину му Баоши, од 1400. 23, 48. — Писмо св. Саве од 1193, или уговор којим је од Светогораца купио земљу за виноград хиландарски. 25, 305. — Библиографија српске и хрватске књижевности, с додатком онога што су странци о нама писали, за 1868. 26, 256. — За 1869. 27, 342. — За 1870. 31, 348. — За 1871. 35, 260. — За 1872 и 1873. 40, 273. — За 1874. 41, 362. — За 1875. 44, 305. — За 1876. 46, 259. — Хрисовуља Душанова од 20 септ. 1351. 27, 285. — Италијански архиви и наша историја. 28, 429. — Из хронике деспота Ђурђа Бранковића, с додатком некојих докумената који се њега тичу. 33, 135. — Стари српско-словенски букварь, с неколиким белешкама за историју букварa у опште. 34, 53. — Српски историјско-етнографски музеј. Предлог и нацрт. 34, 336. — Физиологија гласа и гласови српскога језика. Лингвистичка студија. 37, 1. — Два прилога к српским старинама. I. Звона градачка. II. Хрисовуља краља Стефана

Душана манастиру трескавачком. 41, 356. — Српски поменици 15 до 18 века. 42, 1. — Акценти штампаних српскословенских књига. 44, 1. — Акценти трговишкога јеванђеља од 1512 године. 47, 1. — Божидара Вуковића зборници за путнике, издања позната и непозната. Библиографијски извештај. 45, 129. — Хронограф, цароставник, тројадик, родослов. 45, 333. — Буквари за Србе од 1727 и 1734. Прилог за расправу питања: где су се почеле штампати књиге новије српске књижевности. 46, 230. — Српске области 10 и 12 века. 48, 1. — Варлаам и Јоасаф. Прилог к познавању упоредне литерарне историје у Срба, Бугара и Руса. 50, 1. — Велики челник Радич или Облачић Раде. 50, 122. — Приповетка о Александру Великом. 9, 1, другога одељка.

О.

Стојан Обрадовић.

Опис округа ужичког. 10, 296. — Грађа за историју народа округа подринског. 36, 120.

П.

Иван Павловић.

Хронолошке белешке св. Саве о Стефану Немањи. 47, 276. — Неколико хронолошких питања из српске историје. 48, 221. — О св. Луци и пренашању његовог тела. Рукопис српски друге половине 15 века. 51, 70. — Хронешке белешке Нићифора Григоре о краљу Милутину. 51, 101. — Српска писма у француским архивама. 51, 113. — Историјске расправе: а) Три потомка Немањина. б) Порекло Кнеза Лазара. 57, 149. — Житија краљ српских. 7, 1, другога одељка.

Д-р Јосиф Панчић.

Рибе у Србији (Pisces Serbiae). 12, 500. — Живи песак у Србији и биље што на њему расте. 16, 197. — Шафран.

18, 213. — Грађа за фауну кнежевине Србије. 26, 62. — Шумско дрвеће и шибље у Србији. 30, 129. — Д-р Роберто де Визијани. 47, 312. — Соко-Бања, први метеорит у Србији. 48, 241. — Грађа за флору кнежевине Бугарске. 53, 161. — Нова грађа за флору кнежевине Бугарске. 66, 103. — Ортоптере у Србији. 15, 1, другога одељка.

И. Папљонски.

Српска сабља код кнеза Сергија Григоријевића Голицина. 25, 311.

Богољуб Петрановић.

Обичаји српског народа у Босни, I. 28, 176. — II. 29, 237. — III. 30, 313.

М. Петровић.

Неколико приложака експерименталној физици. 49, 350.

Д-р Сава Петровић.

Рамондије у Србији. Са две слике у прилогу. 62, 101.

А. Петронијевић.

План, како би се могло доћи до нове српске историје. 2, 156.

Милан А. Петронијевић.

Три писма из архиве министарства иностраних послова у Москви. 15, 259. -- Хрисовуље Стефана краља и цара Србије и Романије. Превод с јелинског. I. 26, 20. — II. 32, 278.

Архимандрит Гаврило Поповић.

О удвајању сугласних слова у српским речима. 1, 58. — Нешто о наречју. 1, 64. — Беседа. 4, 16. — Лаж по нужди. Превод из Чока. 4, 19. — Предлог Друштву С. С. 6, 1. — Писмо г. Пљуша своме сроднику Амедеју: О пространству и границама човечјег разума. Превод. 6, 8. —

Мишљење о књижевном језику српском. 7, 1. — Похвална реч св. Сави. 8, 62. — Свети Урош пети, последњи цар српски. С рускога. 11, 95.

Ђорђе Поповић.

Турске и друге источанске речи у нашем језику. Грађа за велики српски речник. 59, 1.

Јован Стер. Поповић.

Називословне речи, израђене Друштвом С. С. 1, 1. — Разлози о називословним речима. 1, 9. — О српским речима пределним. 1, 21. — Покушај синонимног речника. 1, 25. — Речи српско-словенске, у влашком језику познате. 1, 30. — Примедба при читању српских књига. 1, 65. — Стање српског народног музеја. 1, 153. — Одломак једне песме од године 1776. С примедбом. 1, 258. — Је ли нужно употребљавати грађанску азбуку у српској књижевности. 3, 21.

Милош Поповић.

Црна Гора и Црногорци. 1, 187. — Законик цара српског, Стефана Душана Силног. Превод с чешкога. 2, 84. — Статут Пољички. По Павлу Ј. Шафарику. 9, 127.

Протојереј Г. Поповић.

Писмо српских кнезова ужичким Турцима, од год. 1804. 17, 317.

Стеван Д. Поповић.

Букварска методика у Срба. 38, 1.

Драгутин Посниковић.

Библиографија српске и хрватске књижевности, за године 1877 и 1878. 65, 1, — За годину 1883, I. 57, 1. — II. 59, 1. — За годину 1884. 61, 1.

И. Пчелар.

Округ крајински. 9, 189.

Р.

Вукашин Радишић.

Езоп и његове басне. Превод из Кораја. 4, 32.

Д-р Јов. Ристић.

Српски рукописи у царској библиотеци париској. 6, 161. — О историјској важности успоменâ неких старијих путника, који су кроз Србију прошли. 6, 209. — Књижевне слике. 8, 83. — Спољашњи одношаји Србије. I. Србија и српски покрет у Угарској 1848 и 1849. 55, 1. — II. Србија и кримска војна (1852—1856). 60, 1. — III. Пропаст олигархије, 1856 до 1858. 66, 1.

Димитрије Руварац.

Ко је наследник српске пећске патријаршије и коме за данас по праву припада врховно право над сарајевском православном митрополијом? Исторично-критична црта. Од В. С. Д. 62, 125. — Ко је писац књиге: „Житије и славнија дјела Государа императора Петра Великаго?“ 72, 193. — Договор и одлука српских народних старешина и првака у Београду 1733. 72, 201. — Владика Теофан Живковић. (Некролог). 72, 298.

Архимандрит Иларион Руварац.

Натпис у цркви села Богдашића близу Котора. 21, 359. — Житије цара Уроша, од Пајсија пећског патријарха. 22, 209. — О каталозима пећских патријараха, 23, 240. — 47, 265. — Бегство патријарха Арсенија IV, по опису његова протосинђела Партенија. 23, 252. — Прилошци к објашњењу извора српске историје. 47, 177. — 49, 1.

Доброслав Ружић.

О значају Amphioxus lanceolatus-a. 70, 239.

С.

Милан А. Симић.

Нацрт грбова српских земаља и владалаца. 9, 341.

Алекса Н. Спасић.

Новац и кредит. I. 28, 228. — II. 29, 1. — Финанције и народи. Прва књига. 31, 144.

Д-р Милован Спасић.

Нешто о нашој цркви под турском владом и о томе, за што се више Срба потурчило у Босни, него у Србији и Херцеговини. 1, 140. — Статистични подаци школских завода у кнежевини српској. 9, 162. — Од 1856|7 до 1860|1 школске године. 14, 282. — Неки подаци из времена нашега првог рата за ослобођење и независност (1876). 63, 240. — Подаци о аграрним односима хришћана у ослобођеним крајевима, округа топличког и врањског, за време турске владавине. 71, 219. — Неки подаци о основним школама у Србији, 1845 до 1861. 73.

Сава Сретеновић.

О црквено-словенском језику, његовом почетку, образовачима и историјским судбинама. С рускога, I. 7, 114. — II. 8, 197. — О епској народној поезији у Срба. С рускога. 8, 100. — О глаголској азбуци и књижевности. 8, 242. — Нова година код Срба у старо доба. 12, 669.

Панта С. Срећковић.

Св. Димитрије и солунски Словени. 18, 297. — Двије старинске молитве српске. 20, 136. — Родословије сербских цареј. 21, 226. — Записник из овчарских и кабларских ма-

настира. 25, 64. — Стефан Немања. 27, 193. — Цар Синиша Палеолог Немањић и јањински деспот Тома. 27, 226. — Нејаки Урош, други српски цар. 27, 241. — Вукашин. 27, 261. — Путничке слике. I. Косово. 42, 328. — II. Фамилијарна гробница Мрњавчевића. 46, 215. — Примедбе на извештај В. В. Макушева. 52, 268. — Стање и односи српских архонтија према Угарској и према Византији, у половини 12 века. 54, 155. — Сердар Никола Мандрда, победилац Турака код Дебелог Древета 1815. 55, 325. — Историјске расправе: а) Јелена, прва српска царица. б) Јевдокија и Дејан. в) Марија Оливерићка. г) Како су Јадар и Рађевина придружени Србији. 57, 104. — О другом крштењу Немањином. Од И. Павловића. 59, 111. — О автобиографији А. Николића. 59, 115. — О расправи „Три потомка Немањина“. Од И. Павловића. 59, 119. — Реферат „О пореклу Кнеза Лазара“. Од И. Павловића. 59, 126. — „Чин братотворенију“ (побратимство). 63, 273. — Беседа на дан хиљадугодишње светковине словенских апостола, св. Ћирила и Методија. 63, 295. — Расправа о цару Урошу. 64, 275. — Додатак поменутој расправи. 65, 128. — Немањина Дубочица. 70, 202. — Витослава и Јефимија. 70, 213. — Саплак (сребрна чаша) од године 1569. 72, 211. — Вучићев пасош и двострука аустријска политика 1843. 72, 213.

Игњат Станимировић.

Беседа о нарочитом определењу ученог човека. 1, 84.

Корнилије Станковић.

Три народне песме. Приложио Јов. Бошковић. 58, .

Д-р Јован Стејић.

Европа. Из Ротековог и Велкеровог речника. Превод. 1, 99. — Језикословне примедбе на Предговор г. Вука Стеф. Караџића к преводу Новога Завета. 2, 1. — Српски правопис (управо Друштвени). Практична правила српског правописа. 4, 4. — Предлог за српски речник и српску граматику. 5, 1.

Димитрије Стојановић.

Штурмова теорема. 25, 100. — Теорија најмањих квадрата. 27, 1. — Двоструко преламање светлости. 43, 173. — Спрегнути пречници на елипси и хиперболи, и полупречник кривине на параболи. 46, 4. — Полупречник кривине на елипси и хиперболи. 46, 20.

Исидор Стојановић.

Брзоуки буквар и живословна штица. 1, 247. — План, како би се могло доћи до нове српске историје. 2, 164. — Препис оригиналног историчног састава митрополита карловачког, Стефана Стратимировића. 2, 208. — Молбеница Срба цару аустријском. 2, 221. — Молбеница збега кленачког митрополиту Стефану Стратимировићу. 2, 223. — Шта прича Милош Воденичаревић о српској историји. 2, 229. — Причања Гаје Пантелића о српској новој историји. 2, 232. — Из хартија пок. И. Стојановића. I. Подаци за повесницу српску времена Карађорђевог: 1. Бој мишарски. 2. Бој на Засавици. 3. Бој на Салашу. 4. Бој на Лешници. 5. О рођењу Карађорђа и његовом детињству. 6. Смрт Карађорђева. 7. Бој на Сеници. 8. Неколико речи о смрти Карађорђевог брата Маринка. 9. Војводе Карађорђеве. Његова деца. Гробни натпис Карађорђев. 10. Бој на Јагодини. 11. Бој на Карановцу. 12. Бој на Варварину. К боју на Варварину. 13. О боју или узетку Крушевца. 14. Опис Ћеле-куле. 15. О боју на Каменици. Примедба за пропаст на Каменици. (Смрт Петра Добрњца). 16. Бојеви на Дели-граду. 17. Бој на Јасици. 18. Бој на Иванковцу. К боју иванковачком. 19. Бој на Пожаревцу. 20. Предаја Смедерева. 21. Бој суходолски. — II. Подаци по струци финанције. 3, 131—176.

Љуб. Стојановић.

Српски родослови и летописи. 53, 1. — Неколико рукописа из царске библиотеке у Бечу. I. II. 63, 41. — Библиографски опис једнога зборника. 63, 263.

штина у старих Срба. Од А. А. Мајкова. С руског. 23, 1. — Очигледна настава у основној школи. 32, 1.

Д-р Јанко Шафарик.

Процветање словенске књижевности у Бугарској. С чешкога. 2, 43. — План, како би се могло доћи до нове српске историје. 2, 186. — Опис свију до сад познатих српских новаца. 3, 191. — Додатак к опису српских новаца. 3, 245. — Други додатак. 3, 257. — Таблице к Опису старих српских новаца, које је скупио и нацртао — —. У Београду 1845. 3, I — IX. — Додатак I. к Опису старих српских новаца. 5, 212. — Додатак II. 6, 190. — Додатак III. 7, 194. — Додатак IV. 8, 264. — Додатак V. 9, 268. — Српска диплома султана Селима. Са снимком. 4, 219. — Српски летописац из почетка 16 столећа. 5, 17. — Хрисовуља Јована Бранковића, деспота српског. 5, 224. — Прилог к изворима старе српске историје. 5, 297. — Клетва великога бана босанскога Матије Степана (Нинослава?). 6, 179. — Писмо веродајно краља босанскога Томаша (?) кнезу дубровачком. 6, 184. — Натпис на цркви у манастиру Преображења, названом данас Зерзе, код Прилипа. 6, 186. — Поправка штампарске погрешке у „Споменицима старе књижевности Јужних Словена“. 6, 339. И других у Гласнику 8. 9, 348. — Писмени споменици српски и бугарски. 7, 180. — Прилози к историји српске и бугарске јерархије. 7, 170. — Диплома војводе угровлашког Јована Михаила, од год. 1596. 9, 243. — Грађа за српску сфрагистику. 9, 287. — Извештај о путу у млетачку архиву и о истраживању споменика српске историје. 9, 292. — О приложеним грбовима српских земаља и владалаца. Од М А. Симића. 9, 341. — Попис акта, који се тичу историје Срба и осталих јужних Словена, у главноме архиву млетачком. 10, 1. — Житије Стефана Уроша III, списано Григоријем мнихом. 11, 35. — Српски историјски споменици млетачког архива, I. 11, 317. — II. 12, 1. — III. 13, 1. — IV. 14, 1. — V. 15, 137. — Хрисовуља цара Стефана Душана, којом оснива манастир св. арханђела Михаила и Гаврила у Призрену. 15, 266. — Житије св. Методија. 16, 33. — Летописи Миха-

ла из Острвице. 18, 25. — Типик св. Саве за Хиландар. 20‘ 157. — Статистични подаци о Босни, Херцеговини и Старој Србији. 20, 221. — Два писмена споменика манастира Раковице код Београда. 20, 229. — Сврљишки одломци јеванђеља и запис од 1279. 20, 247. — Живот деспота Стефана Лазаревића, великога кнеза српског. По одеском рукопису. 28, 363. — Српска исправа о продаји непокретног добра у Призрену, из времена царева српских или из 14 века. 35, 119.

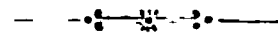

БЕЗИМЕНИ.

Расправе и други чланци.

Библиографија.

Некрологија.

Јакова Живановића. 15, 322. — Некролози. 16, 392. — 17, 329. — Некролог Милошу Лешјанину. 21, 362. — Некролог владици Платону Атанацковићу. 21, 368. — Подаци за животописе многих покојних чланова. Од њих самих. 75.

Српско Учено Друштво.

Устав Друштва Српске Словесности. Устројење. 1, 1. — Закони који се тичу преустројења Друштва. 18, I. — Уређење Српскога Ученог Друштва, од 3 јан. 1869. 25, 1. — Пословни ред за Српско Учено Друштво. 19, 378. — Пословник С. У. Д. 25, 11.

Лично стање Друштва Српске Словесности. 1, 220. — Приложници и прилози до половине априла 1847. 1, 228.

Распра између пређашње владе и Друштва Српске Словесности. 11, 463.

Списак чланова Друштва. 18. XII. — Именик Српскога Ученог Друштва, I. Живих чланова: редовних, почасних и дописних. 52, 312. — Учена друштва, зборови или заводи, којима Српско Учено Друштво шаље своје књиге, на поклон или у замену. 26, XXIII.

Извештај Д. С. С., прочитан у ванредној главној седници, 13 априла 1847. 1, 214. — Извештај о радњи Д. С. С 1846. 2, 265. — 1847. 2, 269. — 1848. 2, 276. — 1849. 3, 277. — 1850. 3, 284. — 1851. 4, 226. — О раду и стању 1852. 5, 274. — 1853. 6, 327. — 1854. 7, 324. — 1855. 8, 351. — 1856. 9, 308. — Стање касе 1856. 9, 318. — О радњи и стању 1857. 10, 352. — 1858. 11, 482. — Новчано стање 1858. 11, 493. — О радњи 1859. 12, 685. — Новчано стање 1859. 12, 696. — О радњи и стању 1860. 13, 393. — Новчано стање 1860. 13, 404. — О радњи и стању 1861. 14, 316. — О радњи 1862. 17, 318. — Протоколи седница Друштва. 18, 358. — Протоколи седница С. У. Д. 19, 350. — 20, 405. — Радња С. У. Д. 21, 372. — 22, 406. — Преглед радње и стања 1867. 23, 312. — Радња. 23, 326. — 24, 296. — Преглед радње и стања 1868. 25, 319. — Радња. 25, 331. — 26, I. — 1869. 27, I. — 27, XVI. — Извештај и радња 1863. 27, 382. — Радња. 28, I. — Преглед радње

II.

ПРЕГЛЕД ПО СТРУКАМА.

I.

ВЕРА.

ФИЛОСОФИЈА. МОРАЛ.

Црквено.

Г. Витковић. — Извештај Максима Ратковића, ексарха београдског митрополита, 1733. 56, 117.

Ј. Гавриловић. — Простор српске патријаршије. 9, 227.

О нашим пећским патријарсима. 19, 75.

Ђ. Даничић. — За црквену историју српску. Из рукописа 17 века. 11, 160.

Хрисовуља краља Стефана, потоњега цара, Трескавцу. 13, 369.

Н. Дучић архимандрит. — Крмчија морачка. 8, 1, другога одељка.

Л. Зоре. — Прилог за историју манастира Требиња. 63, 237.

И. Јастребов. — Подаци за историју цркве у Старој Србији. По изворима на српском и турском језику. Са уводом П. С. Срећковића. 40, 182. — Додатак к забелешкама штампаним у Гласнику 40. 42, 353.

О православним српским старим и новим црквама у скадарском округу. 48, 358.

Философија.

Морал.

И. Захаријевић. — Говор Калистенов противу Клеона. Превод. 1, 98.

Г. Поповић архимандрит. — Беседа. 4, 16.

Лаж по нужди. Превод из Чока. 4, 19.

II.

ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ПОЛИТИЧКА ЕКОНОМИЈА И ФИНАНЦИЈА. СТАТИСТИКА. ПРОМЕТ.

Правно и државно.

Ј. Ђ. Авакумовић. — Енглеска, француска и српска порота. 60, 257. — 62, 1. — 69, 97. —70, 1. — 71, 1.

В. Богишић. — Станак, по дубровачкоме законику од 1272 године. 44, 197.

Ст. Бошковић. — Скупштински развитак и друштвени преображај у Енглеској. 16, 234.

Д-р Ст. Ј. Вељковић. — О хапсанама (затворницама) 10, 278.

Гл. Гершић. — Поглед на најновији развитак међународног права и његове науке. 32, 36.

Територијалне промене, национална мисао у старо, средње и ново време, и начело општега гласања (плебисцит). Историјска студија из међународног живота. 46, 42.

Национално начело у деветнаестом веку. 47, 78.

Мале државе у данашњем међународном склопу. 52, 215.

Теорија о повратној сили зáкôнâ. 54, 1.

Поглед на борбу између централизације и самоуправе (децентрализације), на западу и у нас. 55, 91.

Природа државине и основа њене правне заштите, са критичним погледом на наш грађански законик. 64, 99.

Ал. С. Јовановић. — Задруга по прописима нашег грађанског законика. 36, 220.

Вл. Јовановић. — Општина. 34, 87.

Д-р Н. Крстић. — Разматрања о Душановом законику. 6, 88. — 7, 22.

Разматрања о старим српским правима. 9, 60. — 11, 204.

Д. Матић. — Кратки преглед историјског развитка начела права, морала и државе, од најстаријих времена до наших дана. 3, 63.

Милош Поповић. — Законик цара српског Стефана Душана Силног. Превод с чешкога. 2, 84.

Статут Пољички. По Павлу Ј. Шафарику. 9, 127.

Д-р Ј. Стејић. — Европа. Превод из речника државних наука од Ротека и Велкера. 1, 99.

М. П. Шапчанин. — Баштина у старих Срба. Од А. А. Мајкова. С рускога. 23, 1.

Политична привреда и финанција.

Д-р М. Вујић. — Теорија и практика новчаничних банака. 66, 228.

Г. Гершић. — Реферат о расправи Ч. Мијатовића: Научност политичне економике. 28, 354.

Ж. Жујовић. — Научност политичне економије. 26, 20.

Вл. Јакшић. — Растење оопштег благовања и раскоши. 6, 270.

Вл. Јовановић. — Социјализам или друштвено питање, од најстаријих времена па до данас. 39, 1.

Друштвена и међународна борба за опстанак. 60, 165.

Привредни ред и покрет у друштвеном и међународном животу. 71, 158.

К. Јовановић. — Реферат о расправи Ч. Мијатовића: Научност политичне економике. 28, 333.

Чед. Мијатовић. — Финанције српскога краљевства. I. Политично-економни погледи. 25, 177. — II. Извори за финанцијски доходак у 13 и 14 веку. 26, 152.

Научност политичне економике. 28, 299.

А. Н. Спасић. — Новац и кредит. I. Новац. 28, 228. — II. Кредит. 29, 1.

Финанције и народи. 31, 144.

Статистика.

Ј. Гавриловић. — Главни извод пописа у Србији године 1854-55. 9, 224.

Вл. Јакшић. — Број и покрет људства у Београду. 4, 249. — 7, 231.

Општи покрет људства Србије у години 1852, сравњен с петнаестолетним времеником. 5, 254. — У години 1853. 6, 303. — У години 1854. 7, 303.

Густина насељености Србије. 31, 89.

Нестајање српскога народа у Угарској. 33, 38.

Становништво ђаковачке бискупије у Славонији. 34, 1.

Боловање и умирање српске стајаће војске. 35, 238.

Стање земљорадње у Србији. État agricole de la Serbie. Са 12 графичких таблица. 41, 1.

Богољуб Јовановић. — Умирање учитеља основних школа. Са графичким таблицама. 43, 347.

Вл. Јовановић. — Статистични преглед нашега привредног и друштвеног стања. 50, 165. — 51, 158. — 52, 1.

Нови статистични преглед финанцијског стања Србије у год. 1880, 81 и 82. 68, 1.

Д-р Ј. Шафарик. — Статистични подаци о Босни, Херцеговини и Старој Србији. 20, 221.

Промет.

Чед. Мијатовић. — Студије за историју српске трговине 13 и 14 века. 33, 191. — 37, 189. — 38, 79.

III.

ИСТОРИЈА
СА ПОМОЋНИМ НАУКАМА. БИОГРАФИЈЕ.

Расправе.

Г. Витковић. — Критички поглед на прошлост Срба у Угарској. 28, 1. — 30, 1. — 37, 250. — 38, 193. — 39, 117. — 43, 70.

Извештај о путовању ради истраживања српских историјских споменика по средњој Угарској. 28, 449.

Нови подаци за историју српских пресељеника у Угарској. Као извештај о путовању 1871. 36, 1.

Прошлост, установа и споменици угарских краљевских Шајкаша. 67, 1.

Д-р. М. Вујић. — Историја као наука. 45, 201.

М. Драговић. — Материјали за историју Црне Горе. Прилог. I. Из времена владања владике Петра I. 55, 283. — Прилог II. 63, 121. — Прилог III. 65, 129. — Прилог IV. Русија и Црна Гора од 1780 до 1790. 72, 217. — Прилог V. Преписка владике Петра II са Аустријом. 73.

Н. Дучић архимандрит. — Реферат о грађи за српску црквену историју, од И. Јастребова. 48, 427.

О јепископијама зетској и дабарској. 57, 71.

О другом крштењу Немањином. Од И. Павловића. 59. 112.

О расправи „Три потомка Немањина". Од И. Павловића. 59, 118.

Реферат „О пореклу Кнеза Лазара". Од И. Павловића. 59, 125.

Борба добровољачкога ибарског кора. 13, 1, другога одељка.

Ј. Ђурић. — Повесница Карађорђевог времена. 4. 75.

И. Јастребов. — Синан-паша и Кукли-бег. Белешке из Старе Србије поводом књижице проф. Срећковића. 43, 1.

Д. С. Јовановић. — Како су се шириле међе српској држави за владе Стефана Душана, и области његове царевине. 68, 76.

Драгољуб К. Јовановић. — Црна Река. Прилог за историју и етнографију Србије 54, 187.

Из тимочке крајине. Кнежевачки округ. Прилог за историју и етнографију Србије. 70, 149.

Д-р Н. Крстић. — Одговори на неколико питања из српске историје. 7, 86.

Бој под Београдом у години 1456. 19, 1.

Извештај одбору за науке историјске и државне о рукописима, што је Друштву на оцену поднео д-р Ђ. Мушицки. 72, 106.

В. Макушев. — Писмо председнику Српскога Ученог Друштва. 53, 232.

Статистика.

Ј. Гавриловић. — Главни извод пописа у Србији године 1854-55. 9, 224.

Вл. Јакшић. — Број и покрет људства у Београду. 4, 249. — 7, 231.

Општи покрет људства Србије у години 1852, сравњен с петнаестолетним временином. 5, 254. — У години 1853. 6, 303. — У години 1854. 7, 303.

Густина насељености Србије. 31, 89.

Нестајање српскога народа у Угарској. 33, 38.

Становништво ђаковачке бискупије у Славонији. 34, 1.

Боловање и умирање српске стајаће војске. 35, 238.

Стање земљорадње у Србији. État agricole de la Serbie. Са 12 графичких таблица. 41, 1.

Богољуб Јовановић. — Умирање учитеља основних школа. Са графичким таблицама. 43, 347.

Вл. Јовановић. — Статистични преглед нашега привредног и друштвеног стања. 50, 165. — 51, 158. — 52, 1.

Нови статистични преглед финанцијског стања Србије у год. 1880, 81 и 82. 68, 1.

Д-р Ј. Шафарик. — Статистични подаци о Босни, Херцеговини и Старој Србији. 20, 221.

Промет.

Чед. Мијатовић. — Студије за историју српске трговине 13 и 14 века. 33, 191. — 37, 189. — 38, 79.

III.

ИСТОРИЈА

СА ПОМОЋНИМ НАУКАМА. БИОГРАФИЈЕ.

Расправе.

Г. Витковић. — Критички поглед на прошлост Срба у Угарској. 28, 1. — 30, 1. — 37, 250. — 38, 193. — 39, 117. — 43, 70.

Извештај о путовању ради истраживања српских историјских споменика по средњој Угарској. 28, 449.

Нови подаци за историју српских пресељеника у Угарској. Као извештај о путовању 1871. 36, 1.

Прошлост, установа и споменици угарских краљевских Шајкаша. 67, 1.

Д-р. М. Вујић. — Историја као наука. 45, 201.

М. Драговић. — Материјали за историју Црне Горе. Прилог. I. Из времена владања владике Петра I. 55, 283. — Прилог II. 63, 121. — Прилог III. 65, 129. — Прилог IV. Русија и Црна Гора од 1780 до 1790. 72, 217. — Прилог V. Преписка владике Петра II са Аустријом. 73.

Н. Дучић архимандрит. — Реферат о грађи за српску црквену историју, од И. Јастребова. 48, 427.

О јепископијама зетској и дабарској. 57, 71.

О другом крштењу Немањином. Од И. Павловића. 59. 112.

О расправи „Три потомка Немањина“. Од И. Павловића. 59, 118.

Реферат „О пореклу Кнеза Лазара“. Од И. Павловића. 59, 125.

Борба добровољачкога ибарског кора. 13, 1, другога одељка.

J. Ђурић. — Повесница Карађорђевог времена. 4. 75.

И. Јастребов. — Синан-паша и Кукли-бег. Белешке из Старе Србије поводом књижице проф. Срећковића. 43, 1.

Д. С. Јовановић. — Како су се шириле међе српској држави за владе Стефана Душана, и области његове царевине. 68, 76.

Драгољуб К. Јовановић. — Црна Река. Прилог за историју и етнографију Србије 54, 187.

Из тимочке крајине. Књежевачки округ. Прилог за историју и етнографију Србије. 70, 149.

Д-р Н. Крстић. — Одговори на неколико питања из српске историје. 7, 86.

Бој под Београдом у години 1456. 19, 1.

Извештај одбору за науке историјске и државне о рукописима, што је Друштву на оцену поднео д-р Ђ. Мушицки. 72, 106.

В. Макушев. — Писмо председнику Српскога Ученог Друштва. 53, 232.

Споменици.

Г. Витковић. — Споменици из будимског и пештанског архива. 3, 1, другога одељка. — 4, 1. — 5, 1. — 6, 1.

Прошлост угарских краљевских Шајкаша, Маћара и Срба, на горњем Дунаву. 67, I. — Установа краљевских Шајкаша. 67, XC. — Списак везира, главних капетана, обервојвода, војвода угарске краљевске флотиле. 67, CXXX. — Кратки списак повеља. 67, CXXXIX. — Историјски и књижевни споменици српски. 67, 1.

Нови историјски споменици. 73,

А. Вукомановић. — Грађа за историју народа и књижевности српске: Повест от битија и о царствих васех родов. 10, 211.

О Кнезу Лазару. Из рукописа 17 века. 1, 108.

Летопис царем српским. Из рукописа 17 века. 11, 144.

М. Драговић. — Три писма владике Данила П. Њ. 63, 267.

Грађа за историју града Рисна. 73,

Н. Дучић архимандрит. — Врањина у Зети и хрисовуље на Цетињу. 27, 164.

Хронограф житомишљићки. 32, 239.

Старине хиландарске. 56, V.

Три рукописна документа. 72, 184.

И. Јастребов. — Хрисовуља дечанскога краља, од год. 1326. 49, 355.

Д-р К. Јиречек. — Уговор Стефана Првовенчанога с Дубровчанима. 47, 304.

Љ. Ковачевић. — Белешке и натписи. Друга руковет. 56, 327.

Р. Ковачић. — 13 писама српских у архиву дубровачке републике (1593 до 1705). 63, 221.

Х. Ј. Константинов. — Српске старине. 8, 131.

Х. Сава Косановић митрополит. — Биљешке о Богомилима. Исписао из старог рукописа. 37, 179.

Леонида архимандрит. — Нова грађа за бугарску историју. 31, 243.

С. Љубић. — Споменици о Шћепану Малом. 2, 1, другога одељка.

В. В. Макушев. — Прилози к српској историји 14 и 15 века. 32, 164.

Историјски споменици из италијанских архива. II. књига. 14, 1, другога одељка.

М. С. Милојевић. — Дечанске хрисовуље. 12, 1, другога одељка.

М. Ненадовић прота. — Одривци за српску историју, нађени у манастиру Купинову. 2, 225.

Ст. Новаковић. — Прилог српској историји око год. 1790. 20, 22.

Хрисовуља краља Милутина. 20, 214.

Повеља краља босанскога Стјепана Остоје војводи Хрвоју и сину му Баоши, од 1400. 23, 48.

Хрисовуља Душанова, од 20 септ. 1351. 27, 285.

Из хронике деспота Ђурђа Бранковића, с додатком некојих докумената који се њега тичу. 33, 135.

И. Павловић. — Српска писма у француским архивама. 51, 113.

Житија краљ српских. 7, 1, другога одељка.

М. А. Петронијевић. — Три писма из архиве министарства иностраних послова у Москви. 15, 259.

Хрисовуље Стефана краља и цара Србије и Романије. Превод с јелинскога. 26, 20. — 32, 278.

Д-р Ј. Ристић. — Српски рукописи цар. библиотеке у Паризу. 6, 161.

Д. Руварац. — Договор и одлука српских народних старешина и првака у Београду 1733. 72, 201.

П. С. Срећковић. — Родословије сербских цареј. 21, 226.

Вучићев пасош и двострука аустријска политика 1842. 72, 213.

И. Стојановић. — Молбеница Срба цару аустријском. 2, 221.

Молбеница збега кленачког митрополиту Стефану Стратимировићу. 2, 223.

Шта прича Милош Воденичаревић о српској историји. 2, 229.

Биографије.

Л. Арсенијевић. — Карактеристика Црног Ђорђа 6, 150.

М. Бан. — Живот мајора Мише Анастасијевића. 71, 259.

А. Вукомановић. — Живот архиепископа Максима. Из рукописа 17 века. 11, 125.

Ђ. Даничић. — Филип Мезијер о цару Стефану, Прилог. 21, 277.

В. Јагић. — Константин философ и његов Живот Стефана Лазаревића, деспота српског. По двјема српско-словенским рукописима изнова издао. 42, 223. — Исправци и додаци к животу Стефана Лазаревића. 42, 373.

М. Ђ. Милићевић. — Ђорђе Бранковић, последњи деспот српски. Написао А. Убичини. Превод. 28, 287.

Иларион Руварац архимандрит. — Житије цара Уроша, од Пајсија пећског патријарха. 22, 209.

Д-р Ј. Шафарик. — Житије Стефана Уроша III, списано Григоријем мнихом. 11, 35.

Житије св. Методија. 16, 33.

Живот деспота Стефана Лазаревића, великога кнеза српског. По одеском рукопису. 28, 363.

IV.

ЗЕМЉОПИС

ПОЗНАВАЊЕ НАРОДА. ПУТОВАЊА. КАРТЕ.

Познавање земаља.

А. Алексић — Морава са 61 сликом. 11, 1, другога одељка.

Мачва, са нарочитим погледом на поплавне прилике. (Са цртежима). 72, 1.

А. В. Богић. — Опис врачарског среза. 19, 85.

Ј. Гавриловић. — Прилог за земљопис и државопис Србије. 4, 227.

J. Драгашевић. — Принос за географију Србије. I. С картом. 36, 58. — II. Млава и Пек. С картом Хомоља. 43, 261.

Археологијско-географијска истраживања. 45, 1.

Н. Дучић архимандрит. — О српској општини у Трсту. 26, 1.

Црна Гора. Биљешке. С картом. 40, 1.

Бока и Зета. 42, 153.

Морача и Острог у Црној Гори. 43. 52

Д-р А. П. Ивановић. — Опис округа крајинског. 5, 227.

М. Н. Илић. — Моравска клисура међу Овчаром и Кабларом. Са једним планом. 42, 186.

И. Јастребов. — О имену Црне Горе. 48, 419.

Нешто о Горњој Морави. За земљописном картом. 60, 123.

А. С. Јовановић. — Пчиња. 49, 318.

М. П. Катанчић. — Спомен Београда, негдашњег Сингидуна. 5, 113.

Д-р Ст. Мачај. — Грађа за топографију округа књажевачког. Са картом. 19, 285.

Црноречки округ. 73, 1.

Д-р А. Медовић. — Округ пожаревачки, са земљовидом, државописно и (по већој чести) повесно описан. 4, 185.

Јов. Миленковић. — О рекама у Србији. 19, 265.

М. Ђ. Милићевић. — Метеорски манастири у Тесалији. 18, 189.

Јов. Мишковић. — Опис рудничког округа I. С картом и таблицом. 34, 178. — II. С једном таблицом даљина. 41, 104.

Кнежевачки округ. Са картом. 49, 53.

Кратки опис јагодинског округа. 64, 190.

Топографски речник јагодинског округа. 61, 1.

Ст. Новаковић. — Топографски рјечник уз „Опис Босне и Херцеговине“. 22, 47.

Српске области 10 и 12 века. 48, 1.

С. Обрадовић. — Опис округа ужичког. 10, 296.

И. Пчелар. — Опис округа крајинског. 9, 189.

П. С. Срећковић. — Немањина Дубочица. 70, 202.

И. Стојановић. — Опис Ћеле-куле. 3, 149.

Безимени. — Из „Описа Босне и Херцеговине“. Од једнога родољуба. С картом тих земаља, 20, 265. — 21, 289. — 22, 1.

К Опису Дели-града. 3, 156.

Етнографија.

Р. Ковачић. — Српске насеобине у јужној Италији. 62, 273.

Х. Сава Косановић митрополит. — Црте из Босне. 69, 243.

М. Ђ. Милићевић. — Преглед задружног стања Срба сељака. 9, 145.

Нешто о Васојевићима. 22, 67.

Живот Срба сељака. I. а) Година у селу. б) Чини, бајања и други народни обичаји „од колевке до мотике“. 22, 79 и 151. — II. 37, 109. — III. Игре. 45, 293.

Ст. Новаковић. — Српски историјско-етнографски музеј. Предлог и нацрт. 34, 336.

Ст. Обрадовић. — Грађа за историју народа округа подринског. 36, 120.

Богољуб Петрановић. — Обичаји српскога народа у Босни. I. 28, 176. — II. 29, 237. — III. 30, 313.

Милош Поповић. — Црна Гора и Црногорци. 1, 187.

С. Сретеновић. — Нова година код Срба у старо доба. 12, 669.

Путовања.

И. Јастребов. — Додатак мојим „Белешкама из Старе Србије“ (гледај Гласник 43, 1.) 51, 53. — Наставак Белез мог путовања по Старој Србији 57, 38.

Д-р Јов. Ристић. — О историчној важности Успомена неких старих путника, који су кроз Србију прошли. 6, 209.

П. С. Срећковић. — Путничке слике. I. Косово. 42, 328. — II. Породична гробница Мрњавчевића. 46, 215.

V.

КЊИЖЕВНОСТ

ПЕСНИШТВО. БИБЛИОГРАФИЈА. КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА И КРИТИКА. БИОГРАФИЈЕ. КЊИЖЕВНЕ СТАРИНЕ.

Песништво.

В. Богишић. — Народне пјесме из старијих, највише приморских, записа. Скупио и на свијет издао — —. Књига I. С расправом о „бугарштицама“ и с рјечником. 10, 1, другога одељка.

И. Захаријевић. — Србин. 1, 81.

С. Милутиновић Сарајлија. — Светломе покровитељу Друштва, Кнезу српском Александру Карађорђевићу. 1, 70. Боговој. 1, 72.

Јов. Поповић. — Одломак једне песме од године 1776. 1, 258.

Библиографија.

Јован Бошковић. — Преглед садржине 90-орих књига Гласника Српскога Ученог Друштва, 1841-1847-1891, по писцима, по струкама и хронолошки приредио. 75, 1.

Едвардо Јелинек — Чешка библиографија, у колико се тиче јужних Словена, до 1877. 52, 163.

Ст. Новаковић. — Библиографија српске и хрватске књижевности. С додатком онога што су странци о нама писали. За 1868. 26, 256. — За 1869. 27, 342. — За 1870. 31, 348. — За 1871. 35, 260. — За 1872 и 1873. 40, 273. — За 1874. 41, 362. — За 1875. 44, 305. — За 1876. 46, 259.

Драгутин Поссниковић. — Библиографија српске и хрватске књижевности. За 1877 и 1878. 65, 1. — За 1883. 57, 1, и 59, 1. — За 1884. 61, 1.

Љуб. Стојановић. — Библиографски опис једнога зборника. 63, 263.

Безимени. — Српске књиге печатане у Београду, од почетка 1845 до конца 1848. 1, 233. — За 1847. 3, 291. — За 1848. 3, 293. — За 1849. 3, 294. — За 1850. 3, 295. — За 1850 и 1851. 4, 276. — За 1852. 5, 291. — За 1853. 6, 337. — За 1854 и 1855. 7, 333.

Библиографија, 8, 358. — 9, 325. — 10, 366. — 11, 500.

Расправе и критике.

М. Бан. — Прослава 50-годишњице књижевнога рада Ђ. Малетића и М. Бана, 8 и 9 сепг. 1885. Отпоздрав. 65, 2.

Јован Бошковић. — Говор о животу и 50-годишњем књижевном раду јубилара М. Бана. 65, 11. (Изводи из записника).

Књижевни приложак. 75, .

Стојан Бошковић. — Јужно-словенски општи Научни Речник, на српско-хрватском и бугарском језику. Предлог. 33, 272.

У спомен Димитрију Матићу Беседа. 69, 163.

К. Бранковић. — Кратки преглед постанка и радње Друштва Српске Словесности до конца 1846. 1, 205.

Беседа на св. Саву 1860. 13, 378.

Г. Витковић. О књижевном раду јеромонаха Гаврила Стефановића. 34, 151.

Свет. Вуловић. — Говор о животу и 50-годишњем књижевном раду јубилара Ђ. Малетића. 65. Изводи из записника.

Ј. Гавриловић. — О Магазину Далматинском. 3, 297.

Ђ. Даничић. — Шта је писао високи Стефан. 11, 171.

Н. Дучић архимандрит — Књижевне оцене: I. О „Зборнику правила светијех апостола, васељенских и помјесних

Д. Руварац. — Ко је писац књиге „Житије и славнија дјела государа императора Петра Великаго“? 72, 193.

С. Сретеновић. — О епској народној поезији у Срба. С рускога 8, 100.

П. С. Срећковић. — Беседа на дан хиљадугодишње светковине словенских апостола св. Ћирила и Методија. 63, 295.

Д-р J. Шафарик. — Процветање словенске књижевности у Бугарској. С чешкога. 2, 43.

Безимени. — Комненовке, или народне песме о српским Комненима, поређене са предањима, летописима и споменицима. 11, 262. — Српски Комнени. 12, 397. — 13, 283.

Поглед на славенски књижевни живот. 1, 238.

Биографије.

М. Видаковић. — Автобиографија. Одломак. 30, 92.

J. Гавриловић. — Прилог к биографији Вука Стеф. Караџића. Писмо С. У. Д. 33, 269.

Д-р Н. Крстић. — Белешке о Филипу Вишњићу. 20, 236. — К биљешкама о Филипу Вишњићу. 22, 77.

Д-р J. Панчић. — Д-р Роберто де Визијани. 47, 312.

Старине.

Ђ. Даничић. — Похвала Кнезу Лазару, 14 до 15 века. 13, 358.

И. Јастребов. — Препис хрисовуље на Цетињу о манастиру св. Николе на Врањини. 47, 219.

Х. J. Константинов. — Српске старине. 8, 131.

Х. Сава Косановић митрополит. — Српске старине у Босни. I. Неколике биљешке. 29, 158. — II. 38, 141.

Леонида архимандрит. — Стара српска писма. Из руског манастира св. Пантелеимона у Светој Гори. 24, 231. Хрисовуља цара Стефана, дата у Скопљу 1397. 27, 288.

Словено-српска књижница на светој гори Атонској 44, 232.

М. Ђ. Милићевић. — Сврљишки одломци јеванђеља и запис од год. 1279. 20, 244.

А. Николић. — Прилог к српским древностима. 1, 184.

Ст. Новаковић. — Прилози к историји српске књижевности. По рукопису 16 века. I. Живот Јоаћима Сарандапорског. II. Живот Јована Рилског. 22, 233. — III. Један стари световни зборник ћириловски. По рукопису 17 века. 25, 19. — IV. Срби Мухамедовци и турска писменост. На основу књиге д-ра О. Блау-а. 26, 220. — V. Живот српског испосника Петра Кориштког. 29, 308. — VI. Јеротија Рачанина пут у Јерусалим, 1704. 31, 292. — VII. Трећа редакција Доментијанова „Живота св. Саве." 32, 209.

Српски поменици, 15 до 18 века. 42, 1.

Божидара Вуковића зборници за путнике, издања позната и непозната. Библиографијски извештај. 45, 129.

М. П. Шапчанин. — Летопис раванички. 20, 1.

Д-р Ј. Шафарик. — Писмени споменици српски и бугарски. 7, 180.

Сврљишки одломци јеванђеља и запис од год. 1279. 20, 247.

Безимени. — Два стара рукописа. 17, 315.

VI.

ФИЛОГИЈА.

ЛИНГВИСТИКА. ГРАМАТИКА.

Наука о давнини.

Ђ. Даничић. — Тајна буквица у старим рукописима. 11, 171.

Д-р Ђ. Мушицки. — Судбина ћирилских слова у аустријској држави. 1, 127. — Одговор на Изјаву г. Ј. Живановића о расправи „Судбина ћирилских слова у аустр. држави. 55, 341.

Ст. Новаковић. — Акценти штампаних српско-словенских књига. 44, 1.

Акценти трговишкога јеванђеља од 1512 год. 47, 1.

С. Сретеновић. — О црквено-словенском језику, његовом почетку, образовачима и историјским судбинама. С рускога I. 7, 114. — II. 8, 197.

О глаголској азбуци и књижевности. 8, 242.

Старине.

Ђ. Даничић. — Рукопис Кипријанов. 9, 245.

Рукопис Александров. 9, 256.

Пролог на кожи. 10, 340

Три српске хрисовуље: а) краља Стефана IV; б) цара Лазара Хиландару, 1380; в) Гргура Вуковића, брата му Ђурђа и Лазара, и матере Маре — Хиландару. 11, 130.

Рукопис архиепископа Никодима. 11, 189.

М. Живковић. — Србуље у Сарајеву, I до XIV. 63, 179.

Лингвистика.

Јован Бошковић. — Општа наука о језику, и преглед главних резултата филологије и науке о језику у нас. 29, 189.

Говор на „Даничићевом вечеру". 70, 321.

Ђ. Даничић. — Српски акценти. II. 8, 1. — III и IV. 11, 1.

Разлике између језика српског и хрватског (штокавског и чакавског дијалекта). 9, 1.

Српска деминуција и аугментација. 12, 474.

Ст. Новаковић. — Физиологија гласа и гласови српскога језика. Лингвистичка студија. 37, 1.

Гаврило Поповић архимандрит. — Мишљење о књижевном језику српском. 7, 1.

Ђорђе Поповић. — Турске и друге источанске речи у нашем језику. Грађа за велики српски речник. 59, 1.

Јов. Стер. Поповић. — Називословне речи, израђене Друштвом С. С. 1, 1.

Разлози о називословним речима. 1, 9.

О српским речима пределним 1, 21.

Покушај синонимног речника. 1, 25.

Речи српско-словенске, у влашком језику познате. 1, 30.

Д-р. Јов. Стејић. — Језикословне примедбе на предговор г. Вука Стеф. Караџића к преводу Новога Завета. 2, 1.

Граматика.

Јов. Балукчић. — О глаголима народног говора. 3, 1.

П. Ђорђевић. — Прилози за синтаксу српскога језика I. О падежима без предлога. 68, 110. — 69, 1.

Д. Исаиловић. — О удвојавању српских сугласника. 5, 14.

А. Николић. — Прилог к српској синонимици. 1, 17.

Срђ Николић. — Предговор к Српскоме Правопису. 4, 1.

Гаврило Поповић архимандрит. — О удвајању сугласних слова у српским речима. 1, 58.

Нешто о наречју. 1, 64.

Јов. Стер. Поповић — Примедбе при читању српских књига. 1, 65.

Је ли нужно употребљавати грађанску азбуку у српској књижевности. 3, 21.

Д-р Јов. Стејић. Српски правопис (управо Друштвени) Практична правила српског правописа. 4, 4

Предлог за српски речник и српску граматику. 5, 1

Безимени. — О ортографији. 3, 48.

VII.

ВАСПИТАЊЕ.

НАСТАВА. КЊИГЕ ЗА МЛАДЕЖ.

Настава.

К. Бранковић. — Развитак Велике Школе. 18, 1.

Богољуб Јовановић. — Стање јавне наставе у краљевини Србији, за 1878 и 1879 школску годину. Са две графичне таблице. 70, 65. — 71, 72.

Ђ. Малетић. — Историјски развитак београдске гимназије, од њенога постанка до данас. 24, 136.

Јован Мариновић. — Стање јавне наставе у кнежевини Србији. 1, 201.

М. Ђ. Милићевић. — О васпитању у Америци. По Лабулеју. 17, 301.

Школе у Србији. 24, 1.

Стеван Д. Поповић. - Букварска методика у Срба. 38, 1.

Д-р Милован Спасић. — Статистични подаци школских завода у кнежевини српској. I. 9, 162. — II. Од 1856-57 до 1860-61 школ. год. 14, 282.

Неки подаци о основним школама у Србији, од 1845 до 1861. 73.

Д-р Ј. Туроман. — Класична настава у нашим гимназијама. 57, 1.

М. П. Шапчанин. — Очигледна настава у основној школи. 32, 1.

Школске књиге.

Милован Јанковић. — Буквар за старо и младо. 15, 1.

Радован П. Јовановић. — Стари српски буквар. Штампан са бакрореза у Новом Саду 1780. 63, 251.

Ст. Новаковић. — Стари српско-словенски буквар, с неколиким белешкама за историју буквара у опште. 34, 53.

VIII.

ЛЕКАРСКЕ НАУКЕ.

IX.

НАУКЕ МАТЕМАТИЧНЕ И ПРИРОДНЕ.

Математика.

Механика. Нацртна геометрија.

Д. Стојановић. — Штурмова теорема. 25, 100.

Теорија најмањих квадрата. 27, 1.

Двоструко преламање светлости. 43, 173.

Спрегнути пречници на елипси и хиперболи, и полупречник кривине на параболи. 46, 4.

Полупречник кривине на елипси и хиперболи. 46, 20.

Познавање природе.

Д-р Л. Докић. — О старом гробљу у Подрињу. Извештај Љ. К. и д-ра Л. Д. 51, 22.

Ј. Жујовић. — Грађа за геологију краљевине Србије. I. Прилог за геологију југоисточне Србије, са једном геолошком картом и неколико слика. II. О неким стакластим стенама. III. Корсит са Рудника. 55, 164. — IV. Долерити у Србији. 64, 225.

Нове петрографске врсте. 60, 153.

Вл. Јовановић. — Наука о саставу и животу прорашћа. 16, 43.

Љ. Клерић. — О старом гробљу у Подрињу. Извештај Љ. К. и д-ра Л. Д. 51, 22.

Д-р Ј. Панчић. — Рибе у Србији (Pisces Serbiae)у 12, 500.

Живи песак у Србији и биље што на њему расте. 16, 197.

Шафран. 18, 213.

Грађа за фауну кнежевине Србије. 26, 62.

Шумско дрвеће и шибље у Србији. 30, 129.

Соко-Бања, први метеорит у Србији. 48, 241.

Грађа за флору кнежевине Бугарске. 53, 161.

Нова грађа за флору кнежевине Бугарске. 66, 103.

Ортоптере у Србији. 15, 1, другога одељка.

Д-р Сава Петровић. — Рамондије у Србији. Са две слике у прилогу. 62, 101.

Доброслав Ружић. — О значају Amphioxus lanceol-a tus-a. 76, 239.

Феликс Хофман. — Трагови преисторијског човека Србији. 51, 1.

Климатографија. Физички Земљопис.

Вл. Јакшић. — Климатски одношаји земље. 3, 262.

Климатски одношаји земље у половини 19 века. 6, 227.

Климатски одношаји земље у год. 1854. 7, 280.

Климатски одношаји земље. 8, 283.

Вл. Јовановић. — Климатологија. 17, 1.

А. Алексић. — Мачва, са нарочитим погледом на поплавне прилике. (Са цртежима). 72, 1.

Морава. Са 61 сликом. 11, 1, другога одељка.

Безимени. — Висине неких места у Србији, као што их је барометром мерио барон Хердер, Бује и Хан. 21, 165.

Физика. Хемија.

Д-р М. Леко. — О тиофену у бензолу из анилина. 64. 232.

О изналажењу живе и сублимата у токсиколошком испитивању органских материја. 68, 214.

С. М. Лозанић. — Синтетични проналасци хемијски. 40, 258.

Анализа београдских пијаћих вода. 41, 327.

Анализа српских минералних вода. Терме бање алексиначке. 43, 168. — Слатинске бање. 45, 168. — Минералне воде. 48, 273. — 54, 102. — 68, 199.

Нитро-деривати сложених ура. 45, 170.

Како делује азотна киселина на сложена ура, гуанидине и уретане. 46, 1.

Како делује калијум хидрат на тетранитро-дифенил-карбамид. 48, 290.

Деловање азотне киселине на дихлор-дифенил-гуанидин и сулфоуре. 48, 296.

Нови метод добивања а-динитро-фенила. 49, 346.

Анализе српскога фосилног угља. 50, 589.

Како делује фенил-сеиф-уље на нитранилине. 50, 601.

О деловању сумпор-угљеника на р-нитранилин. 51, 148.

Деловање азотне киселине на трибром-анилин (обичан). 51, 151.

Како делује јод на моно- и динитро-дифенил-тио-карбамид (метà). 54, 95.

О постајању дибром-динитро-метана и о Вилијеровом тетранитро-етилен-бромиду. 54, 99.

О хлорним дериватима дибром-динитро-метана. 57, 244.

Анализа новога хромног минерала *авалита.* 57, 249.

О непосредном заступању групе NH_2 у ароматичним аминима халогенама. 60, 148.

О тачци топљења и кристалном облику дифенил-тиокарбамида. 68, 210.

О деловању смеше азотне киселине и бромводоника на неке ароматичне амине. 68, 213.

Прилог броманилу. 69, 262.

М. Петровић. — Неколико приложака експерименталној физици. 49, 350.

X.

УМЕТНОСТИ.

АРХЕОЛОГИЈА. МУЗИЧКИ СПИСИ. НУМИЗМАТИКА.

Пластичне уметности.

М. Валтровић. — Извештај изасланикâ уметничког одбора, Д. С. Милутиновића и М. Валтровића, о своме пословању по Србији. 36, 294.

Говор на другој изложби снимака архитектонских, скулптурних и живописних, 14 апр. 1874. 41, 339.

Говор на четвртој изложби снимака, 1 маја 1877. 46, 242.

Извештај уметничком одбору, изасланика Д. М. и М. В., о снимању живописних и архитектонских старина српских. 47, 232. — 48, 449. — 52, 265. — 53, 234. — 64, 408.

Извештај о угарској земаљској изложби у Будим-Пешти 1885. 69, 259.

Д. Матић. — О вештинама. 17, 281.

Драг. С. Милутиновић. — Извештај изасланикâ уметничког одбора, Д. С. М. и М. В., о своме пословању по Србији. 36, 294.

Говор при отворању изложбе снимака српских уметничких старина. 44, 169.

Извештаји уметничком одбору, од Д. С. М. и М. В. 47, 232. — 48, 449. — 52, 265. — 53, 234. — 64, 408.

Кратка расправа при изложби снимака. 47, 243.

Извештај о угарској земаљској изложби. 69, 259.

И. Паппонски. — Српска сабља код кнеза Сергија Григоријевића Голицина. 25, 311.

Јов. Стер. Поповић. — Стање српског народног музеја. 1, 153.

П. С. Срећковић. — Саплак (тас, сребрна чаша) од године 1569. 72, 211.

Стев. Тодоровић. — Колико и каквих живописних слика има у београдским јавним збиркама. 23, 54.

Музикалије.

Даворин Јенко. — Српска краљевска химна. 58, 1.

А. Калауз. — Српске народне песме (напеви). Свеска 3 и 4. 74, 1.

Јосиф Маринковић. — Четири композиције: а) Пред спомеником Кнеза Михаила. — б) Ој месече! — в) Ала ј' леп овај свет! — г) Поток жубори. (Двопев). 58.

Корнилије Станковић. — Три народне песме. (Приложио Јов. Бошковић). 58.

Нумизматика.

Д-р Јанко Шафарик. — Опис свију до сад познатих српских новаца. Увод. 3, 191.

Стефана Првовенчанога. 3, 199.

Вуканови. 3, 200.

Стефана Радослава. 3, 201.

XI.

РАЗЛИЧИТО.

НЕКРОЛОГИЈА. СРПСКО УЧЕНО ДРУШТВО.

К. Бранковић. — Предговор к првој књизи Гласника 1, I.

С. **Милутиновић** Сарајлија.]— План, како би се могло дођи до нове српске историје. 2, 161.

Срђ Николић. — Исто. 2, 174.

А. Петронијевић. — Исто. 2, 156.

И. Стојановић. — Исто. 2, 164.

Д-р Ј. Шафарик. — Исто. 2, 186.

А. Николић. — Говор против поделе Друштва на одсеке, и О завођењу читаоница по општинама. 3, 30.

Гаврило Поповић архимандрит. — Предлог Друштву С. С. 6, 1.

Српско Учено Друштво. — Објава наградног питања (о Богомилима). 19, 383.

Д-р Ј. Шафарик. — Поправка једне штампарске погрешке у „Споменицима старе књижевности Јужних Словена". 6, 339.

Поправке штампарских погрешака у Гласнику 8. 9, 348.

Некрологија.

Јев. Грујић. — Некролог Андрије Стаменковића. 15, 318.

Сава Јовшић архимандрит. — Некролог Косте Бранковића. 19, 346.

Дим. Руварац. — Владика Теофан Живковић. (Некролог.) 72, 298.

Безимени. — Некролог Исидора Стојановића. 2, 285.

Некролог почаснога члана Саве, архимандрита св. Романа. 15, 320.

Некролог почаснога члана Јована Ризнића. 15, 321.

Некролог дописнога члана Јакова Живановића. 15, 322.

Некролог Милоју Лешјанину. 21, 362.

Некролог владици Платону Атанацковићу. 21, 368.

Некролози. 3, 302. — 5, 293. — 6, 340. — 7, 335. — 8, 360. — 9, 320. — 10, 386. — 11, 494. — 12, 698. — 16, 392. — 17, 329.

Подаци за животописе многих покојних чланова С. У. Д. Од њих самих. 75.

Српско Учено Друштво.

Устав Друштва Српске Словесности. Устројење. 1, 1. — Закони који се тичу преустројења Друштва. 18, I. — Уређење Српскога Ученог Друштва, од 3 јан. 1869. 25, 1.

Пословни ред за Српско Учено Друштво. 19, 378.

Пословник Српскога Ученог Друштва. 25, 11.

Лично стање Друштва С. С. 1, 220.

Приложници и прилози Друштва С. С. до половине априла 1847. 1, 228.

Распра између пређашње владе и Друштва Српске Словесности. 11, 436.

Списак чланова Друштва. 18, XII.

Именик Српскога Ученог Друштва, I. Живих чланова: редовних, почасних и дописних. 52, 312.

Учена друштва, зборови или заводи, којима Српско Учено Друштво шаље своје књиге, на поклон или у замену. 26, XXIII.

Извештај Друштва Српске Словесности, прочитан у ванредној главној седници 13 априла 1847. 1, 214.

Записници појединих одбора, управе и скупа. (Извештаји о раду Друштва). Године 1846. 2, 265, — 1847. 2, 269. — 1848. 2, 276. — 1849. 3, 277. — 1850. 3, 284. — 1851. 4, 226. — 1852. 5, 274 — 1853. 6, 327. — 1854. 7, 324. — 1855. 8, 351. — 1856. 9, 308. — 1857. 10, 352, — 1858. 11. 482. — 1859. 12, 685. — 1860. 13, 393. — 1861. 14, 316. — 1862. 17, 318. — 18, 358. — Записници седница Српскога Ученог Друштва. 19, 350. — 20, 405. — 21, 372. — 22, 406. - 1867. 23, 312. — 23, 326. — 24, 296. — 1868. 25, 319. — 25, 331. — 26, I. — 1869. 27, I. — 27, XVI. — 1863. 27, 382. — 23, I. — 1870. 29, I. — 29, XII. — 30,

III.

ПРЕГЛЕД ХРОНОЛОШКИ.

ОДЕЉАК ПРВИ.

Књига 1. 1847.

Књига 2. 1849.

Књига 3. 1851.

Књига 4. 1852.

I. Образовање српскога језика.

А. Теоријски.

Б. Практично.

II. Српска повесница.

III. Српске старине.

IV. Српски земљопис и државопис.

V. Извештаји.

Књига 5. 1853

I. Образовање српскога језика.

II. Српска повесница.

III. Српске старине.

IV. Српски земљопис и државопис.

IV. Српски земљопис и државопис.

V. Извештаји.

Књига 7. 1855.

Књига 8. 1856.

Књига 9. 1857.

(1) Данас би се рекло: између дијалекта штокавског и чакавског. Ј. В.

Књига 10. 1858.

Књига 11. 1859.

Књига 12. 1860.

Књига 13. 1861.

Књига 14. 1862.

Књига 15. — —

Књига 16. 1863.

Књига 17. — —

Књига 18. 1865.

Књига 19. 1866.

Књига 20. — —

Књига 21. 1867.

Књига 22. — —

Књига 23. 1868.

Књига 24. — —

Књига 25. 1869.

Књига 26. — —

Књига 27. 1870.

Књига 28. — —

Књига 29. 1871.

Књига 30. — —

Књига 31. — —

Књига 32. — —

Књига 33. 1872.

Књига 34. — —

Књига 35. — —

Књига 36. — —

Књига 37. 1873.

Књига 38. — —

Књига 39. — —

Књига 40. 1874.

Књига 41. 1875.

Књига 42. —

Књига 43. 1876.

Књига 44. 1877.

Књига 45. — —

Књига 46. 1878.

Књига 47. 1879.

Књига 48. 1880.

Књига 49. 1881

Књига 50. — —

Књига 51. 1882.

Књига 52. 1883.

Књига 53. — —

Књига 54. — —

Књига 55. 1884.

Књига 56. — —

Књига 57. — —

Књига 58. — —

(музични списи).

Књига 59. — —

Књига 60. 1885.

Књига 61. — —

Књига 62. — —

Књига 63 — —

Књига 64. — —

Књига 65. 1886.

Књига 69. — —

Књига 70. — —

Књига 71. 1890.

Књига 72. 1891.

Књига 73. — —

Књига 74. — —

(Музични списи).

Књига 75. — —

ДРУГИ ОДЕЉАК.

РАЗЛИЧНА НАУЧНА ГРАЂА.

—

Књига 1. 1868.

Протокол шабачког магистрата. Од 1808 до 1812 године.

Књига 2. 1870.

Споменици о Шћепану Малом. Исписао из млетачког архива проф. Симо Љубић.

Књига 3. 1873.

Споменици из будимског и пештанског архива, Прикупио, исписао и приредио професор Гавр. Витковић. Прва збирка.

Књига 4. — —

Споменици из будимског и пештанског архива. од 1728 до 1748. Од проф. Гавр. Витковића. Друга збирка.

Књига 5. 1874.

Споменици из будимског и пештанског архива. од 1749 до 1780. Од проф. Гавр. Витковића. Збирка трећа.

Књига 6. 1875.

Споменици из будимског и пештанског архива. Од проф. Гавр. Витковића. Збирка четврта.

Књига 7. 1877.

Домаћи извори за српску историју. Уредио Иван Павловић. Део први: **житиы краль срьбьскыихь.**

Књига 8. — —

Крмчија морачка. Опис рукописа. — Фотијеви предговори. — Градски закон. Описао и издао архимандрит Н. Дучић.

Књига 9. 1878.

Приповетка о Александру Великом у старој српској књижевности. Критички текст и расправа Од Ст Новаковића.

Књига 10. — —

Народне пјесме, из старијих (највише) приморских записа. Скупио и на свијет издао В. Богишић. Књига прва. С расправом о „бугарштицама“ и с рјечником.

Књига 11. 1879

Морава, њено садашње стање и могућност пловидбе. Од А. Алексића. Са 61 сликом.

Књига 12. 1880.

Дечанске хрисовуље. Издао Милош С. Милојевић. Са три снимка.

Књига 13. 1881.

Борба добровољачкога кора ибарске војске и усташких чета јаворскога кора, 1876, 77 и 78. Грађа за историју српског рата за ослобођење и независност. Написао архимандрит Н. Дучић.

Књига 14. 1882.

Историјски споменици Јужних Словена и околних народа Из италијанских архива и библиотека исписао Вићентије Макушев, професор у свеучилишту вршавском. Књига 2. Ђенова, Мантова, Милано, Палермо, Турин.

Књига 15. 1883.

Ортоптере у Србији. Од д-ра Јос. Панчића. (Orthoptera in Serbia hucdum detecta, auctore D-re J. Pančić).

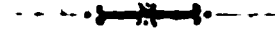

ОСТАЛА ИЗДАЊА
СРПСКОГА УЧЕНОГ ДРУШТВА.

1. **Српски споменици из дубровачке архиве.** Преписао кнез Медо Пуцић. Књига I и II.

2. **О унији.** Преписка Венедикта Краљевића.

3. **Грађа за новију српску историју.** Део I. Деловодни протокол Карађорђев.

4. **Опис древности српских у Светој Гори.** Од Д. Аврамовића.

5. **Света Гора** са стране вере, уметности и повеснице. Од Д. Аврамовића.

6. **Српске народне пјесме** из Босне и Херцеговине. Скупио Богољуб Петрановић. Књига I. (1867).

7. **Српске народне пјесме.** Од К. Хаџи-Ристића.

8. **Српске народне приповијетке,** понајвише кратке и шаљиве. Скупио Вук Врчевић. Књига I. (1868).

9. **Српске народне игре.** Описао Вук Врчевић.

10. **Српска библиографија,** 1741 — 1867. Од Ст. Новаковића.

11. **Мисли** о важности, правцу и средствима унапређивања **књижевности** српско-хрватске. Од Огњ. Утјешеновића Острожинског.

12. **Историја умног развића Јевропе.** Од Џ. У Дрепера. С енглескога превео Мита Ракић. Део I и II.

13. **Историја српскога народа.** Од П. С. Срећковића. Књига I.

14. **Elenchus plantarum vascularium** quas aestate a. 1873 in Crna Gora legit D-r J. Pančić.

15. **Essaie de quadrature du cercle.** Par D. Nešić.

16. **Le pendule compensé n' éxiste pas**. Par L. Klerić.

Књиге, које су прешле у својину Друштва.

1. **Географијско-статистични речник** Србије. Од Ј. Гавриловића.

2. **Српска синтакса.** Од Ђ. Даничића.

3. **Богомили.** Од д-ра Б. Петрановића.

Отисци из Гласника.

1. **Acta archivi Veneti**. Преписао д-р Ј. Шафарик. Књига I и II.

2. **Грбови српских земаља.** Нацрт М. А. Симића.

3. **Српски историјско-етнографски музеј.** Предлог и нацрт Ст. Новаковића. (1872).

4. **Предлог за изучавање живота српскога народа.** Од А. Чумића.

Осим тога, Друштво је потпомогло још понеко стручно издање и путовање, и покренуло гдекоје културно питање.

Каква је граматика латинска потребна за наше гимназије?

(по други пут).

P. Ovidius Naso био је најдаровитији песник римски; у сваком стиху огледа се његова luxuries ingenii, његово раскоштво духовно. Замери се овај песник нечим ужасно цару Аугусту, те буде од њега у својој 52. години, а 9. године после Христова рођења, прогнат из Рима у место Томе((Tomi), данашње Кистенџе, у Добручи, на западној обали Црнога Мора. После осмогодишњег изгнаничког живота ту и умре г. 17. после Хр. Док је ту у Томима јео грки хлеб изгнанички, добије глас, како је у Риму напао неко на њега и на његове песме. То буде повод, те он напише познату песму своју: „Ad invidum“ (завидљивцу)[1]. Последњи стих ове песме гласи:

Non habet in nobis iam nova plaga locum.[2])

Овај стих Овидијев беше ми пао на памет, кад сам г. 1888. у „Просветном Гласнику“ видео, на који би начин учитељ језикâ у I. беогр. гимназији г. Малина желео, да се латински језик учи у нашим гимназијама. Прочитавши с пажњом г. Малинину 3. деклинацију латинских именица, коју је

Ex Ponto ep. lib. IV. ep. 16.

[2]) „На мени нема више места за какву нову рану.“

он као оглед у поменутом листу публиковао, помислио сам у себи ово. Кад би гимназије наше могле говорити, оне би — видевши, шта им г. М. после многог експериментовања, које је кроз 50 година с њима чињено, жели натоварити, какву рану задати — из свег грла повикале:

„На нама нема више места за какву нову рану“

Ово кажем ја по свом убеђењу, које је све већма и већма утврђивано наставничком праксом кроз 27 година, и на основу томе, што се нигде ни у једној гимназији на свету не предаје 3. лат. деклинација онако, као што је г. М. у „Просв. Гласнику“ предложно, да се предаје у нашим гимназијама. Предаје се додуше у Немаца највише у двема од сто гимназија 3. декл. лат. по каквој граматици, која је написана по тако званој основинској теорији, али је у свакој такој граматици 3. деклинација израђена много простије, и уз то са свим коректно, а не као што г. М. учи, да abl. sg. од lac (млеко) гласи lacti, од os (кост) да abl. sg. гласи ossi, а nom. pl. ossia, salus да је основа на tuti итд. итд.

Овај план г. Малине, којим би се, кад би се извршио, у почетно учење латинског језика у нашим гимназијама унела највећа збрка, која би збунила и учитеље и ученике, побудио ме је, те сам написао у LXX „Гласнику Срп. Уч. Др.“ критику на његову 3. деклинацију лат. именица.

На ову моју критику написао је г. М. у „Просв. Гл.“ за годину 1890. одговор, који је, као што ће се уверити читаоци, смеса једна беспримерне ароганције и игноранције, обмана и неистина.

А сад ево на овај његов одговор одговора мога.

I.

На стр. 549. свога одговора каже г. М. између осталог ово:

„Тако ради, г. Т-е, прави научник, који се не да овладати лажним стидом због своје погрешке, већ ову искрено признаје и хита божанској истини на сусрет.“

Ва истину лепе, златне речи. Само да видимо, како г. Малина „хита божанској истини на сусрет.“

1) У својој критици на његову 3. деклинацију латинских именица казао сам на стр. 261. оно:

„Као једно од најглавнијих општих правила за род субстантивâ има одмах у почетку науке о облицима у свакој латинској граматици и ово правило: „Нека субстантива значе и *мушко* и *женско* лице, те су с тога час masculina, час feminina. Така substantiva зову се *communia*, и најглавнија су ово: artifex вештак, вештакиња; civis грађанин, грађанка; comes пратилац, пратилица; coniux муж, жена; custos чувар, чуварица; dux вођ, водиља; heres наследник, наследница; parens отац, мати; sacerdos свештеник, свештеница; vates пророк, пророчица; testis сведок.“

За тим сам ово казао:

„Уз ово правило има после још напомена, како су и нека имена животиња communia, као bos во и крава, canis пас и кучка.“

И још сам и ово казао:

„Уз то у њега (Малине) нису substantiva communia само имена *живих створова* (т. ј. лица и животиња), која имају један облик за masculinum и femininum — као што је то у свију писаца лат. граматике, осим једног Швајцер-Сидлера, колико је мени познато, — већ њему су communia у опште сва субстантива, која се употребљавају по правилу у мушком, а кашто и у женском роду или обратно.“

На ове моје речи одговара г. Малина:

„Жалосно је и оно признање г. Туромана, који се на стр. 2?3 размеће познанством с толиким граматикама, *„да му осим једног Швајцер-Сидлера није познат ниједан писац лат. граматике, коме би сва субстантива била communia, која се употребљавају и у мушком и у женском роду.“* Проф. А. Ваничек има у својој „Lateinische Grammatik für oesterr. Untergymnasien,“ која је изашла први пут 1856, а други пут 1858. год. у Прагу, и која је већ написана по *основинском* принципу, оваку дефиницију за substantiva communia: „Jene Wörter, welche männlich

und weiblich sind, heissen communia (gemeinsame), bei lebenden Wesen jedoch nur dann, wenn sie als masculina männliche, als feminina weibliche Wesen bezeichnen.“ Ово правило гласи у Швајцер-Сидлеровом I. издању (Halle 1869) овако: „Diejenigen Wörter, welche männlich und weiblich zugleich sind, heissen communia (gemeinsame), bei lebenden Wesen aber nur dann, wenn sie als masculina auf männliche, als feminina auf weibliche gehen.“ *То исто* каже Fr. Neue у својој „Formenlehre der lat. Sprache“ (Stuttgard 1866). То исто тврде у својим граматикама Dr. *Blume* (Göttingen 1865), *Meiring* (Bonn 1867), *Gossrau* (Quedlinburg 1871) и др. Такву дефиницију имају *све* лат. граматике на чешком језику, међу њима и *Kořínkova* Lat. mluvnice,“ коју г. Т. у својој критици с правом брани.“

Узмимо у руке најпре *Neue's* Formenlehre der lateinischen Sprache, па потражимо дефиницију за subst. communia. На стр. 593 — 688 говори Neue о роду именица, али *нема* дефиниције за communia.

У *Blume*-овој лат. граматици гласи дефиниција за communia овако: „Реч, која према прилици час као маскулинум час као фемининум стоји, зове се commune (заједничка). Тако многе *личне* именице треће деклинације, као adolescens, artifex, civis, comes, conjux, dux, heres итд.; — исто тако имена животиња, као bos, canis, lynx“ (*Blume's* praktische Schulgrammatik der lat. Sprache, Göttingen, 1871, p. 6).

Загледајмо сад у Lateinische Grammatik von Dr. M. *Meiring,* Bonn 1857, а тако исто и 1890. Како гласи у њега дефиниција за communia? Ево како: „Communia зову се оне *личне* именице, које у истом облику показују мушко и женско лице. Запамтити ваља ова: civis грађанин, грађанка; comes пратилац, пратилица; custos чувар, чуварка; dux вођ, водиља; sacerdos свештеник, свештеница; testis сведок; vates пророк, пророчица“ (стр. 7).[1])

[1]) *Communia* heissen diejenigen *Personen*benennungen, welche in derselben Form eine männliche und eine weibliche Person bezeichnen. Man merke für den Gebrauch folgende: *civis* Bürger, Bürgerin; *comes* Begleiter, Begleiterin; *custos* Wächter, Wächterin;

Отворимо сад Lateinische Elementargrammatik von G. W. *Gossrau*, Quedlinburg 1871. Како у њега гласи дефиниција за communia? Ево како гласи: „Communia зову се она субстантива, која значе посао, однос, стање каквог *лица*, и која се без промене облика могу рећи и о мужу и о жени: conjux *муж* и *жена*. Тако custos чувар и и чуварка, comes пратилац и пратилица, sacerdos свештеник и свештеница, parens отац и мати итд.“ (стр. 5).[1])

Узмимо најпосле у руке књигу: *Latinská mluvnice*, sepsal Josef Kořinek, v Praze 1884, па прочитајмо, како у Коржинка гласи дефиниција за subst. communia. Гласи овако:

„*Communia* (обородне) зову се именице, које истим обликом значе *особу* мушку и женску.“

„С тога: comes fidus веран пратилац, comes fida верна пратилица; dux praeclarus славан вођ, dux praeclara славна водиља; sacerdos pius побожан свештеник, sacerdos pia побожна свештеница.“[2])

На кога се год дакле г. М. позвао, да за communia има онаку дефиницију, какву имају Vaniček и Schweizer-Sidler, *неистинито* се позвао.

---

dux Führer, Führerin; *sacerdos* Priester, Priesterin; *testis* Zeuge, Zeugin; *vates* Seher, Seherin. (p. 7).

[1]) *Communia* nennt man die Substantive, welche ein Geschäft, ein Verhältniss, einen Zustand einer *Person* bezeichnen und ohne Veränderung der Form vom Manne und Weibe gesagt werden können: *conjux* der Gatte und die Gattin. So *custos* Wächter und Wächterin; *comes* Begleiter und Begleiterin; *sacerdos* Priester und Priesterin, *parens* Vater und Mutter u. s. w. (p. 5).

[2]) „*Obourodými* (communia) slovou podstatná jména označující týmž tvarem *osobu* mužskou i ženskou“.

„Pročež: *comes fidus* věrný průvodči, *comes fida* věrná průvodkyně; *dux praeclarus* přeslavny vůdce, *dux praeclara* přeslavná vůdkyně; *sacerdos pius* nábožný knez, *sacerdos pia* nabožna kněžka.“ (pag. 5.).

Овде да напоменем уједно, шта је г. Малину осмелило да каже, да *Blume*, *Meiring* и *Gossrau* у својим граматикама имају за substantiva communia онаку исту дефиницију, какву имају Vaniček и Schweizer-Sidler, ма да ни Blume-а ни Meiring-а ни Gossrau-а јамачно није ни видео.

Ево шта га је осмелило.

Al. Vaniček, из чије је књиге (Elementar-Grammatik der lateinischen Sprache, Leipzig 1873), као што ћу ниже доказати, г. Малина своју 3. деклинацију латинских именица превео, каже у предговору ове своје књиге и ово: „Градиво, које сам дуго скупљао, би пречишћено и сређено, а уз то би употребљена и граматика од Дра *Блуме-а* (Гетинген 1858), *Мајринга* (Бон 1857), *Госрауа* (Кведлинбург 1871), у колико још беше могућно, пошто последња писцу на жалост касно дође" (стр. 5).[1] Из ових речи извео је г. Малина овакав закључак: Пошто је Ваничек пишући своју књигу имао пред собом граматике ове тројице немачких писаца, то могу негледуш рећи, да је и у њих све тројице онака иста дефиниција за communia, какву има Ваничек.

А ако је г. М. имао пред собом поменуте три граматике латинске, па ипак се усудио рећи, да је у све трима онака иста дефиниција за communia, каква је у Ваничка, онда би то опет био поступак, којим се „хита божанској истини на сусрет"!.

2) За то, што је г. М. у своју 3. декл. унео и оваке реткости, да су „pax (мир) и fax (буктиња) defectiva casibus, јер немају Gen. plur.," казао сам на стр. 275. своје критике ово:

„Г. Малина је, као што ћемо и мало после видети, особити љубитељ реткости. Њему су непознате оне истините речи, што их је већ пре 37 година у предговору к првом издању своје чувене грчке граматике изрекао Curtius: Eine Schulgrammatik soll keine Raritätenkammer sein."

---

[1]) Eigenes lang gesammeltes Material wurde gesichtet und geordnet, und nebstdem ist die Grammatik von Dr. *Blume* (Göttingen 1858), *Meiring* (Bonn 1857), *Gossrau* (Quedlinburg 1871), so weit es noch möglich war, da die letztere dem Verfasser leider spät zukam, benutzt worden (p. V.).

На ове моје речи одговара г. М. на стр. 552. ово:

„Г. Туроман може бити уверен, да ми је познато, за што је ово Curtius казао; али г. Т-у није познато, да је за овакe случаје, као што је код pax и fax, Curtius казао: „Die Grammatik ist zum gelegentlichen Nachschlagen bestimmt.“

Пре свега није Schulgrammatik то исто, што и Grammatik. У осталом ни ове речи: „Die Grammatik ist zum gelegentlichen Nachschlagen bestimmt“ (граматика је намењена за прелиставање даном приликом), које г. Малина меће Курцију у уста, није овај нигде рекао. Нека г. Малина наведе место, на коме их је Curtius казао.

А ја ћу ево да докажем, како је г. М. дотле дошао, да славном професору Ђорђу Курцију меће у уста речи, које он никад није изустио. У предговору поменуте Ваничкове латинске граматике, из које је г. М. исписао своју 3. деклинацију лат. именица, имају ове речи: „Die Lautlehre, natürlich zum gelegentlichen Nachschlagen bestimmt“ (pag. IV). Заменивши само реч Lautlehre речју Grammatik, а natürlich речју ist, добио је „Die Grammatik ist zum gelegentlichen Nachschlagen bestimmt,“ па их је онда метнуо Курцију у уста.

3) У предговору к I. издању мога првог дела лат. граматике — латинских облика —, које сам још као професор новосадске гимназије г. 1870 штампао у Новом Саду, могу се читати ове речи:

„Латинске граматике, које сам при састављању ове књиге употребио, јесу ово: Schultz-ова мала и велика, Siberti-Meiring-ова, Madvig-Tischer-ова, Schinnagl-ова, Lattmann-Müller-ова, Veber-ова и Suepfle-ове две књиге: Praktische Anleitung zum Lateinschreiben. А од свију ових књига највише сам се користио Ellendt-Seyffert-овом, која се учи на берлинским и понајвише осталим пруским гимназијама, за тим Siberti-Meiring-овом и Schultz-овом.“

Кад сам се после тога латио, да израдим и други део лат. граматике, синтаксу, ја сам осим поменутих латинских

граматика употребио и латинску граматику Карла Шмита. Прве речи предговора к I. издању моје лат. синтаксе, која је изишла г. 1872. у Новом Саду, гласе овако:

„Предајем јавности и други део своје латинске граматике. Ваља ми напоменути, да сам пишући тај део употребио осим аутора, што сам их навео у предговору за први део, још и латинску граматику од *К. Шмита*".

А шта пише г. Малина на 550 стр. свога одговора? Ево шта пише:

„У предговору к I. издању своје лат. граматике, који је у осталим издањима изостављен, наводи г. Туроман писце граматика, којима се служио при изради своје књиге. Главни извор, којега се највише држао: Lateinische Grammatik von *K. Schmidt*, Wien 1869, *није* ту споменут."

4) На 540. стр. стр. свог одговора пише г. Малина:

„Г. Туроман изволео је мој чланак назвати „ein elendes Machwerk," не знајући, да тиме вређа људе, који су својим радовима стекли опће поштовање свију филолога. У слагању изостала је испод тога чланка — било случајно, било хитњом — ова примедба: „Види реферат г. Јов. Ђаје у Прос. Гласнику од 15. јуна 1882. год. и г. Јов. Бошковића Скупљене Списе, 1. св. стр. 63.", за тим друга примедба: „При изради овога чланка служио сам се овим радовима: Ritschel's ....., Weihrichs ..... Corsen's (ваљда Corssen's) ..... Bücherler's (ваљда Bücheler's) .,..., Neue's ....., Curtius .;..., Waniček's ....., Frei's ....., Gotefrend's (ваљда Grotefend's) ....., Mager's, Schweizer-Sidler's ....., Brambach's ....., Lattmann's ....., обележивши тачно њихове натписе. Да је ово одштампано, не би се г. Т. био усудио[1]), да своју критичарску незрелост таким суровим речима покрије."

---

[1]) Из ових речи види се, с како је лепим мишљењем о нама Србима дошао г. М. овамо на словенски југ. Чим спомене какво велико име у науци филолошкој, он је мислио, да ће се њиме на сигурно као штитом заклонити, и да се нико не ће усудити, да посумња у инфалибилитет његовог тврђења; чим само изусти оваке звучне речи: „модерни величанствени полет компаративне

Радовима дакле *тринаесторице* филолога — каже г. Малина — служио се при изради своје 3. деклинације латинских именица.

Ово изјављује г. М. у службеном листу краљевско-српског министарства просвете и црквених послова, а овамо је тако рећи једно једино дело употребио при изради своје 3. декламације лат. именица. То једно једино дело јесте „Elementar-Grammatik der lateinischen Sprache von *Alois Vaniček*, k. k. Gymnasialdirektor zu Trebitsch in Mähren, Leipzig, Druck und Verlag von B. G. Teubner, 1873“; из овог је дела своју 3. деклинацију лат. именица — изузевши правила за род — од речи до речи превео, и то овде онде са свим погрешно. Само нешто мало узео је из Schweizer-Sidler-a, и то мало је осакатио (в. Гласник LXX. стр 270, 271, 272). A. Ritschel-a, Weihrich-a, Corssen-a, Bücheler-a, Neue-a, Curtius-a, Frei-a, Grotefend-a, Mager-a, Brambach-a и Lattmann-a нису очи његове ни виделе, кад је чланак свој радио. Непобитни доказ за ово моје тврђење јесте то, што је цела његова 3. деклинација превод Ваничкове 3 деклинације.

А сад да изнесем и цео modus procedendi госп. Малине при навођењу поменутих писаца, чијим се радовима тобоже служио при изради своје 3. деклинације.

Узмимо најпре у руке „Elementargrammatik und Formenlehre der lateinischen Sprache für Schulen, bearbeitet von Dr. Heinrich *Schweizer-Sidler*, Halle 1869,“ па загледајмо у предговор. У предговору читамо између осталог ове речи:

филологије,“ „резултати упоредне филологије и историјско-критичких истраживања“ итд., он је претпостављао, да ћемо ми бленути у њега па само дивити се његовој учености; чим рекне, да ово или оно пише у каквој страној књизи, он је држао, да нама не ће ни на памет пасти, да у дотичну књигу завиримо и својим очима се уверимо, стоји ли у њој ово или оно онако написано, као што он тврди.

„Колику захвалност за ствари дугујемо *Ричелу, Корсену, Бихелеру, Најеу* и др., то мора одмах видети сваки办 зналац."[1]) За тим ове речи:

„Млађи пак учитељи нека пријатељски послушају нашу молбу, да то разгледају код *Гротефенда, Магера, Фраја* и у расправама, које смо пређе публиковали."[2]) Најпосле ове речи:

„Жалимо већ сада, што *Ричелово* најновије дело и *Вајрихово* commentatio de gradibus comparationis нисмо више могли употребити." (стр. IV.).[3])

А сад узмимо у руке књигу „Elementargrammatik der lateinischen Sprache von Alois *Vaniček*, Leipzig 1873," па загледајмо у Ваничков предговор. Ту читамо између осталог ово:

„Ова књига наслања се, у колико дабогме допушта дух латинскога језика, на изврсну, у Европи и Америци распрострањену грчку граматику искрено поштованог учитеља и до данас пријатељског добротвора проф. дра *Курција*" [4]) (стр. III.). За тим ове речи:

[1]) „Zu wie grossem Danke für die Sachen wir *Ritschel*, *Corssen*, *Bücheler*, *Neue* u. A. verpflichtet sind, das muss jeder Kundige bald sehen".

[2]) „Jüngere Lehrer mögen aber unsere Bitte, sich darüber bei *Grotefend*, *Mager*, *Frei* und in früher von uns veröffentlichten Abhandlungen umzusehen, freundlich aufnehmen."

[3]) Wir bedauern schon jetzt *Ritschel*'s neueste Schrift und *Weihrich*'s commentatio de gradibus comparationis nicht mehr haben benutzen zu können" (p. IV). Не треба да је жао Швајцер-Сидлеру, што у своје време није могао употребити ни Ричелово најновије дело ни Вајрихово „commentatio de gradibus comparations"; нека се теши тиме, што је оба дела употребио у Београду г. М. израђујући за наше гимназисте своју 3. деклинацију лат. именица!

[4]) „Es т, ј. dieses Buch) schliesst sich, soweit es natürlich der Geist der lateinischen Sprache zulässt, an die vortreffliche, in Europa und Amerika verbreitete griechische Schulgrammatik des

„На помоћну књижицу за латинску оргографију од В. *Брамбаха* (Лајпциг, 1872) обзирао сам се свуда“ [1]) (стр. V)

Еле из ова два предговора, Швајцер-Сидлеровог и Ваничковог, покупио је најпре имена Ritchel, Weihrich, Corssen, Bücheler, Neue, Curtius, Frei, Grotefend, Mager, Brambach за тим је метнуо међу њих имена Vaniček и Schweizer-Sidler; и на послетку је — знајући да је и Lattmann израдио лат. граматику по основинском принципу — додао још и име Lattmann. Али да је и то узео на ум, да је Lattmann *тринаести*, може бити да би изоставио његово име.

5) На стр. 628. свог одговора каже г. Малина ово:

„Овако омаловажава један Туроман граматику Швајцер-Сидлера[2]), за коју не само признати филолог Ваничек већ и други граматичари тврде, да је то граматика, der sich keine andere zur Seite stellen kann“ (с којом се ниједна друга не може упоредити).

Као год што је Ваничкову и Швајцер-Сидлерову дефиницију субстантивâ generis communis силом натурио Neue-у Meiring-у, Grossrau-у и Kořinku, исто тако натурује Ваничково мишљење о Швајцер-Сидлеровој лат. граматици (које гласи: Die treffliche Elementar- und Formenlehre von Dr. H. Schweizer-Sidler, Halle 1869, der sich keine andere zur

---

innigst verhrten Lehrers und bis heute freundlichen Gönners Prof. Dr. *Curtius* an» (p. III.).

[1]) „Das Hülfsbüchlein für latein. Rechtschreibung von W. *Brambach* (Leipzig, Teubner 1872) wurde durchgängig zu Rathe gezogen« (p. V).

[2]) За то, што сам за ову напомену г. М-не: „У gen. pl. имају завршетак ium ове речи: glis пацов, · · · · mus миш; дакле glirium, · · · · · murium (и murum)“ привезао ову примедбу: „Само кад није заборављено, да се „пацовâ» каже glirium, а „мишева» да се каже не само murium, него и murum. Ове две реткости видео сам само у Швајцер-Сидлеровој лат. граматици, која je ein Grundriss für Universitätsvorlesungen“, — ја по мишљењу г. Малине „омаловажавам» граматику Швајцер-Сидлера!

Seite stellen kann) и „другим граматичарима.“ Који су то „други граматичари“? Та сам Швајцер-Сидлер уверио се како му је узалудан био 20-годишњи труд око тога, да се, његова граматика, која је изишла г. 1869 als *Schulgrammatik* (као школска граматика), одомаћи у школама, па 2. издање њено, штампано г. 1888., не издаје више као *Schulgrammatik*, већ као „*Grundriss für Universitätsvorlesungen*“.

6) На стр. 550. свога одговора каже г. М., да почетак §-а 29. у IV. издању мојих „Латинских Облика“ гласи овако:

„У *следећем* прегледу назначавамо, како се од номинатива прави генитив сингулара у трећој деклинацији.“

Отворите IV — последње, најновије — издање првог дела моје лат. граматике, издање од г. 1888., и потражите страну 18. На тој страни може ко год хоће видети, да почетак мог §-а 29. овако гласи:

„У *овоме* прегледу назначавамо, како се од номинатива прави генитив сингулара.“

7) Испред своје 3. деклинације лат. именица ставио је г. М. ове речи:

„Израдио у оквиру садашње програме за V. разред гимназије.“

Уз то на ново каже на стр. 613. свог одговора:

„Осим тога писао сам тај чланак у оквиру програма за V. разред.“

Нека поштовани читаоци погледају на крају овог мог одговора, да ли има какве разлике између 3. деклинације, коју је г. 1873. написао Ваничек, и 3. декл., коју је г. Малина год. 1888. израдио „према резултатима модерне филологије и историјско-критичких истраживања,“ а „у оквиру садашње програме за V. разред гимназије.“

8) У својој критици казао сам ово (стр. 277):

„У §-у 11. броји г. Малина vis у основе на —s. А отворимо најновију научну латинску граматику — Lateinische Formenlehre, bearbeitet von Dr. F. *Stolz* — па прочитајмо прве речи о вокалним основама. Прве речи гласе: „*i*-Stämme.

Ein *i*-Stamm ist *vi-s*." (pag. 202, у Handbuch-у der klass. Alterthumswissenschaft von Dr. Iwan Müller) [1])

Госп. Малина одговара на стр. 553. ово:

„Немам ове латинске граматике, али ипак се не устежем казати г. Туроману, да *његовим речима не верујем*"

Веровати треба дабогме г. Малини, који, као што смо видели, у овако великом стилу уме извртати истину. И онда му је криво, што сам рекао у својој критици: „Ја сам пажљиво проучио ову Малинину трећу деклинацију лат. именица, па хоћу, да оно, што сам опазио, изнесем пред стручне колеге и пред ђаке своје. А то чиним за то, да би се видело, како по неко гимназије у нашој отаџбини још увек сматра за земљиште, на коме је врло згодно оперирати с којекаквим обманама."

II.

После оваких доказа о несолидном раду госп. Малине могао бих да више ништа не одговарам на његов одговор; јер писац, коме није девиза „*ὀρθὸν ἀλήθει ἀεί*" (истина стоји свагда усправљена), те који је кадар овако извртати истину, не заслужује доиста, да се с њиме води озбиљан књижевни разговор. Али ја ћу ипак да рефлектујем још на неколико тачака његовог одговора, које он јамачно сматра за најтеже бомбе своје против моје критике.

1) На стр. 258—259 своје критике рекао сам ја ово:

„Све до пре неколико година сложни су били готово сви педагошки кругови у томе, да се у граматичној настави

---

[1]) Ово исто тврђење може се читати и у Stolz-овим Bemerkungen zu Scheindler's lateinischer Schulgrammatik. Ту каже он ово „Ob *vires* (§ 25, S. 17) auf *vis-es* zurückgeht, ist doch immerhin zweifelhaft, zumal der Singular mit Sicherheit auf den i-Stamm *vi*-weist" (Zeitschr. f. die oesterr. Gymn., 1889, pag. 498). (Да ли је vires постало од vis-es, ипак је свакако врло сумњиво, пошто сингулар извесно к i-основи упућује). Бар овај часопис има I. београдска гимназија, па нека у њ загледа г. М.

у латинском језику ваља ограничити на оно, што је најпотребније; а за најпотребније сматрано је оно, што се налази у латинским писцима, који се читају у школи А од неколико година овамо превладало је готово свуда мишљење, које је још пре тридесет година заступао чувени немачки професор у јоахимсталској гимназији у Берлину *Др. М. Сајферт*; превладало је т. ј. мишљење, да граматичка настава у латинском језику ваља да се ограничи на класичну прозу Цицеронову и Цезарову, и да с тога из граматике латинске за гимназије и из читанака, које иду уз граматику, ваља истиснути све, што је песничко, необично, ретко, некласичко. И према оваком захтеву пишу се и данас све граматике латинске, намењене гимназијама, у којима се кроз цео течај гимназијски учи латински језик".

„А шта видимо у III. деклинацији Малинине евентуалне латинске граматике за наше гимназије, у којима се латински језик учи само у вишим разредима и само 15 часова? У самој трећој деклинацији има толика маса речи, које су већ одавно, најмање пре 20 година, избачене из латинске граматике, и којима би се само бадава товарило памћење ученичко".

„Ево тих са свим излишних речи: adeps маст, сало, ambages околишење, amussis конопац, ancile штит, ancorale канап од ленгера (!), antes редови, arundo трска, assir крв, assis даска, bilis жуч, bipennis секира (на две стране оштра), bubo сова, buris гредељ, callis стаза, calx пета, canalis прокоп, caulis стабло, casses мрежа, caudex дебло, пањ, celox лађица, cervical узглавница, clunis бут, communio заједница, corbis котарица, coturnix препелица, cucumis краставац, follis духало, forceps машице, forfex ножице, fornax пећ, furfur мекиње, grando (туча), histrio глумац, ilex бељ, црница, lanx здела, lens сочиво, limax пуж, manceps предузимач, molaris жрвањ, кутњак, obex кључаница, palumbes дивљи голуб, pelvis леђен, perdix јаребица, pollen и pollis паспаљ, praesepe ограда, pugillares писаће таблице, ravis промуклост, saliens водоскок, scrobis јама, semis полуас, sentis трн, spinter гривна, завезица, strues гомила, torcular вински тисак, torquis

зерига, torris главња, tradux вршика, varix плаветна жила, vepres трње, verres ветар“.

Да би г. Малина могао на ове моје речи написати напад, који би био што дужи, и који би изгледао да има смисла, како је оперирао ?.

Ево како.

Пре свега изоставио је из прве моје алинеје најглавније речи; изоставио је речи ове: *„А од неколико година овамо превладало је готово свуда мишљење, које је још пре тридесет година заступао чувени немачки професор у јоахимсталској гимназији у Берлину, Др. М. Сајферт; превладало је т. ј. мишљење, да граматичка настава у латинском језику ваља да се ограничи на класичну прозу Цицеронову и Цезарову, и да с тога из граматике латинске за гимназије и из читанака, које иду уз граматику, ваља истиснути све, што је песничко, необично, ретко, некласично“.*

За тим је узео преда се два лат. речника, Georges-ов и Ђорђевићев, нашао у њима дабогме редом све поменуте речи, па прибележио, у кога се писца налазе. На стр. 544. свог одговора каже он:

„Ево тих (по мишљењу г. Т-а) са свим излишних речи: adeps *Cic.* — ambages *Liv. Verg., Hor., Ov.;* — amussis *Varr.*; ancile *Liv., Verg., Hor.,* ancorale *Liv.,* antes *Verg.,* – arundo *Liv,. Verg., Ov., Hor.,* — assis *Caes.*; — bilis *Cic., Hor.*; — bipennis *Tac., Verg.*; – bub) *Verg., Ov.*; — buris *Verg.*; callis *Cic., Liv., Cat.*; calx *Cic., Liv.*; canalis *Liv.*; *Verg.*; caulis *Cic.*; casses *Ov., Verg.*; caudex *Verg.,* celox *Liv.*; cervical *Pl.*; clunis *Hor., Liv.*; communio *Cic.*; corbis *Cic., Liv.*; coturnix *Verg.,* cucumis *Varr., Pl.,* follis *Cic., Liv.*; forceps *Ov.*; forfex *Pl.*; fornax *Cic., Ov.,* furfur *Pl., Varr.*; grando *Cic.*; histrio *Liv., Cic.*; ilex *Pl., Verg.*; lanx *Cic.*; lens *Pl., Varr.*; limax *Pl., Varr.*; manceps *Cic.. Hep., Tac.*; molaris *Ov., Verg., Tac.*; obex *Liv., Tac., Verg.*; palumbes *Cic., Verg., Hor.*; pelvis *Varr., Pl.,* perdix *Ov.*; pollen и pollis *Pl.*; praesepe *Cic., Hor., Ov., Verg., Phaedr.*; pugillares *Gell., Senec.*; ravis *Pl.*; saliens *Cic.,* crobis *Tac., Verg.,* semis *Cic., Liv.*; sentis *Caes., Verg., Ov.*; spinter *Plaut.;* strues *Cic., Tac., Liv., Ov.*; torcular *Pl.*; torquis *Cic., Liv., Verg.*; torris *Verg., Ov.;* tradux script. r. n. varix *Cic.,* vepres *Cic., Liv., Hor. Ov.*; verres *Cic.*“

На основу тога, што је ово у два латинска речника, Georges-овом и Ђорђевићевом, изнашао, узвикује г. М.:

„Ту ће се сваки уверити, да се све ове речи, које г. Т. сматра као *необичне, некласичне*, находе и у писаца златнога века и у писаца после Аугустова доба, као што су Плиније млађи, Квинтилијан, Сенека. Тацит, Светоније, дакле у писаца, који се већином читају у гимназијама“.

Г. Малина, као што видимо, није дакле за то, да се граматичка настава у латинском језику ограничи на класичну прозу Цицеронову и Цезарову, већ је за то, да она у нас обухвати још и прозу Ливијеву и Тацитову и Плинијеву и Варонову и Непотову и Сенекину и Гелијеву, а уз то и појезију Вергилијеву и Хорацијеву и Овидијеву и Катулову и Федрову и Плаутову.

Шта би на овако мишљење једног наставника у Србији, где се у V. разреду гимназијском почиње учити латински, и где су се тек од почетка ове школ. године почели читати цигло два писца, Nepos и Caesar, рекао н. пр. немачки филолог прве компетенције Paul *Harre*, који своју расправу „Zur lateinischen Schulgrammatik“ овим речима започиње?:

„Све више и више раширило се — можемо се радовати — то убеђење, да граматичка настава у латинском треба да обухвати само прозу Цицеронову и Цезарову, која је за образац.“ [1])

Ово као факат констатује у најважнијем часопису за немачке гимназије научник и педагог, у чијој се отаџбини латински језик учи кроз свих 9 разреда гимназијских, а читају од римских писаца: Nepos, Caesar, Livius, Sallustius, Cicero, Tacitus, Ovidius, Vergilius и Horatius.

Шта би на овако мишљење г Малине рекао други један немачки филолошки стручњак опет прве компетенције,

---

[1]) Immer mehr hat sich in erfreulicher Weise die Erkenntniss verbreitet, dass sich der grammatische Unterricht in Lateinischen ausschliessich auf die mustergültige Prosa Cicero's und Caesar's zu beschränken habe» (Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen, 1885, p. 81.)

J. H. Schmalz, који у својој рецензији латинске граматике дра Аугуста Шајндлера овоме овако приговара, што се ни у облицима ни у синтакси није строго држао језика Цицероновог и Цезаровог?:

„Једино коректно гледиште при изради школске граматике — да је за образац само строго класична дикција Цицеронова и Цезарова, да шта више сингуларитете (појединости)[1]) ових аутора ваља искључити, анекмоли да би требало примити конструкције из Непота и т. д., које показују опадање језика — Шајндлер није заузео. Па ипак су самовољи широм отворена врата, ако се ма најмање само одступи од начела искључне класичности. Пристанем ли на *Салуста*, ту су одмах *Варон* и *Катон*; одобрим ли *Ливијев* језик латински, онда стојим у најближој близини *Вергилијевој*, шта више у многом погледу на истом гледишту, на коме и он; куда ће то одвести у школи?“ [2])

Најпосле шта би на овако мишљење г. Малине рекли писци свију латинских граматика, које се употребљавају у гимназијама других народа, и у којима нема спомена о 60 по-

---

[1]) Сингуларитети су Цезарови assis i sentis, а Цицеронови adeps, bilis, callis, communio, corbis, follis и т. д.

[2]) Den einzig richtigen Standpunkt bei Ausarbeitung einer Schulgrammatik, dass nur die aus Cicero und Caesar gewonnene strengclassische Diction mustergiltig ist, dass sogar Singularitäten dieser Autoren auszuscheiden sind, geschweige dass auf den Verfall der Sprache hinweisende Construktionen aus Nepos etc. aufzunehmen wären, hat Scheindler nicht eingenommen. Und doch sind der Willkür Thür und Thor geöffnet, wenn man nur einen Finger breit von dem Grundsatz der ausschliessenden Klassizität abweicht. Lasse ich Sallust gelten, so komme ich auf Varro und Cato; billige ich Livianisches Latein, so stehe ich in nächster Nähe des Vergil, ja vielfach auf gleichem Standpunkt wie er; wo soll das in der Schule hinführen?» (Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen, 1889, p. 663; Karl Schmidt's Erwiderung auf Prof. Dr. August Scheindlers „Erklärung“, Wien 1890, p. 16).

менутих речи, које он жели да натовари на памћење наших гимназиста? А за што нема спомена? Ево за што нема. Читанке, што иду уз граматику латинску, треба према једном од најважнијих педагошких захтева да имају таке примере, који су поучни, који су пуни једре садржине, и којима се ученик приправља за приступ ка средишту латинске наставе, к читању писаца римских, у нашим гимназијама у овај мах Непота и Цезара, од којих први од свију поменутих речи има само manceps (предузимач), а други само assis (даска) и sentis (трн), и то као сингуларитете, на које се *школска* граматика не обзире. А зар би се дали начинити примери поучни и пуни једре садржине од оваких речи: adeps маст, сало, ancorale канап (!) од ленгера, bilis жуч, buris гредељ, clunis бут, cucumis краставац, follis духало, forceps машице, furfur мекиње, ilex бељ, limax пуж, molaris жрвањ, кутњак, obex кључаница, pelvis леђен, pollen и pollis паспаљ и т. д.? Од ових речи дали би се начинити таман онако исто празни и сухопарни примери, какве има покојни Људевит Шпанић у својој лат. граматици од год. 1864: „конь р'же — грива је коня лепа — муве су коню досадне — кель је нѣжанъ — нѣжанъ кель предпоставлямъ горкомъ алою — дунђеринъ теше дрва по ђуніи оштром сикиромь — месеца фебруара држе се балови — чепови врата су гвоздени — гуска је блебетљива — краставци су зрели — меови су пуни ветра. И. т. д.“

2) На стр. 169. своје критике казао сам ово:

„А да је *ном. синг.* овога субстантива urbs некада гласио urbes, и то није истина. То је написао г. М. не разумејући ове речи Швајцер-Сидлерове: So ist der Stamm von urbs nicht *urb*, sondern einst *urbes*, dann *urbi* (§ 43, Vorbemerkung).“

Чујмо одговор г. Малине:

„Види се да је и ту сметала г. Т-у његова „плава магла“, да опази у Швајцер-Сидлеру једну обичну штампарску погрешку, а то је, да треба место „dann“ читати „Stamm,“ дакле: sondern einst urbes ***Stamm*** urbi,“ и да је оправдао нападнути г. Туроманом стари Nom. urbes, који је он nach seiner philologischen Fassungskraft држао за основу на s, од које би дакле по њему гласио на пр. ген. синг. у старом лат. језику ur-

besis, а у доцнијем urberis. Али, на жалост, *неће наћи г. Т. у целој римској књижевности ни једнога облика од ове основе.* Другу пак погрешку: „So ist der Stamm von urbs nicht *urb*“ исправља Швајцер-Сидлер сам, и то тиме, што то у другом издању изоставља. Тако ради, г. Т-е, прави научник, који се неће да овладати лажним стидом због своје погрешке, већ ову искрено признаје и хита божанској истини на сусрет. Осим тога овде сам доказао г. Т-у, да сам и нејасно Швајцер- Сидлерово правило разумео и разговетно протумачио.“

Швајцер-Сидлерове са свим јасне речи: „So ist der Stamm von urbs nicht *urb*, sondern einst *urbes*, dann *urbi*“ преводимо ми, који имамо обичан здрав разум, и који знамо немачки, овако: „Па тако није urb основа од urbs, већ некад urbes, а за тим urbi“. А како тумачи исте речи г. Малина, *учитељ немачког језика* у I. београдској гимназији? Он налази, да испред urbes ваља мислити nom. sing., а „dann“ да је штампарска погрешка.

Шта би рекао Швајцер-Сидлер, кад би дознао за овако г. Малинино скроз и скроз неистинито тумачење његових јасних речи? Шта би рекао он, који на три места једно исто тврди; који т. ј. тврди, *да је од urbs била некад основа urbes*:

1) „So ist der Stamm von *urbs* nicht *urb*, sondern einst *urbes*, dann *urbi*“ (па тако није urb основа од urbs, већ некад urbes, а за тим urbi) [1])

2) „Die feminina auf *ps*, *bs*, wie *stirps*, *urbs*, *plebs* sind keine Labialstämme, sondern verkürzte — *s* Stämme“ (feminina на ps, bs, као stirps, urbs, plebs нису лабијалне основе, већ скраћене *s*- основе) [2])

3) „Die Feminina wie plebs, stirps, trabs u. a. sind verkürzte *es*-Stämme (feminina као plebs, stirps, trabs итд. јесу скраћене *es*- основе[3])

---

[1]) Elementar-und Formenlehre der lat. Sprache, von Dr. H. Schweizer-Sidler, Halle 1869, pag. 23.

[2]) Ibidem pag. 25.

[3]) Grammatik der lateinischen Sprache, bearbeitet von Dr. H. Schweizer-Sidler und Dr. Alfred Surber, Halle, 1888, p. 81.

Да напоменем даље ово.

На ове речи: „и тада је оправдан нападнути г. Туроманом стари Nom. urbes, који је он nach seiner philologischen Fassungskraft држао за основу на *s*, од које би дакле по њему гласио н. пр. ген. синг. у старом лат. језику urbesis, а у доцнијем urberis“, којима г. Малина тврди, да свима речима, којима се основа свршује на s, у старом лат. језику гласи ген. синг. на-ris — шта би рекао Schweizer-Sidler, коме су nabēs, sēdēs и т. д. substantivische *s*-Stämme [1]), шта Corssen, коме су те речи *es*-Stämme [2]), па опет за то не гласе у ген. синг. nuberis и sederis?

3) На стр. 263. своје критике казао сам ово:

„А откуд у г. Малине онолики број communia, број 45? Откуд у њега међу субстантивима gen. communis и таких, која су masculina, као: manceps, Arpinas, Fidenas, Quiris, Samnis, assis (= axis)? Откуда у њега оне накараде, као што су obex кључаница, varix плаветна жила, scrobis јама, forceps машице? Отуда, што право не зна, шта је за школу“.

Г. Малина одговара на стр. 547. свога одговора:

„Нека г. Т. загледа у све граматике, које сам навео, или што је лакше, нека отвори Dr. K. E. Georges Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch, па ће наћи, да су све те именице, које крсти именом накараде, generis communis; јер ће уза сваку наћи скратицу *c.* : adeps c., forceps c., imbrex c., obex c., scrobis c., varix c. итд.“

Да послушам г. Малину, па да ради огледа загледам најпре у Formenlehre der lateinischen Sprache von Friedrich *Neue*, 2. umgearbeitete und erweiterte Auflage; од ове књиге важније и потпуније нема о облицима латинским, а и њом се, каже г. М., служио (већ како и колико, то смо напред видели).

---

[1]) Dr. Schweizer-Sidler u. Dr. Surber, Grammatik der lat. Sprache, 1888, pag. 20.

[2]) W. Corssen, Kritische Beiträge zur lateinischen Formenlehre, pag. 465 — 468.

Кад потражимо поменуте речи adeps, forceps и т. д., шта стоји забележено уз њих? Ево шта: adeps M. u. F., forceps M. u. F., imbrex M. u. F., obex M. u. F., scrobis u. scrobs M. u. F., varix M. u. F. Не стоји дакле уз ове јечи скратица *c*., као што тврди г. М.

Сад да загледамо по упуству г. М-не у Dr. K. E. Georges Ausführliches lateinisch-deutsches Schulwörterbuch. Одмах уз другу од шест наведених речи, уз forceps, не стоји скратица *c*., као што тврди г. М., већ скратица *f*. Много се може човек ослонити на реч г. М-не!

А сад нека послуша мене г. Малина, па нека загледа у ова два латинска речника, што се највише употребљавају у немачким гимназијама, у Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch von *Ingerslev* и у Lateinisch-deutsches Schulwörterbuch von *Heinichen*; у једном и другом наћи ће уз поменуте речи овакав род забележен: adeps m., forceps m. u. f., imbrex f. (selten m.), obex m. u. f., scrobis m. u f., varix m. u f.

После ових страних речника нека загледа у наш домаћи латинско-српски речник Јов. *Ђорђевића*, „који“ — право каже г. М. — „својом марљивом израдом заиста служи на дику нашој научној књижевности“. И у овом речнику наћи ће уз 4 од поменутих речи (adeps, forceps, scrobis, varix) скратицу m. и. f., а не скратицу c.; а уз imbrex скратицу f.

Најпосле нека узме г. М. у руке све најглавније граматике латинске, које се употребљавају нпр у немачким гимназијама у Германији и Аустрији, па нека потражи у њима поменута своја communia (adeps, forceps итд.). Хоће ли их наћи? Не ће. Избачене су већ одавно из школске граматике из два узрока. Први је узрок тај, што су оне некорисне појединости, што школска граматика не сме бити збирка реткостй (eine Raritätenkammer). А други је узрок ево овај. По правилима о роду именица III. лат. деклинације зна учепик да су од поменутих речи 4 feminina, а 2 masculina, те стави ли у даној прилици атрибут или предик. адјектив уз feminina у феминимум, а уз masculina у маскулинум, он је коректно поступио. Дакле саме ове речи није потребно учити,

пошто су, као што рекох, некорисне појединости; а још мање је онда потребно учити њихов род. То су ето између осталог разлози, на основу којих сам у својој критици рекао, да г. М. не зна, шта је за школу, кад и таке речи, као што су adeps, forceps итд., хоће да унесе у граматику латинску. И то му не кажем само ја, већ то му ето кажу писци свију најбољих и најглавнијих лат. граматика, које се употребљавају у гимназијама страних народа.

4) На стр. 276. своје критике казао сам ово:

„Уз правило у трећој деклинацији „neutra су α) основе на er (Gen. eris)“ наводи писац као изузетке између осталих речи један masculinum *друге* деклинације, т. ј. *vesper* (само абл. синг. ове речи иде по 3. декл.), и феминипум mulier (жена), које је речи природни род женски!“

Госп. М. одговара:

„Нека загледа г. Т. у речник, па ће видети на првом месту vesper, vesperis m. и за тим vesper, vesperi вечерњача; вече. Из овога се види, да је ова именица heteroclitоn. Истина г. Т. не пориче, да постоји и Abl. sing. од vesper по 3. декл.; али он тврди, да осим Abl. нема другог облика по тој деклинацији. По којој деклинацији је Gen. у овој реченици: vesperis illius secuto mane etc. Auson. ep. 19?“.

Зар у граматику, која је намењена елементарној настави у језику латинском, треба све оно унети, што год има у каквом великом речнику латинском? Зар да се у V. (= I. страном) разреду гимназијском учи и такав облик, који се налази само на два места у целој римској књижевности (Auson. ep. 19 и Paulin. Nol. nat. 11, 611)[1]), и то, као што ето видимо, у писаца 4. и 5. века после Хр., који се не читају нигде на свету у гимназијама? Нека ми г. Малина именује једну школску граматику латинску ма ког народа, у којој се

[1]) v. *Neue,* Formenlehre der lat. Sprache, I 573.

реч vesper узима под трећом деклинацијом, и да јој ген. синг. гласи vesperis — изузевши, разуме се, граматику Ваничкову, из које је своју 3. декл. превео, и од које је г. 1873. изишло, извесно за свагда, последње издање.

5) Најглавнији мој приговор Малининој 3. деклинацији јесте приговор *параграфу првом*, односно другој напомени овог параграфа.

Ево како гласи у г. Малине § 1, нап. 2.:

„Основа најлакше се добија, кад се облику Gen. sing одбије наставак -is; оно што остаје, може се у опште сматрати као *основа*; нпр. leo (лав), Gen. sing. leōn-is, основа leōn; pēs (пога), Gen. sing. pĕd-is, основа pĕd."

А сад ево, шта сам ја на стр. 263—264 своје критике приметно на ово правило:

„Субстантива avis, amnis, civis, crinis, finis, ignis итд. гласе у генитиву сингулара: av-is, amn-is, civ-is, crin-is, fin-is, ign-is итд Откуда се овим речма свршује основа на -i (§. 20)? Откуда овим речма гласе основе avi, amni, civi, crini. fini итд., а не av, amn, civ, crin, fin, ign?".

„Субстантива aedes, caedes, clades, nubes, vulpes итд. имају у gen. sing. aed-is, caed-is, clad-is, nub-is, vulp-is. Откуда су овим речима основе: aedi, caedi, cladi, nubi, vulpi (§ 23), а не, aed, caed итд?"

„Субстантива ars, cohors, frons (чело), gens, nox, fraus, frons (лишће), glans, arx, falx, imber, uter, venter, mare, animal, calcar итд. гласе у генитиву сингулара art-is, cohort-is, front-is, gent-is, noct-is, fraud-is frond-is, gland-is, arc-is, falc-is, imbr-is, utr-is, ventr-is, mar-is, animal-is, calcar-is, итд. итд. Откуда и свима овим речима гласе основе arti, cohorti, fronti, genti, nocti итд. (§§ 26, 29), а не art, cohort, front, gent, noct итд.?"

„Откуд се — опет да запитам — за сва ова субстантива узима, да им се основа свршује на вокал i?"

„Отуда, што се субстантивима треће деклинације најчистије нађе основа, кад се одузме *наставак генитива плурала* -um, нпр. lex leg-um, основа leg; civis, civi-um, основа

civi; animal animali-um, основа animali. Исто тако нађе се, као што је познато, основа субставтивима и осталих четирију деклинација, и то субстантивима 4. као год и субстантивима 3., пошто се одузме -um, а субстантивима прве, друге и пете деклинације, кад се одузме наставак -rum: fructus fructu-um, основа fructu; mensa mensa-rum, основа mensa; hortus horto-rum, основа horto; dies die-rum основа die. *Најглавније* дакле правило треће деклинације, на коме се по основинској теорији оснива подела ове деклинације на консонантне и вокалне основе, непознато је, као што видимо, ономе, који се у нас латио, да на основу те модерне основинске теорије изради латинску граматику за наше гимназије".

Чујмо сад одговор г. Малине:

„Ако г. Т. (као што на стр. 264 пише) мисли „да се понајвише најчистије нађе основа којој речи кад се одбије наставак Gen. plur.", ја му то не поричем, али ће му изићи то исто, што сам ја казао: „Основа најлакше се добија, кад се облику Gen. sing. одбије наставак is; оно што остаје *може* се у опће сматрати као основа". Тиме не тврдим, да је то увек чиста основа, али код консонантских и вокалских на-u је то с врло мало изузетака непобитна истина. Ако ли постави г. Т. за главно правило извођење основе од Gen. pl., онда му се ових изузетака нагомилава много више и он тиме отежава ученику учење."

Шта је ово на један пут са г. Малином? Нешто се смирио, не горопади се; можемо рећи са Симом Милутиновићем: „Али јунак оборио главу, к'о перјанка[1]) окиснувши перје."

Да покушам објаснити г. Малинину смерност на овоме месту.

Замислимо, да данашњи г. Малинини ученици V. разреда гимназијског у Београду уче 3. лат. деклинацију онако, као што ју је написао г. М., па изиђе један ђак из скамије, напише на табли генитив сингулара од arx, falx, lanx итд. лепо, разговетно, са цртицом, ево овако: arc-is, falc-is, lanc-is, па управи онда на г. М-ну, као на свог наставника и уједно писца граматике латинске, по којој лат. облике учи,

---

[1]) перјанка = перната животиња.

овако питање: „Кад § први гласи, да се основа најлакше добија, кад се облику Gen. sing. одбије наставак -is, откуд су онда, господине Малина, речима arx, falx, lanx основе arci, falci, lanci, а не arc, falc, lanc“ ?

Шта би одговорио на овако питање г. М-на?

Шта би одговорио другом једном петошколцу, који би га овако исто интерпеловао због calcar-is, mar-is, animal-is? Шта трећем, који би га интерпеловао због imbr-is, lintr-is, ventr-is? Шта четвртом, који би га интерпеловао због amn-is, crin-is? Итд. итд. Извијао би, чешкао се, знојио се, једном речи био би на мукама.

Па тек шта би га онда снашло, кад би усред те његове муке заискао реч један репетент V. разреда, па ово рекао: „Ја мислим, господине, да се свима поменутим речима (arx, falx, lanx, calcar, mare, animal, imber, linter, venter amnis, crinis, finis) основа свршује на *-i* за то, што се основа речима 3. деклинације најчистије нађе, кад се одузме наставак *ген. плурала* -um; а како поменутим речима ген. плурала гласи arci-um, falci-um, lanci-um итд., то су им онда основе arci, falci, lanci итд.“.

А кад би му за тим још исти репетент на питање његово: „Код кога сте ви учили, да се тако тражи основа речима 3. деклинације?“ одговорио: „Учили смо код г. Мите Живковића правило из Туроманове граматике, које гласи: „Онај део речи какве, коме се додају наставци, зове се *основа.* Ова се код субстантива нађе најчистије онда, кад се одузме наставак *генитива плурала* (— rum или — um); нпр. rosa rosa-rum, основа rosa; servus servo-rum, основа servo; leo leon-um, осн. leon; civis civi-um, осн. civi; fructus fructu-um, осн. fructu; res re-rum, осн. re“ (§ 140, Прим. 1.), њему би се онда смркло пред очима. Пошто би се мало прибрао, помислио би у себи: Је ли могућно, да тако правило има у Тpromановој књизи? Могућно је богме, само г. М., коме је мржња на књигу моју вид помутила, није знао за то правило у мојој књизи, док год ове редове није читао; а за тако правило у опште није знао, док год није у „Гласнику Уч. Друштва“ читао моју критику на своју 3. декл. ла-

тинских именица. Доиста, прилично интересантна свар, да у књизи, у коју је унето само мало основинског принципа, има кључ за решење те загонетке, откуд се речима arx, falx итд. основа свршује на *-i*, а тог кључа да нема у партији евентуалне лат. граматике, израђене г. Малином скроз и скроз по основинском принципу.

6) Г. Малинин „преглед падежних наставака 3. деклинације" ево овакав је:

Singularis.

Nom. masc. et fem. *-s*; neutr. основа
Gen. *-ĭs* (из старога ŏs, ŭs, ĕs,)
Dat. -ī (из старога ei, ē)
Acc. *-m*, *—em*
Abl. -ĕ (стари ĕd).

Pluralis.

Nom. masc. et fem. *-es*; neutr. -ă;
Gen. — *um* (м. старога om)
Dat. — (ĭ)*bus*
Acc. — *s* (м. — ns са накнадним дуљењем предходног самогласника)
Abl. — (ĭ)*bus*.

На овај преглед приметио сам у својој критици пре свега ово:

„Преглед ових падежних наставака за *трећу* деклинацију јесте само мало поткресани преглед падежних наставака за *свих пет* латинских деклинација, који је израђен на основу резултата историјске граматике — јесте Швајцер-Сидлеров § 37," и то сам и доказао (гл. стр. 270, 271, 272 моје критике).

За тим сам приметио ово:

„Па баш да речемо, да је коректан овај г. М-ин преглед падежних наставака за трећу деклинацију, на што су они додаци: „из старога os, us, es"; „из старога ei, e"; „стари ed"; „м. старога om"; „м. ns с накнадним дуљењем

предходнога самогласника" ? Просто би бадава стајали у граматици."

Сад још додајем овим речима, да оваког збрканог прегледа падежних наставака за 3 декл. нема нигде под овим небом ни у једној граматици латинској; а нема га за то, што је требало да буде само за 3. декл., а он није само за трећу, већ од譯 чести и за остале 4 деклинације.

А своје примедбе на тај његов преглед завршио сам ево овако:

„Латинске граматике написане за Немце, и то било по новој, било по старој системи, имају готово све одмах у почетку III. деклинације параграф, који гласи овако" :

„Die Ausgänge dieser Wörter in den einzelnen Casus macht folgendes Schema ersichtlich:

Sing. Nom. — a, e, o, c, l, n, r, s, t, x.
Gen. — ĭs
Dat — ī
Acc. — ĕm, die Neutra = Nom.
Voc. — = Nom.
Abl. — ĕ.

Plur. Nom. — ēs, die Neutra ă
Gen. — ŭm
Dat. — ĭbus
Acc. — ēs, die Nautra ă
Voc. — ēs, die Neutra ă
Abl. — ĭbus."

„Овакав јасан, разговетан и практичан преглед има, као што рекох, у ма којој лат. граматици за немачке гимназисте, који у свима разредима уче латински; а у евентуалној „научној" граматици за наше Зајечарце и Нишевљане, који уче латински само у вишој гимназији, треба да је такав образац за *трећу* деклинацију, *који је богат разним хипотезама, који је управо за свих пет деклинација, и који никоме не ће бити јасан!"*

Чујмо одговор г. Малине:

„Верујем (да мој преглед никоме не ће бити јасан), ако је **тај** *нико* г. Туроман. Мојим Зајечарцима и ученицима II. београдске гимназије био је јасан, а то беху тек почетници у лат. језику.“

Ово су разлози госп. Малини!

7) На г. М-ин § 2, 1, који гласи: „Таке облике (т. ј. као dux, ducis итд.; pl. duc-es, duc-um итд.) имају е) сва имена лица на tric: nutrix хранитељка etc.“ приметио сам на стр. 274. своје критике ово:

„Зар mobilia на — trix, као victrix победитељка, adiutrix помоћница, ultrix осветница итд., која се употребљавају и као адјектива, те онда значе победносни, помоћни, осветнички, имају gen. plur на-um као dux duc-um, а не на -ium? Та и Тацит и Сенека и Валерије Максим и Светоније имају *victricium* partium, legionum, armorum; а на једном натпису има legionum *adiutricium*.“

Чујмо одговор г. Малине:

„Ја пишем о деклинацији именица, а г. Т. удара у придеве. Али је поставио тако несрећно своје питање, да га ја морам опет запитати, да ли тај завршетак ium важи и за именице victrix победитељка, adiutrix помоћница, ultrix осветница? Ако важи, за што је г. Т. изоставио mobilia на trix у списку именица. које имају Gen. pl. на ium у 34. §-у своје (ваљда: његове) граматике? Питам г. Т-а још једном, је ли то погрешно или није, *да имају mobilia на tric: nutrix etc.* у Gen. pl. као и dux наставак um? Ја о томе нисам никад сумњао, а ако о том сумња г. Т., нека докаже, да је то погрешно. Ја остајем при томе, да имају ове именице у Gen. pl. um, дакле nutrix nutricum... На тај начин може г. Т. само оне малтретовати, који по невољи морају баш да слушају његову „науку“.

На питање г. Малинино: „За што је г. Т. изоставио mobilia на trix у списку именица, које имају Gen. pl. на ium у 34. §-у његове граматике“?, одговарам, да сам их изоставио за то, што се *највише као адјектива* употребљавају, и што о њима говорим у §-у 59, 5 својих лат. облика

Него ја бих запитао г. Малину ово. Јесам ли ја њему приметио, да nutrix (хранитељка) треба у генитиву плурала да гласи: nutricium, а не nutricum? Ја сам примедбу своју везао само за mobilia на trix, као victrix победитељка, adiutrix помоћница', ultrix осветница итд. Зар је nutrix (хранитељка) и згодно узимати као subst. mobile, кад нема маскулинума nutor већ nutritor?

У осталом све оно руження, којим се осуо на ме г. М. због тога, што сам му приметио, да subst. mobilia у генитиву плурала имају — ium, не тиче се мене, већ чувеног немачког филолога P. *Harre*-а, који у своме чланку „Zur lateinischen Schulgrammatik" цео учени свет „малтретује" оваком својом „науком":

„Узгред једну реч о флексији мобилијâ на ix. Облици cervicum, cicatricum, meretricum, radicum и др. долазе доста често (Плиније учаше radicium, cervicium), Neue I 257; али *mobilia* на *ix*, која су, као што показују песнички облици victricia, ultricia, врло близу адјективима (N. II 20 па даље), творила су ген. плурала, бих рекао, највише на — *ium* . . . . . Било би врло смело, отуда (што т. ј. bigarum *victricum* има Festus, а *ultricum* dearum што има Pseudoquintil. decl.) закључити, да нпр. victrix само у придевском значењу има *victricium*, а као самосталан субстантив victricum."[1])

III.

Да би читаоцима био што јаснији овај мој спор са г. М-ом, налазим за потребно разложити, шта се то разуме под

---

[1]) Beiläufig ein Wort über die Flexion der Mobilia auf ix. Die Formen *cervicum*, *cicatricum*, *meretricum*, *radicum* u. a. sind ziemlich häufig (Plinius lehrte *radicium*, *cervicium*) N. I 257; aber die *Mobilia* auf *ix*, die ja, wie schon die poetischen Formen *victricia*, *ultricia* zeigen, den Adjektiven sehr nahe stehen (N. II 20 ff.) scheinen den gen. plur. vorherrschend auf *ium* gebildet zu haben. . . . . Es wäre sehr gewagt, daraus (dass näml. bigarum *victricum* bei Festus, *ultricum* dearum bei Pseudoquintil. decl. steht) zu schliessen, dass beispielsweise *victrix* nur in adjektivischer Bedeutung *victricium*, als selbständiges Substantiv dagegen *victricum* bilde" (Zeitschr. für das Gymnasialwesen, Berlin, 1885, p. 86.).

основинском теоријом, за чије уношење у елементарну наставу у лат. деклинацији ја из дидактичних обзира нисам, као што нису школски људи великом већином.

Шта је дакле то основинска теорија?

Основинска теорија јесте наука, што речима, које се могу деклиновати и коњуговати, назначује *делове*, т. ј. *основу* и *наставке*. Тако је од sermo gen. pl. sermon-um основа sermon, а -um наставак генитива плурала; од civis civi-um основа civi; од lauda-re основа lauda, а -re наставак инфинитива.

Како стоје школски људи према овај основинској теорији?

Начелно није против ње нико. Школски људи само се у томе разилазе, *колико* од ње да се унесе у наставу, и *кад* да се унесе, јер ту ваља разликовати *елементарну* (прву, почетну) и *доцнију* наставу. За учење латинске *коњугације* по основинској теорији већ и у елементарној настави сви су школски људи; али само су једни за више, а други за мање од те теорије или тога принципа. А односно учења латинске *деклинације* по основинској теорији имају међу школским људима две странке, имају браниоци досадањег или старог метода, и браниоци тако званог новог метода; браниоци досадањег (старог, традиционалног) метода противни су основинској теорији у елементарној настави, у доцнијој пак настави нису; а браниоци новог метода за основинску су теорију одмах већ у елементарној настави.[1])

Сва се дакле разлика између старог и новог метода своди на *разлику учења деклинације* у првој настави, и то *деклинације треће* (јер остале 4 деклинације израђене су по старом методу готово и у свима оним лат. граматикама, које су написане по основинској теорији).

Сад да видимо, како се 3. деклинација учи по старом, а како по новом методу.

Стари (досадањи) метод учи: Запамти уз номинатив и генитив: homo hominis, sermo sermonis, miles militis; место генитивовог свршетка is метни у дативу i, у акузативу em итд. То је, ја мислим, тако просто, да не може бити простије. А шта чини нови метод?

[1]) K. *Schmidt's* Bemerkungen etc., Wien 1890, p. 19.

Нови метод чини пре свега *са свим оно исто* што и досадањи метод, т. ј. прописује, да се уз номинатив запамти и генитив: homo hominis, sermo sermonis, miles militis, princeps principis. А за тим чини још нешто друго; он учи ученика, да памти и таке основеј, каквих нема ни у једном падежу. Тако учи нови метод: homo hominis, основа homon; corpus corporis, осн. corpos; vulnus vulneris, осн. vulnos; nix nivis осн. nigv; итд.[1])

Онима, што војују за нови метод, за модерни правац, ово су најглавнији разлози:

1) Кад је у грчкој граматици по основинској теорији израђена цела наука о облицима, треба то исто да је учињено и у граматици латинској.

Шта у главном на овај разлог браниоци досадањег метода одговарају, в. Гласник Уч. Др. LXVIII стр. 263 — 265.

2) Латинском деклинацијом, израђеном по основинској теорији, знатно се смањује број правила за род речи, особ. речи треће деклинације, те олакшава њихово учење.

Браниоци досадањег метода побијају ово тврђење статистичким поређењем рода речи по једном и другом методу[2]). Уз то непобитно доказују, да је одређивање рода речима по свршетку номинатива — а то је по досадањем методу — куд и камо лакше, него по свршетку основе — а то је по новом методу.[3]) А ово признају од чести и сами браниоци основинске теорије, пошто су по неки од њих, нпр. и сам др August Scheindler у својим граматикама задржали правила о роду по старом методу.[4])

3) Латинском деклинацијом, израђеном по основинској теорији, *знатно се олакшава* учење те деклинације.

Браниоци досадањег метода и ово с успехом побијају. Ево шта између осталог примећују. Хоће ли нпр. ученик homo hominis, corpus corporis, vulnus vulneris, animal animalis

---

[1]) K Schmidt, Bemerkungen etc. p. 20

[2]) Zeitschrift f. d. oesterr. Gymn., 1887, p. 717—720.

[3]) Berl. Zeitschr. für das Gymnasialwesen, 1879 u. 1886.)

[4]) v. Dr August Scheindler's Lat. Schulgrammatik für die oesterr. Gymnasien, Wien und Prag, 1889, §§ 22, 23, 24.

лакше запамтити, ако зна основе homon, corpos, vulnos, animali, и ако зна, да је homon n-основа, corpos и vulnos да су s-основе, а animali да је i-основа? Замислимо да је ученик заборавио генитив од homo, corpus, vulnus: хоће ли он *основама* ових речи — претпоставивши да уједно и њих није заборавио — моћи реконструисати заборављени облик? Не може ли он шта више основама бити наведен на погрешне облике, као homonis, corposis? А ако ове погрешке не начини, да ли то треба приписати знању основе или просто памћењу? Не треба ли онда дати првенство ономе методу, који ученика никако ни не доводи у ту опасност, да прави таке погрешке? Или, ако је у недоумици, да ли да рече vulneris или vulnoris, хоће ли заборављени генитив наново добити тиме, ако се сети основе vulnos и примедбе, да о испред s *неки пут остаје, а неки пут у* е *прелази*? Хоће ли тим путем доћи до правог генитива vulneris? И то се зове *„знатном олакшицом“* према досадањем методу: Запамти homo hominis, corpus corporis, vulnus vulneris?[1])

Да се предавањем латинских облика по основинској теорији врло отежава успех у латинском језику, потврђују многи најодличнији професори лат. језика, позивајући се на своје искуство, које су у школи учинили, као нпр. Thumser[2]), K. Schmidt[3]) и други. Према овом тврђењу певају браниоци основинске теорије свагда ту песму, да неуспеху није узрок у основинској теорији, већ у њиховом невештом предавању по тој теорији. Ту исту песму пева и према моме напомињању незгоде, што је везана за учење 3. декл. по основ. теорији, и г. М. на 541. стр. свога одговора:

„То што г. Т. као олакшицу и напредак признаје и учи у грчком језику, то неће да призна и допусти у латинскоме, а потврепљује своју

[1]) *Karl Schmidt*, Bemerkungen zu Prof. Dr. August Scheindler's lat. Schulgrammatik, Wien 1890, pag. 29.

[2]) Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn. 1887, pag. 712—720; Гласник LXX, стр. 312—314.

[3]) *K. Schmidt*, Bemerkungen нгд. pag. 23.

врдњу речима професора Тумсера (стр. 312—314), који јавно исповеда да му је предавање латинскога језика по основинском методу, који је једне године покушавао, рђаво испадало за руком, те се вратио опет к староме. У томе је г. Т. врло погрешио, што се хтео заклонити за тврђење Тумсерово. *Ту неуспеху није био крив основински метод, већ неумешност самога предавача, што је ишао кривим путем, те је учио ђаке на начин, како их не треба учити.* Qui bene distinguit, bene docet“.

На ове речи г. Малине одговор је кратак. Куд и камо је боље — кажемо ми противници основинске теорије у почетној настави — ученике марљиво вежбати *у готовим облицима и њиховој примени у реченицама, него говорити им много о основама и наставцима, о постајању облика*, или, као што се оно каже, *учити их хемију језика*; јер учењем хемије језика у почетној настави постају и најбољи ђаци „ученим граматичарима“, у чијим писменим задацима погрешке све кипте. У осталом — и то још кажу браниоци старог метода — , браниоци основинске теорије тако раде, као да имају патент на дидактички поступак, којим основинску теорију чине корисном за школу, али „благоразумно“ се извлаче, да не изиђу на среду са тачним назначењем свога начина наставе.[1])

---

[1]) Многогодишњи директор академијске гимназије у Бечу и писац изврсне лат. граматике *Карл Шмит* казује, како је у шездесетим годинама добио допуштење, да предаје трећу деклинацију по основинској теорији, како је то са потребном умереношћу чинио, но како је ипак на крају шк. године, уз пркос изјави свога директора д-ра Хохегера, да је наставни циљ постигао, морао признати да би боље био учинио, да се прошао основинске теорије па је оставио за доцнију наставу. За тим наставља овако: „Freilich höre ich schon entgegnen: wer weiss, ob ich es auch recht angefangen habe. Denn die Herrn Jungpaedagogen thun so, als besässen sie ein Patent auf ein didaktisches Verfahren, die Stammtheorie für die Schule fruchtbar zu machen, unterlassen es aber wohlweislich das Detail ihres Unterrichtsverfahrens mitzutheilen“ (Karl Schmidt' Bemerkungen etc. p. 23).

Г. Малина настављајући своје доказивање, како је одмах још у првом почетку учења латинског језика практичније учити латинску деклинацију по новом него по досадањем методу, позива се на госп. *Ђају* као на свој ауторитет.

На стр. 541. свог одговора каже он ово:

„Ту је дакле имао г. Ђаја потпуно право, кад је у својем реферату казао: „У теорији скоро сви (т. ј. противници и поборници основинског принципа) су сложни, да утврђене резултате филолошке науке треба узети у школу. У практици је пак успех врло скроман до сада, а то с тога као што вели Екштајн, што се људи старе школе за то мало интересују и слабо разумевају, и што нема доста наставника, који би били у том знању темељни и у таком предавању извешбани“.

Према овом позивању г. Малине на г. Ђају чујмо, на чије се мишљење као ауторитативно позива поменути многогодишњи директор академијске гимназије у Бечу Карл *Шмит*: „На овом месту“ — каже он — „хоћу да напоменем, да сам се ја о томе, да л' да се у првом разреду предаје по основинској теорији, неколико пута разговарао са одличним представницима *упоредне науке о језику*, од којих су двојица и школски људи, и да сам чуо ова мишљења, која су ми најпријатељскије допустили да објавим. Његова екселенција г. дворски саветник Др. *Миклошић*, господа университетски професор Др. Фридрих *Милер* и гимназијски директор Др. К. *Буркхард одлучно* су за искључење основинске теорије из *елементарне* наставе; проф. Карл *Пинка* из гимназије у IX. бечком срезу изјављује, да је са гледишта *науке* и на основу његовог искуства у школи така настава погрешна.[1])

---

[1]) „An dieser Stelle will ich erwähnen, dass ich bezüglich der Zulässigkeit stammtheoretischen Unterrichts in der ersten Classe mit hervorragenden Vertretern der *sprachvergleichenden* Wissenschaft, von denen zwei auch Schulmänner sind, zu wiederholtenmalen gesprochen und folgende Urtheile, zu deren Publicierung sie mich freundichst ermächtigt haben, vernommen habe. Seine Excellenz Hr. Hof-

IV.

Сад да видимо, које се граматике латинске више употребљавају у страним гимназијама; да ли оне, што су израђене по основинској теорији, или оне што су израђене по старом методу.

И то најпре да видимо, како је у том погледу у земљи, која се с правом поноси најбољим гимназијама; да видимо, како је у Прусији.

Преда мном је *Centralblatt für die gesammte Unterrichts-Verwaltung in Preussen*, herausgegeben in dem Ministerium der geistlichen, Unterrichts-und Medizinal-Angelegenheiten, Juni-Heft, Berlin 1890. У рубрици: „III. Latein. a. Grammatiken“ назначене су све латинске граматике, које се употребљавају у пруским (класичним и реалним) гимназијама.

Ту читамо, да су прошле (1890) шк. године употребљаване 34 латинске граматике. Од ових граматика израђено их је 30 по старом методу; 3 (Menge, Stegmann, Putsche-Schottmüller) више по старом него новом методу; а једна једина Lattmann-Müller-ова граматика израђена је са свим по новом методу. Шта је још значајно?

И од ових свију граматика може се само за три, за *Еленг-Сајферта*, *малог Шулца* и *Сиберти-Мајринга* рећи, да се употребљавају, јер се прва употребљава у 249-друга у 57, а трећа у 47 пруских гимназија.

А све остале граматике употребљавају се највише у једном или у два завода; тек по нека у три или четири; и само Бергер још дотерао је до броја 14, Фром до броја 15, велики Шулц до броја 20. Шта је даље значајно?

До прошле године изишла су од Еленг-Сајфертове граматике 33 издања (а ове год. има већ и 35.), од малог Шул-

rath Dr. v. *Miklosich*, die Herrn Universitätsprofessor Dr. Friedrich *Müller* und Gymnasialdirektor Dr. K. *Burkhard* sind *entschieden* für Ausschluss der Stammtheorie vom *Elementarunterricht*; Prof. Karl *Pinka* vom Gymnasium im IX. Wiener Bez. erklärt vom Standpunkt der *Wissenschaft* und auf Grund eigener *Lehrerfahrungen* einen derartigen Unterricht für *verfehlt* (Karl Schmidt's Bemerkungen etc., pag. 24).

ца 21 издање, а од Сиберти — Мајринга 26 издања. И ови бројеви 33, 21 и 26, мислим, да су јаки докази вредности ових књига.

Шта ваља даље да се узме на ум?

Lattmann-Müller-ове две књиге: Lateinische Schulgrammatik и Kurzgefasste lateinische Grammatik, *које су једине израђене са свим по основинској теорији*, употребљавају се свега у 6 завода, и то прва у 2, а друга у 4 завода. И шта још треба о Латману запамтити? Од његове латинске шк. граматике изишло је до данас свега *три* издања, последње г. 1872, дакле још пре 19 година; а од његове кратке лат. граматике изишло је до сад свега *пет* издања, и то последње г. 1884, дакле пре 7 година.[1])

Па како је у Пруссији, онако је и у осталим немачким краљевинама и кнежевинама. У гимназијама саксонским, баденским, баварским, виртембершким итд. употребљавају се највише Ellendt-Seyffert и мали Schultz, а осим ових још Englmann и Hermann, који су такођер по старом методу израђени.

А какве се латинске граматике употребљавају највише у аустријским немачким гимназијама? У Аустрији, као што је познато, употребљавају се од домаћих латинских граматика: 1) *K. Schmidt*, Lateinische Schulgrammatik, 7. Auflage, Wien 1889. 2) *A. Goldbacher*, Lat. Grammatik für Schulen, 3. Aufl., Wien 1889. 3) Dr. Aug *Scheindler*, L. Schulgrammatik für die oesterr. Gymnasien, Wien u. Prag, 1889. 4) Heinrich *Koziol*, Lat. Schulgrammatik, Prag, 1884. Од страних пак лат. граматика ове две: 5) *Ellendt-Seyffert*, Lat. Grammatik. 6) *F. Schultz*, kleine lat. Sprachlehre, 1890.

---

[1]) Уз ово да напоменем овај врло поучни факт, да је од *Holzweissig* - ове лат. граматике, која је израђена по *старом* методу која је мање призната од Еленд-Сајфертове и Шулцове граматике, и од које је *прво* издање изишло г. 1885. (дакле за једну годину *касније* од *последњег* издања Латманове грам.), до данас већ *четири* издања изишло.

Од ових шест граматика употребљавају се највише К. Шмит, Елент-Сајферт и мали Шулц, који су израђени по старом методу; а само у неколико гимназија Голдбахер, Шајндлер и Коциол. Голдбахер и Коциол израђени су главном по основинској теорији, а у Шајндлера је I., II., IV. и V. деклинација израђена по старом, III. пак и по новом и по старом методу, јер нпр. правила за род речи ове деклинације израђена су с обзиром на свршетак номинатива.

Треба да напоменем још једну латинску граматику, која је у Аустрији изишла: Alois *Vaniček*, Lat. Grammatik für österr. Untergymnasien, која је први пут изишла г. 1856 у Прагу, а за тим г. 1858; 15 година касније изишла је ова граматика прерађена, са натписом: Elementar-Grammatik der lat. Sprache, Leipzig 1873. Ова граматика израђена је по основинској теорији, али се не употребљава ни у аустријским гимназијама ни нигде. О овој Ваничковој књизи говорићу после мало више.

Како је у талијанским, мађарским, пољским и руским гимназијама, може се по томе видети, што је „мали Шулц" преведен на сва четири ова језика (v. Fr. Aug. *Eckstein's* Lateinischer u. griechischer Unterricht, herausgegeben von Dr. Heinrich Leyden, Leipzig 1887, p. 150.)

Како је у Швајцарској? Исти Eckstein каже у том свом делу а на поменутој (150.) страни: Die Grammatik von Schultz ist auch in der Schweiz viel verbreitet (Шулцова је граматика и у Швајцарској врло распрострањена).

Овде је умесно запитати: А како је са латинском граматиком, коју је по основинском принципу написао чувени професор циришког университета Schweizer-Sidler?

Прво издање ове књиге изишло је г. 1869; а тек после 19 година, год. 1888., изишло је друго издање, али не као „Elementar-und Formenlehre der lat. Sprache *für Schulen*", дакле као *школска* граматика, већ „als *Grundriss für Universitätsvorlesungen*, der daneben allerdings auch Gymnasiallehrern und strebsamen reiferen Schülern willkommen sein dürfte" (Vorwort zur 2. Aufl., p. V). Шта значе ова факта? Ни више

ни мање, него да је сам Швајцер-Сидлер признао безуспешност свог војевања против традиционалог метода у елементарној настави гимназијској. Испоредимо са свим признањем Швајцер-Сидлеровим најпре жељу г. Ђаје, коју је г. 1882. у „Просв. Гласнику“ исказао овим речма: „Моје је мишљење, да треба *што пре* израдити за наше гимназије лат. граматику удешену према резултатима модерне филолошке науке, а по сличним радовима *Швајцер-Сидлера* итд.,“ а за тим г. Малинино мишљење о Швајцер-Сидлеровој граматици, „за коју“ — каже он — „не само признати филолог Ваничек, већ и други граматичари тврде, да је то граматика, der sich keine andere zur Seite stellen kann“ (Просв. Гл. стр. 628).

Како је у Чешкој?

У чешким гимназијама употребљава се највише лат. граматика Kořinkova, која је израђена по Еленг-Сајферту, Шулцу, Шмиту и другим писцима, дакле по традиционалном методу. Мало ниже биће још говора о Коржинковој књизи.

Како је у нашем најближем суседству код Хрвата? Исто тако. као и у другог света.

V.

Сад да ређемо на учење латинског језика у нашој отаџбини. И у нас у наша три виша разреда гимназијска учи се латински језик по онаким истим књигама, по каквима се учи у прва три нижа разреда страних гимназија. Каква је лат. граматика Еленг-Сајфертова или Шмитова или Коржинкова, онака је од прилике и Туроманова; а какви су Хаулерови и Шулцови примери за лат. облике, и Хаулерови, Шулцови или Сипфлеови синтактички задаци, онаки су и Лекићеви примери за лат. облике и Туроманови синтактички задаци. А какав се успех чини у лат. језику у нашим гимназијама са Лекићевим и мојим књигама? На то питање одговара један од најодличнијих гимназијских наставника лат. језика у нашој отаџбини, крушевачки професор г. Димитрије Милојевић.

У „Наставнику,“ св. II. од ове године, каже он на стр. 161 ово:

„Последица ове моћније и озбиљније радљивости у овоме правцу та је, да је данас захвалнији и лакши посао за наставнике предавати *латински* него матерњи — *српски* језик.“

Књигама, којима се овакав успех постизава, задовољни су извесно сви наши наставници лат. језика Али има један наставник, коме сва поменута факта односно лат. граматике у страних народа ништа не значе, који није задовољан данашњим лат. уџбеницима ни страним ни нашим, и који би рад, да но што по то истисне из наших гимназија моје и Лекићеве књиге. То је, разуме се, г. Малина.

А сад да видимо, како би г. М. желео, да се учи латински језик у нашим гимназијама.

Он прихвата мишљење, које је г. Јов. Ђаја г. 1882. исказао, т. ј. „да треба што пре израдити за наше гимназије лат. граматику удешену према резултатима филолошке науке, а по сличним радовима *Швајцер-Сидлера, Латмана и Милера* итд.“ (в. Просв. Гласн. од 15 јуна 1882).

Па да би ова мисао г. Ђајина, коју он оберучке прихвата, постала делом, шта чини г. М.?

Најпре и најпре понавља у „Просв. Гласнику“ за новембар г. 1888 са незнатним изменама звучне речи, којима је г. Ђаја доказивао потребу лат. граматике, удешене „према резултатима модерне филологије и историјско — критичких истраживања“, а не казује, да су то Ђајине речи. Шта даље чини?

Преда се узима књигу „Elementargrammatik der lateinischen Sprache, von Alois *Vaníček*, k. k. Gymnasialdirektor zu Trebitsch in Mähren, Leipzig, 1873.“ па из ње осим правила за род *преписује од речи до речи* — само на више места погрешно — трећу деклинацију лат. именицâ. А кад ју је тако преписао, онда ставља испред ње ове са свим *неистините* речи:

„Израдио у *оквиру садашње програме* за *V. разред гимназије*.“[1])

[1]) в. Просв. Гласник за новембар г. 1888.

Сад да се мало позабавимо са овом Ваничковом лат. граматиком, der sich — по мишљењу г. Малине — keine andere zur Seite stellen kann, кад је баш њу одликовао том чашћу, да из ње узме своју 3. деклинацију.

Проф. Alois Vaniček издао је своју лат. граматику, коју је написао по основинској теорији, најпре г. 1856, по том г. 1858; а г. 1873 издао ју је прерађену са напред поменутим натписом. Последње издање изишло је као што видимо, пре 18 година, и можемо пророковати, да никад више ниједно не ће ни изићи, јер се нигде ни у једној гимназији не употребљава, а уз то је и писац јој умр'о.

О овој лат. граматици, кад ју је први пут доиста „признати филолог" Ваничек издао, написао је знамениту оцену[1]) још признатији филолог Dr. *Ludvig Lange*, последник Ђорђа Курција на катедри класичне филологије на прашком, а доцније колега на университету лајпцишком. Ево шта је између осталог као ресултат свога проучавања Ваничкове лат. граматике написао:

„А сад после зреле оцене околности не можемо друкчије, него да у напред као *промашен* означимо план г. Ваничка, и због тога морамо дићи свој глас против завођења науке о облицима за прва два гимназијска разреда."[2])

О овој Ваничковој књизи било је говора и на састанку, што га је 3. апр. прошле године (1890) имала у Бечу филолошка секција аустријског професорског збора. Директор

---

[1]) У предговору своје Elementar-gramatik der lateinischen Sprache, Leipzig, 1873, на стр. IV. каже сам Ваничек за ову оцену: „опширна и *врло поучна*" (eine ausfürliche und *sehr belehrende* Recension).

[2]) „Jetzt aber können wir nach reiflicher Erwägung der Umstände nicht anders, als den Plan des Hernn *Vaniček* von vornherein für *verfehlt* bezeichnen, und müssen aus dem Grunde die Einführung der Formenlehre für die beiden ersten Gymnasialclassen geradezu widerrathen." (Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn., 1857, pag. 36—63 u. 129—152).

Huemer, који је на овом састанку држао предавање „Über die Stammtheorie in der lateinischen Schulgrammatik“ (О основинској теорији у латинској шк. граматици), рече између осталог ово: „Покушај, што га беше учинио А. Ваничек са својом латинском граматиком за ниже гимназије, Праг, 1858, испао је несрећно“; за тим: „Ваничек учини још један пут покушај 1873, али опет без успеха.“[1])

Па ову и оваку лат. граматику — и ако прерађену — *која никад и нигде ни у аустријским гимназијама није употребљавана, и која је* — може се рећи — *за свагда сахрањена,* дигао се г. Малина, да је код нас у Србији оживотвори, и да је по што по то, свим могућим средствима, натури нашим гимназистама. Шта више он већ у свима оним гимназијама, у којима му допадне. да учитељује, злоставља Ваничковом 3. лат. деклинацијом умну снагу нашим јадним гимназистама. Јер на моје тврђење, да онакав преглед падежних наставака, какав је он израдио за именице 3. деклинације, никоме не ће бити јасан, ево шта одговара:

„Верујем, ако је тај *нико* г. Туроман. Мојим Зајечарцима“ и ученицима II. београдске гимназије био је јасан.“

На овом месту и ово да напоменем.

Та да је г. М. место Ваничкове лат. граматике узео какву подеснију, која је израђена по основинској теорији, па је превео, нпр. Латманову[2]), ни онда не би учинио никакву услугу нашим гимназијама. А за што не би учинио, ево и то да покушам доказати. На великој школској конференцији, што је месеца децембра пр. године држана у Бер-

---

[1]) „Der Versuch A. Vaniček's mit seiner lateinischen Grammatik für Untergymnasien, Prag, 1858, missglückte“; за тим: „Vaniček trat noch einmal auf (1873), wieder ohne Erfolg“. (Oesterreichische Mittelschule, Wien 1890, p. 231).

[2]) И онако је г. Ј. Ђаја изјавио жељу, да се што пре изради за наше гимназије лат. граматика по Швајцер-Сидлеру, *Латману* и Милеру итд. (Прос. Гласник од 15 Јуна г. 1882).

лину, били су најодличнији и најпризнатији школски људи немачки, на број 44. Све што је говорено и усвојено на овом знаменитом скупу, штампано је у једној великој књизи. коју је издало пруско министарство просвете, и којој је натпис: Verhandlungen über Fragen des höheren Unterrichts. Berlin 4. bis 17. Dec. 1890. Berlin 1891.“ Од свију говора, што су у овој књизи публиковани, најзнатнији су без сумње они, које је изговорио Dr. *Georg Uhlig*. А ко је тај Uhlig? Он је активни директор хајделбершке гимназије, и ако му је преко 70 година; уз то је хон. професор педагогике на университету хајделбершком; један је од првих бораца за хуманистичне гимназије у Немачкој; уредник је најглавнијег часописа, што га издају ови борци и Gymnasialverein, састављен од гимназијских наставника разних земаља немачких; а на поменутој берлинској конференцији био је референт за најглавнија питања, која се тичу хуманистичке наставе. Кад је на овој конференцији један од чланова напоменуо, како је овде онде слаб успех у језику латинском, рекао је Ђорђе Улиг између осталог ово:

„Ја морам рећи: Где је латински језик одвећ тежак деветогодишњим дечацима, ту се отежава погрешним учењем (Одобравање). Има погрешних начина учења много и различних. Може се ствар учинити гором уношењем елемената науке о језику, који нису за елементарну наставу. То је учинио нпр. *Латман*.“[1])

---

[1]) „Ich muss sagen: Wo das Lateinische zu schwer ist für neunjährige Knaben, da wird es zu schwer gemacht durch falschen Betrieb (Zustimmung). Es gibt der falschen Betriebsweisen eine grosse Menge und verschiedene Arten. Mann kann die Sache schlechter und schlimmer machen durch Hereinziehung von Elementen der Sprachwissenschaft, die nicht in den Elementarunterricht gehören. Das hat z. B. *Lattmann* gethan.“ (Verhandlungen über Fragen des höhern Unterrichts, Berlin 1891, pag. 168).

VI.

Да би одбранио своју 3. деклинацију лат. именица, покушао је г. М. да докаже, како је та партија у мојој лат. граматици рђаво обрађена.

Чујмо неколике његове примедбе.

Први мој параграф о речима 3. деклинације -- § 28 — гласи овако:

„Речи треће деклинације свршују се у Nom. на вокале *a, e, o,* и на консонанте *c, l, n, r, s, t, x.*"

На ово правило примећује г. М. на стр. 551 свог одговора ово:

„Г. Т. кује у небеса *наставке* Nom. a, e, o, c, l, n, r, s, t, x, које је *нека врло паметна немачка глава измислила,* а које је он у IV. издање своје граматике унео."

Како је скоро у свакој лат. граматици, по којој се лат. језик у гимназијама учи — осим, разуме се, Ванпчкове, Швајцер-Сидлерове и сличних — назначено, да се речи прве деклинације лат. у nom. sg. свршују на-a; друге на us,-er,-ir,-um, четврте на -us и -u, пете на-es, то је онда дабогме са свим логично, да је у свакој, па и у мојој, назначено, на што се свршују и речи 3. деклинације.

С тога све три поменуте граматике, које се готово искључиво у немачким гимназијама употребљавају, и које је сваку „нека врло паметна немачка глава" написала, имају као прво правило *треће* деклинације оваково:

„Речи треће деклинације свршују се у номинативу на вокале a, e, o, и на консонанте c, l, n, r, s, t, x" (die Wörter der dritten Deklination endigen im Nominativ auf die Vokale a, e, o, und auf die Konsonanten c, l, n, r, s, t. x; *Ellendt-Seyffert,* § 27.).

„Речи треће деклинације свршују се у номинативу или на какав *вокал* или на какав *полувокал* (l, n, r, s, такођер x; осим тога *једна* на c и *једна* на t, т. j. lac и caput" (Die Wörter nach der dritten Declination endigen im Nominativ

entweder auf einen *Vocal* oder auf einen *Halbvocal* (l, n, r, s; auch x; ausserdem *eins* auf c und *eins* auf t, nämlich lac und caput; *Ferd. Schultz* § 21).

„Именице треће деклинације свршују се у номинативу у опште на вокале a, e, i, y, o, или на консонанте c, l, n, r, s, t, x" (Die Substantiva der dritten Deklination endigen im Nom. überhaupt auf die Vokale a, e, i, y, o, oder auf die Konsonanten c, l, n, r, s, t, x; *Siberti-Meiring,* § 34.)

Отворимо *Burnouf*-ову grammaire latine, која је већ у тридесет издања изишла, па погледајмо, како је ова „нека врло паметна француска глава" прво правило 3. деклинације написала; „Трећа деклинација обухвата имена свих трију родова. Она нема, као прве две, одређен свршетак за номинатив; овај падеж може се свршивати на вокале o, e, и на консонанте l, n, r, s (или x, које је = cs и gs). Само два номинатива свршују се на t и c" (La troisième declinaison renferme des noms des tous les genres. Elle n'a pas, comme les deux premières, une terminaison fixe pour le nominatif; ce cas peut finir par les voylles *o*, *e*, et par les consonnes *l*, *n*, *r*, s (ou *x*, qui vaut *cs* et *gs*). Deux nominatifs seulement se terminent en *t* et *c*)[§ 8].

Узмимо сад у руке књигу, којој је натпис: *Latinska mluvnice,* sepsal Josef *Korinek,* па погледајмо, како гласи прво правило, које је написала „нека врло паметна чешка глава" Ево како гласи:

„*Номинатив* синг. треће деклинације може се свршивати или на самогласнике a, e, i, y, o, или на сугласнике c, l, n, r, s, t, x; генитив пак свршује се свагда на слог is" (*Nominativ* sing. třeti deklinace může byti okončen budto samohláskami *a*, *e*, *i*, *y*, *o* nebo souhláskami *c*, *l*, *n*, *r*, *s*, *t*, *x*, *genitiv* pak vždy končí se v syllabu *is*) [§ 29].

2) Одмах у §-у другом 3. декл. своје латинске граматике назначио сам у прегледу, „*како се од номинатива прави генитив сингулара* у 3. деклинацији."

На ове моје речи примећује г. М. на 550. стр. свог одговора ово:

„Г. Т. износи једно филолошко чудовиште: како се од номинатива гради генитив. Не би било с горега, кад би г. Т. својим стручним колегама и својим ђацима објаснио то monstrum horrendum, како од готовог облика постаје други?“

Кад Ellendt-Seyffert или Siberti-Meiring каже нпр.:, „Речи на-о имају у генитиву а) од чести ōnis, као carbo carōnis угаљ; б) од чести ĭn-is као homo homĭnis човек“ (die Wörter auf-*o* haben im Genetiv a) theils ōn-*is* wie *carbo carbōnis* die Kohle; b) theils *ĭn-is*, wie *homo hominis* der Mensch) зар то није другим речма: „Речи које се у nom. синг. на *o* свршују, творе генитив итд.“ или: „Од номинатива на — *o* твори се генитив а) од чести на ōn-is, б) од чести на ĭn-is?“ Ено Н. *Eichler*, рецензент последњег (34.) издања Елент-Сајфертове латинске граматике, говорећи о уводу у 3. деклинацију назива „преглед свршетака номинатива и генитива“ овако: „Die Übersicht über die *Bildung des Genetivs vom Nominativ*“ (преглед *творбе генитива од номинатива*, § 36—38)[1]) — исказује дакле у најглавнијем часопису немачком за гимназије, а о најбољој латинској граматици, што је имају Немци, овако „филолошко чудовиште,“ овакав „monstrum horrendum“: die Bildung des Genetivs vom Nominativ (творба генитива од номинатива)!

Узмимо у руке Сиберти-Мајрингову граматику латинску, па прочитајмо, како у њега гласи дефиниција за деклинацију. Ево како гласи: „Dekliniren heisst von einem *Casus* die andern bilden“ (Деклиновати значи од једног *падежа* творити остале; § 9, p. 7). У једној латинској граматици, од које је већ 26 — словом двадесет и шест — издања изишло, и која се после Елент-Сајферта и Шулца у највише гимназија, у неких 47, употребљава, овако „филолошко чудовиште,“ овакав „monstrum horrendum.“ У осталом нека и то зна г. М., да ово није по мом мишљењу најбоља дефиниција за деклинацију; мени се боље свиди ова Елент-Сајфертова; „Deklinieren heisst ein Nomen in der Ein-und Mehrzahl nach seinen verschie

[1]) Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen, Berlin, 1891, pag. 107.

denen Kasus abwandeln" (§ 17), или ова Bréal-Person-ова : „Décliner un nom, c'est réciter en ordre les six cas de ce nom au singulier et au pluriel" (Деклиновати име какво значи изрећати шест падежа томе имену у једнини и у множини.)[1])

3) На стр. 624. свога одговора каже г. М. ово:

»Рецимо, тражи ученик gen. sg. речи anser. Како ће га образовати? Хоће ли према imber или према agger? Ево јасности Туромановa правила.«

И ове речи доказују, колико је г. М. познат са граматиком латинском, која је прописана за наше гимназије. На стр. 16. моје лат. граматике, а у §-у 28. има за деклинацију маскулинâ осим dolor, mos, pater још и *anser као образац*; има дакле издеклинована ова реч: anser, ansĕr-is, anser-i, anser-em, anser-e, Pl. anser-es, anser-um итд. И он пита: „Хоће ли ученик gen. sg. речи anser образовати према imber или agger?"

4) У §-у 29. моје 3. деклинације има ово правило:

„Речи на es од чести су parisyllaba: aedes храм, caedes убиство, nubes облак; од чести imparisyllaba са основама на d и t (генитив ĭtis ĕtis, ētis, ĭdis, ĕdis, ēdis) итд."

Г. М. пита:

»Одакле на један мах основе код г. Т-а?«

Отуда, што у граматици латинској, по којој се учи лат. језик у нашим гимназијама, има правило, за које г. М. не зна, и које, као што сам већ напред напоменуо, гласи: „Онај део речи какве, коме се додају наставци, зове се *основа*. Ова се код субстантива нађе најчистије онда, кад се одузме наставак генитива плурала (— rum или um); нпр. rosa rosarum, основа rosa; servus servo-rum, осн. servo; leo leon-um, осн. leon; civis civi-um осн. civi; fructus fructu-um, осн.

[1]) Grammaire latine élémentaire par Michel Bréal et Léonce Person, Paris 1888, p. 12.

fructu; res re-rum, осн. re" (§ 140, прим. 1.) Како дакле нпр. од obses ген. плур. гласи obsid-um, а нпр. од miles militum, то је прва реч imparisyllabum са основом на d, а друга imp. са основом на t.

Него ја бих опет овде запитао г. Малину: Откуда је њему нпр. civis *вокална основа, основа на-i,* — civi — поред оваког његовог правила за добивање основе од речи 3. деклинације: „Основа најлакше се добија, кад се облику Gen. sing. одбије наставак is; оно што остаје, може се у опште сматрати као основа"? Civis има у ген. синг. civ-is. Је ли од civis основа civ?

5) У мојој трећој деклинацији нема спомена о речима siler (врста *ивс* или *врбс*) и suber (*плута*) То је по мишљењу г. М-не неопростив недостатак. На стр. 631. свог одговора каже он:

„Ученику се зада писмени задатак, у којем ће доћи нпр. супстантива suber, siler. Како ће проћи с променом тих именица? Како с конгруенцијом, ако уз њих стоји придев? Ако на њих примени главно правило Туромановe граматике: „masculina су речи на er," погрешно је ако ли на њих примени опће правило (§ 15, 3) Туромановe граматике: „feminina су имена дрвета," погрешно је опет. Изнети пред ученика овако сакато и неистинито правило значи *варати и лагати га.*"

Речи siler и suber таке су реткости (нпр. suber налази се само у Plin. H. N.), да их *нема ниједна шк. граматика латинска,* према познатом начелу, исказаном поменутим Курцијевим речима: „Eine Schulgrammatik soll keine Raritätenkammer sein" (школска граматика не треба да буде збирка реткости). Проф. *Коциол,* у Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn. један од најглавнијих оценитеља латинских и грчких уџбеника, хвали у својој оцени претпоследње (20.) издање малог Шулца, што су (als in der Schullektüre selten oder überhaupt nicht vorkommende Wörter beseitigt in der 3. Declination) из 3. деклинације изостављене ове речи, које у школској лектири *ретко* или у опште и не долазе: ligo, vespertilio, papilio, scipio, ador, papaver, cicer, piper, uber, spinter, tuber; merges, teges, inquies; caulis, vectis, glis, buris, scrobis, torris, sentis, cassis, vepris; forfex; phoenix, bombix, varix, tradux,

thorax, quiucunx, deunx; rudens, chalybs, hydrops,. tridens oriens, dodrans, triens. occidens; pecten, lien, ren, splen; sulcus, tellus[1]) — а ја у своју 3. деклинацију треба да унесем siler и suber! Како тек мали Шулц по мишљењу г. М-не, „вара" и „лаже" немачке гимназисте, кад нема спомена у њега о толиким и од siler и suber куд и камо важнијим речима!

Не ће г. М-ни ваља да бити непознат ни Dr. Hermann *Schiller*, директор гимназије и педагошког семинара и проф. педагогике на университету у Гисену, писац познатог дела „Handbuch der praktischen Paedagogik für höhere Lehranstalten, Leipzig, 1886," и члан велике школске конференције у Берлину. Овај знаменити педагог немачки каже у својој расправи *„О концентрацији у латинској настави"* (Über Konzentration im lateinischen Unterricht) између осталог ово: „Наравно да би се ово обилато вежбање учинило могућним, морали би онда отпасти сви изузеци, за чију употребу нема прилике, која би чешће долазила. Издавачи најраспрострањеније латинске шк. граматике, Елент-Сајфертове, тежили су у новијим издањима за упрошћењем, али да само неколико тачака истакнем, када долази ученику род речи cardo, ligo? Када род речи cos? Када род речи axis, vermis, fustis? Када faex и fornix? torrens и rudens incus"[2]) — а ја варам" и „лажем" ученика нашег за то, што у својој *трећо*-деклинацији латинској не говорим ништа ни о промени ни о роду речи siler (врста иве или врбе) и suber (плута)!

[1]) Zeitschr. für die oesterr. Gymn., 1888, p. 233.

[2]) „Freilich um diese reichliche Übung zu ermöglichen, müssen dann alle diejenigen Ausnahmen wegfallen, für deren Anwendung siche keine öfters wiederkehrende Gelegenheit findet. Die Herausgeber der verbreitetsten lat. Schulgrammatik, der Ellendt-Seyffertschen, haben in den neueren Auflagen nach Vereinfachung gestrebt, aber um nur einige Punkte herauszugreifen, wann kommt dem Schüler das Geschlecht von *cardo*, *ligo* vor? Wann das von *cos*? Wann das von *axis*, *vermis*, *fustis*? Wann *faex* und *fornix*? *torrens* und *rudens*, *incus*?" (Zeitschr. f. d. Gymnasialwesen, 1884 p. 197),

Овако су исто основане и остале примедбе г. Малине на моју 3. лат. деклинацију.

Но пре него што пођем даље, да и то напоменем, да он ни то не зна, када наставник треба са ђацима да узме § 29. моје латинске граматике, односно други параграф моје 3. лат. деклинације. Он ни то не зна, да наставник онда истом са својим ђацима треба да узме у прегледу свршетке именица 3. декл. у номинативу и генитиву или „творбу генитива од номинатива," пошто најпре сврши с њима све примере за 3. деклинацију из I. дела Лекићевих „Примера за лат. облике."

VII.

На 311. стр. своје критике казао сам ово:

„По неке речи превео је г. М. рђаво: ancorale — der Ankertau — *канап од ленгера* м. конопац; dulcedo *слаткост* м. сладост или сласт; restis *узица* м. конопац; Samnis *Самничанин* м. Самнићанин; princeps (кад значи женско лице) поглавица, г. Малини је der Versteher поглавар, a die Vorsteherin *поглавица*. Etc. За тим пише: „превођење примера *из* лат. језика на српски," „практична вежбања *на* претходне основе," „*ако* је Вук написао прву српску граматику још 1814 године, *ако* је Даничић почео издавати своју научну граматику још 1850 године, опет се слабо учило из тих књига." Итд.

Да би оваке своје погрешке г. М. могао колико толико одбранити, заишао је свуда по мојим школским књигама, не би ли нашао у мене коју погрешку, која би његовима била слична, па је хватајући се као оно утопљеник за сламку хватао се и за штампарске погрешке.

Из мојих „Синтактичких Задатака за превођење са српског и латинског на грчки" навео је у свом одговору на стр. 633. ова четири примера као рђава, па се за њих као за котву спасенија ухватио:

1) Стр. 13., 15 „Владалац нека гледа, да себи прибави знање, *за којим занимањима тежиһи или од којих се уздржавајуһи државом добро управљати може.*"

Штампарску погрешку „тежићи“ приписује — eo usque malitiae progressus est — незнању. Шта даље чини? Место мог облика „знање“ ставља облик „знања“, који се може узети за ген. синг., а још пре за акуз. плурала, те онда излази, да је заменица „којим“ пре релативна него упитна, а цела реченица „за којим занимањима итд.“ да је пре релативна реченица него упитна. И онда дабогме, да је пример без смисла. Хотимице при навођењу туђих речи правити погрешке, па их своме противнику приписивати, и онда тријумфовати, то се зове „хитати божанској истини на сусрет“!

Грчки пример: „*Ὁ ἄρχων σκοπείτω, ἵνα τὴν ἐπιστήμην πορίσηται, τίνων μελετῶν ἐφιέμενος ἢ ἀπεχόμενος τὴν πολιτείαν καλῶς διοικεῖν δύναται*“, који сам ја у својим „Синт. Задацима“ задао за превођење на грчки, гласи у са свим слободном преводу српском овако:

„*Нека гледа владалац, да прибави себи знање о томе, за којим занимањима да тежи, или од којих да се уздржава, па да може добро управљати државом.*“

Да овако горњи пример можемо превести, потребно је, да нас поучи г. М. Али за што нисам тако превео тај пример? Нисам превео за то, што бих онда ученику морао неколико штака метнути под пазухо, да не падне; што бих неколико напомена морао додати, да би ученик могао пример коректно превести на грчки.

Да не бих дакле ученику морао ниједне напомене додавати, ја сам за то поменути грчки пример превео верно и то овако:

„Владалац нека гледа, да себи прибави знање, за којим занимањима тежећи или од којих се уздржавајући државом добро управљати може.“

Нека г. М. или ко год хоће каже овај пример друкчије српски, а без иједне напомене, па да га може ученик коректно превести на грчки.

2) Стр. 40., 9. „Кад бисмо ми сви свагда један другоме помагали, *ниједан човек среће не требова.*“

Коме се осећај језика не буни против оваких речи, као што су: *канаи од ленгера, слаткост, поглавица* (= die Vorsteherin) итд., од оног се не може дабогме тражити, да су у његовим очима добри и таки примери, као што је горњи пример мој, или овакав из Гундулићевог Османа „Да имаш крила од сокола, не *угече* мȇ деснице;“ или овакав: „Да не би предњих зуба, *оде* преко девет брда“ (Вук, посл.).

3) Стр. 43, 13., „Он беше тада *дечачић*; с тога ја њега, кад бих га видео, не бих опет познао.“ Грчки деминутив *παιδίον*, лат. puerulus, преводим ја са „дечачић.“ Могло би се превести и са „детић,“ али „детић“ значи највише der Mann, Held, *vir, vir fortis.*

4) Стр. 92. „О Клеобису и Битону ово се приповеда. Када Аргивљани Херину светковину светковаху, морађаше мати *оне*, која свештеница беше, у храм возити се на коли.“

Као што је познато, ништа није лакше него превидети какву штампарску погрешку, кад неко сам свој рад коригује, а особито још, ако је слабих очију, као по Богу ја што сам. Тако и у овом примеру превидео сам штампарску погрешку „*оне*“; требало је да сам поправио „*оних*“.

Пример овај превео сам с немачког; у немачком тексту гласи овако: „Über Kleobis und Biton wird Folgendes erzählt. Als die Argiver das Fest der Iuno feiern wollten, musste die Mutter *jener*, welche Priesterin war (als Priesterin), zu Wagen in den Tempel fahren. (Dr. M. *Seyffert's* Übungsbuch zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Griechische, II. Theil, pag. 79).

Сад чујмо, шта г. М. примећује:

„То (т. ј. тај несмисао) написао је г. Т. не разумејући немачко musste *deren* Mutter, где се deren употребљава место ihre, и то баш с тога, да се избегне двоумљење. Јер ihre Mutter могло би у том случају значити „*њена*“ и „*њихова*“ мати, а deren значи само „њихова“ (т. ј. Клеобиса и Битона). Да је г. Т. преводио из грчког оригинала, био би можда боље преводио, видећи облик gen. pl. *αὐτῶν* „они,“ т. ј. „њихова.“

Видесте ли, поштовани читаоци, шта опет ради г. М.? *Нема пред собом немачког текста,* и он опет зна, да у том тексту стоји „*deren* Mutter,“ а не „die Mutter *jener*,“ па испреда којекакве разне граматичке комбинације; „мати оних“ нити је згодно у овом примеру заменити са „мати њихова,“ као што каже г. М., пошто би се „њихова“ односило пре на субјекат „Аргивљани,“ него на речи „Клеобис и Битон,“ нити је тако згодно превести са *ἡ μήτηρ αὐτῶν,* као са *ἡ μήτηρ ἐκείνων.*

VIII.

Критикујући 3. деклинацију г. М-не казао сам на стр. 314. ово:

„У постојбини г. Малине, у Чешкој, учи се латински језик кроза све разреде гимназијске, а по граматици, којој је овакав натпис: *Latinská mluvnice*, sepsal Josef *Kořinek*, c. k. gymnasialní professor v Jindrichové Hradci. V Praze, 1884.“

„Па како је написана ова Коржинкова граматика латинска? Написана је исто тако и по истом принципу, по ком и граматика, коју би професор Малина желео истиснути из наших гимназија, па је заменити својом „научном,“ по којој би ученици наших гимназија учили, да abl. sing. од lac (млеко) не гласи lacte, већ lacti (као што је од animal абл. animali); да abl. sing. од os (кост) не гласи osse, већ ossi; да nom. и acc. pl. од os (кост) не гласи ossa, већ ossia (према animalia), да се основа од salus *salut-is* (спасење) свршује на-*tuti* итд. итд.“

Г. Малина одговара на 634. стр. свога одговора ово:

„Није истина, да је Korinkova latinská mluvnice исто тако написана као и Туроманова. Да не претерујем, молим стручне читаоце, да размотре једну и другу књигу. Пошто размотре, уверен сам, да ће рећи: Тако је, као што вели Малина.“

Да није тако, као што вели Малина, ја ћу ево из Коржинкове граматике изнети онај параграф, који одговара §-у 29. моје граматике — дакле оном §-у, на који се г. М. највећма окомио, па нека стручни читаоци један и други параграф упореде, и онда опет се о томе увере, колико г. М „хита божанској истини на сусрет."

Formy genitivu jednotného čísla jmen treti deklinace.

I. Jména okončená v nom. sing. samohláskami:

a, e, i, y, o.

1. Jména v **a** jsou původu řeckého a mají v gen. **ătis**: *aenigma*, *aenigmătis* hádanka, *poēma, poēmatis* básen.

2. Jména na **e** proměnují **e** v **is**; *măre*, *măris* more, *rēte, rētis* sít.

3. Jména na **i** a **y** jsou původu řeckého a dílem se nesklánějí, jako *gummi*, dílem mají v gen. **is** a **iys**: *sinăpi, sinăpis* horčice.

4. Jména na **o** mají v gen. bud' *a*) **ōnis**; *carbo*, *carbōnis* uhel, *leo leōnis* lev, *sermo sermōnis* reč; a všecka na *io*: *rătio rationis* rozum, actio actiōnis děj; bud' *b*) **ĭnis** a to všecka na *do* a *go*: *magnitudo*, — *tudĭnis* velikost, *similitudo*, — *tudĭnis* podobnost, *imāgo, imagĭnis* obraz, virgo virgĭnis panna; mimo to: *hŏmo, homĭnis* člověk, *nēmo* (gen. neobyčejný) dat. *nemĭni* nikdo, *turbo turbĭnis* vichr, *Apollo Apollĭnis*. Vyjímá se: *praedo*, — *dōnis* zákerník a *lĭgo ligōnis* kopáč; *c*) *căro* maso má *carnis*, *Anio*, reka v Latii, *Aniēnis*.

II. Jména okončená v nom. sing. souhláskami:

c, l, n, r.

1. Jména končící se na **c** jsou pouze tato: *allec allēcis* huspenina, *lac lactis* mléko.

2. Jména na l prirážejí **is** k nominativu: *săl sălis* sŭl *sōl sōlis* slunce *Fĕl* žluč má *fellis*, *mĕl* med má *mellis*.

3. Jména na ēn mají ēnis, na ĕn mají ĭnis: *rēn, rēnis* ledvina, *splēn splēnis* slezina, *carmĕn carmĭnis* báseň, *nomen nomĭnis jméno*.

Jména recká okončená syllabami **an, en, in, on, yn** rídí se co do délky a krátkosti samohlásky a pribiráni souhlásky *t* (*tis*) jazykem reckým: *paeān paeānis* vítězozpěv, *Sīrēn Sīrēnis* Ochechule, *Philopoemēn*, — *poemēnis* jméno osoby, *Eleusīn Eleusīnis* jméno města; *agōn agōnis* zápas, *canōn canōnis* pravidlo, *Xenŏphōn*, — *phontis* jméno osoby. Vlastní jména na *on* odvrhují v nom. obyč. *n*: *Sōlo, Solōnis*; *Plăto, Platōnis*.

4. Jména končící se v **r**: *ar, er, or, ur, yr* (kterážto poslední jsou recká) vytvorují genitiv prirážejíce **is** k nominativu. Avšak pozorujme:

a) Jména na **ar** mají dlouhé ā: *calcar calcāris* ostruha, *exemplar exemplāris* vzor. Vyjímají se: Caesar Caesăris jm. osoby, *nectar nectăris* nektar (božský nápoj), *Lār Lăris* strážny bůh domu, *pār păris* druh. *Fār* obilí má *farris*, *hēpar* játra má *hepătis*.

b) Jména na **er** mají dílem krátké ĕ: *mŭlier, muliĕris* žena, *carcer*, *carcĕris* vězení, *lăter latĕris* cihla; dílem vysouvají *e*: *păter patris* otec, *māter matris* matka, *accipĭter accipitris* jestráb. Jediné *vēr* jaro má *vēris* a *ĭter* cesta má *itinĕris*.

c) Jména na **or** mají dlouhé ō: *cŏlor colōris* barva, *dŏlor dolōris* bolest, *ōlor olōris* labut. Vyjímají se: *arbor arbŏris* strom, *aequor aequŏris* morská hladina, *marmor marmŏris* mramor a príd. *mĕmor memŏris* pamětliv. *Cor* srdce má *cordis*, jakož i složeniny: *concors concordis* svorný, *discors discordis* nesvorný. Recká jména mají jako v reči původní krátké ŏ: *Hector*, — *ŏris*; *Nestor*, — *ŏris* (jména osob.).

d) Jména na **ur** mají krátké ŭ: *turtur tŭrtŭris* hrdlička, *guttur guttŭris* hrdlo; jen *fūr* zloděj má *fūris*. Tato mají *ŏris*: *ĕbur ebŏris* slonová kost, *fĕmur femŏris* stehno, *rōbur robŏris*

sila, *iěcur* má pravid. *iecŏris*; vedlejší tvary genitivu jsou: *io cinĕris, iecinĕris, iocinŏris.*

Итд. итд.

Ево из ове прве четвртине Коржинковог §-а 30., у коме је назначена творба генитива од номинатива речй 3. деклинације, може се, као што рекох, видети, да је поменути параграф чешког писца једнак са мојим §-ом 29; а исто тако да је једнак и са § 22. малог Шулца, и са §-ом 16. Карла Шмита, и са глав. 16 и 17 Сиберти-Мајринга, и са §§ 36, 37 и 38 Елент-Сајферта (изд. 30.), по коме сам ја свој § 29. написао.

Но има додуше и неке разлике између моје граматике и Коржинкове. У Коржинка, има као што ево код 3. деклинације видимо, и таких речи, којих у мене нема, као: allec, paean итд. У мене их као год и у Елент-Сајферта, Сиберти — Мајринга, Шулца, К. Шмита и других нема за то, што у гимназијској лектири или *никад* не долазе, или *врло ретко*.

IX.

Да приступимо сад побудама, које су по речима г М-не мене подстакле, да напишем критику на његову 3. деклинацију лат. именица.

Прво и прво подстакао ме је, каже он, „*пуки инат.*“ Ево његових речи:

„Кад се г. Т. држи основинског метода у грчкој граматици, и кад га је унео и у науку о глаголу у својој латинској граматици, онда не остаје, него да се изведе закључак, да је његова опозиција *пуки инат*“.

На ово тврђење г. М-не има у неколико одговор у 68. књизи „Гласника Уч. Др.“ на стр. 263—268; а том одговору додајем још ово. Ко год с пажњом чита знамените аустријски часопис „Zeitschrift für die oesterr. Gymnasien,“ не ће му бити непознато име *Koziol*. Тако се зове један одличан професор и педагог аустријски, који је већ од више година у поменутом часопису један од најглавнијих рецензе-

ната грчких и латинских уџбеника. Тај научник је за основинску теорију већ у елементарној настави латинској; написао је и сам, као што сам напред поменуо, граматику латинску по тој теорији, па ево шта он каже у својој оцени мале лат. граматике Ферд. Шулца, *који не ће да зна за основинску теорију не само у деклинацији, већ ни у коњугацији:*

„Опште позната и на далеко распрострањена мала лат. граматика-Шулцова излази обрађивана дром Wetzel-ом. Конзервативни карактер, који су имала пређашња издања, задржала је и ова обрада. О каквом приближењу к основинској теорији ни у деклинацији ни у коњугацији нема спомена. Но ко би и овде хтео тражити узрок у окорелом упорству, или у комодитету, које браниоци новог правца браниоцима старог правца пребацују на жалост на начин, који се не може квалификовати! Књига ова може показати таково распрострањење и у своме строју такве успехе, да се лако да објаснити страховање од промене у правцу, чија корисност још није огледана услед одвећ кратког времена огледања. С тога не приговара референт ништа издавачу, а особито пошто се још увек већина школских људи, и међу њима не баш најгори, одлучно изјављују против новог правца на нижем ступњу латинске наставе.“[1])

[1]) Die allgemein bekannte und weitverbreitete kleine lat. Sprachlehre von *Schultz* erscheint in neuer Bearbeitung von Dr. *Wetzel*. Den conservativen Charakter, den die früheren Ausgaben trugen, hat auch diese Bearbeitung beibehalten · Von einer Annäherung an die Stammtheorie ist bei der Declination und Conjugation keine Rede. Wer wollte indessen auch hier den Grund *in verbissener Hartnäckigkeit oder Bequemlichkeit suchen*, die leider in unqualificirbarer Weise von Anhängern der Neuerung den Anhängern der alten Richtung vorgeworfen werden! Das Buch hat eben eine solche Verbreitung und in seiner Gestaltung so treffliche Erfolge aufzuweisen, dass die Scheu vor einer Aenderung nach einer Richtung, deren Erspriesslichkeit noch nicht erprobt ist, leicht erklärlich wird. Referent macht deshalb dem Herausgeber keinen Verwurf, zumal

Читаоцима поменутог аустријског часописа не ће бити непознат ни *Fr. Stolz*, професор универзитета у Инсбруку. И овај је научник велики пријатељ и зналац основинске теорије; написао је по тој теорији такву науку о латинским гласовима и облицима, да је њоме и Швајцер-Сидлер веома задовољан.[1]) Па ево како он завршује своју оцену малог Шулца:

„С тога је може бити боље још неко време причекати, па онда истом потпуно пречишћене резултате научног испитивања на схватљив начин унети у латинску школску граматику.“[2])

Камо спомена о каквом „инату“ Шулцовом?

Онима стручњацима филолошким, који пажљиво прате појаве на пољу стране школске књижевности, биће ваљда познат и овај факат. Пре шест година изишла је „Lateinische Schulgrammatik von Dr. Friedr. *Holzweissig*, Hannover, 1885.“ За тог свог кратког живота од 6 година доживела је ова граматика, као што сам већ напред поменуо, *четири* издања. Израђена је по старом методу. И ко обраћа пажњу на њу својим колегама, ко је препоручује? Главом два браниоца основинске теорије, бечки професори J. *Huemer*[3]) и H. *Kosiol*[4]). Ни једном ни другом рецензенту не пада на ум какав „пуки инат“ Holzweissig-ов.

---

da noch immer *die Mehrzahl der Schulmänner* und darunter nicht gerade die schlechtesten sich entschieden gegen die Neuerung auf der Unterstufe des Lateinunterrichts ausprechen“. (Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn., 1886, p. 838).

[1]) „Die lateinische Laut-und Formenlehre von *Stolz* haben wir oft berathen“ каже он у предговору своје лат. граматике (Schweizer-Sidler, Grammatik der lat. Sprache, 1888, p. VI).

[2]) „Vielleicht ist es daher besser, noch eine Zeit lang zu warten und dann erst die vollständig geklärten Resultate der wissenschaftlichen Forschung in fasslicher Weise in die lateinische Schulgrammatik einzuführen“ (Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn., 1887, p. 542).

[3]) Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn., 1885, p. 751—753.

[4]) Zeitschr. f. d. oesterr. Gymn., 1886, p. 837, 1890, p. 44.

Други разлог, који мене по мишљењу г. Малине руководи, да војујем за досадањи метод учења лат. језика у нашим гимназијама, исказан је овим његовим речма на стр. 643. његовог одговора:

„Последњих десетак година написао је г. Т. толико уџбеника за класичне језике, да би Ираклије у књижари државне штампарије више посла имао него при чишћењу Авгијеве појате. Како то? Просто с тога, што је г. Т. пишући ове књиге имао пред очима само свој а не школски интерес." [1])

---

[1]) Прошле школске године (1890) потрошен би и последњи комад Лекићеве књиге„ *Примери за латинске облике* II. део", која се употребљава у VI. разреду наших гимназија. С тога нареди г. министар просвете одлуком својом од 24. Јула пр. год. П Бр. 9920, да се ова књига прештампа, а о коректури да водим бригу ја. Према овој одлуци госп. министра почне се књига штампати, да би је у току шк. год. 1890 (91) имали ђаци VI. разреда гимназијског. Једног дана месеца децембра пр. г. дођем ја са коректуром у канцеларију управника држ. штампарије. У канцеларији ме дочека заменик управников овим речима:„ *Госп. Туромане! Мало пре био је овде г. Малина, и рекао ми је, да је овлашћен, да ми каже, да обуставим даље штампање Лекићеве књиге, пошто од ње има једна боља, која ће се дати у штампу.*" Чувши ове речи зачудим се, и сам себе запитам: Шта је ово? Је ли могућно, да ма ко обустави извршење једне одлуке министрове? Је ли могућно, да се нашим гимназистама на оваки начин натури нова нека књига, коју — колико је мени познато — још ни министар ни Главни Просв. Савет није видео, а да им се истргне из руку књига, која иде међу најбоље наше школске књижевности, и којом смо, осим г. Малине, ја сам уверен, задовољни ми сви, који предајемо лат. језик у нашој отаџбини. Овaку књигу покушао је био г. Малина, да истисне из наших гимназија „на капиџик," а то је начином, који је у Србији непознат, бар од како постоји Гл. Просв. Савет. Са поменутом одлуком министровом у руци ја сам брзо и лако г. Малини покварио план да се обустави штампање књиге Лекићеве, па причека на другу књигу, за коју је он заменику управника држ. штам-

Што истина, истина. Ја сам се веома огрешио и о Велику Школу и о гимназије наше с ове и с оне стране Саве, што сам написао најпотребније удбенике за старе језике. Требало је дабогме са израдом тих удбеника дотле чекати, док из Чешке преким путем преко Русије не дође овамо у Србију г. Малина, па да нам он онако лепо и красно, као што је израдио 3. лат. деклинацију „у оквиру програме за V. разред гимназије,“ изради и све потребне удбенике за оба класична језика.

А и тиме „хита“ г. М. „божанској истини на сусрет,“ кад тврди, да сам ја своју критику на његову 3. декл. лат. именица написао за то, што пред очима имам само свој, а не школски интерес, па сам се дабогме побојао опасне конкуренције, коју ће ми правити његова евентуална лат. граматика. По тој логици г. М-не излази, да писац каквог удбеника никад не сме оцењивати такав исти или сличан удбеник другог писца, и да би по напредак школске књижевности било врло корисно, кад би баш најкомпетентији књижевни стручњаци били искључени из броја реценсената. Кад је г. М. оним звучним својим уводом у своју 3. декл. лат. именица, у коме се размеће својим знањем „резултата модерне филологије и историјско-критичких истраживања“ напао на досадањи метод учења лат. језика у нашој отаџбини, ја мислим, да сви стручњаци имају право, па и дужност, да кажу своје мишљење о смеру г. Малине. А како ја скоро већ 27 година предајем старе језике, како војујем за обилатију класичну наставу у нашим гимназијама, и како је он напао баш на моју лат. граматику, по којој се данас лат. језик у нашим гимназијама учи, то сам имао и највеће право и највећу дужност, да кажем, шта мислим о плану г. Малине. И ја сам то своје мишљење исказао у својој критици онако, како ми је знање и искуство моје диктовало, а са-

---

парије рекао, да је од Лекићеве боља — боља, разуме се, по беспристрасној оцени самога г. Малине, који је без сумње ту књигу сам и сачинио.

Ко на оваки начин хоће да истискује и заводи школске књиге! онај г. Малини има пред очима само *школски* интерес а не *свој*

вест одобравала. То мишљење моје није се дабогме могло допасти г. Малини. Да би њему о ономе, што напише и што смера, био милији суд „његових многих пријатеља,“ који су га — као што каже у почетку свог одговора — „позивали, да на моју критику одговори,“ ја му потпуно верујем, јер они немају појма о његовој виртуозности у хотимичном извртању истине.

Па тек какав је artifex captandae benevolentiae (вешттак у задобивању наклоности) познатнјих наших просветних радника г. М. Овде кади *Ст. Новаковићу* оваким речма: „кад се већ матерњи језик учи по научно обрађеној граматици, не треба ни мало да се устежемо дати тај исти научни правац и учењу латинског језика“ тамо опет хвалом обасипа *Јов. Бају*, говорећи:„ Ту је дакле имао г. Баја потпуно право, кад је у својем реферату казао, да су у теорији скоро сви (т. ј. противници и поборници основинског принципа) сложни, да утврђене резултате филолошке науке треба узети у школу“; овде шешир скида пред *Јов. Бошковићем*, називљући „дивним“ његов говор „На Даничићевом вечеру“ — тамо се опет до земље клања г. *Јов. Ђорђевићу*, казујући

Ванички:
(1873)

Dritte Declination

Nach dieser werden die Stämme auf Consonanten, auf -i, dann zwei einsylbige auf -u declinirt.

Man erkennt am besten den Stamm nach dem Genitiv Singularis, wo das, was nach Abwerfung der Endung -is übrig bleibt, im Allgemeinen als Stamm betrachtet werden kann. — Darum ist zur genauen Anführung der hieher gehörigen Wörter auch der Stamm oder der Genitiv Singularis nothwendig.

I. Consonantische Stämme.

1. Stämme auf Kehllaute: -c, -g.

Singular.		Plural.	
Nom. dux	der Führer	duc-ēs	die Führer

за његов латински речник, да је то „такав речник, који својом марљивом израдом заиста служи на дику нашој научној књижевности“ Овима одабраним речима, које на најмирисавији тамјан ласкања миришу, он је ту улогу наменио, да поменутим књижевницима и свима онима, који њих уважавају, измами оваке речи: Е баш тог Малину не познавасмо; та то је красан и диван човек; та то је наставник и писац, коме нема пара; а каквим га је проф. Туроман начинио!

X.

На стр. 315. своје критике рекао сам ово:

„Овом приликом ја бих учинио један предлог г. Малини. Нека своја „Предавања из латинског језика,“ која је објавио у „Просветном Гласнику,“ преведе на чешки, па за тим нека их публикује у ком чешком листу, нпр. у Listy filologické a paedagogické. Видео би, шта би чешки стручњаци рекли о тим његовим „Предавањима.“

На овај предлог мој није г. М. одговорио ни једне једине речи. А ево, за што није одговорио:

Малина:

(1888)

Трећа деклинација латинских именица.

(израђено у оквиру садашње програме за V. разред гимназије).

§ 1. Опште напомене.

1.) По трећој деклинацији мењају се све именице, којима се основе свршују на сугласник, на самогласник -ĭ и две једносложне основе на -ū.

1.) Основа најлакше се добија, кад се облику Gen. sing. одбије наставак — is; оно што остаје, може се у опште сматрати као основа; на пр. leō, (лав), Gen. sing. leōn-is, основа: leōn; pēs (нога), Gen. sing. pĕd-is, основа pĕd.

I. Основе на сугласнике.

§ 2. 1. Основе на грлене (guttūrāles): -c, -g.

Основа: dŭc; Nom. dŭx (из duc-s, вођа)

Singularis: Nom. dŭx вођа Pluralis: dŭc-ēs вође

Bahnček:
(1873)

Gen. dŭc-ĭs	des Führers	dŭc-ŭm	der Führer
Dat. dŭc-ī	dem Führer	dŭc-ĭ-bus	den Führern
Acc. dŭc-ĕm	den Führer	dŭc-ēs	die Führer
Abl. dŭc-ĕ	von dem F.	dŭc-ĭ-bus	von den F.

1. Stämme auf -c.
 a) -āc. F. fornax (Ofen), līmax (Wegeschnecke), pax (Friede).
 b) -ăc. F. fax (Fackel).
 c) -ēc. M. vervex (Hammel).
 d) -ĕc. F. nex (Tod).
 e) -īc. F. cornix (Krähe), cōturnix (Wachtel), natrix (Wasserschlange), rādix (Wurzel); die Personennamen auf -trīc (§. 261. f). — Com. perdix (Rebhuhn).
 f) -ĭc. α) Nom. -ix F. appendix (Anhang) u. s. w. — M. sind: călix (Becher), fornix (Wölbung). — Com. vārix (Krampfader).
  β) Nom. -ex. M. ăpex (Spitze), caudex (Stamm, Klotz), cōdex (Buch), cortex (Rinde) u. s. w. — F. sind: forfex (Scheere), īlex (Steineiche), imbrex (Hohlziegel). — Com. sīlex (Kiesel) und Personennamen: artifex (Künstler, -in) u. s. w.
 g) -ōc. F. cēlox (Jachtschiff), vox (Stimme).
 h) -ūc. F. lux (Licht).
 i) -ŭc. M. trādux (Weinranke). — F. crux (Kreuz), nux (Nuß). — Com. dux (Führer, -in)

2. Stämme auf -g.
 a) -ēg. M. rex (König). — F. lex (Gesetz).
 b) -ĕg. M. grex (Heerde).
 c) -ĭg M. remex (Ruderknecht). — F. nix (Schnee) §. 62. 2.
 d) -ūg. F. frux (Frucht) — (häufiger im Plur.).
 e) -ŭg. Comm. conjux (Gatte, -in).

Bemerkungen.

Малина:
(1888)

Gen.	dŭc-ĭs вође	dŭc-ŭm вођа
Dat.	dŭc-ī вођи	dŭc-ĭ-bŭs вођама
Acc.	dŭc-ĕm вођу	dŭc-ēs вође
Voc.	dŭx вођо	dŭc-ēs вође
Abl.	dŭc-ĕ вођом	dŭc-ĭ-bŭs вођама.

Таке облике имају и ове основе:

1. *Основе на — с:*

a.) — āc: fornāx (f) пећ; lmax (f) пуж; pāx (f) мир.

b.) — ăc: fax (f) буктиња; thorax (m.) оклоп

c.) — ēc: vervex (m.) шкопац.

d.) — ĕc: nex (f) смрт; prex (f) мо́ба.

e.) — īc: cervix (f) врат; cornix (f) врана; radix (f) корен; cicatrix (f) ожиљак; cŏturnix (f) препелица; и сва имена лица на — trīc: nutrix (f) хранитељка &c.

f.) — ĭc: α.) Nom.-ix: appendix (f) додатак; călix (m.) чаша; fornix (m.) свод.

β.) Nom.-ex: iudex (m.) судија; caudex (m,) дебло, пањ; cōdex (m.) књига; cortex (m.) кора; culex (m.) комарац; frūtex (m.) џбун; īlex (f) бељ; imbrex (comm.) цреп; forfex (comm.) ножице; и сва имена, која значе лица: artifex (comm.) вештак, вештакиња; &c.

g.) — ōc: vōx (f) глас. cēlōx (comm.) лађица.

h.) — ūc: lux (f) светлост.

i.) — ŭc: tradux (m.) вршика; crux (f) крст; nux (f) орах.

2. *Основе на — g:*

a.) — ēg: rēx (m.) краљ; lēx (f) закон.

b.) — ĕg: grex (m.) стадо, јато.

c.) — īg: rēmex (m.) веслар

d.) — ūg: frux (f) плод (чешће у plur.)

e.) — ŭg: coniux (comm.) супруг, супруга.

§ 3. *Напомене к основама на — с, — g:*

BAHNWBK:
(1873)

1. Nominativ Sing. — Alle Gutturalstämme haben das Nominativzeichen -s. Es giebt hier also keine Neutra. —c, g. wird dann mit s zu x (§. 5. Anm. 2 §. 58).

2. nix Gen. nĭv-is u. s. w. steht für nigv-is u. s. w. (§. 33). Der Gen. Plur. lautet nĭv-i-um.

3. pax, fax siehe §. 101. d.

2. Stämme auf Zungenlaute: -r, -l.

Singular.

Nom.	victŏr	der Sieger
Gen.	victōr-ĭs	des Siegers
Dat.	victōr-ī	dem Sieger
Acc.	victōr-ĕm	den Sieger
Abl.	victōr-ĕ	von dem S.

Plural.

victōr-ēs	die Sieger
victōr-ŭm	der Sieger
victōr-ĭ-bus	den Siegern
victōr-ēs	die Sieger
victōr-ĭ-bus	von den S.

1. Stämme auf -r.

a) -ăr. N. nectăr (Göttertrank).

Малина:

(1888)

1. Наставак номинатива — s (§. 1,6) чини са крајњим гласом од основе (— c, — g) сложени сугласник — x :duc-s = dux; reg-s = rec-s = rex. У овој врсти нема дакле никаквих именица средњег рода.

2. Nix (f. снег) гласи у Gen. sing. nĭv-is (м. nigv-is) &c. — Gen. plur гласи nĭvium.

3. Pax (мир) и fax (буктиња) су defectiva casibus, jep немају Gen. plur. —

§ 5. — 2. Основе на језичне (linguales) — r, — l.

Обрасци:

Основа: victŏr (Nom. victŏr победилац). Основа: căďaver (лешина)

Singularis:	*Singularis:*
Nom. victŏr победилац	căďaver лешина
Gen. victŏr-ĭs победиоца	căďaver-ĭs лешине
Dat victŏr-ī победиоцу	căďaver-ī лешини
Acc.victŏr-ĕm победиоца	căďaver лешину
Voc. victŏr победиоче	căďaver лешино
Abl. victŏr-ĕ победиоцем	căďaver-ĕ лешином
Pluralis:	*Pluralis:*
Nom.victŏr-ēs победиоци	căďaver-ă лешине
Gen. victŏr-ŭm победилаца	căďaver-um лешина
Dat. victŏr-ĭ-bŭs победиоцима	căďaver-ĭ-bŭs лешинама
Acc. victŏr-ēs победиоце	căďaver-ă лешине
Voc. victŏr-ēs победиоци	căďăver-ă лешине
Abl. victŏr-ĭ-bŭs победиоцима	căďaver-ĭ-bŭs лешинама.

Именице мушкога и женскога рода мењају се по обрасцу „victŏr", а средњега по обрасцу „căďaver."

Таке облике имају и ове основе:

1. Основе на r:

a.) — ăr: nectăr (n.) нектар; iŭbăr (n.) блесак:

Ваничек:

(1873)

b) -ĕr. N. vēr (Frühling) st. vĕs-ĕr §. 9. §. 22.

c) -ĕr. M. āĕr (Luft); aggĕr (Damm), anser (Gans), asser (Stange), carcer (Kerker), lăter (Ziegel), passer (Sperling), vesper (Abend). — F. mŭlier (Weib). — Alle übrigen sind Neutra: cădāver (Leichnam) u. s. w

d) -tĕr Gen. -tris. — M. accĭpĭter (Habicht), frāter (Bruder), păter (Vater). — F. māter (Mutter).

e) -ŏr. F. sŏror (Schwester), uxor (Gattin).

f) -ŏr. N. ĕbur (Elfenbein), fĕmur (Schenkel), jĕcur (Leber).

g) -tōr. M. Personennamen §. 261. f.

h) -ūr. Comm. fur (Dieb, -in).

i) -ŭr. M. augur (Vogeldeuter), furfur (Kleie), turtur (Turteltaube) voltur, (Geier). — Die übrigen sind Neutra: fulgur (Blitz) u. s. w.

2. Stämme auf -l.

a) -āl. M. sāl (Salz).

b) -ĭl. M. pŭgĭl (Faustkämpfer), vĭgĭl (Wächter).

c) -ōl. M. sōl (Sonne).

d) -ŭl. M. consul (Consul), exul (Verbannter).

Овако је и сав остали део своје 3. деклинације — осим правила за род — превео из Ваничкове елементарне латинске граматике од год. 1873.

Ето, за што г. М. није ништа одговорио на мој предлог, да своја „Предавања из латинског језика,“ која је публиковао у „Просв. Гласнику“ за г. 1888, публикује и у ком чешком часопису, па да види, шта би његови земљаци рекли о тим његовим „Предавањима,“ односно о његовој „трећој деклинацији лат. именица.“ Ето, за што он у своме одговору на неколико места спомиње Ваничкову лат. граматику год. 1856. и 1858., а *нигде не спомиње* његову Elemen-

Малина:

(1888)

b.) — ĕr: vĕr (м. vēsĕr n.) пролеће; spintĕr (n.) гривна, завезица.

c.) — ĕr: aër (m.) ваздух; agger (m.) насип; mŭlier (f.) жена; ăcĕr (n.) јавор, piper (n.) бибер; verber (n.) ударац; cicer (n.) грашак; papăver (n) мак; ūber (n.) виме.

d.) — tĕr; Gen. tr-is: accĭpĭter (m.) јастреб; păter (m.) отац; frāter (m.) брат; māter (f.) мати.

e.) — ŏr: sŏror (f.) сестра; uxor (f.) супруга.

f.) — ŏr: ĕbur (n.) слонова кост; fĕmur (n.) бут; iĕcur (n.) јетра;

g.) — tŏr: значе мушка лица: audītŏr слушалац; praeceptŏr наставник;

h.) — ŭr: fur (comm.) лопов;

i.) -ŭr: augŭr (m.) врачар; fulgŭr (n.) муња.

2. Основе на — l:

a.) ăl: săl (m.) cô, досетка;

b.) ĭl: pŭgĭl (m.) борац; vĭgĭl (m.) стражар;

c.) ŏl: sŏl (m.) сунце;

d.) ŭl: consul (m.) консул; exul (m.) изгнаник.

---

tar-Grammatik der lateinischen Sprache, Leipzig, 1873. Овде ми падоше на ум оне познате речи Цицеронове из једне од најзнаменитијих беседа његових: Cum tacent, clamant (кад ћуте, вичу). И ја кажем: Cum tacet dominus Malina, clamat — кад ћути као заливен г. М. о Ваничковој лат. граматици од год. 1873., он виче из свег грла, да признаје да је у уводу у поменута своја „Предавања из лат. језика *ради обмањивања* читалаца написао ове речи:

„*Да би се до таке* (т. ј. какву ја, Малина, желим) *граматике дошло треба само поједине партије обрадити и у „Просветном Гласнику“*

штампати, те на тај начин потребни материјал за нову латинску граматику припремити. Са своје стране приносимо овде једну од најтежих партија латинске граматике, с којом се имају да боре ученици V разреда, и то трећу деклинацију имепица, која изобилује по садашњем начину толиким правилима и изузецима[1]«); а за тим ове речи: » Израдио у *оквиру садашње програме* за V разред гимназије.« [2])

И тако, када — као што видимо — нема никакве разлике између 3. лат. деклинације, коју је написао Ваничек год. 1873., и 3. деклинације, коју је г. 1888. израдио г. Малина *„у оквиру садашње програме за V. разред гимназије,,“* излази, да је професор Ал. Ваничек још год. 1873. знао в какав ће програм из лат. језика за V. разред наших гимназија год. 1888. прописати др. Владан Ђорђевић као министар просвете, па да је у оквиру тога програма написао своју 3. лат. деклинацију!

XI.

Пре него што ће да заврши г. М. свој одговор на моју критику, каже: „Нема ништа горе од арогантног човека.“ Потписујем. Истина жива. Али само да видимо, ко је скроман по схватању г. Малине. Скроман је онај, који покушава, до на онакав начин, као што сам напоменуо на стр. 186., истискује из наших гимназија школске књиге, које иду у најбоље, што их има наша школска књижевност. Скроман је онај, који нема положеног испита професорског, а на сву прилику ни свршених факултетских студија [3]), те према томе ни права на полагање испита професорског, па се ипак потписује: *„професор класичне филологије.“* Скроман је онај,

---

[1]) Просв. Гласник за новембар год. 1888.

[2]) Ibidem,

[3]) То кажем на основу томе, што је г. М. постављен за *учитеља језика*; а за учитеља језика постављају се у нас, као што је опште познато, махом они, *који немају свршених факултетских студија.*

који је онакав виртуоз у извртању истине, као што сам у овом свом одговору доказао, па се ипак у службеном органу министарства просвете оваком ароганцијом и оваким ру- (жењем размахује:

„Ја сам устајао и устајем разлозима на све оно, што не одговара садашњему стању науке о језику, носило то име какво му драго. Нека опрости дакле г. Туроман, пошто ме је напао тупим критичарским оружјем грдњом и неистином), да спасе „своје стручњаштво", ако и њега свету прикажем онаква, какав је, да се види, с каквом се букварском спремом и логиком подигао против оних, који достојно бране основински принцип предавања латинскога језика у нашим гимназијама. Као некад г. Милан Јовановић (Вила 1865, стр. 496.), сучем и ја рукаве, узимљем нож у руке [1]) и lege artis разудићу његово критичарско недоношче, да му дадем visum repertum, да је то све тако, што сам до сад о његовој критици рекао, да се барем у будуће уразуми." (стр. 543).

За тим:

„Из досада казатог виде већ поштовани читаоци, како је поштен критичар г. Туроман, и ја бих могао смело прекинути даље побијање његових неупутних примедаба, којима срамоти науку, и којима је осрамотио ваљда последњи пут научни лист, као што је „Гласник Ученога Друштва," у коме се поред дивног чланка Јована Бошковића појави ове године таква филолошка аветиња из пера професора др. Туромана. Ну пошто је г. Т. у својој критици истакао таква критичарска начела и таке опаке филолошке разлоге, који су за књижевност исто тако штетни као што је филоксера виноградима, нећу одустати пре од борбе, док не уништим и последњи заметак те научне филоксере, коју би вајни критичар хтео пренети у њиве српске научне књижевности" (стр. 621).

Овако диботној „скромности" нема — мора се признати — пара на далеко!

Одговор свој завршио је овај „скромни" учитељ I. београдске гимназије речима, да је „свакојако опћој ствари помогао" одговором својим.

И ја кажем заједно са госп. Малином, да је одговором својим на моју критику „свакојако опћој ствари помогао."

---

[1]) Ао, ала је страшан!!

Јер да није било тог његовог одговора, не би никад било ни овог мог одговора. А после овог мог одговора видеће по неко, ко треба да види, нешто што треба видети. Видеће уредништво „Просветног Гласника," коме је отворило ступце службеног органа краљевско-српског министарства просвете и црквених послова, да их пуни свакојаким обманама, неистинама, поругама. Видеће Гл. Просветни Савет, кога је на састанку свом од 16. јан. о. г. изабрао, да долази на његове састанке, кад се буде утврђивао програм за немачки језик у нашим средњим школама. Видеће најпосле наша просветна управа, ко се латио, да даје савет, да у нашим гимназијама не треба да се латински језик учи онако, како се од неколико година овамо почео учити. Видеће — понављам — наша просветна управа, ко се дигао, да је на то склони, да после толиког експериментовања изврши опет један експеримент. И то на коме да га изврши? „Не in corpore vili, већ на одвећ драгоценом градиву — на људима са бесмртном душом."

У Београду месеца септембра
1891.

Јов. Туроман

ПОГРЕШКЕ:

страна.	132	врста	7 од горе	декламације м. деклинације
»	137	»	16	» дефикацију м. дефиницију
»	139	»	15 од доле	beres м. heres

О МЕКАНИЧКИМ РАДОВИМА ДЕФОРМИСАЊА ЕЛАСТИЧНОГ ТЕЛА

I.

О меканичком раду деформисања нормалних сила савијених тела.

Општа напомена. Енжењер горњих италијанских железница: *A. Castigliano,* издао је своје оригинално дело о теорији равнотеже еластичних система на талијанском језику. Ово је дело превео на немачки енжењер Emil Hauff у 1886. год. под насловом: Theorie des Gleichgewichtes elastische Systeme und deren Anwendung.

У истом је делу показао Кастиљано свету први пут, како се помоћу одредбе рада деформисања еластичних система, кад је ово деформисање произведено под утицајем ма каквих спољних сила, могу одредити и саме еластичне силе или напрезања у појединим деловима сложених а статички неодређених конструкција, но наравно онда, кад утицајем спољних сила пробуђене еластичне силе стоје у границама еластичне равнотеже са датим спољним силама.

Главни пак принцип Кастиљанов, који цело дело провејава, то је по његову назову: *принцип најмањега рада.* Кастиљано је доказао ово:

Кад се ма какав еластичан систем, својим еластичним силама стави у равнотежу са спољним силама, онда је утро-

шени или у еластичним силама акумулисани меканички рад *минимум*. Према томе кад се исти рад изрази у функцији спољних сила, то се по реченом принципу о минимуму меканичкога рада, могу одредити и саме непознате силе, које су пробуђене у тој мери интензитета, да буде исти рад минимум. Према томе имамо по Кастиљану да односно непознатих количина образујемо прве изводе рада деформисања, и ове ћемо онда ставити једнаке *нули*, те ћемо тим путем добити управо онолико једначина, колико је потребно за израчунавање непознатих еластичних сила, водећи наравно при томе рачуна и о оним познатим једначинама статичке равнотеже спољних сила. Тих једначина је по броју шест.

Што је Кастиљано казао о првим изводима меканичког рада по напрежућим силама, дакле и о минимуму рада деформисања, то је истина, и може се простије доказати овим посматрањем.

Ми знамо, да кад ма каква стална или променљива сила P врши неки рад на ма каквом путу *s*, и ако резултујући рад са *L* означимо, онда је исте силе диференцијални рад: $dL = P\,ds$, ако управну пројекцију елементарнога прâвога пута на правац силе означимо са ds. Ако је пак сила P дата у функцији пута, онда ће бити и $L = F(s)$, и у овом облику представљени рад, јесте потенцијал или функција силе. Према овоме је $dL = F'(s)\,ds$, зато је у погледу на прву једначину $P = F'(s) = \frac{dL}{ds}$; дакле први извод потенцијала по путу узет, даје нам саму силу.

Обрнуто овоме, можемо одредити промену рада, услед бесконачно малене промене силе P а то је dP; у таквом је случају $dL = s.\,dP$ и ако сада овде пут *s* изразимо у функцији силе P [као што је то увек случај код еластичног аксијалног деформисања, где је $s = \frac{Pl}{EF}$, овде нам l значи дужину тела, F пресек а E модуо еластичности], онда добијамо да је $L = F(P)$. (Тако је за аксијално деформисање

$$L = \int s\, d\, P = \int \frac{P\, l}{E\, F}\, d\, P = \frac{1}{2}\; \frac{P^2}{\frac{l}{(E\, F)}}$$

Кастиљано ставља $\frac{l}{E\, F} = \varepsilon$ те је тако $L = \left. \frac{1}{2}\; \frac{P^2}{\varepsilon} \right)$.

Из ове пак једначине јесте $d\, L = F'\, (P)\; d\, P$, а отуда опет јесте: $\frac{d\, L}{d\, P} = F'\, (P)$, но пошто је $d\, L = s\, .\, d\, P$ то одовуд излази за еластичне системе врло важно, а то је да је:

$$1) \quad \frac{d\, L}{d\, P} = s = F'\, (P)\;,$$

где нам код еластичног система количина s значи аксијално еластично деформисање, дакле тотално истезање или компримисање тела. Уопште рекавши, количина s јесте управна пројекција правога пута нападне тачке силе P на правац њене нападне линије.

Дакле први извод рада какве силе — или система сила, за који би случај имали узети *суму* — узет по самој сили, даје нам *померање* нападне тачке исте силе мерено у правцу исте силе. Кад пак ово применимо на еластичан систем тачака, или на ма какав сложени еластични систем, онда нам путеви s значе еластична деформисања позитивна или негативна појединих делова конструкције, што је услед спољних сила произведено, услед кога деформисања пробуђена је и унутарња сила T, која је увек једнака и противположена спољној сили са којом се прва у равнотежу ставља (једне је пут позитиван а друге негативан).

Посматрајмо даље ма који чвор — (чвором зовем ону тачку у чланкастом систему, у којој се сутичу најмање два конструкциона члана) — у сложеноме систему, у коме дејствују спољне силе и унутарња напрезања, која се са спољним силама ставила у равнотежу. Такав чвор а и сви остали у равнотежном стању мирују, дакле стоје у сталним рела-

тивним одстојањима; према томе је или за један чвор или за пресечени систем, кад на пресеченим члановима ставимо одговарајућа напрезања, алгебарска сума аксијалних деформисања равна нули. Према томе ако тотални рад $\mathfrak{A}$ деформисања целог система свију сила спољних и унутарњих изразимо као функцију истих, и уз то ову функцију, узев у рачун још остале условне једначине статичке равнотеже, изразимо као функцију само једне непознате, непознатог напрезања T_k. к-тог из реда сила, то пошто мора да је сума померања или деформисања равна нули, то мора бити онда

$$\frac{d\,\mathfrak{A}}{d\,F_k} = f\,(T_k) = 0\,;$$

ето нам онда условне једначине из које можемо T_k одредити добив једну линеарну једначину за $(T_k) = 0$.

Према томе није нам потребан принцип Минима или Максима. Силе T_k истина се добијају тако, као да су оне добиле такву вредност да рад $\mathfrak{A}$ праве минимум или максимум. Али зато што је неке функције први извод по некој непознатој једнак нули, то таква непозната израчуната из таквог извода не мора замењена у функцију правити исту минимумом или максимумом. О овоме може најбоље да нас увери равнотежа сила на *Лагранжовим* колотурима.

Најзад пак, не обзирући се нити на максимум нити на минимум тоталнога рада $\mathfrak{A}$ деформисања, да можемо и требамо ставити $\frac{d\,\mathfrak{A}}{d\,P_x} = 0$, за систем сила који се одржава у равнотежи, увериће нас принцип *Маупертиуса,* који је он поднео Париској Академији Наука у 1740. год. под именом „Loi des repos“.

Маупертиус је опазио ово: Ако посматрамо ма какав систем у његовој ма којој почетној конформацији и пратимо га до његове ма које последње конформације у коју је исти систем дошао, то одговара истој процедури и сасвим извесан *утрошени рад*. Даље вели Маупертиус, да је исти

утрошени рад за ту последњу конформацију, која равнотежи одговара, у опште узев *максимум* или *минимум*. Али обратно опет сваком равнотежном положају не одговара максимални или минимални рад. Дакле кад можемо диференцијал неке функције ставити раван нули, то таква функција тек у опште може бити максимум или минимум, али не мора бити.

Према томе ако виртуално померање сила P_1, P_2 итд. у њиховом правцу означимо са p_1, p_2 и т. д., и ако целокупан рад деформисања целог система означимо са $\mathfrak{A}$, то је:

$$d\,\mathfrak{A} = P_1\,p_1 + P_2\,p_2 + \cdots = \Sigma\,(P\,p).$$

који је рад за равнотежу = *нули*, дакле је за равнотежу $d\,\mathfrak{A} = o$; но како појединa виртуална померања не могу бити идентично равна нули, то ће $d\,\mathfrak{A} = o$ бити онда, кад је $\frac{d\,\mathfrak{A}}{d\,P} = o$ ако виртуална померања изразимо у функцији сила, као што је то могуће код еластичног система. Најзад дакле, ми у цељи одредбе непознатих напрезања у еластичном систему, немамо потребе говорити о раду, минимуму или максимуму, не знајући хоће ли једно или друго стање равнотеже наступити, но управо по принципу равнотеже спољних и унутарњих сила можемо просто ставити $\frac{d\,\mathfrak{A}}{d\,P} = o$, која нам једначина даје условну једначину за израчунавање силе P, или некога напрезања T_k, ако би по том напрезању одредили први извод рада $\mathfrak{A}$.

Међу тим како је први извод рада деформисања $\frac{d\,\mathfrak{A}}{d\,F} = f\,(T) = o$ по непознатој T линеарна функција и њен је други извод по T узет дакле $\frac{d\,f\,(T)}{d\,T} = +\,\text{const}$, где нам је још $\text{const} = \frac{l}{F\,E}$, где нам значи l дужину аксијално деформисаног тела, F пресек а E модуо еластичности

то је онда $\frac{1}{F\,E}$ позитивно или негативно деформисање истог тела за силу равно *јединици*, које деформисање, пошто је *увек* у смислу силе, то има исто са силом и једнаки знак; зато и мора да је $\frac{d\,f\,(T)}{d\,T} = \text{const.}$ увек позитивне вредности.

Из овога дакле изилази непосредно доказ тај, да је рад деформисања доиста *минимум*, дакле као што и Кастиљано тврди.

Кастиљано изводи у свом делу још један став, нов за науку еластичног система који гласи овако: кад је тотални рад L деформисања еластичног система дат у функцији момената $\mathfrak{M}$ некога спрега, то је први извод рада L по $\mathfrak{M}$ узети једнак угловном скретању или угловном путу оне праве која стоји нормално на спрегнутим силама, а за осовину која стоји нормално на равни спрега, и ако исти угловни пут означимо са $\widehat{\omega}$ онда је:

$$2)\quad \widehat{\omega} = \frac{d\,L}{d\,\mathfrak{M}} \quad \ldots\ldots\ldots$$

Простији доказ но Кастиљанов ово је: кад нека сила P дејствује у одстојању r од неке обртне осовине C, и кад та сила стоји увек нормално на потегу r, и кад се утицајем силе P врши неки рад L, пошто је учинио потег лучну путању $\widehat{\omega}$ то је рад L исте силе дат у изразу:

$$L = \widehat{\omega}\ r\ \ P$$

где је $\widehat{\omega}$r путања силе P. Али пошто је P r једнако статичком моменту $\mathfrak{M}$ силе P за обртну осовину C онда је:

$$L = \widehat{\omega} \cdot \mathfrak{M};$$

међу тим, ако моменат $\mathfrak{M}$ увеличамо или умањимо за d $\mathfrak{M}$, то ће се и L увеличати или умањити за d L или кад $\mathfrak{M}$ променимо за d $\mathfrak{M}$ промениће се и L за d L; зато је:

$$d\,L = \widehat{\omega}\, d\,\mathfrak{M}$$

а отуда је изилази онај Кастиљанов став, то јест, да је,

$$\widehat{\omega} = \frac{d\,L}{d\,M}\,.$$

Овај ће нам образац послужити веома згодно, да по њему нађемо једначину еластичне линије савијеног еластичног система.

Међу тим, пут којим долази *Кастиљано* до рада деформисања ма каквих врста дејства сила, или ма каквих врста еластичности, а тако исто и пут којим он долази до тако-званога елементарног рада деформисања или као што он назива диференцијалног рада деформисања, тако је компликован, да је сумњати да ће и маленом броју енжењера бити дело Кастиљаново приступно Па ваљда је ово дело, и ако по садржини тако епохално, зато још врло мало познато, а још мање конструктерима приступно.

Пошто сам исто дело проучио, ја сам себи ставио у задатак, да на много простији, и елементаран начин одредим радове деформисања свију врста еластичности. Ово мислим да сам и постигао, што ће имати да оцене читаоци, а уверен сам да ће ову моју расправу моћи да схвате без икакове тешкоће, тим пре, што ћу се у овој расправи користити једино Хуковим (Hooke) законом, који нам казује: *да су у границама еластичног деформисања, иста деформисања сразмерна деформишућим силама свију врста еластичности.* Ово је једини истинити и у енжењерским конструкцијама еластичних система примењиви и стојећи закон.

I.

О раду деформисања савијених тела.

1. Једини природан пут којим се може одредити утрошени рад при савијању тела јесте тај, да се одреди величина тоталног истезања — аксијалног деформисања — по-

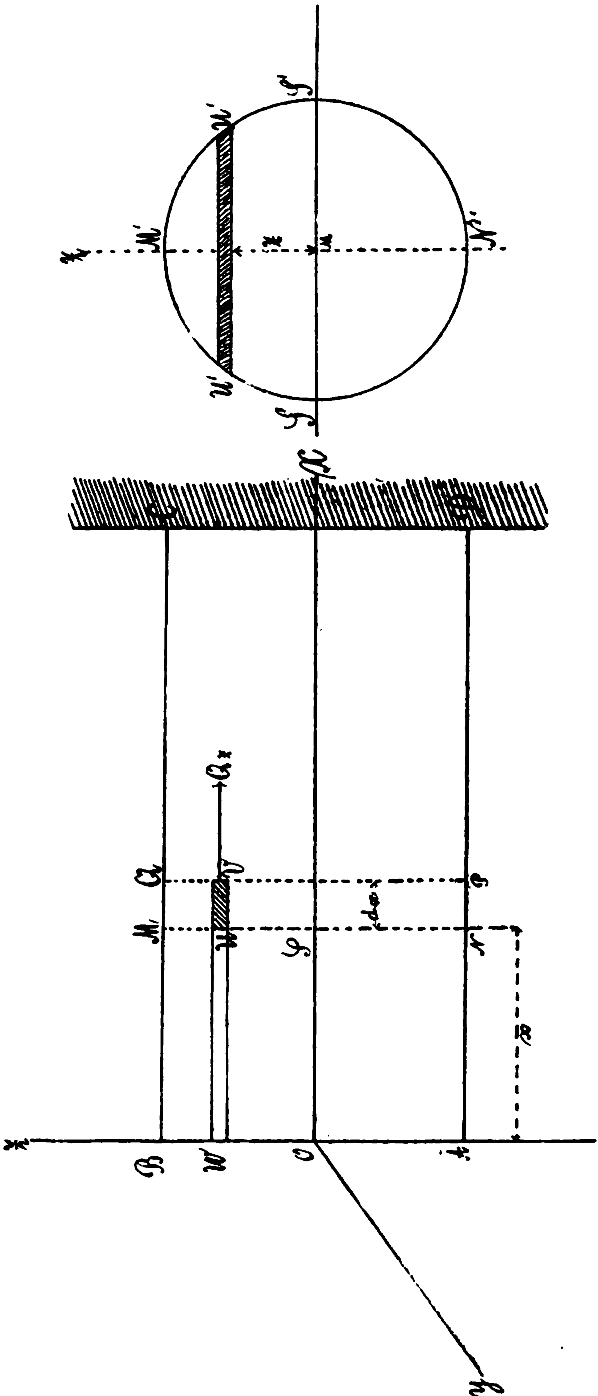

јединих елементарних кончића, из којих замишљамо да је свако физичко тело склопљено и то кончића који иду паралелно неутралном слоју OO_1, паралелопипедног тела ABCD, које је утицајем вертикалних сила савијено, а које је н. пр. у пресеку CD хоризонтално узидано. Пошто се буде одредило тотално деформисање једнога ма ког кончића, онда је лако одредити и одговарајући рад деформисања и то просто по принципима нормалне еластичности — или истезања или компримисања. —

Но пошто су сви једнако дугачки кончићи m. при $\overline{WU} = x$ у једнаком одстојању $\overline{SU} = z$ дакле у слоју U′U′ паралелном неутралном слоју OO_1 једнако истегнути, то ћемо онда прећи на одредбу истезања слоја WU, у одстојању $\overline{SU} = z$ од неутралног слоја OO_1 ког слоја од димензије ово: $W\mathfrak{M} = x$. $M'M' = z$ а дебљина је dz.

Узмимо дакле у посматрање молекуларна напрезања система молекула у пресеку MN у остојању $OS = x$ од краја O греде рачунато, где је и почетна тачка правоуглог координатног система OX, OY и OZ, и нека је статички моменат система сила, које на греду савијајући до пресека MN дејствују, количина $\mathfrak{M}_x$, то је по теорији о савијању тела познато да је:

$$1) \quad M_x = (\sigma_x E) \cdot \mathfrak{J}_n$$

где је σ_x специфично истезање региона молекила пресека MN у одстојању $z = 1$ од неутралне осовине S S' пресека MN, а E је модуо еластичности, $\mathfrak{J}_n$ пак моменат лењивости целог пресека за неутралну осовину. Из те последње једначине можемо да израчунамо специфично деформисање σ, јер је исто:

$$2) \quad \sigma_x = \frac{\mathfrak{M}_x}{E\,\mathfrak{J}_n} .$$

које је σ_x променљиво или различито код молекила што леже у слоју паралелно неутралном слоју а у остојању *један* од

истога, а то зато што се $\mathfrak{M}_x = f(x)$ мења од пресека до пресека.

Но пошто су специфична деформисања молекила једног и истог пресека сразмерна њиховом одстојању z од неутралне осовине, то је и специфично деформисање σ_{xz} региона молекила у елементарној прузи U′U дато у овој вредности:

$$3)\quad \sigma_{xz} = \frac{\mathfrak{M}_x}{E\,\mathfrak{J}_n}\,z\,,$$

која је количина од пресека до пресека различите вредности и то нека функција од x, ако је $\mathfrak{J}_n$ стално, а ако је $\mathfrak{J}_n$ променљиво онда је σ_{xz} зависна од количина $\mathfrak{M}_x$ и $\mathfrak{J}_n$. као што се то из једначине 3) види.

Пошто је дакле σ_{xz} променљиво, то имамо да поредимо резултујуће или тотално деформисање само у елементарном паралелопипеду UV, кога је дужина UV = d x, дебљина dz а ширина U′U = y, и ако тотално деформисање (паралелно O x осовини реченога паралелопипеда са слоја WU означимо са λ, онда је деформисање реченог елементарног паралелопипеда d λ, и исто:

$$d\lambda = \sigma_{xz}\cdot dx$$

те је услед потребне замене:

$$4)\quad d\lambda = \frac{\mathfrak{M}_x}{E\,\mathfrak{J}_n}\,z\cdot dx$$

Ми знамо специфично деформисање региона молекила U′U′, зато можемо израчунати и одговарајуће специфично напрезање q_{xz} а исто:

$$5)\quad q_{xz} = \sigma_{xz}\cdot E = \frac{\mathfrak{M}_x}{E\,\mathfrak{J}_n}\cdot z\cdot E = \frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J}_n}\,z$$

Означимо сада резултујуће напрезање свију молекила у прузи U′ U′ са Q_{xz}, онда је:

$$Q_{xs} = q_{xs} \quad y \cdot dz \quad \cdot$$

откуда је заменом количине q_{xs} из једначине 5) резултујуће напрезање:

$$6) \quad Q_{xs} = \frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J}_n} z \, y \cdot dz$$

Пошто знамо $\mathfrak{M}_x \; d\lambda$ и Q_{xs} можемо сада одредити и елементарни рад деформисања елементарног паралелопипеда UV јер је исти

$$\frac{1}{2} Q_{xs} \; d\lambda \cdot$$

Интеграл од тога јесте тотални рад деформисања елементарног слоја WV, дужине = x, и ако рад деформисања целог паралелопипеда ABCD означимо са L онда је:

$$7) \quad dL = \int_0^x \frac{1}{2} Q_x \cdot d\lambda$$

где кад место $d\lambda$ и Q_{xs} из 4) и 6) метнемо вредности биће

$$dL = \int_0^x \frac{1}{2} \left(\frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J}_n} \cdot z \cdot y \cdot dz \right) \left(\frac{\mathfrak{M}_x}{E\mathfrak{J}_n} z \cdot dx \right)$$

откуда је свођењем:

$$dL = \frac{1}{2E} \int_0^x y \cdot z^2 \cdot dz \cdot \frac{\mathfrak{M}_x^2}{\mathfrak{J}_n^2} \cdot dx \text{ или је:}$$

$$8) \quad dL = \frac{(y\,dz)\,z^2}{2\,E} \int_0^x \frac{\mathfrak{M}_x^2}{\mathfrak{J}_n^2} \, dx$$

ако је $\mathfrak{J}_n$ нека функција количине x, а ако је $\mathfrak{J}_n$ стално као што је код паралелопипедних тела ABCD, са чим ћемо се сада и занимати, онда је:

$$9)\quad d\,L = \frac{(y\,dz)\cdot z^2}{2\,E\,\mathfrak{J}_n^2} \int_0^x \mathfrak{M}_x^2 \cdot dx$$

дакле рад деформисања целог комада ABMN јесте:

$$L = \frac{1}{2\,E} \int_{-e_1}^{+e} \frac{(y\,dz)\,z^2}{\mathfrak{J}_n^2} \int_0^x \mathfrak{M}^2_x \cdot dx\,\cdot\,;$$

где су + е и e_1 одстојања најудаљенијег молекила изнад и испод неутралне осовине; но пошто је

$$\int_{-e_1}^{+e} (ydz)\,z^2 = \mathfrak{J}_n \text{ то је најзад:}$$

$$A)\quad L_x = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E} \int_0^x \mathfrak{M}_x^2 \cdot dx$$

општа једначина за рад деформисања савијених паралелопипеда. Ако пак дужину целе изидане греде дакле $AD = OO_1 = l$ ставимо, онда је целокупни рад за савијање тела утицајем вертикалних сила ово:

$$B)\quad L_l = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E} \int_0^l \mathfrak{M}_x^2 \cdot dx\,.$$

Најзад механички рад L_x може се изразити и као функција геометријске природе саме еластичне линије на овај начин:

Познато је да је приближно:

$$\frac{d^2y}{d\,x^2} = \frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J}\,E}\,.$$

откуда је:

$$\mathfrak{M}_x = \mathfrak{J}\,E\left(\frac{d^2 y}{dx^2}\right)$$

које кад у A) заменимо и довољно сведемо, јесте приближно:

$$\text{C)}\quad L_x = \frac{1}{2}\,\mathfrak{J}\,E \int_0^x \left(\frac{d^2 y}{d\,x^2}\right)^2 dx\,.$$

2. Изрази којима одређујемо меканички рад савијања, вреде, разуме се, само онда кад је $\mathfrak{M}_x$ непрекидна функција x-а.; али ако је $\mathfrak{M}_x$ прекидна функција од x као што је то случај за читав систем вертикалних сила које дејствују у различитим нападним линијама од узиданог места CD рачунато, онда је рад L_l савијања целе греде OO_1 раван алгебарској суми радова појединих сила до пресека CD.

Дакле ако на крају од AB дејствује сила P у одстојању $OO_1 = l$ од CD онда је: $M_x = P.x$ и

$$L_x = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E}\int_0^x (P\,x)^2\,d\,x = \frac{1}{6\,\mathfrak{J}\,E}\cdot P^2\,x^3 \text{ или}$$

$$L_l = \frac{P^2 l^3}{6\,\mathfrak{J}\,E} = \frac{1}{3}\,\frac{k}{E}\,\frac{Pl^2}{h}$$

где је k дозвољено специфичко напрезање точка C а $h = DC$.

Дакле за систем сила P, P_1, P_2 и т. д. којих је нападна линија од CD удаљена за l, l_1, l_2 и т. д. јесте целокупан рад савијања свих сила за паралелопипедну греду ове вредности:

$$L = \frac{P^2 l^3 + P_1^2 l_1^3 + P_2^2 l_2^3 + \ldots}{6\,\mathfrak{J}\,E}\,.$$

3) Изрази под A), B), C), D) и E) тачке 1. вреде нам, као што је то и речено, само за паралелопипедну греду, као

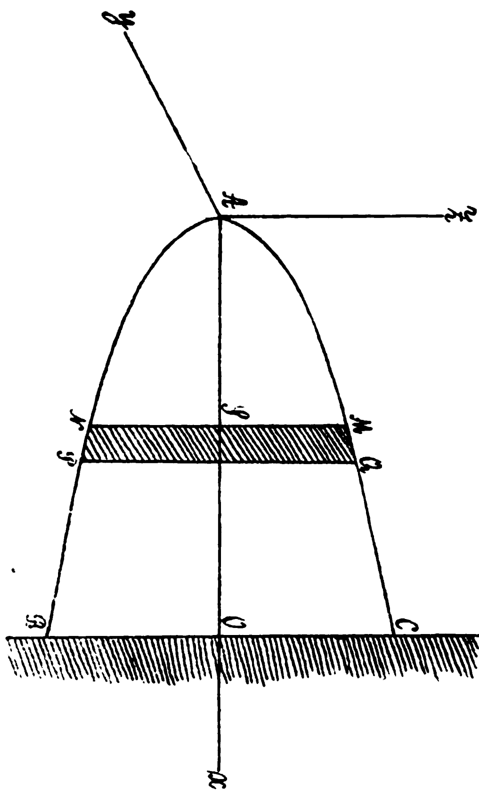

Слика 2.

и греде конгруентних пресека, за које је $\underline{\mathfrak{J}}_n$ стално, али ако је $\underline{\mathfrak{J}}_n$ променљиво, коју ћемо количину сада са $\underline{\mathfrak{J}}_x$ означити што је случај н. пр. код тела свугде једнаке јачине, онда ћемо за такве случајеве израчунати рад деформисања паралелних сила елементарног паралелопипеда MNPQ кога је запремина $\overline{MN} \cdot y \cdot d\,x$ за y стално, иначе је $= dx \int_{-z_1}^{+z} y\,dz$ и исти је рад по једначини 9) тачке 1. ове вредности

$$d\,L_x = \frac{\mathfrak{M}_x^2}{2\,\mathfrak{J}_x^2 E}\,d\,x \int_{-z_1}^{+z} y\,z^2 \cdot d\,z \cdot$$

где нам је $z = \overline{SM}$ а $z_1 = \overline{SN}$.

Пошто је $\mathfrak{M}_x$ увек функција од x, а тако се исто и $\mathfrak{J}_x$ даје представити као функција од x а како је.

$$\int_{-z_1}^{z} y\,z^2\,dx = \mathfrak{J}_x,\ \text{то је онда:}$$

$$d\,L_x = \frac{\mathfrak{M}_x^2}{2\,E\,\mathfrak{J}_x} \cdot d\,x \cdot \int_{-z_1}^{+z} y z^2\,dz$$

Према томе је рад деформисања нормалних сила комада AMN дат у простом изразу:

$$\text{A)}\quad L_x = \frac{1}{2\,E} \int_0^x \frac{\mathfrak{M}_x^2}{\mathfrak{J}_x}\,dx \cdot$$

За цело пак тело ABC имамо у решеном интегралу ставити $x = \overline{AO} = 1$

Израз под A) налази нарочиту примену за тела свуда једнаке јачине, код којих је дозвољено специфичко напрезање k најудаљенијих молекила од неутралне осовине пресека сталне вредности, и пошто је код таквих тела у опште

$$\frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J}_x} = \frac{k}{l_x}$$

то је услед замене ове размере у A) за тела свуда једнаке јачине:

$$\text{B)}\quad L_x = \frac{k}{2\,E} \int_0^x \frac{\mathfrak{M}_x}{l_x} \cdot dx$$

где је l_x у опште функција од x ·

За тела једнаке јачине сталних висина $\overline{MN} = h$ као што је то случај код опруга железничких кола,

јесте $l_x = \frac{k}{2} = \text{const.} = e$, за тај је случај

$$\text{C)} \quad L_x = \frac{k}{2\,e\,E} \int_0^x \mathfrak{M}_x \cdot dx \quad ;$$

где је у овом случају $\mathfrak{M}_x = P.\,x$, кад изолована сила дејствује у A, слика 2. вертикално на Ax осовини, докле је ту:

$$L_x = \frac{k}{2\,e\,E}\,\frac{Px^2}{2} = \frac{1}{4} \cdot \frac{k}{e}\,\frac{P}{E}\,x^2 \;;$$

но како је $e = \frac{k}{2}$ и стављајући $x = l$, добијамо рад деформисања за целу у BC хоризонтално углављену опругу ове вредности:

$$L_l = \frac{1}{2}\,\frac{k}{E} \cdot \frac{P\,l^2}{h} \quad .$$

II.

О раду деформисања тангенцијалних и трансверзалних сила.

1. Познато је да на систем молекила у једноме пресеку, одређеном координатама x и z, дејствују ван нормалних сила, о којима је говора било у одељку I., још и тангенцијалне силе које дејствују паралелно неутралноме слоју OO, а сем ових и трансверзалне силе нормално на неутралноме слоју са нападном линијом у самом пресеку MN истог

молекила или система молекила у одстојању z од неутралне осовине. У таквом региону молекила израчунато је и одговарајуће специфично напрезање t_{xz} и V_{xz} тангенцијалног и

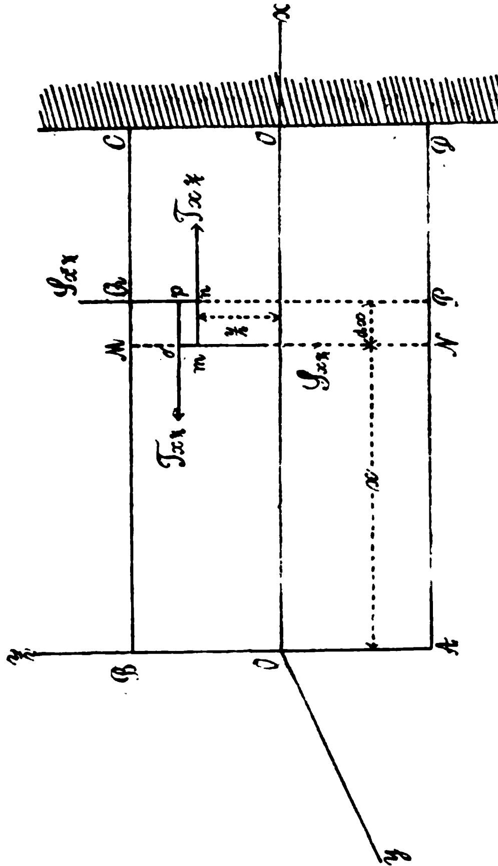

Слика 3.

трансверзалног дејства, које су две силе за систем молекила одређених координата x и z једнаке, докле је $t_{xz} = V_{xz}$, и то специфично напрезање региона молекила m јесте

$$1) \quad t_{xz} = \frac{V_x}{\mathfrak{Z}_n\, y} \int_z^e y\, z \cdot dz \,.$$

где нам је V_x резултујућа трансверсална сила пресека MN, дакле је $V_x = \frac{dM_x}{dx}$, а остале количине имају оно исто значење, које су имале у одељку I.

Означимо сада са σ_{xz} специфично помицање или клизање молекила m, који леже у димензији y, и ако још са C_{xy} означимо модуо еластичности смицања паралелног неутралном слоју онда је речено специфично смицање или специфично деформисање клизања паралелно молекила *m* паралелно неутралном слоју ове вредности :

$$2) \quad \sigma_{xz} = \frac{t_{xz}}{C_{xy}}$$

Ако сада апсолутно деформисање смицања паралелно OO_1 елементарног паралелопипеда запремине y dx · dz означимо са d λ_{xz}, онда је исто деформисање. одговарајуће висине dz, ове вредности:

$$d\,\lambda_{xz} = \sigma_{xz} \cdot dz \text{ откуда је заменом:}$$

$$3) \quad d\,\lambda_{xz} = \frac{t_{xz} \cdot dz}{C_{xy}} = \frac{dz}{C_{xy}} \, \frac{V_x}{\mathfrak{J}_n \cdot y} \int_z^e yz \cdot dz \,.$$

а то је величина пута, за који се површина mn према површини o p помакла и то утицајем резултујућег напрезања T_{xz}, које дејствује на површину mn, а исте је површине величина $= y \cdot dx$; сила пак T_{xz}, која дејствује паралелно неутралном слоју, јесте дата у овом изразу:

$$4) \quad T_{xz} = y \cdot dx \cdot t_{xz} = y\, dx \cdot \frac{V_x}{y\,\mathfrak{J}_n} \int_z^e yz \cdot dz =$$

$$= \frac{V_x}{\mathfrak{J}_n}\, dx \int_z^e yz \cdot dz \qquad .$$

Дакле ако рад деформисања смицања целога тела NPM означимо са L_{xt}, онда је d L_{xt} рад деформисања смицања паралелопипеда MNPQ, и исти је рад:

$$d\,L_{xt} = \frac{1}{2}\int_{-e_1}^{e} T_{xs}\cdot d\lambda_{xs}\quad ,$$

где кад се замене вредности за T_{xs} и $d\,\lambda_{xs}$ из једначина 4) и 3), јесте:

$$dL_{xt} = \frac{1}{2}\,\frac{V_x^2}{\mathfrak{Z}_n^2\,C_{xy}}\,dx\int_{-e_1}^{+e}\left[\int_s^e yz\,dz\right]^2\frac{dz}{y}$$

Отуда добијамо да је рад смичућег деформисања паралелопипеда ABMN до пресека MN за који је OS = x удаљен од почетка P ове вредности:

$$A)\quad L_{xt} = \frac{1}{2\,C_{xy}}\int_0^x\frac{V_x^2}{\mathfrak{Z}_n^2}\,dx\int_{-e_1}^{+e}\left[\int_s^e yz\,dz\right]^2\cdot\frac{dz}{y}$$

где су e и e_1 сталне количине код паралелопипедног тела, или тела конгруентних пресека MN.

2. На исти начин имамо да одредимо и рад деформисања у правцу нормале неутралнога слога, дакле рад смицања у самом пресеку MN. Пошто је $V_{xs} = t_{xs}$. то су и специфична деформисања површина mn и pn једнака дакле ако апсолутно помицање површине om према површини np означимо са $d\,\lambda'_{xs}$ онда је исто

$$1)\quad d\,\lambda'_{xs} = \sigma_{xs}\cdot dx = dx\,\frac{V_x}{y\,\mathfrak{Z}_n\cdot C_{ys}}\int_s^e yz\,dz$$

где је C_{ys} модуо еластичности смицања у правцу трансверсалних или нормалних пресека савијеног тела.

Даље резултујуће напрезање смицања површине om, које је запремина у dz, ако означимо са S_{xs}, то је:

$$2)\quad S_{xz} = y\, dz \cdot t_{xz} = y\, dz \cdot \frac{V_x}{y\, \mathfrak{J}_n} \int_z^e y\, z\, dz$$

зато је рад деформисања елементарне призме MNPQ ове вредности:

$$d\, L_{xv} = \frac{1}{2} \int_{-e_1}^{+e} S_{xz} \cdot d\lambda'_{xz} =$$

$$= \frac{1}{2} \frac{V_x^2\, dx}{C_{xv}\, \mathfrak{J}^2_n} \int_{-e_1}^{+e} \left[\int_z^e yz \cdot dz \right]^2 \frac{dz}{y}$$

отвуда је рад смичућег деформисања свију пресека MN у нормалном правцу од AB па до MN ове вредности

$$B)\quad L_{xv} = \frac{1}{2\, C_{yz}} \int_0^x \frac{V_x^2}{\mathfrak{J}_n^2}\, dx \int_{-e_1}^{+e} \left[\int_z^e yz \cdot dz \right]^2 \frac{dz}{y}$$

Пошто добивене изразе под A) и B) сравнимо, видимо да је рад L_{xt} сразмеран раду L_{xv}, дакле резултујући рад деформисања тагенцијалних и трансверсалних смичућих сила паралелопипеда ABPQ ако са $\mathfrak{A}_x$ означимо, јесте исти:

$$C)\quad \mathfrak{A}_x = L_{xt} + L_{xv}\,.$$

Међутим код таквих тела код којих је $C_{xy} = C_{yz} = C$ јесте $L_{xt} = L_{xv}$; дакле је онда:

$$D)\quad \mathfrak{A}_x = \frac{1}{C} \int_0^x \frac{V_x^2}{\mathfrak{J}^2_n}\, dx \int_{-e_1}^{+e} \left[\int_z^e yz \cdot dz \right]^2 \cdot \frac{dz}{y}$$

Ако је паралелопипедно тело правоугаоног пресека кога димензија паралелно осовини z нека је *h*, а димензија паралелно *y* осовини нека је b, онда је у оваквом

случају $y = b$, $e_1 = e = \frac{h}{2}$, исто је тако и $\mathfrak{J}_n =$

$= \frac{bh^3}{12}$. За овај је пример сада:

$$\int_{-e_1}^{+e} \left[\int_z^e yz \cdot dz \right]^2 \cdot \frac{dz}{y} =$$

$$= 2\, b \int_0^{\frac{h}{2}} \left[\int_z^{\frac{h}{2}} z \cdot dz \right]^2 \cdot dz$$

које кад се израчуна добијамо још да је:

$$\frac{1}{\mathfrak{J}_n^2} \int_{e_1}^{+e} \left[\int_z^e yz \cdot dz \right]^2 \cdot \frac{dz}{y} = \frac{6}{5 \,.\, bh} \,.$$

Према овоме нам једначина D) прелази у ову:

$$\text{E)} \qquad \mathfrak{A}_x = \frac{6}{5 \cdot bh\, C} \int_0^x V_x^2 \cdot dx \,.$$

Дакле кад је по целој дужини конгруентнога пресека онда је

$$\frac{1}{\mathfrak{J}_n^2} \int_{-e_1}^{+e} \left[\int_z^e yz\, dz \right]^2 \frac{dz}{y} = \text{const.} = A$$

и зато је у оваком случају

$$\mathfrak{A}_x = \frac{A}{C} \int_0^x V_x^2 \cdot dx \,.$$

где је A функција пресека.

3. Најзад означимо са $L_{\rho x}$ резултујући рад деформисања паралелопипеда ABPQ правоугаоног пресека, за нормалне, тангенцијалне и трансверзалне силе, то је исти рад, по принципу сумисања дејстава дат у овом изразу:

$$\text{F)} \quad L_{\rho x} = L_x + \mathfrak{A}_x ,$$

или диференцијални рад деформисања свеколиких сила у најопштијем случају овога проблема савијања тела јесте ове вредности:

$$\text{G)} \quad d\, L_{\rho x} = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E}\, \mathfrak{M}_x^{\,2}\, dx$$

$$\frac{1}{2}\left(\frac{1}{C_{zy}} + \frac{1}{C_{yz}^2}\right)\frac{V_x^{\,2}}{\mathfrak{J}_n^{\,2}}\; dx \int_{-e_1}^{+e}\left[\int_z^e yz.dz\right]^2 \cdot \frac{dz}{y} \,.$$

Међу тим кад је $C_{zy} = C_{yz} = C$ и греда свугде конгруентнога пресека, онда је:

$$d\, L_{\rho x} = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E}\, \mathfrak{M}_x^{\,2}\, dx + \frac{A}{C}\, V_x^{\,2} \cdot dx$$

дакле:

$$\text{H)} \quad \cdots\cdot \quad L_{\rho x} = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E}\int_0^x \mathfrak{M}_x^{\,2}\, dx + \frac{A}{C}\int_0^x V_x^{\,2}\cdot dx \,.$$

III.

О раду деформисања увијених тела.

1) Кад на макакво тело призматичног, или цилиндарског облика дејствују спољне силе, којих је резултујуће дејство спрег кога је осовина паралелна геометрнјској осовини тела, онда спољне силе такво тело увијају, и ако моменат резултујућег спрега означимо са $\mathfrak{M}$, онда је:

$$1) \qquad \mathfrak{M} = (\widehat{\omega}\ C_{yz}) \cdot \mathfrak{J}_p$$

где нам је $\mathfrak{J}_p$ полни моменат лењивости пресека за неутралну тачку а та је тежиште пресека око кога се молекили истога утицајем спрега момента $\mathfrak{M}$ окрећу, даље пак, $\widehat{\omega}$ то је специфично лучно померање молекила два суседна пресека у одстојању = јединици, а система молекила ма кога пресека у одстојању = јединици од неутралне тачке и најзад је C_{yz} модуо еластичности за смицање паралелно YZ равни, кад за x осовину узмемо геометријску осовину тела. Из горње једначине добијамо

$$2) \qquad \widehat{\omega} = \frac{\mathfrak{M}}{C_{yz}\, \mathfrak{J}_p}$$

и ако одстојања молекила макога пресека, рачуната од неутралне тачке означимо са ϱ_1, ϱ_2 и т. д. онда је специфично смицање макога молекила у одстојању ϱ, које ако са $\widehat{\omega}_\varrho$ означимо, ове вредности:

$$3) \qquad \widehat{\omega}_\varrho = \frac{\mathfrak{M}}{C_{yz} \cdot \mathfrak{J}_p} \cdot \varrho$$

Дакле ако ма кога молекила пресека у одстојању ϱ од неутралне тачке а према непомичном пресеку који лежи н. пр. на узиданом месту где је и почетна тачка координата а у одстојању x од истога места означимо са λ_x, онда је рече-

нога молекила померање према своме суседном одстојању dx ове вредности:

$$d\lambda_x = \widehat{\omega}_\rho \,.\, dx$$

то је услед потребне замене:

$$4) \qquad d\lambda_x = \frac{\mathfrak{M}}{C_{yz} \cdot \mathfrak{J}_p} \,\varrho \cdot dx \quad ;$$

исто је тако и тога молекила специфично напрезање смицања, које ако са q_ρ означимо ове вредности:

$$q_\rho = \widehat{\omega}_\rho \cdot C_{yz} \quad \text{или је:}$$

$$5) \quad q_\rho = \frac{\mathfrak{M}}{\mathfrak{J}_p} \,\varrho \cdot$$

Означимо сада са Q_ρ резултујуће напрезање молекила у одстојању ϱ од неутралпе тачке, кога молекила пресек ако са dF означимо, означујући пресек са F, онда је:

$$6) \qquad Q_\rho = q_\rho \cdot dF = \frac{\mathfrak{M}}{\mathfrak{J}_p} \,\varrho \cdot dF \cdot$$

Дакле ако тотални рад деформисања увијеног тела означимо са L онда је рад деформисања смицања молекила ма кога пресека у одстојању ϱ од неутралне тачке ове вредности:

$$d^2 L = \frac{1}{2} \, d\lambda_\rho \cdot Q_\rho =$$

$$= \frac{1}{2} \, \frac{\mathfrak{M}}{C_{yz} \cdot \mathfrak{J}_p} \cdot \varrho \cdot dx \cdot \frac{\mathfrak{M}}{\mathfrak{J}_p} \,\varrho \quad dF$$

коју једначину кад видимо јесте:

$$d^2 L = \left(\frac{1}{2} \, \frac{\mathfrak{M}^2}{C_{yz} \;\; J^2_p} \quad dx \right) \varrho^2 \cdot dF \;\cdot$$

Пошто извршимо интеграљење односно променљиве количине ϱ, F за резултат тог оперисања добијамо елементаран рад деформисања свеколиких молекила пресека о коме је говор или рад деформисања смицања нормалнога слоја сталне дебљине dx, дакле је:

$$d\, L = \frac{1}{2} \frac{\mathfrak{M}^2}{C_{y\imath}\ \mathfrak{J}^2_p}\, dx \int \varrho^2 \cdot dF$$

но пошто је $\int \varrho^2\, dF$ полни моменат пресека за неутралну тачку или тежиште истога то је елементарни рад:

$$7)\quad dL = \frac{1}{2} \frac{\mathfrak{M}^2}{C_{y\imath} \cdot \mathfrak{J}_p} \cdot dx \ .$$

Према томе, резултујући рад деформисања утицајем спрега око осовине $\mathfrak{M}$ увијенога тела дужине x = l јесте дат у изразу

$$A)\quad L = \frac{1}{2} \frac{1}{C_{y\imath}} \int_0^l \frac{\mathfrak{M}^2}{\mathfrak{J}_p}\, dx \ .$$

Пошто је пак $\mathfrak{M}$ стална количина, а за призматична и цилиндарска тела јесте и $\mathfrak{J}_p$ стално, то је:

$$B)\quad L = \frac{\mathfrak{M}^2}{2\, C_{y\imath}\ \mathfrak{J}_p} \cdot l$$

Сравнимо сада овде добивени израз под А) са оним изразом одељка I, тачке 3. под А), па ћемо отуда видети њихово реципрочно сродство, и то на овај начин.

Кад су тела утицајем сила савијена, онда се молекили макога пресека окрећу око неутралне *осовине* која пролази кроз тежиште пресека, напротив, кад су тела утицајем спољних сила увијена, онда се молекили окрећу око неутралне *тачке* која је тежиште пресека. Из овога изилази ово:

Код савијених тела $\mathfrak{M}_x$ значи моменат сила за *неутралну осовину*, код увијених тела $\mathfrak{M}$ значи моменат увијајућих сила за *неутралну тачку* пресека. даље, код савијених тела $\mathfrak{J}_k$ јесте моменат лености пресека за *неутралну осовину* код увијених тела јесте $\mathfrak{J}_p$ моменат лености пресека за *неутралну тачку*. Пошто се даље код савијених тела пробуђује нормална еластичност, а код увијених тела напротив пробуђује се еластичност смицања, то нам код савијених тела за модуо еластичности долази E а код увијенихдолази C_{yz}.

Дакле видимо јасно како један ма који од речених изизраза за рад можемо извести просто законом реципрочног сродства из онога другога.

Ако на цилиндарско тело, паралелно равни yz дејствује каква ексцентрична сила, онда ће тело бити и савијено и увијено, или ако је уопште речено тело савијено и увијено, онда је резултујући рад деформисања раван суми радова услед савијања и увијања, или резултујући елементаран рад јесте:

$$d\,\mathfrak{A} = \frac{1}{2\,\mathfrak{J}\,E}\,\mathfrak{M}^2_x\,dx + \frac{1}{2\,C_{yz}\,\mathfrak{J}_p}\,\mathfrak{M}^2\,dx +$$

$$\frac{1}{2}\left(\frac{1}{C_{xy}} + \frac{1}{C_{yz}}\right)\frac{V_v^{\,2}}{\mathfrak{J}^2}dx\int_{-e_1}^{+e}\left[\int_z^{e} yz\,.\,dz\right]^2\frac{dz}{y}$$

IV. О еластичној линији савијених греда.

1) Једначину еластичне линије извешћемо из рада деформисања овим путем.

Посматрајмо греду AB која је у пресеку B н. пр. хоризонтално узидана, дужина њена нека је AB = l на крају A нека дејствује трансверзална сила P, сем тога у пресеку B нека дејствује спрег кога је осовина паралелна неутралној осовини пресека, а момента $\mathfrak{M}_t$ у позитивном смислу *y*-ске осовине, даље нека је греда још по површини својој оптерећена теретима који нека су извесном закону подељени;

почетну тачку B координата ставимо у тежишту B узиданога пресека и то + x осовину хоризонтално десно а + y осовину вертикално на ниже. Пресеци греде нека су променљива, а контура пресека нека је позната као извесна функ-

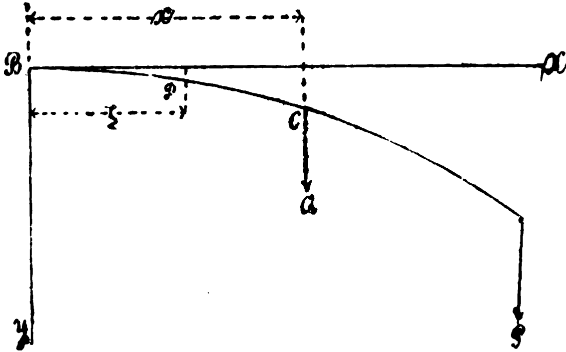

Слика 4.

ција од x ; али неутрална осовина пресека да иде управно на xy раван, и да је целог тела раван xy раван симетрије, у којој равни и све силе дејствују.

Посматрајмо сада пресек D у одстојању BD = ξ од места B и нека је до тога пресека моменат свију терета који на греду савијајући дејствују ма каква функција f (ξ), то је онда статички моменат свију сила, које до пресека D дејствују, савијајући греду, ове вредности:

$$1) \qquad \mathfrak{M}_\xi = \mathfrak{M}_1 + P\,(l - \xi) + f\,(\xi)$$

трансверзална пак сила V_ξ тога пресека јесте:

$$2) \qquad V_\xi = -P + f'\,(\xi)$$

Према томе можемо да одредимо рад деформисања комада BC дужине x, који је рад L по одељку II тачки 3, једначине G) дат у овој једначини

$$3)\qquad L = \frac{1}{2\,E}\int_0^x \frac{\mathfrak{M}_\xi^2}{\mathfrak{J}}\cdot d\xi + \frac{1}{C}\int_0^x A V_\xi^2\, d\xi$$

Да би пак могли одредити повијање у тежишту пресека C који је за x удаљен од B, узмимо једну помоћну силу Q, која у том пресеку нека дејствује вертикално на ниже, услед те придодате силе, која може имати сваку могућу вредност, промениће се како $\mathfrak{M}_\xi$ тако и V_ξ и добиће ову вредност:

$$4)\qquad \mathfrak{M}_\xi = \mathfrak{M}_1 + P\,(l - \xi) + f\,(\xi) + Q\,(x - \xi)$$

$$5)\qquad V_\xi = -P + f'(\xi) - Q\,.$$

Ови нам изрази вреде за све вредности између

$$\xi = 0 \text{ и } \xi = x\,.$$

Али кад је рад деформисања дат као функција ма које силе н. пр. силе Q, онда је први извод тога рада по истој сили Q узети, раван путањи нападне тачке исте силе, а то је ништа друго но повијање тачке C еластичне линије, или *y* исте тачке. Ми имамо дакле једначину 3) да диференцијалишемо по Q, користећи се законима диференцијалења под интегралним знаком, и отуда имамо да одредимо први извод L. по Q узети; зато је:

$$\frac{dL}{dQ} = \frac{1}{E}\int_0^x \frac{\mathfrak{M}_\xi}{\mathfrak{J}}\left(\frac{d\,\mathfrak{M}_\xi}{d\,Q}\right) d\,\xi + \frac{2}{C}\int_0^x A\,V_\xi\left(\frac{d\,V_\xi}{d\,Q}\right) d\,\xi$$

из једначина пак 4) и 5) добијамо да је:

$$\frac{d\,\mathfrak{M}_\xi}{d\,Q} = (x - \xi) \text{ и } \frac{d\,U_\xi}{d\,Q} = -1\,;$$

а пошто је $\frac{d\,L}{d\,Q} = y$, то је услед замена;

$$\text{A)}\quad y = \frac{1}{E}\int_0^x \frac{\mathfrak{M}_\xi\,(x-\xi)}{\mathfrak{J}}\,d\,\xi -$$

$$-\ \frac{2}{C}\int_0^x A\,V_\xi\cdot d\,\xi$$

која је једначина-једначина и еластичне линије. тачака од B до C. Међу тим, пошто нам иста једначина под A) вреди за сваку вредност силе Q, то нам иста постоји и за $Q = 0$ у ком су случају количине $\mathfrak{M}_\xi$ и V_ξ дате у једначинама 1) и 2) и у ком случају једначина A) представља нам *једначину еластичне линије* свију тачака греде AB, дакле и повијање тачке *A*, кад у решеној једначини под A) место количине x ставимо количину 1.

2) Важно је још да одредимо и тачке *C* еластичне линије први извод $\frac{dy}{dx}$ а тако исто и други извод $\frac{d^2y}{dx^2}$.

У тој цељи имамо да диференцијалимо једначину A) по горњој граници x интеграла, с том приметбом да се при извршавању интеграљења количина̂ x понаша као константа докле тражимо варијацију 4. по x то ћемо по правилима диференцијалења под интегралним знаком добити да је:

$$\text{B)}\qquad \frac{d\,y}{d\,x} = \frac{1}{E}\int_0^x \frac{\mathfrak{M}_\xi}{\mathfrak{J}}\cdot d\,\xi - 2\ \frac{A}{C}\,V_x$$

где нам V_x значи вредност трансверсалне силе за пресек C. Помоћу једначине B) израчунавамо и угао нагиба нормале еластичне линије пресека C а према *y*-ској осовини, и ако лук нагиба истога пресека према тој осовини означимо са $\widehat{\omega}$, то због врло маленог савијања греде као што то у пракtици и бива $\frac{d\,y}{d\,x} = \widehat{\omega}$ према чему је:

$$\text{C)}\qquad \widehat{\omega} = \frac{1}{E}\int_0^x \frac{\mathfrak{M}_\xi}{\mathfrak{J}}\,d\,\xi - 2\,\frac{A}{C}\,V_x$$

А отуда видимо то важно да је $\mathfrak{S}$ зависно и од трансверсалне силе V_x, а не само од момента $\mathfrak{M}_\xi$ као што се ово последње изводило из старе теорије еластичне линије. Да положај еластичне линије мора да зависи и од трансверсалне силе V_x, то је сасвим природно, јер трансверсалне силе крећу пресек у самој нормали еластичне линије, дакле исте силе утичу како на y, тако исто и на $\frac{dy}{dx}$.

Ми можемо сада једначину B) још једаред диференцијалити по x и одредити исте једначине први извод, а пошто се у количини под интегралним знаком не јавља више количина x, сем само као граница интеграла, то је онда:

$$\text{C)} \quad \frac{d^2 y}{d x^2} = \frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J} E} - \frac{2}{C} \frac{d (A V_x)}{dx} .$$

То је дакле диференцијална једначина еластичне линије, која је много тачнија но што нам даје стара теорија, јер је по старој теорији:

$$\text{D)} \quad \frac{d^2 y}{d x^2} = \frac{\mathfrak{M}_x}{\mathfrak{J} E}$$

дакле је ова погрешна за онај други члан једначине под C.) Али опет зато, за греде према висинама пресека врло дугачке, даје се доказати да је други члан једначине C) према свом члану врло мален, тако, да приближно и довољно тачно за дугачке греде малене висине можемо једначину под D) употребити за одредбу једначине еластичне линије. Али свакојако је то важно како је из принципа рада деформисања изведена једначина еластичне линије, дакле је рађено од старога различитим методом, који је нов метод механички савршенији.

2. Израчунајмо један особени случај и то узмимо у тачци 1, посматрану греду, нека је паралелопипедна правоугаонога пресека и то димензија пресека паралелно y-ској осовини нека је *b* а димензија управна на истој нека је h; даље, $\mathfrak{M}_x$

$=$ о а на површини греде нека дејствује вертикално наниже само једнако подељени терет, и то оптерећење исто на јединицу дужине нека је q и сила P нека је стална која дејствује вертикално на ниже са нападном тачком у тежишту пресека код B. Овде је сада $f(\xi) = \frac{1}{2} q (l - \xi)^2$, те нам тако једначина 1) и 2) тачке 1 прелазе у ове:

$$1) \quad \mathfrak{M}_\xi = P (l - \xi) + \frac{1}{2} q (l - \xi)^2 \text{ и}$$

$$2) \quad V_\xi = - P - q (l - \xi)$$

Пошто су у овом случају J и A сталне количине, то кад последње вредности заменимо у једначину A) тачке 1) биће:

$$y = \frac{1}{E\mathfrak{J}} \int_0^x \left[P (l - \xi) + \right.$$

$$\left. + \frac{1}{2} q (l - \xi)^2 \right] (x - \xi) \, d\xi$$

$$+ \frac{2A}{C} \int_0^x \left[P + q (l - \xi) \right] d\xi$$

Пошто извршимо интеграљење добијамо да је једначина еластичне линије дата у овом обрасцу:

$$A) \quad y = \frac{x^2}{E\mathfrak{J}} \left[P \left(\frac{l}{2} - \frac{x}{6} \right) + \frac{q}{2} \left(\frac{l^2}{2} - \frac{lx}{3} + \right. \right.$$

$$\left. \left. + \frac{x^2}{12} \right) \right] + 2 \frac{A}{C} x \left[P + q \left(l - \frac{x}{2} \right) \right]$$

Пошто ову једначину диференцијалимо и одредимо први извод по x, добијамо да је исти:

$$B)\quad \frac{dy}{dx} = \frac{x}{E\,\mathfrak{J}}\left[P\left(l - \frac{x}{2}\right) + \frac{q}{2}\left(l^2 + \right.\right.$$

$$\left.\left. + \frac{x^2}{3} - lx\right)\right] + 2\,\frac{A}{C}\left[P + q\,(l - x)\right]$$

која вредност одговара вредности једначине под B) тачке 1.

Овде је ћутећки узето да је тело хомогено, но узмимо сада још да је оно и исотропно, онда је $C = \frac{2}{5}\,E$; сем тога је још гредин просек $F = bh$ као што је и $\mathfrak{J} = \frac{1}{12}\,bh^3$, а пошто је $A = \frac{6}{5} \cdot \frac{1}{F}$ то ћемо моћи наћи величину навијања тачке B коју количину ако са s означимо, добићемо исту из једначине A) кад у истој $x = l$ ставимо те њом је онда $y = s$, дакле је:

$$C)\ s = \frac{l^3}{E\,\mathfrak{J}}\left(\frac{P}{3} + \frac{ql}{8}\right) + \frac{6}{E}\left(P + \frac{1}{2}\,q\,l\right)$$

докле је по старој теорији

$$s = \frac{l^3}{E\,\mathfrak{J}}\left(\frac{P}{3} + \frac{q\,l}{8}\right)$$

према чему нам нова теорија даје веће повијање. Најзад кад у једначини C) метнемо место $\mathfrak{J}$ и F њихову вредност јесте:

$$D)\qquad s = \frac{12\,l^3}{E\,bh^3}\left(\frac{P}{3} + \frac{ql}{8}\right) +$$

$$+ \frac{6}{E\,bh}\left(P + \frac{1}{2}\,q\,l\right)$$

Исто тако за гредину тачку B добијамо $\frac{dy}{dx} = \widehat{\beta}$ кад у једначини B) метнемо x = o, па онда вредност количине $\widehat{\beta}$ ово:

$$E) \qquad \widehat{\beta} = 2\,\frac{A}{C}\,(P + ql)$$

Према овоме, због дејства смицања пресека узидане греде, понаша се греда тако, као да је у пресеку код B узидана под луком β, и тек са C = ∞ било би β = o, као што би у том случају и други члан једначине под D°) био нули раван.

Најзад за x = l прелази $\frac{dy}{dx}$ једначине B) у ову:

$$\frac{dy}{dx} = \widehat{\alpha} = \frac{l^2}{E\mathfrak{J}}\left(\frac{P}{2} + \frac{ql}{2}\right) + \frac{6}{E\,F}\cdot P$$

што је лук нагиба дирке тачке A према x осовини.

26. Фебруара 1891.

Љув. Клерић

ГРАЂА

ЗА

ПОЛИТИЧКУ ИСТОРИЈУ СРПСКУ, НОВОГА ВРЕМЕНА.

ОД

Милоша Милисављевића.

I.

О ПАДУ НЕГОТИНА 1813.

Године 1870. дођем у Неготин, где проведем цео септембар разгледајући разбојиште Хајдук Вељково, где је делио мегдан са Турцима, распитујући о њему у исто време сувременике његове који су још били живи. На Малу Госпођу после службе божје изишавши из цркве спазим у зиду две дубоко узидане надгробне плоче; приђем ближе да их прочитам и видех, да је једна Вељкова, а друга брата му Миљка, који је, борећи се са Русима против Турака погинуо у Каравлашкој, одакле му кости пренесе и овде их уз братове сахрани, млађи брат Милутин.

Таман што почех разгледати плоче, а приђе ми један човек висока стаса, ћосав, црне косе, и пожелевши ми срећан празник и добро здравље, упита ме шта то читам. „Ајдемо, додаде он, па ћу вам ја много причати о Хајдук-Вељкову ратовању и погибији, само ако хоћете то да дознате, јер сам му ја онда војник био.“ Следовах позиву, те пођем с њим и осталима, који су чекали владику да изиђе. Не да-

леко од цркве упутисмо се неком улицом и стигавши до једне куће, старина позва мене и неке своје пријатеље својој кући на ракију.

Одосмо са старцем његовој кући, где нас после уобичајеног поздрава и честитања празника, пошто сви поседасмо, послужише ракијом и другим ђаконијама. На моја питања, Јованча Димитријевић иначе Пелтек-Јованче, како се зваше домаћин, поче овако причати:

Оне године, кад је Србија пропала, пре него ће да се почне бој с Турцима, пошто је било углављено примирје, сазове Карађорђе преко зиме све војводе и друге старешине из целе земље на последњу скупштину у Крагујевац, ради договора о народним пословима.

Стиже наредба и Хајдук-Вељку, те се и он са својом тевабијом, у којој и ја бејах, крене Крагујевцу. Опкољен са свих страна својим војводама на месту, где је сада *крагујевачка касарна*, Карађорђе им рече, да их је звао да се виде и договоре, хоће ли мир, који им Турска нуди, пошто се и Москови са њом измирили, додајући, како би бољи био мир од рата, ма нешто и плаћали, јер би морали без ичије помоћи сами се борити. Изговоривши ово, Карађорђе оде и седе на неки брежуљак, чекајући одговор старешина. Саветовање је у почетку ишло лепо, лагано, док не окретоше викати: ја нећу, ја не дам, ја ћу се сам бранити од једног везира, а други виче: ја ћу од другог. Кад се најпосле Карађорђе на позив изасланих војвода врати међу њих, изјавише му да неће мира, нити хоће Турцима да плаћају. Карађорђе мало поћута, па ће тек рећи: „Та којекуде, по души ве, и ја нисам страшљивица, али да ли ћемо се моћи сами одржати против големе турске силе". Но војводе ипак осташе при своме. — „Е кад нећете мир, онда, рече Карађорђе, овако да радите. Живко да сруши Кладово, а топове и џебану да извуче у Мироч, и тамо да направи јак опкоп; Вељко да сруши Неготин, а џебану и топове да извуче у планину и да на згодном месту дочека Турке, Милосав Црноречки да поруши Зајечар па да оде у Пољаницу и на Поникве, више кривог Вира. Џода (Петар Ђорђевић) да по-

равни Вражогрнац, па да начини шанац више Кривеља и тамо да одвуче топове и џебану; Гургусовац да се поруши, па топови и џебана да се извуку на Новаковац више Бање, и да се ту начини добар шанац, па да се намести нешто војске и на Бучју; а Вељко да узме 2000 коњаника, па да патролира од Мораве до Дунава и да тако чува равницу од Турака". Тек што Карађорђе ово доврши, а Хајдук-Вељко рече:„ Ја волим главу дати но Неготин". Живко из Кладова опет: „Ја ћу ма какву турску силу, која udари на мене одбити." Одмах за тим Карађорђе дозвавши Цукића, и рекавши му: „Којекуде, по души те, ти се нећеш оставити ни манути да један ред на те нема тужбе," заповеди те га оборе и једном лемезином добро га излупа. Окренувши се Хајдук-Вељку: „Видиш, рече, овако ћу и тебе, за што ти ореш туђе земље, и косиш туђе ливаде." На што му Хајдук-Вељко одговори: „Господару, ја истина орем земље и косим ливаде, али не за моју вајду, него за народ. Ти си ми, господару, дао војску, али ми ниси дао ни хлеба за људе, ни сена ни зоби за коње." На овоме се и сврши ова скупштина и разиђе се.

Карађорђеве речи наљутише Хајдук-Вељка, те он дошавши у хан, викну да му се спреме коњи, и не ручавши ту, пође одмах на пут. Баш кад хтеде узјахати Кушљу узвикну; „Нећеш ме ти лемезом тући, само причекај мало, док одем у Видин Мала-паши, па ћу му за 15 дана предати сву Шумадију." Истог дана у вече стиже у Параћин на конак, и одмах постави јаку стражу на ханским вратима, бојећи се потере. У саму зору јави му стража, да су из Крагујевца стигла два Карађорђева човека и да му имају саопштити поздрав Карађорђев. Пошто их обојицу разоружа, пусти их к себи, они му казаше поздрав Карађорђев, и рекоше да је он био љутит, те му је онако пред војводама рекао, но нека се ништа не брине. Господар нема зле воље на њега. У то се већ поче и свитати. Спремише нам доручак, а по том појахасмо коње те преко Брезовице у Црну Реку и стигнемо на конак у Вражогрнце код Џоде. Џода га лепо дочека. код њега је и преноћио, а кад сутра дан, баш

при растанку, опи се завадише и мало се не искрвише. Вељко оде без збогом, а Цода га и не испрати. Кад пређе поток мало даље од Вражогрнаца и пође уз брдо, а Цода га окупи топом тући. Хајдук Вељко хтеде, да се врати, да га посече, но ми га мали једва задржасмо. Оканивши се враћања пођемо пут Неготина, где за рана стигнемо. — Ето како је Хајдук- Вељко дурновит био, а сад слушај што ћу признати о смрти његовој, што сам све чуо и видео. Ево како је то било:

Кад је Хајдук Вељко погинуо, било је у Неготину пет шанчева и две куле; I је шанац био његов са 4 топа, на месту где је сада начелство и гимназија.

II шанац са три топа био је испод цркве на великој јазвини. Овај је шанац бранио Цветко Куљанин капетан, родом из села Куле у видинској пахији. Село му је добило име од Куле Љутице Богдана; Цветко је после Карађорђевог рата умрьо у Поречу.

III је шанац био на малој јазвини са једним топом, и овај је бранио капетан Цветко Бреговац; био је родом из села Брегова такође у видинској нахији.

За тим је стајала једна дрвена, но опкопана кула, на старом гробљу, коју је Јован Буљубаша са варошанима бранио.

IV шанац, на источној страни од Вељковог, са 3 топа. Ово је био Абрашев шанац а сад се ово место зове „влашка махала“; у овом је шанцу погинуо Хајдук-Вељко.

Између овог и петог шанца била је кула такођер опконана, код места *буљубашина бунара.* Чували су је варошани и Ђорђе Буљубаша.

V шанац, са три топа, био је код каменог моста, и звао се Мартинов шанац. Мартин је био родом из Косова из села Бубушике и звао се тобџибаша.

Од првог шанца други је био доста на западној страни, трећи јужно као и кула на старом гробљу, четврти на источној. кула код буљубашиног бунара северно, а пети шанац на северо-западној страни.

После Ђурђева-дне дође из Кара-Влашке некакав бимбаша беђарски, *Армаш Анастас,* кога Хајдук Вељко зваше

побратимом. Дуго се време овде задржао и гостовао код свог побратима. Хајдук-Вељко га је свуда по шанчевима водио, показивао му топове и џебану, а нарочито онај велики топ, који му је Карађорђе из Београда послао. Овај се показивао као пријатељ српског народа, док није измамио од Хајдук Вељка доста новаца, да за ове покупи бећаре и к њему их у Неготин доведе. Једног дана, побратим Хајдук-Вељков, још за рана, по хладовини оде у Прахово, а одатле да пређе у Каравлашку. Хајдук Вељко му даде свог буљубашу са 10 коњаника да га до Прахова испрати. Не прође много времена по том а стиже писмо по писмоноши из Оршаве од Лазе Поповића трговца, упућено на Хајдук Вељка, у коме му се јавља, да је Армаш турски шпијун, кога је Реџеп Ага из Адакала послао, но нека са Армашем поступи, како је заслужио. Вељко разјарен као лав викну свога побратима Абраша и рече му: „Ха, сад да ми Армаша до Прахова стигнеш и мени га жива доведеш или му главу донесеш“. Обично је увек по двадесет коња било оседланих, па чим затреба а ми их појашемо. Абраш викну, те војници појахаше коње, а међу њима и ја, па за њим. Јурили смо правце Прахову, но таман ми тамо, а Армаш се већ превезао на другу страну, па уседа на коња и оде; а ми се вратисмо у Неготин.

Некако пре Петрова-дне на неколико дана чуло се, да се многа војска скупља у Видину. Кад за ово чује Карађорђе, пошље Хајдук-Вељку у помоћ Јову Шљивића из Брадараца, са нахијом рамском и са два топа, и Тому Градишког са печком нахијом и два топа, који су дотле у Кладову били; и тако се Јова смести с војском у Абрашев шанац, Тома пак са печком нахијом буде смештен у Мартинов шанац.

Пре Петрова дана дошла је турска војска близу Тимока, коју је Хајдук Вељко и преко Тимока дочекивао и био се; али је била голема сила турска, те јој се ништа није могло учинити; с тога се он врати у Неготин. На сам дан Петров дан Турци пређу Тимок и отвори се бој на Буковчи, после кога опседну Неготин.

Кад Турци опседоше Неготин, Хајдук-Вељко нареди, те Јова Шљивић начини преко ноћ нов шанац. Кад Турци видеше нов шанац јурнуше на њ; отвори се бој, који је трајао два дана, све до мрклог мрака. Кад виде Хајдук-Вељко да треба много војске, па да се овај шанац може одржати, заповеди да се, у колико се може, поравни и напусти. Јова по заповести и учини, па се врати у Абрашев шанац.

И пре опсаде, а и за време опсаде, Вељко имађаше обичај обилазити све шанчеве, и то око малог ручка, и прегледати и војску и топове и џебану. Једног дана, а то је било баш у петак, пошавши из свог шанца па поред цркве са чибуком у руци, оде на велику јазвину Цветку Куљанину, а одатле на малу јазвину Цветку Бреговцу; за тим оде Јовану Буљубаши и најпосле Јовану Шљивићу у Абрашев шанац тамо вамо храбрећи војску, изиђе на таблу, која на касарну окренута беше. Овде је био један топ отклоњен са мазгале унутра, он пак нареди, те се поново навуче на мазгалу и почне њиме нишанити, но таман се с нишана усправио, турски топ са касарне погоди га повише појаса, а и његовог ћату Васиља, који иза њега стајаше, убије. Наши одмах однесу Хајдук Вељка на страну, па га покрију гуњевима, да се војска не поплаши, за ћату Васиља пусти се глас да је погинуо. За Вељка пак казано је да је за помоћ отишао.

Истина, тога дана, кад је погинуо, ма да сам му био кабадахија, не бејах ту, већ у Неготину, јер ми није било реда да с њим идем. Ово ми је испричао Петар буљубаша. Где је Хајдук Вељко сахрањен, ни ја, ни моји другови нисмо знали, јер је ово тајно извршено, док нам није случај његов гроб открио, а то је смрт владике Доситија 1855 год.

Сутра дан по погибији Хајдук-Вељковој, Турци су већ то знали и непрестано су га на мегдан позивали, на шта им наши одговараху, да је за индат отишао. Но то их не умири, јер и даље вikaxу: „Нема Вељка бре, нема — нема, — он је погинуо ми то знамо.“

Деветнаести дан од опсаде погибе Хајдук-Вељко. До овог дана редовно имао је обичај да по једанпут, а кад што и

и по двапут, јурне са неколико својих момака у турску ордију, час на једном, час на другом крају, да одсече по неколико глава и да се по том врати у логор.

Оваково Вељково излетање много је збуњивало Турке. После пропасти слушао сам о овоме у Видину, како се некакав Анадолија ту хвалио, да ће Хајдук-Вељка жива ухватити. У тој намери дође у турски логор код Неготина и разапне свој чадор близу реке у пољу неготинском. Једног дана таман му кавеџија донесе каву да пије, кад се са свих страна чу вика: „Ха, ето Хајдук-Вељка.“ Тек што је то чуо, а Хајдук-Вељко близу чадора викну: „Дурун бре,“ опаливши кубурама. Турчин од страха испусти филџан, и ухвати се за браду говорећи: „Хала, Хала, аџајип сејир“ (О Боже, Боже, ово је неко чудовиште). Ову турску хвали-лажу назва Гушанац „Чива тутмаз“. Овај турски јунак не освану у турској ордији.

Кад Турци (умухасериме) опседоше Неготин, једног дана из турског логора дође посланик, па дозва Стојана Абраша, бимбашу и побратима Хајдук-Вељковог, који му и оде код куле на Буљубашином бунару. Тада му посланик рече: „Поздравио те твој побратим Гица Бистрица, из села Бистрице, из Каравлашке који је сада буљубаша у Реџепагиној ордији над беһарима, што их је Армаш из Каравлашке довео, да се предаш и твој шанац издаш, пак ћеш за то добити ферман, којим ћеш бити постављен за кнеза над целим пашалуком адакалским, а тако исто да поздравиш и господара Вељка, да и он преда Неготин и Шумадију, па ће му Цар дати везирство у Београду без промене, даће му своју сестру за жену, и неће жалити да му да што год зажели, само ако то учини.“ Абраш пак, саслушавши га, одговори му: „Иди ти, па кажи моме побратиму Гици, нека он сутра сам дође мени на договор, а ја ћу и господар Вељку казати шта му је паша поручио.“ Сутра дан ето ти Гице на договор код свог побратима Абраша. Кад је Абраш пошао рече му Хајдук-Вељко: „Гледај те ми Гицу живог доведи у Неготин.“ Абраш пак нареди својим друговима да, послужући ракију, све се један по један приближује, па кад да

знак ногом, подижући је натраг у вис, онда да шчепају његова побратима, и да га жива одведу у Неготин. Гица чекаше Абраша на ледини између куле и његовог шанца; кад Абраш стиже, лепо се поздравише, а за тим му каза све онако исто, као што је то и јучерањи посланик извршио. Разговор се водио и даље, док Абраш даде знак својим друговима, који одмах притрчаше и Гицу ухватише. Гицини момци, који му пођоше у помоћ, буду сузбијени ватром из топова са Абрашевог шанца. Гицу доведу пред Хајдук-Вељка, који одмах викну: „Ха, бре, Гицо буљубаша, шта хоће твој паша, ј · · · м му булу његову. Зар хоће да му предам Неготин и сву Шумадију, да издам Карађорђа, те да ми Султан да везирство; а зар он не зна да сам ја везир код Карађорђа?“ За тим срдито викну Абрашу: „Копа шуну, бре!“ И тако Абраш свога побратима Гицу одведе и у кладе га метне. Хајдук-Вељко не хтеде га тада погубити. Гица е био затворен са још шесторицом Турака, који су у пљачки били похватани, и то четворица на Јасеничкој реци, а двојица код Никине Ћуприје. Сви су остали у затвору, и кад се ми после смрти Хајдук-Вељкове разбегосмо, онда их Турци пустише.

Око Неготина биле су ове паше: Рушид-паша, велики паша; Гушанац Алија; Ђенџа-ага, ловачки; Јусуф-ага, берковачки; Реџеп-ага из Адакала.

После погибије Хајдук-Вељкове, чини ми се да смо девети дан оставили и шанчеве и топове и џебану, па смо побегли преко блата и поред манастира Букова у планине; у блату се многи подавише а особито они, који не познаваху места, а многи су и од страха залутали. И господар Милутин, да га момци не избавише из блата, и сам би тамо освануо. Кушља, ат Вељков, ту сврши. Избавивши се блата, дохватимо се прво манастирске а за тим друге планине, те осванусмо чак на Дели Јовану. Четврти дан после тумарања стигнемо у Пореч, но нисмо се још били ни одморили, а стиже нам несрећни глас, да је командант кладовски, Живко Констандиновић, Кладово напустио и са Јоцом судијом у

Београд побегао, но их је Карађорђе ухватио и пред Саветом на Вел. пијаци погубио.

Кад наше старешине чуше за ово, договорише се да се утврде где ниже Пореча на острву, и то да чува Хајдук-Вељков брат од стрица, Миленко, и Хаџи Никола Бошњак.

У Поречу тада беху ове старешине: Живко Шљивић командант поречки, његов брат Јова, Тома Градишки; Поречанин Јова; господар Милутин, Хајдук-Вељков брат; Хаџи-Никола; и Миленко, брат од стрица Хајдук Вељку; оба Цветка, Мартин тобџибаша и Абраш. Господ. Милутин са Јовом Шљивићем, Томом Градишким и Абрашем имао је шанац на Гребену са 4 топа.

После кратког времена стиже глас. да су Турци оставили Делиград па низ Мораву до Дунава на Печку отишли. Сад још већа мука и невоља наста; све невесело и жалосно изгледаше. Људи из према долажаху сваки дан нашим старешинама, јављајући им шта је и како је. Једног дана свити се разбегнемо и то једни у планину а други у Немачку, дан два после тога Турци на дубама (шајкама) ударе на острво и отму га од наших, који ту осташе, ухвате живог Хаџи Николу и Миленка, Хајдук-Вељковог брата; првог ту и посеку, а другог одведу Реџепу у Адакале, где га затворе. Доцније му ђоја даду прилике да побегне, он седне са некима у чамац и пође у Каравлашку. Чим то Турци осетише, обрну на њих ватру из топова, па чамац разлупају те Миленка прождере Ђердап.

После пада, даном приликом слушао сам од поузданих људи, да ми не бисмо пропали, само да није онај Москов, што је у Београду седео, преварио Карађорђа, те га у Немачку, ради неког договора са ђенералом, превео; па пошто су га превели, нису му дали више да се у Београд врати, и тако ми пропадасмо. За ово сам питао и господара Милутина, кад је 1839 године дошао овде за начелника, и он ми је исто овако говорио.

При опсади Неготина, Турци су готово сваког дана на час ударали, и то час с једне, час с друге стране, но ми смо их божјом помоћу свагда срећно сузбијали. Ја сам се

чудно, док се нисам од људи тачно известио, за што остависмо Неготин кад имадосмо и топове и пушака а и доста џебане.

Ово што сам ти приповедао, завршује старац Јованча Димитријевић, звани Пелтек-Јованча, знај да је све истинито, па ако баш хоћеш а ти штампај, па нека свет чита како је било.

II.

СМРТ ХАЈДУК-ВЕЉКА ПЕТРОВИЋА

Храброг војводе српског

1818 у Неготину.

(ПО ПРИЧАЊУ САВРЕМЕНИКА И ОЧЕВИДЦА ОВОГА ДОГАЂАЈА, БРАНКА МОМИРОВИЋА, ТОБЏИЈСКОГ КАПЛАРА).

Крајем октобра 1870 год. дођох у село Мојиловац за општинског писара, ту сам био врло лепо примљен, звали су ме у све домове на пирове, славе, преславе, свадбе, просидбе, бербе па и даће. Једном приликом на некој гозби поведе се реч о времену Карађорђевог ратовања. Том сам приликом дознао да је неки тобџибаша, Живко Пашић, родом из овога села, који је прво био код Миленка из Кличевца, а после код Јове Шљивића из Брадараца, руковао оним топом у Неготину, код ког је пао хајдук Вељко; даље сам дознао да је овоме Живку — као прост војник — тобџија био неки Рајко Раденковић, такођер из овог села. О овој двојици говорило се како су они могли и умели лепо испричати цео овај догађај, али на моју жалост беху већ обојица покојни. Интересујући се овим догађајем, распитивао сам, да ли има кога од њихових другова из Стига, који би ми ово знао приповедати. На ово ће ми рећи старац Милојко Степановић да има неки Бранко Момировић из Курјача, који ми уме све казати, баш као да је и Живко Пашић жив. Одмах одем старцу Бранку (први пут 30 јануара, други пут 13 фебруара,

трећи пут 25 марта и четврти 3 маја 1871 год), лепо ме дочека и исприча ово што следује:

Рамска и Печка нахија готово су без престанка боравиле у кладовском граду, где стиже од Карађорђа абер по мензулу — пошти — Јови Шљивићу и Томи Градишком, да брзо са својим нахијама и топовима иду у помоћ Хајдук-Вељку, јер се чуло да се велика непријатељска војска скупља у Видину па је ваљало Крајину од ње чувати. Одмах пођемо одонуд Брзе Паланке и дођемо до Рогичке реке, гденоћимо; сутра дан преноћимо код Прахова; а трећег дана рано стигнемо у Неготин заједно са Хајдук-Вељком, који нам је изишао на пресрет чак до Самариновца. Кад ту стигнемо, а он даде Шљивићу Абрашев, а Томи Градишком Мартинов шанац. Мени се све чини, у колико памтим, да смо пре Петровдана дошли у Неготин, и да смо овај празник у Неготину провели.

После кратког времена стиже нам абер, да су Турци из Видина пошли на нас. Хајдук-Вељко оде чак преко Тимока, где се са њима чаркао. Турска је војска била голема и није јој се могло ништа учинити. После неколико дана наши дочекају Турке код Буковче, Абрашевог села близу Неготина, одакле се наши после доста јаког боја повуку у Неготин; после два три дана дођу за њима и Турци и опседну Негоготин, и почну нас из топова и кумбара тући.

Једног дана рече Хајдук-Вељко Јови Шљивићу: „Побратиме, узми твоје људе, па начини онамо један нов шанац, и добро га утврди, па ћемо после гледати, ко ће га чувати. „Послушасмо наредбу Хајдук-Вељкову, преко ноћ направисмо шанац, и добро га утврдисмо. Сутра дан, кад то видеше Турци ударише на нас, udараху на нас тог дана до мркла мрака но их ми и тада и још два дана божјом помоћу одбијемо Кад би треће вече, Хајдук-Вељко рече Шљивићу „О побратиме Јово! поквари тај шанац, па га онда остави а иди онамо Абрашевом шанцу, — ја се надам да Турци неће смети овде између наших топова доћи“. Шљивић тако и учини. Но Турци се после два три дана у овај шанац увукоше, те нас тек онда, како ваља отпочеше тући.

Од како нас Турци опколише, Хајдук-Вељко је скоро сваког дана, а неки пут и по двапут, ударао на турске логоре; и то час на једној, а час на другој страни јурне са неколико својих момака у турску ордију као кобац, излети на другу страну, а одмах за тим ето ти га опет у наш логор.

Хајдук-Вељко имађаше обичај да сваког дана и то око малог ручка (око 8 сах. из јутра) дође у логор, да војску прегледа, и да види све топове редом како стоје; по том би се вратио кући, у свом големом шанцу сео би за ручак на кули, а дамбула би му почела ударати (¹). Обилазећи овако логор, дође једног дана код нас, а тај дан колико се сећам био је петак, био је нешто врло љут због неких кошница, што су их момци испреваљивали. Овако љутит запита Шљивића: „О побратиме Јово! а шта је оно?“ на шта му Шљивић одговори: „Твоји су момци испреваљивали“. „Твоји момци, одврати Хајдук-Вељко, ти си, побратиме, овде старешина“. За тим запита за неки топ што је са мазгале — провале — скинут. На шта му наш тобџибаша Живко Пашић рече: „за то је, Господару, измакнут, што су Турци бијући из топова наше кошеве већ истресли, па да не би наш топ, њихово ђуле, које од брзака сваки час туда пролази, покварило“. Он викну те топ навукоше на мазгалу, и он се сам нагну те низ топ узимаше нешто на нишан. Наш му тобџибаша рече: „Немој, Господару, да стојиш ту, јер пролази ђуле од турског брзака па ће да убије“. Хајдук-Вељко дижући се са нишана рече: „А зар хоће да убије“ — „Хоће богме“ одговори тобџибаша; док он ово изговори, плану турски топ, и ђуле погоди Хајдук-Вељка, ударивши га по врху појаса с десне стране у ребра, то исто ђуле удари и уби и његовог ћату Васиља који иза њега стајаше.

Чим Хајдук-Вељко паде, притрча Петар Кујунџија буљубаша, те му извади пиштоље иза појаса, скиде му сабљу и хамајлију, нареди те га одмах пренеше на један крај, покрише га гуњевима да се не зна да је погинуо, те да се вој-

(¹) Дамбулхана, давул: бубањ, зурле итд. „турска музика“, даворије.

ска не би поплашила, а Шљивић, свима нама, који се онде десисмо, заповеди, да ни по што ником не казујемо да је погинуо, но да то тајимо. Тако њега сакрише, а његовога ћату изнеше из наше табле, и до ове га наместише под једну колибу и пустише глас де је Хајдук-Вељков ћата погинуо. Тако су обојица ту остали до мрака, у вече дође Милутин брат Хајдук-Вељков, те ћату однесе јавно, а Хајдук-Вељка тајно и обојицу сахране.

На два три дана, пре него ће погинути, Хајдук-Вељко постави за свога буљубашу Петра Кујунџију, јер дотадашњег његовог буљубашу Стојана беше ударио турак — куршум — баш у зубе.

Све ми се чини, у колико се сећам, да је Хајдук-Вељко погинуо од опсаде Неготина 17. дан; ми смо се после његове погибије држали још девет дана, па онда оставивши и шанчеве и топове, и доста џебане, побегосмо, једне вечери из Неготина преко блата у планине. Ове вечери кад смо оставили Неготин, пре но што ћемо побећи, један војник беше отишао у цркву да види свог рањеног комшију Нешу Василијевића из Костолца и тада спази како велика турска војска оставља шанац и упућује се нама те нас извести о несрећи, која би нас овде снашла. Кад смо поред цркве пролазили, наш друг Неша молио нас је и преклињао, да га убијемо, само да не би жив пао у руке Турцима. Тако су исто молили и преклињали и остали рањеници, но ни један од нас не могаше то извршити и тако они сви падоше живи у руке непријатељу.

На оној табли, где Хајдук-Вељко и његов ћата Васиљ погибоше, били су ови људи: Јован Шљивић командант овог шанца, тобџибаша Живко Пашић из Мириловца, ја (Бранко Момировић каплар из Курјача), као просте тобџије били су ови: Ивко Н. из Бубушница, Петар Н. из Кличевца. Стева Матић из Кличевца; Петар Берјанов из Смољинца, Рајко Раденковић из Мориловца, Стева Грујичић из Берања, Неша Василијевић из Костолца, Неша Црнoречанин из Леновца; Гаја из Курјача. Осим Неше Црноречанина сви су остали били из Стига — рамске нахије.

Турци су скоро сваког дана ударали на наш и Мартинов шанац, и ми смо их божјом помоћу срећно одбијали, но најпосле сами оставимо све, па бежи у планине — а зашто ни сам не знам; знам пак само то, да смо свега довољно имали и хране и џебане.

Турци су сутра дан морали дознати за смрт Хајдук-Вељкову, мора бити да су им шпијуни то доставили. јер су га непрестано на мегдан изазивали, на шта су им наши одговарали, да је по индат, помоћ отишао. Нису нам никако дали мира својом виком, непрестано вичући: „Нема више Хајдук-Вељка нема, нема; он загина, море, загина — погибе, но се ви предајте и не гините“. На ове њихове речи ми смо увек на њих палили топовима.

Кад смо из Неготина побегли, пролазећи поред једног турског шанца, видесмо да фитиљи код топова светлуцају, али и да нема људи, — нисмо знали шта је ово, да ли што нас Турци нису хтели задевати или што нису смели. При овом бегању многи се свет, — не знајући ноћу пута, у блату подавио, целе ноћи смо бегали и сутра дан у свануће већ смо били стигли до Дели Јована. На путу су нас Турци многе стигли, поробили или поубијали, кад су се са нама помешали, непрестано су викали: „Ајде не бојте се, нема Турака“, па кад ког мало одевенији нађу а они припуцају на њ из пушака, док га не убију, па онда ајд тражи другога. Но ни наши не остајаху дужни, јер где год кога видеше и осетише, тај не виде више сунца ни месеца.

Трећег дана, бежећи преко планине стигнемо у Пореч, где се још ни одморили нисмо од тешког путовања и мука, а стиже абер Живку Шљивићу команданту поречком, да је Живко Костадиновић са Јоцом судцем побегао из Кладова, оставивши људе саме у граду, да их је Карађорђе у Београду ухватио, и за то што су оставили своје људе, погубио. После кратког времена стиже нам несрећни глас, да су Турци прошли поред Делиграда и низ Мораву на Петку отишли; на неколико дана по том једне ноћи остависмо Пореч и шанац баш на гребену, те једни у планине, а други у Немачку. Пореч смо за то оставити морали, што су Турци на Петку код

Пожаревца дошли, а и што је турска сила од Видина и Адакала на многим дубама — шајкама — са топовима уз Дунав на Пореч пошла. На скоро се чуло да су Турци Мораву прешли и у Београд отишли. Тако све пропаде и нигде ништа не остаде но у шуми вуци а у пољу Турци, место песама чује се јаук и плач; место весеља и радости наста туга и жалост. Ето како је било, заврши Бранко, и како смо прошли.

Кад већ све пропаде и Турци завладаше и ми им се предадосмо, и Кнез Милош завлада земљом, ја сам једном приликом питао Живка Шљивића: за што ми онако, код толиких шанчева и градова пуних топова и доста џебане, пропадосмо. Он ми одговори: „Е мој Бранко! Не бисмо ми пропали да није онај Москов, што је био онда у Београду, преварио Карађорђа, те га у Немачку, ђоја на неки договор са ђенералом. превео, пак му после не дадоше да се у Београд врати. Ето за то смо ми тако пропали“.

За ово сам један пут и Абдул-Марка питао, а он ми овако исто као Шљивић одговори; а и од Томе Градишког добио сам исти одговор.

III.

КАКО СЕ СТРОГО КАЗНИ НЕПОСЛУШНОСТ.

Године 1808, Карађорђе преко својих пограничних војвода утврди примирје са босанским пограничним пашама, т. ј. са Топал-Али-пашом Видајићем, бељинско-зворничким, и Хаџибегом сребрничким.

За време тог примирја неки Ћор-Гавро Прекодринац, али српски бимбаша, пређе преко Дрине, оде у Бељину и украде из Али-пашиних коњушница три ата, између којих беше и један зеленко, кога је Али-паша од Карађорђа искао да му Гавра врати. Карађорђе по тужби Али-пашиној заповеди Гаври, да зеленка одмах врати, а не хтедне ли то учинити, да одмах к њему у Тополу, или где он буде дође.

Карађорђе беше неким народним послом отишао у Ћуприју, и код Браће Пеливановића, т. ј. Илије, Марка, Ђорђа

и Саве одсео. Чадор му је био разапет у дну воћњака. С Карађорђем су ту били Синђелић, Добрњац, Стошић Илија, Барјактаровић и Ћор-Милија, командант ћупријског града, Јаковљевић левачки, Кнез Јевта Темнићски и т. д. док ето ти Гавре бимбаше. После поздрава Карађорђе упита; „Је ли, Гавро, зар ја мирим, а ти размirујеш? Што не врати зеленка Али-паши, по мојој заповести?“ Гавро одговори овако: „Господару, убиј ме, ја зеленка дати не могу, док је на мени главе“. Карађорђе плану: „Ха, по души те твојој“, па пиштољем по среди, а Гавро без душе паде. Старешине које се ту десише, побегоше куд који, а Карађорђе упалио свећу Гаври, прекрстио му руке, па плаче над њим и овако говори: „Е, брате Гавро, што ме не послуша? Но тако учини, те ме огреши!“ По том заповеди те Гавру опоје прота ложнички, и онде га пред самим чадором даде сахранити и надгробни му камени крст метнути. Овај је споменик стајао до 1855, а сад не знам да ли стоји.

Ово ми је причао Ђорђе Пеливановић из Ћуприје, као домаћин и очевидац тога догађаја; а он беше човек истинит и тврдога карактера. Умрьо је 1850 у Ћуприји.

IV.

КВИТА, № 719.

Сверху примљених у касу Народњу три хиљаде девет стотина седамдесет два гроша 25 пара, послатих од Кнеза Милисава црноречког, аки част припадајушчег на онај крај за 1812 љето пореза; на које му се ова Квита даје.

У правителствујушчем Совјету Народњем,

у Београду 16 Маја 1812.

тј. 3.972 гроша 25 пара.

Просвјешченија Попечитељ,

Иван Југович с. р.

(М. П.)

ПИСМА
ВУКА СТЕФ. КАРАЏИЋА
Лукијану Мушицком
(на број 34).

ПРИЛОЖИО

Миливој К. Бранковић.

Бр. 1.
Писано у Вечу 9 авг. 1815.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый.

Я бы вам' одмах', по пришествію нашему у Віенну, писао, да ме ніе Живковићъ у том' предупредіо. У Пешти самъ тражіо Витковића да га посѣтимъ, али ніе быо кодъ куће. Копытару самъ изручіо много поздравля отъ васъ, и са свимъ самъ васъ оправдао кодъ нѣга; и обрекао се да ће на годину у септемвру мѣсецу (ербо тога мѣсеца има факанцію) доћи у Сремъ.

Пѣснарица ово дана поче' ће се печатати, и ста' ће ме (осимъ мога трошка) 800 f. v. v. А пренумеранта до данасъ ни' самъ више добио него 85. Тежко мени! ако не узимамъ 600. пренумеранта. Перву часть пѣснарице рецензірао е Гриммъ (Бібліоѳекаръ изъ Казла), и послао је Копытару рецензію, коя ће се скоро печатати у новинама кньижественнымъ; и

каже ми Копытаръ да се ту хвале Сербске пѣсне до удивленія.

Ако бы ту дошла она слѣпица изъ Ярка уредите молимъ вас нека се оне све старинске пѣсне отъ нѣ препишу, особито што е годъ о Лазару (како се онъ женіо, како е у ловъ ишао, Лазарица, и пр.) и о силном Стефану; ако ли она ту не додье, а вы пишите попу у Яракъ нека онъ препише, или нека Слѣпицу подъ стражомъ к' вама пошлѣ, ербо ћемо тежко оне пѣсне на другом' мѣсту наћи. Напишите едно писмо и у Гркъ оном попу, нека нам' јошт' штогодъ ново препише отъ Філіпа Слѣпца, а особито ако буде што спѣвао отъ Велька, или отъ Равня.

За мое путешествіе немойте заборавити, али гледайте нека буде баремъ 1000 f. v. v. да могу овде зимусъ све ове пѣсне безъ бриге напечатати, а я самъ већъ нашао трговце кои ће ме у Априлу одвести и намѣстити. Явите ми што годъ отъ Сербіе, ми овде чуемо да хоће да се помире с Турцима, и то бы найболѣ было. Младенъ, Яков кнезъ Сима, Стефан Живковићъ и Петар Добрьняцъ отишли су (овуда) у Паризъ у главный квартиръ россійскій, али нису сви за едно, него Младенъ и Яковъ а она опетъ троица! — — Пошльите ми Хлою и Міртила, ако сте поправили. Въ прочемъ я вам' желимъ да будете здрави и да се обогатите (али скоро да можете и мени што годъ помоћи), и есамъ вашъ покорнѣйшій

У Віенни 9-га Августа 1815

Вукъ Стефановићъ.

Бр. 2.
Писано у Бечу 18|30-га септ. 1816.

Пречестнѣйшій Господине,
Любезнѣйшій и високопочитаемій пріятелю!

Ево ме већъ у Бечу. У Новом' Саду самъ 8. дана тражіо и очекивао каква друга, и найпослѣ самъ морао самъ поћи. У Пешти самъ кодъ Витковића ручао; Оде му се врло допадаю. У Будиму самъ нашао Іеаиловића, Верића и Бу-

лића; Берићъ е, као поета, Оде врло добро разумѣо, и, по достоинству ньихову, до неба ихъ подиже; а Булићу и Ісаиловићу нисамъ имао прилике да ихъ прочитамъ. Несторовићъ ме врло ліепо приміо; моліо самъ га да ми Рѣчникъ Директорима препоручи, и казао е да ће учинити. *Не бы съ горега было кад би му и Вы за то писали. Аѳанацковићъ* е већъ быо отишао у Сомборъ, говоріо е да ће и Васъ походити, него му препоручите пренумерацію на Рѣчникъ, а онъ ће у Сомбору имати добру прилику къ тому; препоручите му и *за народне пѣсне а особито за Косовске и за сватовске*, и поздравите га одъ мене. Гледайте за ону *Шлѣвицу* изъ Гргуревца те е добавите и препишите ми оне *три косовске* пѣсне пакъ ми ихъ пошальите.

Копытаръ, Давидовићъ и Гачићъ любезно васъ поздравляю. Юче самъ *Гачићу* читао óде и врло му се допадаю, узео е да ихъ препише, я самъ му казывао и за ону *Славенску* оду што сте е вы лани правили, онъ бы е радъ имати да може пытати *е ли ону приміо онай прїякъ, што самъ му е я послао* него ми вы пошальите ону Оду да му е я предамъ, онъ ће се јошт' више одъ мѣсеца дана овде бавити. Копытару и Давидовићу јошт' нисам óде показывао. Нешићъ ово дана полази тамо доле, я самъ му говоріо да васъ походи, и обрекао е ако узима времена, зашто се неће тамо дуго бавити. *Демелићъ* е, са женомъ отишао у Оршаву да зимуе. Братъ ми е нѣговъ предао пренумеранте одъ Кралѣвића владике: О! како е ліепо видѣти у реду *Далматїйнске манастире*, протопресвітерате и градове! самихъ калуђера 31, а попова 24! Изъ Дубровника 23. пренумеранта, и то су све готово Бошньацы и Херцеговцы: изъ Сараева, Мостара, Требиня и пр. *Кралѣвићъ* е заиста освѣтлао образъ своме краю; само да јошт' хоће тако учинити Путникъ и Міоковићъ, а за друге и не маримъ. — Есте ли вы писали *отцу Аћиму, Іовану Міоковићу* (у Београдъ) и пр.? Ако нисте писали а вы пишите молимъ што брже, и особито *отцу Аћиму и Міоковићу* — Кад' васъ не бы мрзило да пишете Проти земунскомъ, Шидском' и новом' Митровачком', да ми циркулираю обявлѣніе по своим' протопресвітератима: За што ће се каяти. — Пошльите ми Копытарево писмо натрагъ (макаръ

га и отворили были), поздравите ми све братство, Г-дина пароха Борића и све нѣгове домашнѣ. Кадъ на ово писмо добыемъ одговоръ, онда ћу вам' више писати, а садъ већъ нема мѣста.

Вукъ.

Писмо мое атресирайте на Давидовића. Есте ли примили мое писмо из Н. Сада? Я сам га Г. Борићу предао. - - Михалю ће ми овде наћи Копытаръ.

Бр. 3.
Писано у Бечу 14 окт. 1816.

Пречестнѣйшій Господине,
Мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Я самъ вама, одмахъ по пришествію моему у Бечъ, писао, и писмо у Новинама Србским' послао, кое мыслимъ заиста да сте примили. До скора самъ се надао одговору и неколико самъ пута узалудъ отишао Давидовићу (кои е мени мало ближе него Петковица Шишатовцу) да гледамъ не'ма ли какво писмо одкуд'; а садъ већъ видимъ да сте вы одговоръ мени заборавили сасвимъ, или сте га забилѣжили на хартію, као *Стойковићу, ономе маџарском' Поети*, и. пр. Я већъ сумнямъ есте ли здрави и живи, а Стойковићъ вам' може и ỏду на смртъ писати. -- Да ми хоћете баремъ оне косовске пѣсне послати, одъ оне *Шлѣпице изъ Гргуреваца*, пакъ онда већъ како знате: Берите кукурузе. поправляйте бурадъ, отачите вино, пецыте ракію и пр. А я ћу одговоръ примити кад' додьемъ на лѣто тамо; само да хоћете вы здрави быти. Чудим се шта бы одъ Фрушића: и нѣму самъ писао кад' и вама, и послао самъ му писмо као и вама, пакъ ништа! Баръ да знамъ гдье е и шта ради.

Копытаръ е приміо ваше писмо, и ỏду, коя му се врло допада; само е мени показао. Онъ бы вам' одавно писао, али све чекамо докъ вы мени пишете. Мой е квартиръ одъ Копытара далеко као и одъ Давидовића; но онъ мени свакій данъ послѣ пóдне долази, и одъ 6 сатій до 8. *прегледамо Србскій Рѣчникъ и додаемо му што треба.* Србскій ће Рѣчникъ быти тріумфъ надъ свима непріятельима Србског езыка.

Гачићъ е јошт' овдье еднако. Мислимъ да сте чули одавно да е *Державинъ* умръо. *Нешићъ* е отишао са Диваномъ тамо долѣ, и казао е да ће васъ посѣтити ако узима кад'. Писао ми е Живковићъ изъ Србіе, и я самъ му одговоріо и послао писмо на Савку; не знамъ ели већъ прешао на ову страну. Идуће поште послаћу вам' у Србским' новинама *писмо на хаџи Константина*; те ћете га, молимъ васъ, послати на ону страну по сигурной прилици; ако буде Живковићъ јошт' онамо, пошльите га нѣму нека га онъ опреми у Чокешину; ако ли не буде Живковићъ онамо а вы га пошльите оном' Милутину у Митровицу или Пулѣвићу, нека га преда онамо каквом' познатом' кои ће га одніети или послати у Чокешину. Да ли сте вы писали коме *заради пренумеранта на Рѣчникъ*? Тоша Стратимировићъ кад' е бьо овдье, пренумерирао се на 2 Рѣчника! Може быти да ніе другчіе, могао отићи Демельићевой кући. — Што чини литерарный журналъ? Да га ни сте већъ заборавили? Рѣчникъ ће се почети печатати 1-га януаріа и до маіа быће готовъ; него ће ми много новаца требати, не знамъ како ћу накрай изаћи. Мораћу узаимати одъ кога, ако одъ куд' какви пренумеранти не рупише. Чуемъ да е Г. Борићъ отишао у Арадъ на Администрацію; ако е истина пишите му нека ми накупи пренумеранта по Арадской Епархіи. Чуемъ да ће и S. S. овдье скоро доћи; *да е поштенъ*. Поздравите ми Г. Борића и нѣгове све домашнѣ, такодьеръ и ваше братство. Я самъ хвала Богу здраво, кое и вама желећи да будете свагда, остаемъ

у Бечу 14-га октовріа 1816.

Вашъ искреный
Вукъ.

Бр. 4.
Писано у Бечу 24 новем. 1816.

У Бечу 24 Новембра 1816.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Пребогато писмо ваше одъ 3 15 Новембра приміо самъ съ онаковомъ радости, съ какомъ сте ми га вы послали. Копытаръ ми га е изъ града доніо и цѣло смо вече Оде читали. Мени е познанство и пріятельство ваше, и вѣчни спомени у Одама вашим', довольна награда за савъ трудъ мой о Србском' Рѣчнику и о народным' пѣснама, и за све остале недоскутице. — Я бы желіо да васъ іошт' коя бѣда нападне, као она 4-га Септемвра; истина да су нама пріятельи мили и драги, али су намъ непріятельи много пута полезніи од ньихъ. — Само треба се ньима (непріятельима) ползовати.

Гачићъ е чисто плакао одъ радости кадъ е видѣо свою Оду; ону Славенску на А. послаће онъ у П. некаквоме ньином' поети, кои е садъ на мѣсту Државина остао. Давидовићъ каже да ће свою, и ове све друге, печатати у Новинама Србским'? Съ едне стране было бы то мило и мени и вама, али незнамъ шта бы чиніо С. С. —

Я бы вам' одмахъ быо одписао да нисамъ чекао ону другу половину одговора, кою кажете да ћете идуће поште послати. — Копытаръ такодьеръ іошт' ніе приміо писма вашега. Онъ ће вам' писати око новог' лѣта: зашто е онда Библіотека затворена 8 дана; а сад не'ма кад'; забуніо се око Србског Рѣчника (свакій е данъ послѣ подне кодъ мене), а има и другихъ послова. Рѣчникъ ће быти прво дѣло у Србском" кньижеству, онъ ће быти тріумфъ Србскога езыка; на првом листу, гдѣ ће се А. починяти, стаяће Ангьелъ съ трубомъ (fama volat), кои ће побѣду гласити. Еда ће Арса оне развалине моловати? Я ћу наћи овде Нѣмца, али мыслимъ да бы оно Србльинъ (онаковый, као Арса) болѣ представіо. Првога февруара почеће се Рѣчникъ печатати и до маія быће готовъ, али ће силу Божію да коштуе (преко 6000 f. W. W.), и я самъ не знамъ како ћу изићи на край.

Вама се неможе другчіе помоћи (по мом' мнѣнію) него кад' бы я како дошао у милость кодъ Милоша Обреновића; онъ бы могао помоћи и мени и вама; зашто онъ захвата изъ Беглука. — А одъ трговаца (коима е кумиръ сребро и злато) не'ма надежде ни помоћи. Найпоштеніи и найродолюбивіи трговацъ ништа друго ніе (кад' га човекъ управо позна), него ћивта. —

Одъ Пинкертона за садъ не'ма ништа, то су понайвише Копытарове фантазіе: онъ више себи воображава (као што жели) него што быти може. Садъ се чуе да су велика гоненія (и по Англіи) противъ Библіяша постала. —

Писао ми е Соларићъ скоро и пытао ме есте ли вы готови са Славенскимъ Словаремъ. Я самъ му одговорио да ћете быти скоро готови. Алекса вашъ долазио ми е едномъ и здраво е. У другой половини одговора надамсе даћете ми послати *оне Косовске пѣсне одъ Шлѣвице Гргуревачке. Еда е Слѣпацъ Филипъ долазіо ту послѣ мене?* Пишите молимъ васъ *Јови Міоковићу* у Београдъ и оцу Аћиму *у Зворникъ*. — Другій ћу вам' путъ послати мое мнѣніе о вашим' Одама (што се езыка тиче), а вы медьутимъ пѣвайте што више можете. Поздравите ми Г. Фрушића, Борића и нѣгове домашнѣ, и ваше братство. — Будите здрави, као и я што самъ

Вукъ.

Бр. 5.
Писано 28 нов. 1816.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Ономадне самъ вам' у петакъ, быо то писмо написао и послао Давидовићу да га да на пошту, но онъ ми га у вече посла натрагъ са ваша два писма (од 10-га и 17-га Ноемвра). Я смо и Г. Копытаръ заедно были и обоица смо се обрадовали, а особито кад' смо видѣли да има и Ода. Я се особито радуемъ што сте се вы тако распѣвали, већъ садъ имате читаву кньигу Ода по мѣри начинѣныхъ. *Да сте тако*

сваке године радили (као 1816) шта бы одъ васъ было до садъ! — Деде іошт' ово до новога лѣта (кад сте гусле тако удесили) начините *оне двіе оде* (Србски и Славенски) *на миръ* за кое вам' е Г. Копытаръ писао; али немойте хулити на Бонопарту: зашто садъ ніе то никаква храбростъ нити майсторія (каже Г. Копытаръ).

Овe се Оде ваше све нама допадаю неисказано; само ћу вам' я пріятельски то казати: да се чувате Славенскихъ рѣчій као живе ватре: само Славенске рѣчи и ова смѣса Србскога и Славенског' езыка могу учинити да ваше оде и у езыку не остану вѣчне и класическе. као што су у мыслима, у духу поетическом' и народолюбивом' и у майсторіи. Гдѣ се може метнути *ера* и *зашто, ручакъ, дакле,* ту не треба метати *ибо, обѣдъ, убо.* Да бы *дакле* и было начинѣно одъ duncque или denicque (кое они само люди доказую кои о езыку онако мысле као нашъ некій Белћимъ Янко о Царской Политици), опетъ е нама познатіе и лѣпше него *убо*. А чіе е *убо?* нама тудье. Болѣе метнути *чакъ* него *тя*: зашто вы пишете за Срблѣ, а Србльина не'ма на свѣту кои не зна шта е *чакъ*, а *тя* не знамъ има ли 10 люди у цѣлой націи (а може быти да не'ма ни еднога) кои знаду да може што више значити него *тебе* (у Россійском' езику). Не треба гледати на оне кои кажу *да езыкъ треба поправляти.* Езыкъ е добаръ него мы треба да га учимо. Сто година бы мало было найболѣм' Списателю да сасвимъ научи езыкъ орача и пастыра! Но веђъ доста е о том'; и устмено смо се разговарали.

Гласъ народолюбца мора свакога Србльина у срце дарнути; Копытаръ каже: зашто се не бы печатао у вѣстнику? *Само ми се види да онъ у право на мене нишани:*

„Да чужеродной Хлои въ бракъ предпочте
„Любосаву Србльинъ младъ“.

Я бы то и самъ свакоме Србльину казао, *само бы себе изузео.* — Шта бы вы мени рекли да вам' додьемъ на годину съ Чужеродномъ Хлоіомъ? Но я самъ іой пріе ваше Оде надьео име *Милица.* Я бы волѣо Любосаву много гору одъ нѣ, али камо е?

Мнѣніе ваше о Библіи допада нам се обоици, и кад' бы што было, тако бы требало да буде. Ласно е оно превести: *овай роди овога, а онай онога,* него вы преведите изъ Лукина Евангелія главу 15. или изъ Јованова главу 4-у (или обадвіе) пакъ нам' пошльите да се и мы увѣримо *яко добро есть*. Г. Копытаръ ће вам' све желаеме книге узети на вересію (може быти на годину дана) и послати по Дилижанцу на Стефановића у Новый Садъ. Послаћемо вам' и Марціала, али да га на Србскій езыкъ преводите, а не на Славено Србскій (или да речемъ на Србославенскій) Учите вы вашъ накованъ и наше домаће гвождье ковати а не све Англійско и Мисирско.

Мы додаемо Србском' Рѣчнику Латинске рѣчи на мѣсто Таліанскихъ. Тако смо нашли за добро. Копытаръ е кодъ мене свакій данъ послѣ подне (од 6 —9), предъ нама стое два астала (или стола; асталъ самъ кодъ васъ у Срему научіо) и па ньима великій Аделунгъ у 4 тома и Шелер у 5. томова латинскихъ и 2 нѣмачка. Него новаца не'ма. Кралѣвићъ ми ни Соларићъ іошт' нису послали ништа; већъ самъ почео узаимати да се ранимъ; а камо за Рѣчникъ? У овом' Рѣчнику треба да се печата и Исторія нѣгова. — Да се мало вратимо къ Библіи: неће Славенскій езыкъ никадъ у презрѣніе и забвеніе доћи не бойтесе: што Поповима и Калугьерима ползу доноси, и чега се они из тога узрока приме, оно не може безъ великога сіясета пропасти. Него бы требало зато Славенско поредъ Србскога напечатати: едно вѣрности ради превода, а друго да бы люди болѣ познали Славенскій езыкъ. Гачићъ е овдѣ еднако, и наручићу му за оде на смртъ Державина. Да видите како е ваша Ода сила дѣйствовала у Давидовића: већъ е ишао и пытао за процесъ Типографіе готово е сасвимъ другій човекъ постао него не знамъ довле ће быти. — Копытаръ каже да ћемо добыти Типографію. Вѣстникъ се вашъ само овдѣ печатати може; я ћу вам' быти *корректоръ* и *Господинъ надзиратель*. Я сам буренце са шльивовицомъ изніо у Бечъ и оточіо у бутеле, пакъ садъ піюцамъ съ Копытаромъ и съ Гачићемъ, и у ваше здравлье напіямо; него не знамъ шта ћемо *онда кадъ ово попиемо*. За Новосадскій Гимназіумъ писао ми е Магарашевићъ. Но я нисамь знао каква га е судбина премѣстила (прећерала) из Карло-

ваца! Я не знамъ какви су то безсовѣстни люди! Заръ ніе могао другу наћи него жену свога друга? Диванъ е и садъ, съ Нешићемъ и съ Витковићемъ, тамо долѣ. Нешићъ е писао Давидовићу да васъ нећe моћи походити о чему жали. За Борића се радуемъ врло: да Богъ да да се духъ светый на нѣга врати. Ако му гдѣ успишете поздравите га и одъ мене. Я бы радъ бuо видѣти те ваше *расодере! жао ми е Станка*! Гледайте вы за ту кућу Станишину: Я еднако желимъ ту кодъ васъ живѣти: *макаръ доніо пасошъ* од Hofkriegsratha Прве ћу вамъ поште послати *писмо на Хаџжи Константина* него гледайте сигурно те га пошльите. Камо за Бога оне косовске пѣсне одъшлѣпице Гргуревачке? Немойте се шалити него гледайте што пріе те ми ихъ пошальите. Писмена изъ Државина іошт' нисамъ дао изрезати, него ћу гледати ово дана хоће ли што моћи быти. *Образъ на титлу лексикона* биће безъ сумнѣ; и Копытару се допада. — Милію ми поздравите любезно хвала му на нѣгову поздраву. Борића такодьеръ и све нѣгове домашнѣ. Оне е турске тескере узео Копытаръ да да превести, пакъ ћемо вам' ихъ онда послати. Здрави будите, радуйтесе и веселитесе: *намъ бизумъ олуснъ*. Богъ зна какови іошт' лаври и вѣнцы насъ очекую. — Пѣвайте данъ и ноћъ. У Рѣчнику ће Србском' быти описани скоро *сви обычаи Србски* (Копытаръ ме на то наћерао). Неколико табака манѣ или више ништа зато: мы смо богати люди ако и немамо ныштa! Ха! ха! ха! — Докъ видите како е описана *вѣштица, вила, вампиръ, задушбина*, задушнице, *Иванъ-данъ, Крсно име, даћа, завѣтына, Бабине*, и пр. и пр. Шта мыслите вы: треба ли писати *женидба, свадба, удадба просидба, косидба или женитба сватба, удатба* и пр. *Клубко* или *клупко? Шибка* или *шипка? узкій* (узакъ) или *ускій? Задушбина* или *задужбина? Гаћникъ, помоћникъ, добросрећникъ*, или гатньикъ, помотньикъ, добросретньикъ Немойте се вы ту одмахъ уплашити и побѣћи корену прозваном' него добро промыслити и потражити имаю ли другій езыци тако што (као мозакъ мозга, дрозакъ дрозга!) Или ћу писати *патче, патчій, патчица* или *паче, пачій, пачица*! *Мачче, маччетина, маччица, маччій* или *маче, мачетина мачица* и. пр.? *пуtце* или *пуце? Срдчаница* или *српчаница?* Ако гдье видите Бешено-

вачког Игумана поздравите ми га любезно. Поздравите ми г. Фрушића и пошльите ми іошт' кою оду ако сте начинили. Довршите и ону на *смрть младога Стоићевића*; и ону *Франьи* такодьеръ, а и *Терлаича немойте заборавити*. Быће ми драго ако се Телемакъ са свимъ пресели у Србію. Већъ звони на 12. сахатій. Я морам ићи *чакъ* у градъ на ручакъ (Зашто самъ се синоћъ обећао Копытару) и да ово писмо дамъ на пошту. Будите здрави и весели и любите еднако онога, кои вас искрено люби и высокопочитуе, кои за найвећу честъ држи называти се:

У Бечу 28-га Ноемвріа 1816

Вашъ искреный пріятель
Вукъ Стефановићъ

Бр 6.
Писано у Бечу 12 декем. 1816.

У Бечу 12-га декем. 1816.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Я мыслимъ да сте већъ примили мое писмо (или два уедно). Я самъ ваша два писма (одъ 21 — 24-г. Ноемвра) у еданпутъ приміо. Александеръ е быо кодъ мене и пріе вашега писма и посліе. Я самъ говоріо са Давидовићемъ, и гледаћемо да га намиримо. Онъ е заиста срећанъ: садъ е одредьенъ за Економію, и више не иде у Реалъ академію него у Универзитетъ! Садъ има прилику ученъ безъ трага постати Другій е еданъ быо одредьенъ за Економію пакъ су видьели да ніе способанъ зато и зато су га проміенили и Александра метнули на нѣгово мѣсто. Како изидье изъ школе быће съ мѣста Лайтнантъ то е болѣ него и директор, акамо ли учитель.

Я самъ вама послао малу молитву (искренню и приятельску) одама вашимъ. *Неманьскій* самъ опазіо, но ниесамъ вам' о нѣму ништа писао: зашто самъ сумняо да нисте вы мыслили *Неманьића* (т. е. свію Немања) *народъ*. Но опетъ е болѣ и лѣпше *Неманьинъ* свакоямо. Я самъ већъ поправіо

у мом' листу Поправите и вы у Гершиђевой оди: *„Живу се сестара и браће* (а не брâђа) *езыку смѣю"*. *браћа* то е единствено число у женском' роду, како годъ и *дѣца*. Кажете: „Оне оде, кое не бы самъ смео показати S.S." А заръ бы му неке смѣли показати? Та я мислимъ да́ бы васъ и за *гласъ народолюбца* псовао (изъ зависти). *Оду къ самом' себи и къ духу моему*, ниесамъ ником' читао осимъ Копытара и Гачиђа и недамъ ихъ из руку никоме, а оне самъ друге *дао све Давидовићу да препише, но не брините се ништа*. Деде затегните гусле пакъ *запѣвайте о миру*, али найпріе *чисто Србски* пакъ онда, ако хоћете славенски. Радите и пѣвайте еднако: то е единй начинъ благородно се осветити непріятельима и све ихъ посрамити. Я и Копытаръ радимо еднако. Ниесмо мы латинске ріечи сбогъ Срба узели, него сбогъ Енглеза и осталыхъ народа кои нѣмачки не знаду. Ово ђе дапа гледати Копытаръ да вам' кньиге покупуе: зашто е неколико дана затворена Библіотека. Опетъ васъ молимъ: гледайте за оне *косовске пѣсне* од Шлѣпице Гргуревачке. Поздравите мы Г. Фрушиђа. Зашто ми не пише? Старцу Бориђу желимъ срећанъ путь (ако се не попишмани: зашто се стари люди много премышляю), а онима осталым' добаръ останакъ. Драго ми е што е Савка отишла у Београдъ, но ніе мы мило што ђе иђи у Букарестъ: я бы волѣо да останем у Београду, али валяда се не може. Шалѣмъ вам' *те турске тескере съ преводомъ* заедно. Послао самъ вамъ (у новинама) писмо на *Хаџжи Костантина* него гледайте молимъ васъ те га опремите по доброй прилици. Мой *Сотрудникъ Копытаръ* поздравля васъ любезно, akoдьеръ и Фрушиђа. Пишите нам' немойте заборавити а особито на оно предьашнѣ писмо мое. Будите здрави и весели

Вукъ.

Бр. 7.
Писано у Бечу 12 Јануара 1817.

У Бечу 12га. Януарія 1817.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый.

Я бы вам' одавно одговоріо на писмо ваше одъ 15-га. декемвріа (мени и Г. Копытару писано) да нисте у нѣму рекли: „Одговориѣете ми кадъ вам' іошт' еданпутъ успишемъ". Прекюче сам ево приміо и друга 2. писма ваша (одъ 25 — 29 декемврія) Садъ незнамъ съ коеѣу вам' стране почети одговарати. Хайде да почнемъ редомъ (да незаборавимъ што):

Вала вам' на пѣсмама; добро су преписане све, него запытайте оца Стефана шта е то *стременъ* и *копрена?* валя да е онъ пытао шлѣпице: како бы иначе могао писати ріечи кое не разуміе? Старом' Борнѣу срећанъ путъ, а осталым' кућанима добаръ останакъ; Елегія ми се на смртъ нѣгову врло допада: *оваково што годь нека буде славенски.* Оде су на миръ предивне. Приспѣће у монументъ свіета не бойте се веђъ ихъ е послао Г. Копытаръ, и писао е да нам' пошлю корректуру, да мы овдье корригирамо, и онда ћемо поправити *борцы* и *славою*; него не были могло быти *и славомъ* кадъ море быти *славой?* — То се *всѣ разуміе* да ће славенска ода быти напечатана црквеным' словима. Несмѣдохъ а ћадіяхъ да поправимъ *глухе изъ пустынье*, нека буде *глуве изъ пустинье*: да се одмахъ позна да е србски. *Учене новине* мыслимъ да су престале одъ новог лѣта; него ће може быти какове друге почети излазити, и мы ћемо ихъ за васъ пренумерирати небринитесе; Француzкій е журналъ такодьеръ престао. *Александеръ* е здравъ, и скоро ћемо га одьенути а іошт' ниесмо: зашто не'ма новаца. Садъ е веђъ зима прошла; не треба му капутъ, него ћемо му начинити *Фракъ*, *2 прслука* и чизме. Ако га и буду нашли неспособна за учителя, ништа зато: и я бы рекао да е способніи за економа него за учителя а и болѣ му е быти *Економъ*. Казаћу му нека вам' опише премѣну свою.

Казао е Г. Копытаръ да ће вам' наћи и *Енглезкій журналъ* и послати. *Ода Превисоренньем' благод*ѣю не може боля быти; я сам е показывао Гачићу, и онъ каже да ће е послати (ако е ваша воля) Чернишефу а онъ да е преда изъ руке у руку. А зашто е онъ Адютантъ кодъ нѣга; него веля да вы опишете на кратко шта ћете (шта вам' треба, и шта желите), пакъ да пошлѣте овде нама а онъ ће онда у писму Чернишефу писати. Тако ако хоћете, а вы то што пріе опишите и пошальите ми, и препишите едну оду на чисто и разговіетно те ми е пошальите. Были добро было да кажете да сте се задужили оправляћи намастыръ? Да бисте садъ ради у нѣму какве школе подићи? Или друго, како вы знате. — Кадъ Оде буду готове (да се мало вратимъ натрагъ) вы ћете добити *по едан егземиларъ* одъ оног' паметника на даръ. Вала на писму Генерала Продановића: мал' нисмо пукли одъ смія и я и Г. Копытаръ! Я се нисам онако изсмияо, како 1805 кадъ самъ се у новосадскога владике винограду играо папусе и фотуме съ прашкимъ дьевойкама. — *Какове ћеге іошт' кньиге?* Зашто не пишете? Послаћу вам' *Державина* и *миличинъ плачъ* (ако га гдье надьемъ), а *копію дипломе Лазареве*, валя да вам' се чини да сте ми дали? Нуто садъ біеде. Послаћу вам' и оду Стефановићеву: ню Давидовићъ іошт' ніе ни видьео; а за оне друге не бриниге се. Нико болѣ садъ, него я и *Давидовићъ* (а све съ оне оде што сте вы писали нѣму и мени?), него кадъ ми узпишете, пишите ми *опсть преко нѣга*: зашто може штогодь почети подозрѣвати. Мы се ціело надамо да ће Давидовићъ быти Србскій типографъ у Бечу; већъ е постао калфа; садъ само да е новаца, пакъ съ места майсторъ. Да видите како е то добро што вам' засадъ ніе слободно ода печатати: зашто ће те ихъ по времену очистити одъ оныхъ коекаквыхъ Россійскихъ и Славенских ріечій: метнућете мѣсто *обѣда ручакъ*, мѣсто *броньe оклопъ*, мѣсто *ибо зашто и ера* и т. д. Медьеръ заиста свако зло у себи има и добра. А може быти да ће се и смиловати *Ча Стева* и одріешити вам' окове музи, кад види оде у паметнику свіета, — Ніе *браћа*: ніе него *браће: браћа су женскога рода у един. брою какогодь и деца, стои вика деце, колико има едце; деветь браће деветь* Југовића; валя да Г. Гершићъ ніе

то опазіо, а одмахъ бы вам' казао. Одговоръ вашъ о изоставляныо и промѣньиваныо писмена допада намъ се не изказано: Г-дину е Копытару миліи, него да му е ко поклоніо оседлана хата; по оным' ће вашим' правилима быти мой Словаръ. Него за Бога кажите ми што ћемо радити са *Х*? Кодъ народа се не чуе нигдье осимъ у Херцеговаца на краю и то као *г* н. пр. *на вргъ брда, орагъ, кожугъ, додьогъ*, надьог и т. д. Мое е мнѣніе да га пишемо *на краю свагда*, и у почетку, и у сріеду предъ самосласнымъ писменима; али ће ређи ко (првый Г. Гершићъ): нашто и ондье, кадъ га народъ не изговара? Одговорите ми и на ово штогодь, али не *калуьерски*, него *философски*, као и о избацываныо и изоставлянью писмена. Поздравите Г. Фрушића и све нѣгове кућане тако и Г. Борића, и будите свагда здрави

Вукъ.

Г. е Копытаръ здравъ и поздравля васъ, а писати вам' Богме за садъ нема кадъ, већъ смо свршили 1|2 Словара (до п..) пишете ли оцу Аћиму.

Бр. 8.
Писано у Бечу 30. јан. по р. 1817.

У Бечу 30-га Януаріа по Р. 1817.

Пречестнѣйшій Господине.
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Ономадне самъ вам' послао едно повелико писмо у Србским' новинама. Садъ вам' ево являмъ веселый гласъ: Г. Копытаръ и Давидовићъ увѣраваю ме да ћемо у почетку идућега мѣсеца априлія почети печатати *Србскій Рѣчникъ у типографіи Димитрія Давидовића.* Само не казуйте никоме іошт' засадъ. Давидовићъ васъ поздравля и моли да му пошлѣте *едан аковъ добре шльивовице* да подмаже коегдье. Пошльите е у Новый Сад нѣгову уяку Исааку Грунћу et Comp. а онъ ће е нѣму опремити. Успите у тай аковъ и *на мой рачунъ неколике холбе:* зашто немамъ више него іошт' 3

путеле; пакъ самъ и одъ ньи три обрекао едну дати *Гачићу* на путъ, а едну ћемо попити *докъ подье*: дакле онда само една остае мени и Г. Копытару.

Хайде садъ на тенану да вам' пишемъ што годь за *Хлою Чужеродну*: вы кажете да за мене у Ресави цвѣта Венера. Како ћу я оставити вашъ вѣстникъ (или вѣсникъ по нашему?) у Бечу, пакъ да идемъ у Ресаву? Може быти вы ћете рећи *чекай*! Хе не липши магарче докъ трава нарасте. Знате ли вы да е мени ово већъ тридесета година? Ова Хлоя піе врло ліепа (мало е већа од Сосе Антонине), али е заиста добра и поштена, да неможе боля ни поштенія быти; никакова Любосава на світу неможе мене онако любити и почитовати, као она што бы ме любила (и што ме люби) и почитовала. Она се већъ зна прекрстити као и я — и надьео самъ іой име Милица. Ако народностъ мою могу одузети и умалити коекакве ћивте и непріятельи мои, то да знате да я и немаримъ за ню: Я мислимъ: да се я и потурчимъ сутра да бы мои сви пріятельи и онда говорили да самъ я правій Србльинъ свагда біо. и да ћу непрестано быти, Заръ неможете вы мени благословити едну Хлою? Та то бы мени и Младенъ допустно. Ел' да ћете и вы? Какво ћемо *име надьести Србском' Рѣчнику? Рѣчникъ, Словаръ и Лексиконъ*, то е све мало, *Сокровище мыслій рода*, найболѣ бы было. али ево съясета: што сокровище не'ма у мом' Рѣчнику! Микаля е свой рѣчникъ назвао *Благо илиричкога езыка.* Грцы садъ издаю у Цариграду еданъ грчкій словаръ пакъ су га назвали ковчегъ езыка Я сам' радъ штогодъ ново да у насъ буде: измыслите ви неколико таквыхъ имена пакъ ми пошальите. Поздравля васъ Г. Копытаръ. Одпишите ми на предьашнѣ мое писмо. Будите здрави и весели

Вукъ.

Бр. 9.
Писано у Бечу 6 марта 1817.

У Бечу 6-га Марта 1817.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Я бы вам' одавно одговоріо на два писма ваша, али самъ еднако чекао да іошт' што пишете, као што сте обрицали, садъ ево и треће писмо ваше прими, и већъ треба да вам' отпишемъ. Не знамъ или ћу редомъ или по важности.

Г-динъ е *Гачићъ* отишао одавно у Рагузу, но вы кад ми пошлѣте писмо на нѣга, я ћу му га послати преко Драге Теодоровића изъ Тріеста а онъ ће га моћи и оданде послати Чернишефу. Само гледайте штогодъ добро и ліепо те напишите; я бы волѣо да се вы помогнете него я: Зашто бы и я могао поредъ васъ преживлѣти, а вы се поредъ мене ништа не бы могли помоћи. За *Оде* се не бринитe мы ћемо ихъ добро коригирати, а може бити да ћемо ихъ и вама послати да их коригирате; него вы ньи засадъ не погледайте; може бити ни до ½ године неће се печатати. Богъ зна какове оде іошт' онай очекуе. да, се читавъ монументъ у едно напечата. Вы ћете добыти одъ ціелогъ монумента еданъ екземпларъ на даръ, а она ћемо два наручити. Вы мене найпріе обіедисте за *Лазареву диплому*, пакъ садъ опетъ и за *списакъ намастыра*. Ниесамъ тройства мп я то ни едно одніо, него сте вы то негдье забацили (ако ниесте коме другом' дали) па не можете да надьете. И мени бы жао было да се изгуби списакъ намастыра: я морамъ оне намастыре све очима видьети, него ми ихъ препишите (кад надьете) па ми пошльите да имамъ код себе: зашто може бити да ћу ударати одавде преко Далмаціе (знате? као што смо се лани деговарали), па ћу овде опетъ доћи преко Србіе и Сріема! — Па за толике труде и фантазіе едва ми благосилясте едну Хлою. Да е Любосава и мени бы миліе было, али кадъ ніе? Она у арфу ни у китару незна ни запети, него зна ліепо *вести* (*везти*?) и шити, такодьеръ и ручакъ готовити, Србски мора

научити и србске обичае, а може научити и прести и ткати, ако іой устреба. Ово ћу дана почети читати Микалю, по томъ треязычный, и академическій Словаръ) то ми е све Копытаръ набавіо. Чесница е описана као што треба, па ніе сама чесница него и *бадняцы*, *Божићъ*, *свадба*, *отмица* (како се отимаю дьевойке) *Богоявлѣніе*, *Задушнице*, *Васкреніе*, *Гьургьевданъ*, *Иванъ данъ*, *виле*, *вѣштице*, *вампири*, *Стуаћи*, *врзино коло*, *Грабанціяши*, *ранило*, *ружичало*, *завѣтине*, *крстоноше*, *крсно име*, *побратимъ*, *додоле*, *краљице*, *Лазарице*, *коледа* и пр. и пр. и пр. Ко никадъ кньиге ніе читао читаће Србскій рѣчникъ. али ево люте муке и неволѣ: како ће се печатати? Треба *6000* fl. W. W. а я немамъ: ни 600. Бре немамъ ни 100 f. него узаимлѣмъ те се ранимъ већъ самъ дужанъ 300 f. Тако се то живи за вѣру и за народъ. Могу га продати Ніемцима да га они печатаю али я за толикій мой трудъ да не добыемъ ни крайцаре него само да намиримъ мое пренумеранте (и то едва). Ел' то право? Садъ ћу обрнути као Живковићъ (телемахъ). Шта ћемо радити! *За име рѣчника* не могу вам' садъ ништа писати зашто самъ се већъ разлютіо. Ниесам дао *Арси* оне, развалине да измала, него му вы пишите и препоручите; я самъ се съ ньимъ разговарао о томъ онъ ће то знати врло добро начинити. Дакле х изоставите са свимъ! нека га дьаво носи. Овай рѣчникъ треба да покаже како Србльи говоре, а коме се не допадне, онъ нека намъ каже *како бы требало да говоре.* — џ (може бити и дьервъ) даћемо изрезати. Я мыслимъ да е Соларићъ мене пытао за онай старый вашъ Славенскій *Словаръ* што га правите іошт' одъ како сте дошли у Карловце. Онъ пише *Кажипутъ къ србской писменици и ѧзыкознанію* (до есени изићиће на світъ). Г. Копытаръ е и ово дана писао *Добровскомъ*; не знамо шта ради са Славенскомъ Граматикомъ. Александръ е здраво; гледаћемо ово дана да га намиримо съ оним' хальинама што сте вы наручили, до садъ ниесмо могли, Богме нема новаца; него Давидовићъ каже да ће добыти съ Пештанског' панагьура. За шльивовицу чули смо да иде, вала вамъ, те велико вала! него велите плати па онда вала. Юче ме моліо докторъ Белецкій да распитамъ тамо долѣ може ли се добыти добра црнога вина (елфера), и пошто аковъ, него явите ми то молимъ васъ

да му кажемъ: може бити да има у Опову? Кадъ ћете ми явити шта сте профитирали у *двору Ча Стевину*? Може бити да сте већъ и заборавили. Шта вам' се чини о том' догадьаю у *Србским' новинама* подъ числомъ 17. на страни 133? Ел' да е то Хранисавлѣво масло? Морао е и Румія на то навући? видите шта чини завистъ и злоба, ал' нека, нека: *притиснута яче све на више скаче*. — Дайте и вы ваше мнѣніе каково треба дьервъ да буде; писао самъ о томъ и *Соларићу* (зашто онъ све коешта *ново прави)* и Гд. *Гершићу*. Дозовите *Филипа Слѣпца* (ако ніе отишао у Србію) па га запытайте колико има, како се осліеплѣо, и ода шта, и остала сва нѣгова приключенія нпр. кад се оженіо, докле е путовао, и шта му се знаменито догадьало и т. д. па попишите, те нам' пошальите (то особито жели Гд. Копытаръ). Врло бы добро было кадъ бы га могли измоловати съ гуслима. Ово дана е изишла у Прагу една кньижица *Чешка* подъ именомъ *простонародна Србска муза* (преводъ пѣсама); док' више добыемо послаћемо вам' едну. Поздравите ми любезнѣйше Бешеновачког' игумана Борића и нѣгове домаће.

Вукъ.

Бр. 10.
Писано у Бечу 24 априла 1817.

У Бечу 24-га Априлія 1817.

Пречеснѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Ваше писмо од 17-га априлія приміо самъ юче (на Ђурђевъ данъ) посліе подне, и прочатіо самъ га са Гд. Копытаром' кои ми га е доніо изъ града. Вала Ча Стеви! да е поштенъ! Онъ е баш науміо да учини од мене некакво чудо (славно). Вала му, и опетъ му вала. Кадъ дође овђе отићићу да га посѣтимъ. Не брините се како ћу му се показати, а и оћевенъ самъ вала, не може лѣпше ни болѣ бити. Мыслимъ да сте већъ примили и вы мое послѣдньe писмо (одговоръ на ваше послѣдньe); у нѣму самъ вам' писао мало за Х. т. ј. да у Срп-

ском' езыку слабо треба; али га можемо узети и за ове неколике речи (макаръ и за само сміянье) а за туђе особито. Деде вы измислите *ель* и *ень*. Я већъ видимъ да сте вы наумили поправити наша писмена. Не знамъ есамъ ли вам' писао да ми е писао *Сима Милутиновъ* (Сарайлія) из Видина? Онъ учи ђецу (Грчки и Српски) у Видину, и пише Бугарску Грамматику и купи пѣсме. Тако то треба! оће бога ми Србіянци и Бошняци! Доказаћемо мы вашему Ча Стеви *да е онъ ништа* (према нама).

Ево садъ среће и прилике! да васъ молимъ за нуде ствари о којой самъ се одъ ономадне разговарао са Г-д. Копытаромъ: садъ кадъ нема Ча Стеве у Карловцима отпдите у Карловце па узмите од Беницкога (мыслимъ да е онъ у Карловцима кадъ е ћиръ Ђорђе са Ча Стевомъ) *Душанову дипломy* и остале све српске па однесите у Шишатовацъ те препишите, па онда пошльите мени и Гд. Копытару. То вы можете учинити а ништа се не бойте нити сумняйте. Кадъ ми добыемо те дипломе од васъ онда ћемо писати Ча Стеви да нам й онъ да преписати и да нам' й пошлѣ у Бечъ, да и мы печатамо. Може быти да ће нам и послати (одъ страа Да сте знали и да сте смѣли, да му речете (кадъ вам' е рекао: како си могао онаког богаля међу свештеницима држати и пр.) *а како сте вы ваша ексцеленція могли онаком' богалю показывати свое рукописе и читати, и преписывати му пѣсме ђевоячке и дати?*) ако ли не пошлѣ, а я ћу й онда опет печатати па ћу казати да сам й добио одъ *Максима Јакшића*, а онъ й могао ласно преписати. Само вы гледайте те й садъ препишите и пошальите нама, па ћемо, я и вы діелити што добыемо на њима.

Вукъ.

Бр. 11.
Писано у Бечу на други дан Духова 1817.

У Бечу други дан духова 1817.

Пречеснѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Юче самъ приміо ваша два писма (одъ 1-га и одъ 7-га маіа. Незнамъ зашта я одъ васъ примамъ све по два писма у еданпутъ! Или и вы у еданпутъ и пошлѣте, или на пошту пошлѣте доцканъ па едно друго сустигне?). Ваше е ђервъ болѣ него Гершићево: едно изъ свію ваши узрока, друго, и Копытаръ каже да не треба узимати латинска слова па и друкчіе изговарати него што се у латинскомъ езыку изговараю. Зато онъ Краньцима (и Шокцима) оће да да изрезати ново ц и ж да не узимаю латинско c и x, а Гершићево бы ђервъ было право латинско h. Я опетъ кажемъ (башъ и изъ ваши узрока) да бы требало велико ђервъ и ћервъ овако изрезати Ћ и Ђ. Кадъ бы ћели какву ріечъ сву са великимъ словима печатати онда бы намъ и ћервъ стояло горе више одъ осталы слова, а ђервъ бы стояло и озго и оздо н. пр. Ћиръ Ђорђе, гледайте садъ како стое слова и долѣ и горе као ни укога; а овако бы была сва слова у едной линіи н, пр. Ћиръ (не могу право да раздієлимъ, морамъ преніети) Ђорђе. Што е мало наликъ оздо на ю (и то само на рукописно), а озго на Т ништа зато; мы имамо и више слова наликъ едно на друго; а мы садъ не скраћуемо више слова, нити бы намъ и у каквой српскій ріечи требало, *т* и ю. Шта велите вы о томъ? Мы іошт' ниесмо почели резати слова Промыслите мало о томъ па намъ явите шта ћемо радити. Немойте се мучити ни титора тражити ради неколика слова; едно слово мыслимъ да не коштуе више него 5. f. W. W. докъ се изреже!

Ча Стева е већъ дошао у Бечъ. Я га іоштни есамъ виђео. Посліе неколико дана, докъ се намѣсти и одмори, отићићу да га поодимъ, ако ме пусти къ себи. И юче е и прекюче предиковао у Грчкой цркви; я ниесам био у цр-

кви. него е быо Копытаръ, и каже ми да е чуо како се говори *славеносрпски*. Александеръ е садъ быо кодъ мене и я самъ му казао да посѣти Ча Стеву као што вы пишете. Казао е да ће ићи данасъ или сутра. Гледайте вы за те *дипломе*, не шал'те се да и садъ не препишете. Ча Стева ће се овде бавити 5 неђеля (тако е говорио). Ако не нађете косовско каменье а вы наручите (преко *Аџи Костантина* или преко Меѳодіе Архимандрита троношкога или преко оца *Аќима*) Цыкотско нека вамъ осіеку у Ядру (у селу Цыкотама); ніе млого горе одъ косовскога а бнће евтиніе млого. Ей! како бы ліепо было кадъ бысмо имали ель и ень! н.пр. *ва́љак, ва́љка дро́њак, дро́њка;* како гођ *далак, далка, чворак, чворка, данак данка,* (*а* наполѣ) иляду бы вам, такви примѣра довео, ђе здравый разумъ каже, да треба *ељ* и *ењ* и *јот*. Кадъ морамо писати у *дат. земљи, вољи, светињи, копањи* и у *зват. земљо* вољо, копањо; зашто не бысмо писали и у именит. *земља, воља, копања* и т. д. па онда *земљица, вољица,* а овако нам' найпріе мора доћи (у Рѣчнику) *земля* па онда dim. *земљица*! Копытаръ не вѣрує да е оно право папино писмо у новинама (што виче на (Давидовићеве) Библіяше), него су оно навалице некакви ђаволи подметнули. Папа мысли онако. али неће публично казати; зашто онъ види и зна да пола Европейски царева и властеля подпомажу Библіяше *Притиснута яче све на више скаче. Рѣчникъ* дакле остае Рѣчник. Него оће ли быти Српскій или *Србскій?* Кадъ ћемо казати *шипка, клупко,* зашто не бы и *Српскій?* А налази се тако и написано у *старым' рукописима*. Овы дана ћемо печатати у новинама *Мркилову палинодію либо обрану дебелога ера*. Явите нам одма (како е прочитате) ваше мнѣніе о ньой *Ргенячу* и *Крзницу* имамъ, а Миліи кажите да се *резница* зове некаква лоза у винограду (од реза) а оно се зове ризница (од риза, а не одъ реза или ереза) што онъ мысли да *е резница*. Како ћемо писати ове ріечи: *л дски, войводски, градски, господски, старосватски, скотски* или *люцки, рацки, войвоцки* (или войвоски) *госпоцки* (или госпоски) *скоцки* и т. д. *разставити,* или *раставити? разселити* или *раселити? разсо* или *расо, разсад* или *расад, изскочити* или *искочити, одтворити* (тако пише Мркаило) или *отворити, из-*

женити или *иженити? исшетати* или *ишетати?* и пр и пр. Прексутра полази Давидовић у Пешту да се жени; Я ћемо и Копытаръ новине писати докъ онъ дође Зашто сте метнули *госткиня*, кадъ народъ има *гошћа?* Будите здрави и поздравите све прiятелѣ и познанике.

Вукъ.

Бр. 12.
Писано у Бечу 21 маја 1817.

У Бечу 21-га маія 1817.

Пречеснѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Ваше писмо одъ 15 маія прими ево башъ садъ, у Бечкоме граду у двору Давидовићеву. Читаюћи о нашему Телемаку и о Савки мало неисамъ почео плакати. Синоћъ самъ быо кодъ Ча Стеве. Могу се поволити да ме е лiепо дочекао. Кадъ самъ га полюбiо у руку, онда ми е рекао: ты већъ постаде Бечлiя. А я. Бечлiя Ваша Ваша екселленцiя. Онъ. како ты иду послови? Я. Добро. Онъ А шта радишъ? Я. пишемъ српскiй Рѣчникъ. Онъ. Словаръ, Словаръ, нiе Рѣчникъ! По томъ е наставiо предиковати о имену словара, и по свомъ обычаю говорiо е о томъ читаво ⅓ сата. Отуда е прешао на дiалекте српскогъ езыка, но ту се осрамотiо: зашто е говорiо о ствари, кою я разумiемъ десетъ пута болѣ одъ нѣга. Садъ вамъ више немамъ кадъ писати, зашто ће отићи пошта. А одъ новина неисамъ имао кадъ прiе да напишем' писмо. Копытаръ васъ любезно поздравля. Садъ я и онъ пишемо српске новине. Како вамъ се допадаю ове данашнѣ (одъ суботе, неделье, понедельника и уторника)? То е наша рукотворина. Богъ ме е тешко Српски писати, а особито преводити съ нѣмачкога. Камо Рецензiя на *Кинђелчево* Естесгвословiе?

пошльите намъ е молимъ васъ покорно. Шта велите о Мркаилу? Будите здрави и поздравите све наше.

За дипломе гледайте, не шалте се.

22-га Маія.

Вукъ

Бр. 13.

Писано у Бечу на Петров-дан 1817.

Пречеснѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Ево вамъ краткогъ одговора па ваша два писма: све ћу вамъ ђервове (печатне и рукописне, ваше, Гершиће и Соларићеве) изрезати на едномъ листу и додати къ Рѣчнику, па нека люди бираю по вольи, а я ћу ваше употребити у Рѣчнику, зашто ми се найболѣ допада. Ево'вако е Гершићево ђервъ *ћ*; опетъ е болѣ, него Соларићево, али е врло наликъ на ћ. *ель* и *ень* неваляю му ни зашта (по моме и Копитарову мнѣнію); то ћемо мы начинити, немайте вы бриге, само будпте готови примити, или баремъ слећи *раменима* па ћутити. — Айде нека иде *градски, изженити, исшеєшати* и т. д. али зашто *оттворити*? по каквомъ е то вкусу? 'Бегођъ дођу заедно *зс*, онде се з избаци н. пр. *раставити, рагсути, искочити, раселити, расо* и т. д. Вы сте казали да будемо *конзеквент*; и оћемо вала! *Србльинъ, Србадія, српски, српкиня, српче* и т. д. *не бойте се* ништа. Наша е побѣда; Грке (старе) ћемо метнути преда се и народъ *Српскій*: *мозакъ, мозга, дрозакъ, дрозга, дрозговићъ* и т. д. мысао да, а не мыслъ; *такођеръ*, а не *такође*; тако су га Србльи посрбили: такође не значи кодъ насъ ништа.

Оду на *Видовданъ* читали смо я и Копытаръ с особитымъ чувствованіемъ, мени се особито допада; ево вамъ неколико примѣчанія о њой: *над̄ымă* не може быти, него *нăд̄ыма* (или *нăдыма* за неволю; мѣсто *вранацъ* метните *ждрао* (т. е ждралъ) зашто Србльи приповедаю да се тако звао конь

Милошевъ; мыслимъ да е болѣ *ньіясе*, него *ньинясе*; тако исто (мыслим) мѣсто *пакленный* проклетый (тако га Србльи титулйраю); не знамъ може ли у Српскомъ езыку быти бо̀жество (бо̀же̃ство̑)? може быти да мы говоримо *божѐство*? Гледайте *дипломе* те препишите какогођъ, па ћемо й безъ сумнѣ печатати са црквенымъ словима; іошт' кадъ бысте могли дати каквомъ *молеру да намъ измолуе сва слова на* едномъ листу, па бысмо й дали изрезати на бакару. И Душану е ђ требало, да како. Башъ вамъ вала на овомъ почетку Душанове дипломе. Како е по Карловцыма? Шта говори ча Стева? Пошльите ми ако сте што преписали одъ *Слепца Филипа*. Еда нађосте преко *Генерала Продановића* оне пѣсме што самъ вамъ наручивао? Естели добыли *втору часть Любомира*? Знамъ да ће вамъ се допасти предисловіе; Али се башъ немойте врло поносити ни пркосити ми; зашто боимъ се да не буде:

„*Ћера Туре Кралѣвића Марка,*
Ћера море да! оће Туре оће!
„*Бѣжи Марко преко поля равна*;
Бѣжи море да! оће Туре да посієче, и оће вала!
Кадъ се Марко натрагъ повратіо"
Вакъ анасанаситъ! и т. д.

Наручите опетъ Арси молеру за оне развалине. Већъ е доста (нисамъ се надао и оволико да ћу вамъ писати), зашто итимъ Демельићевой кући, да му честитамъ брату крсно име; тамо ћу и ручати и вазданъ се разговарати са Госпојомъ (ето вамъ *јо*) Мацомъ и са старомъ Демельићкомъ. *Сима* ми е опетъ писао изъ Видина, и послао ми неке пѣсме. Поздравите све познанике и пріятелѣ (како у Шишатовцу тако у Лежимиру и у Дивошу кодъ Фрушићеве куће, али немойте заборавити). Копытаръ васъ любезно поздравля. Будите здрави и пишите ми одма. Збыля како су вамъ виногради и шльиве? како ли жита и остали усѣви? Овуда селяци вале са свачимъ. Чувайте Станишину кућу.

у Бечу на Петровъ данъ 1817.

Вукъ

Бр. 14

Писано у Бечу 1. јан. 1818.

У Бечу на малый Божићъ 1818

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Садъ незнам како ћу да вамъ почнемъ ово писмо. Да вамъ честитамъ ново лѣто већъ е доцканъ а вала мыслимъ да ніе ни потребе зашто вы знате да вамъ я непрестано и безъ новога лѣта, желимъ здравлѣ и новаца *досга*, и да самъ кодъ Бега какавъ министеръ или секретаръ найпріе бы васъ съ тимъ намиріо па бы онда остале послове гледао, да се правдамъ што вам' не пишемъ томе сте вы наівише криви, зашто е Фрушкогорска вила (муза) одъ васъ поздравъ доніела, да ћете намъ много писати, па чекамо одъ едне поште до друге; ако ћу вамъ се правдати што смо печатали у новинама Ораціево писмо Целзу *Албановицу* (или Албановлянину?), то е найлакше: Оно писмо ваше затекло ме, као вицередактора Србски Новина, болесна, па ниесамъ имао друго што да дам сецеру да сецуе, име ваше ніе печатано да можете казати „ніе то мое" ако вамъ ніе по вольи. Мени се и Копытару допада · · · Србски и Славенски и мыслимъ даће се допасти свима кои што разумію. Шта ли вели ча Стева? Да ли е познао да е ваше. — Я самъ писао 5 новина па самъ се онда разболѣо (добыо самъ као неку грозницу) и новине е приміо Нешићъ те пише. (Жао ми е што оно писмо Ораціево ніе могло доћи баремъ у мое новине, него у Нешићеве). Мени е мало болѣ али іошъ ниесамъ здравъ сасвимъ. Писмо ваше іошъ ниесмо заедно прочитали све я и Копытаръ; Епиграме намъ се особито допадаю, а и писмо оно у Ексаметру. Данасъ идемъ (морамъ) Госпои Маци на ручакъ, али да вамъ управо кажемъ, не смiемъ іой оно писмо читати, зашто самъ іой пріе показао ону *Одицу* и врло іой се допала · · къ себи „за споменъ" па се боимъ садъ да не рече (у себи): „Е медьеръ онъ зато вали мене и споминѣ у своимъ одама." Чудна е стваръ

кадъ люди виде да ій мы поштуемо! А особито кодъ трговаца веѣъ онда престае пріятельство. Предъ моимъ е очима найпоштеніи и найродолюбіи трговацъ барем пола Чивутина (а иначе су трговци сви чивути).

Господине и пріятело мой! Нема нама другога спасенія, него я на лѣто докъ скинемъ съ врата овай несреѣный и бѣдный Србскій Речникъ идемъ къ Сѣверу и вы ѣете ми дати едно поетическо полномошіе да носимъ вашу инштанцію („Иже ущедрилъ еси Державина лиру" и т. д.) Одонуда ѣе быти помоѣи само се не треба ни у кога уздати, ни на кога ослонятн него *у се и у свое клюсе.* А дотле вежите и крпите тамо съ Чивутима као и до садъ. Не бойте се доѣи ѣе и нама Божиѣъ еданъ путъ. — Пошльите ми ону Оду „Славенска муза одъ горъ се Фрушкихъ" и т. д. Зашто е я немамъ. Ето вамъ шалѣмъ оду Стефановиѣеву, зашто сте е искали еданпутъ. Еда сте што преводили одъ оны пѣсана што смо вамъ писали *я* и Копытаръ. У Берлину е еданъ забавникъ Нѣмачкій изишао подъ именомъ Sängerfahrt, и у нѣму има 10 србски пѣсана преведены на Нѣмачки изъ прве части пѣснарице (ондье стои напечатано да ій е *Гримъ* превео); Копытаръ е превео изъ вторе части ону велику *о буни* Србской противъ *Дахія* и дао е у *Архивъ* да се печата, него наручите Гершиѣу или Беницкоме да вамъ добаве и пошалю тай Архивъ у коме она додье, а може быти да ѣемо вамъ и мы одавде послати еданъ егземпларъ (ако добые Копытаръ неколика) Како е по Карловцыма? О чему се разговара ча Стева? Александеръ е здравъ не брините се за нѣга послали су му одъ куѣе новаца те се ліепо преодьео. Еда се надье мой *Волней* и *Мирабовъ?* Вы пренебрегосте некрологъ Стефановиѣевъ? Солариѣъ е отишао у Римъ съ некаквымъ Енглескимъ Лордомъ, и писао ми е да ѣе' на пролѣѣе доѣи овдье у Бечъ. Шта учинисте съ Одама Цару и Царици? Гершиѣъ неѣеде тражити директоратъ онай. Овдье е быо отпрво изъ Прага еданъ младъ професоръ (Чехъ) тога директората ради и чини ми се да ѣе га онъ и добыти.

Рѣчникъ се іошъ ніе почео печатати, кадъ се почне (надамъ се да ѣе то быти одма) онда ѣу вамъ явити узрокъ

зашто се ніе пріе почео. — Копитаръ васъ поздравля любезно. Будите здрави, пишите намъ одма и поздравите све познанике.

Вукъ.

Бр. 15
Писано у Бечу 25. јан. 1818.

У Бечу 25 Януар. 1818

Пречеснѣйшій Господине,
мени любезнѣйшій и высокопочитаемый!

Пріе 15 дана послао самъ вамъ едно писмо, кое васъ е морало лишити све надежде поволянъ и утѣшителанъ одговоръ добыти, на ово ваше велико писмо. Небойтесе! Недайтесе бриги ни очаянію! Прочитайте ово мое писмо до края, па онда промыслите о томъ што вамъ пишемъ. Писао самъ вамъ пріе да се одъ Чивута не можемо ничему надати. — Онай човекъ, што сте писали Копытару да одъ нѣга иште, нема: Зашто е онъ найсиромашніи измедьу све свое браће; а и да има, знате каквомъ бы се интересу надао, кадъ бы ћео дати. — А я самъ увѣренъ, да вы нити сте му ради обрећи ни дати такый интересъ. — Вы ћете вѣровати да е, одъ како е дошло ово ваше писмо до садъ, моя и Копытарова свакій данъ прва ріечъ на састанку, и послѣдня на растанку, была: шта ћемо радити съ Мушицкимъ. А я самъ по читаву ноћъ у постельи о томъ мысліо; и засадъ ниесмо могли доћи на другій начинъ спасенія, него да огледамо ево овай: Ово дана дошао е овдье изъ С. П. Архимандритъ Филиповићъ. Садъ велимъ да вы препишете ліепо ону оду: „Славенска муза отъ горъ се фруш“. и т. д., и да е пошлѣте мени што пріе можете, (а ону: „Иже ущедрилъ еси“ и т. д. я имамъ негдье, него не знамъ еди на ньой ваше име подписато: добро бы было кадъ бысте ми и ню послали) и да пишете мени едно писмо кое бы я могао нѣму, и другоме коме одъ ньиовы людій, показати съ овыма *картабянкама* вашимъ; ово ваше писмо не могу показати найвише съ онога Латинскога што сте писали Копытару. У

томъ писму представите вашу нужду и потребу, али се немойте тужити на ча С. зашто не знамо какво мнѣніе имаю они о нѣму. Мыслимъ да бы нужно было ту додати, да су Р. одъ старине помагали Србске намастыре, и да то свѣдоче различне дипломе (или привилегіе?) ньиовы владѣтеля, као н. п. што има ту у Шишатовцу некаква диплома дана намастыру Папратньи, коега има сада живо само у пѣснама народнымъ и у развалинама (выше *Зворника* подъ планиномъ Бороговомъ). Немойте изоставити ни оно изъ Делиля. И впрочемъ начините како болѣ знате; али гледайте да буде кратко колико е могуће; па ћу я то писмо и обѣ оде и ове двіе картабянке изнѣсти Филиповићу, и молићу га да ме онъ изведе кнезу *Разомовскоме*, или Елчіи; па ћу я онда знати шта ћу говорити. То е садъ последня проба. Само гледайте одма' те ми то пошльите. — Кадъ ми годь узпишете, писмо атресирайте на Копытара (а не на Давидовића, зашто ми кадшто онъ самъ донесе, па е радъ знати шта е у нѣму).

За сыновца вашега казао самъ да се не бринете ни мало; онъ е одѣвеніи одъ свега свога друштва. Валя да е тіе 50 f. дужанъ (ако вамъ не лаже) за чакшире, зашто самъ чуо да е кодъ Копытарова шнайдера наручіо и узео чакшире за 50 f. на вересію. Не бринитесе вы за нѣга. — Давидовићъ іош' ніе дошао, Нешићъ пише новине еднако. Явите ми шта вамъ се види достойно примѣчанія и строге критике у моимъ новинама. За Елісіумъ Видаковићевъ начините вы штогодь, па ми пошльите да печатамо подъ каквымъ именомь; то ћете вы начинити млого болѣ одъ мене, зашто болѣ чувствуете. Пишите ми што о Видаковићу. — Шта бы сте вы рекли да вамъ печатамо у новинама *гласъ народолюбца* (народољупца — јел' да бы тако требало?). Епиграме ваше врло намъ се допадаю, и драго намъ е да й се сећате. Копытаръ васъ любезно поздравля, каже ми да е пребʼюче (чиними се) приміо и друго ваше писмо. Пишите ми о Видаковићу то *млого* што сте обрекли. Будите здрави и веселитесе (на силу и за инатъ): запѣваћемо ямачно (или садъ или мало после) „*намъ бызумъ олсунъ*." Поздравите

све пріателѣ и познанике, и пишите ми одма. Рјечник Српски још нијесам почео печатати! Недасе. Али ће се дати. Јесте ли читали Дамјановићеву *Вѣру древности*? Како вамъ се допада? Нађосте ли ми *Волнея* и *Мирабова*? Ели дошао Баланцкій у Н. Сад? —

Вукъ

Бр. 16
Писано у Бечу 11/23 јунија 1818.

У Бечу 11/23 Юніа 1818.

Пречесњејши Господине,
мени љубезњејши и високопочитајеми!

Од ономадне сам примио ваша три писма. Оде ми се врло допадају, а како ће дјејствије учинити, Бог зна. Министри су чудни људи; а особито су лијени у оваковим пословима; али огледаћемо, него сад још не можемо, док не отиде Филиповић, опростио се са мном има мјесец дана, па још није отишао, не знам кога врага чека. Код Розумовскога имам позната једног бединтера, али код Головкина немам никога (зашто сједи чак на другом крају Беча), него ћу ја, надам се продријети до њега, само док оде Филиповић, а сад не би добро било, зашто може бити да би он њега што запитао. — Оно буренце шљивовице оставио сам у подрум док му вријеме употребљенија не дође; платио је Г. Копитар за њега 7 f. w. w. т. ј. 5 f. кирије, а 2 f. трогеру (ово вам само јављам, да знате, како га тај отуда опремио). Читао сам ону копију ча Стевина писма. Мисли су лијепе, али штил *Славено-Сербски* (он друкчије не зна). Зашто ми не ћесте писати, шта сте чули и вијђели у Карловцима о Томиној нејђељи? Шта сте разговарали са Ча Стевом о мени? Ја сам се, од Томине нејђеље до сад једнако надао да ћете ми то писати.

Рјечник се Српски печата у велике; већ је печатано 10 табака (ту је стало А, Б, В, Г, Д, Ђ, Е, Ж, З, И, Ј, и сад се печата К.) Увјерени будите, да ниједан Славенски народ нема до данас оваковога Рјечника, као што ће овај

наш бити; него се с муком печата: тешко коригирати, а новаца нема. Послао ми је Текелија (Сава) 500 f. w. w. на дар, и Драго Теодоровић из Тријеста 56 пренумеранта по 20 сребрни цванцика, те ме је то мало приватило, а иначе би зло и наопако. Прије Августа не ће бити готова књига, а онда ће бити готова јамачно; сада се већ печата брже.

Овђе нам је био Соларић, и отишао је тамо доље, мислим да ће и вас полазити. Чули сте да је умрла Давидовићева жена у порођају? А дијете је здраво, име му је *Светозаръ*. Код мене је све здраво, вала Богу; Милутин расте и смијесе и гуче. Рјечник ће бити мало већи од 30 табака (али какови табака! по 62 врсте на свакој страни са оним малим словима). Пишите ми штогођ од Карловаца, али по доста; а ја ћу овђе гледати штогођ буде могуће; знате да се нико вашем избављенију не би радовао, као ја. Поздравља вас Господин Копитар љубезно. Будите здрави и поздравите све познанике и пријатеље.

Вук.

Бр. 17.
Писано у Бечу 9|21 Јулија 1818.

У Бечу 9 21 Юлія 1818.

Пречестнѣйшій Господине,
мени любезный и высокопочитаемый!

Нисамъ вамъ одъ ономадне могао одговорити на ваше писмо одъ 18 Юнія: зашто самъ бьіо забунѣнъ коректурама и другим станѣмъ Рѣчника Србскога; а очекивао самъ да се што известимъ о вашему послу. Камо срећа баремъ да вамъ садъ могу што добро явити! али богме нема ништа. О Гдару Ральи известіо самъ се, да е готово у таковом станю као и вы, само што нема надъ вратомъ Ча Стеве, нити кога другога; а има подъ (или болѣ рећи надъ) собомъ едънога Кósту, кои и пали и жари, као Кósта, а онъ не зна ни шта има ни шта нема, а особито садъ како е болестанъ. А кодъ Гдара Годеча бьіо самъ самъ собомъ; отишао самъ

само да се познамъ съ ньимъ, и да видимъ каква е прилика за тай посао, но онъ ми е управо казао, да неће да зна за *насъ.* На тай начинъ онъ нити бы приміо овога писма вашега, ни тога што бысте послали, нити шльивовице (коя е кодъ мене у подруму, и можете вы отуда съ ньомъ расположити). Онъ е тако лепе доводе довео кои недаду више поминяти. — Може быти да бы овако казао и Г. Раля, да самъ быо кодъ нѣга, па онда залуду да има милıоне (зашто онъ ніе казао да *нема,* него да *неда* —). Садъ видите да одовуд нема никакве надежде, него гледайте тамо како се може.

За опаданѣ косе нисамъ іош био код Белецкога (зашто седи далеко одъ мене, а имамъ сила посла) него ћу отићи и пытаћу га мене ради (зашто и я ћу да останемъ ћелавъ), па ако што знадбуде, послаћу и вама; али не веруемъ да одъ тога има каковъ лекъ: зашто видимъ овде найвећу Господу где носе пароке.

Державина ћу вамъ послати по Марковићу (Давидовићеву уяку) изъ Новога Сада, а Милачинъ плачъ нисамъ іош преписао, а кодъ васъ е тамо оригиналъ; него ћу васъ молити да ми іош пошлѣте *Лазареву* и *Деспота Јована диплому* (или дипломе ?), и оно ваше старо рукописно (на паргаменту) *Евангеліе.* То ми треба због Славенскога езыка; па ћу вамъ доніети опетъ я собомъ. Подайте на дилежанцъ а атресирайте на Г. Копытара. Али гледайте што брже. Іош бы васъ моліо кад бысте ми могли накратко назначити, кадъ е постала карловачка Богословія, и кадъ су се увеле остале Србске школе по Маџарской; и какве су оно у Руми школе были? То бы ми требало за предсловіе къ Рѣчнику; гледайте те ми и то пошльите молим васъ.

Познао самъ се овде съ Чапловицем (бывшимь секретаромъ Путниковымъ); онъ издае описаніе Славоніе (каже да се већъ печата); тужио ми се на васъ, да му нисте ктели послати некакво описаніе фрушкогорски намастыра: онъ каже да е Беницкій имао то описаніе, па да е дао вама на прочитаніе; па онъ искао одъ Беницкога, а Беницкій искао одъ васъ, а вы нисте дали; онда Беницкій то писао

Чапловицу, а Чапловицъ одписао Беницкоме, да ће васъ осрамотити публично; онда се вы поплашили и казали, да ћете дати (то описаніе намастыра). Тако е онъ приповедао мени и Г. Копытару. Чапловицъ е смешанъ човекъ, и оће целоме свету да се подсмева, па и у оньмъ стварима, кое онъ не разуме. Читао ми е нешто изъ нѣгова рукописа, особито о Сремцыма; я у свачему не бы могао быти нѣгова мнѣнія. У прошавшему Априлу дао е печатати у новинама Hesperus (№ 22., 23, 29.) о Србскимъ словима и о езыку. То бы требало да прочитате. Има смешны погрешака, каже н. п. да е *кокошъ* маџарска реч; *узрокъ* немачка и т. д. Да Србскій езыкъ има 1|4 Турскы речій, 1|10 Грчки, 1|30 маџарски и т. д.

Вашега ћу пренумеранта увести у число пренумеранта (него ми не пишете ели и платіо, или се само пренумерирао). Пренумеранта имамъ близу 450, међу тима има и 90, кои још ни крайцаре нису послали (и то су понайвише одъ свои людій, као н. п. од Г. Гершића, одъ Атанацковића и т. д.), 100 платили су по 20 f. Да оће Ча Стева да плати напредъ 50 Рѣчника, па макаръ и недао имена печатати, а само еданъ, узео, ие узео, я не маримъ. Пренумерирао се и Крушедолскій Архимандритъ, може быти да е то одъ стране Митрополитове? Рѣчника е печатано већъ пола (садъ се печата О), и у Септ. быће ямачно готовъ са свимъ, али се мучимъ безъ новаца као нико мой; требаю ми још 3000 f. w. w., а немам ни 100 f !!! Ето тако се ради за народъ!

Гачићъ ми е писао само едномъ, и каже да онъ живи онде као приватанъ човекъ, и да зато још ништа ніе могао радити. — Телемакъ ніе ми писао ништа; него су ми писали изъ Београда, да ми е онде было дошло некакво писмо одъ нѣга. За Симу Милутинова нисамъ чуо ништа, Богъ зна одъ кадъ; ономадне ми каза мати Давидовићева, да е у Новомъ Саду чула одъ нѣгове тетке, да е садъ у Београду, и да ће да пређе на ову страну. Како вамъ се допада мой процесъ са Г. – ц. —? Ко има правије? — Пишите Г. Гершићу нека ми пише, и нека ми пошлѣ новаца за нѣгове пренумеранте. Соларићъ мыслимъ да е још у Будиму: печата *Ме-*

зимци и *Римляне Славенствоваше.* Доћи ће и тамо вама ымачно. Поздравля васъ любезно Г. Копытаръ. Будите здрави и разговарайте се сами док насъ и Богъ не разговори. Пишите ми одма.

Вук.

NB. 1. Пошљите ми вашу титулу, како сте ради је печатати у Рјечнику.

2. Пошљите ми титулу Игумана Бешеновачкога, он је казао да онако печатам, као што ми ви кажете.

3. Пишите игуману Бешеновачкоме, нека вам јави како је презиме *Аци* Константину (он се пренумерирао још онда кад смо били ја и ви у Бешенови, него му не знам презимена).

4. Оће ли бити што од они диплома?

5. Шта мислите о том моме мнѣнію (у новинама) Г. — ц. — и В.? Сад још (може) нешто бити.

Бр. 18.
Писано у Бечу 3. септ. 1881.

У Бечу 3-ћег Септемвр. 1818

Пречесњејши Господине,
мени љубезњејши и високочитајеми!

Жив сам још; ако сте живи и здрави, добро је. Од толикога времена ништа ми не пишете! Зашто? Еда ли се срдите што на ме? Совјест ме моја увјерава, да не бисте имали зашто. Ноћас сам сила сањао о вама и о вашему прњавору: Читали смо некакве óде, некрологе и т. д. Антонија (Сосин очу) начинио нову лијепу кућицу; па сам најпослије вићео ваша два прњаворца мртва (убио један другога батином)! То сам ноћас сањао, а јутрос, како сам се пробудио, намислио сам да вам пишем, не бисте ли ми писали шта чините, и како вам је. Камо онај Апустол и Лаза-

рева диплома? Да вам није просто ако ми то не пошљете сад одма (најдаље још до 30 дана да буде овђе, а послије ће бити позно). Вјерујте мени, да се пећете кајати ако ми то пошљете. Пошљите нам и ону оду Росијску, што је Мразовић окрепуо на *всещедрога меценати* („Проснися, проснися златая лиро" — чини ми се да се тако почиње): Зашто ће Копитар у Њемачким новинама да да као једну рецензију о свима дојакошњим књигама Српским (он й има око 100); па бисмо ради да сравни ту оду с овом Мразовићевом. Од Барта и од ȏда на мир не чујемо ништа; чини ми се да ће и бити ништа. Мило би ми било да имам ја оне оде код себе. Јели вам дошао већ тамо доље Г. Соларић? Јесте ли му читали *Римљане Славенствовавше?* Од *Српскога Рјечника* већ се печата Т и с концем мјесеца Септембра (по нашему) биће све готово; послије *предговора* биће у њему и једна кратка *Српска Граматика на Њемачком језику* (шта мислите о том?) Бешеновачки се игуман пренумерирао, а ја му не знам ни имена, ни титуле него вас молим да ми то пошљете по првој пошти (он је рекао, да му титулу онако печатам, као што ми ви кажете.) Без новаца мука и биједа! Болестан сам од муке и од туге.Ваља да сте чули да ми је Митрополит Карловачки послао 300 f. w. w. у помоћ к изданију Српскога Рјечника! Сад ми већ не треба ништа плаћати док не буде књига готова; али ми онда требају 2000 f. w. w. то се мора имати. Пишите Шидском проти, нека ми пошље 300 f. или на 15 књига, или у зајам, док се што књига распрода. Ја се надам да ће овој књизи бити добра пројђа (прем да ће наши ђекоји Aftergelehrten викати на њу).

Поздравља вас љубезно Г. Копитар. Како вам се допадају Давидовићева нова слова, и оно што је њима најпрпје печатао? Будите здрави и поздравите све познанике, и пишите ми одма.

Вук.

Бр. 19.
у Бечу 13|25 Септ. 1818.

у Бечу 13|25 Септ. 1818

Пречесњејши Господине,
мени љубезњејши и високопочитајеми!

Примили смо данас послати на Г. Копитара Апустол и копије од двије дипломе. Вала вам. Не брините се за њи. Ама зашто нам не пишете за Бога? Ја о вама дању мислим, а ноћу сањам: ноћас сам вас виђео у свему окруту црквеном у вашој сали (ал' ето ти јутрос Копитара с апустолом и славенским писмом) Пошљите ми одма атрес игумана Бешеновачкога, зашто више немам од *Српскога рјечника* него још само два табака непечатана, осим *предговора* и пренумеранта. Како вам се допада та рецензија о њему? Јел' да се познаје ко је писао? „Ћера Туре Краљевића Марка".

За Алексу вашега имам вам неповољне гласе јавити: сутра ће бити неђеља дана, како га нема, нити се зна куда је! У 8 сати изишао је из квартира, с намјеренијем да носи агенту атестате школске, па више није дошао. Једно је писмо оставио онђе на свога друга, у коме пише да иде да се убије (то је писмо сад код агента); а друго таково писмо кажу да је писао овђе Ристићу из Карловаца; кажу да (од прилике) овако стоји у Ристићеву писму: „Ако ме не видиш до недеље, то знај да више нисам жив на овом свету; а Вук ако ме буде оцрнио код стрица чупаћемо се на ономе свету". Може бити да сте му ви што писали, пошто сам вам ја јавио да је био у аришту. Ја никако не вјерујем да се он убио, него ваља да је куда утекао, или се ђе овђе сакрио. Он је после аришта био ево 2 мјесеца, полагао је егзамене у школи (али кажу да није све положио); шнајдеру је био дужан 50 f. па је платио; каже шнајдер да је извадио новце из некаква писма (може бити да сте му ви послали?). Кажу да је писао ономе свом другу: „Ја сам изгубио чест и поштење, а живот је без тога ништа." Али ја опет не могу вјеровати да се он може убити. Ја би вам још прође о том писао, али сам чекао док се боље не разбере. Ја сам вам пређе

писао, да је имао код куће Hausarest, али сам сад разумјео да није, него је био код профуза у милитарском аресту, и оданде је (три недеље) ишао у школу, а газдарица му е слала јела. Овђе имају у Клостернајбургу од оздо некакви шајкаши официри, па једни кажу, да му је један од они официра дао некакву векслу од 200 f. да наплати; не знам да не буде куда утекао с оним новцима. Само да оће бити жив, па ђе му драго био. Истина да је штета и срамота велика, али шта ћемо силом, кад се већ догодило. Кад што извјесније разберемо, јавићу вам одма. А ви међутим не којте се са свим у бригу давати. Копитар вас љубезно поздравља а ја вам желим друге поште боље гласе.

Вук.

Бр. 20.
Писано у Бечу 20 јан. (1 феб.) 1820.

Пречесњејши Господине,
мени љубезњејши и високопочитајеми!

Шта чините за Бога? Јесте ли живи? колико има, како ми нијесте писали! Био сам се уплашио да нијесте пропали, него ме ономадне обрадова Г. Магарашевић: „Све, вели ода иза оде, лепша од лепше.“ Тако и треба. Ја већ погледам кад ћете ми читаву гомилу ода послати. Него би вам рекао, да словенски много не пјевате. Знате ли ви, да Руси не признају, да је ода „славенска муза ритми отвергши, пѣтъ ми славенски! Ја сам је у оригиналу дао Тургеневу, а у копији дао сам једну Дмитријеву, а једну Калајдовићу (знатноме Руском историку и испитатељу древныхъ рукописей); Дмитријеву сам дао у оргиналу ону на Державинова сочиненія ову Державинову не разумију са свим; а за ону веле, то разумијемо *боље;* али није славенска! „Може бити, веле, да је серпско-славенски, али Руско — славенски, или церквено — славенски није!“ Ја сам био почео бранити а Калајдовић каже: „ако не вјерујете да није славенски, а ви допустите да је печатам с рецензијом у вѣстнику Европе, па ћете се онда увјерити.“ А ја сам му казао, да во-

лим вјеровати, него му то допустити. — Српски дакле пјевајте. — Како сте? Како у Карловцима о новом љету? Како прођосте с комисијом? Питали ко у Карловцима за мене? Послао сам Митрополиту *Историческій словарь*, и примио га радо; по том сам му послао и церковный словарь, и Руско еванђелије; и шак ми је платио. — Шта велите на моје пошљедње писмо? Шта велите сад за Станимира Живковића? Шта ли ће се у Карловцима за њега рећи? Бог ме старце зове на мејдан! Неће то бити мило ча Стеви; рећи ће: Пас му мајку, како ови обезобразише! још мало па ће поћи за браду да ватају. — Чујемо да је нешто ваш Витковић писао мађарски у *Тудомањошу* (1819 књ. X, стр. 99 — 108.) о српској литератури! Још нијесам виђео; али би му рекао, да он најприје учи српски *деклинирати* и *коњугирати*, па онда нека пише о српскоме и о славенском језику. —

Оћете ли доћи у Беч? Добровски је отишао у Праг, али му се опет надамо да дође. Кад бисте ми могли послати све оде ваше, које сте до сад штампали, послао би и у Р. једном пријатељу А могли би сте ми послати по делижанцу са *шљивовицом* (ако већ нијесте заборавили). Поздравља вас Г. Копитар љубезно. Пишите ми једно *велико* писмо, и оде све ми пошљите (и нове за које ми Магарашевић пише). Поздравите све наше.

20 Јан. (1 Феб.) 1820

Вук.

Бр. 21.
Писано 2|14 Марта 1820.

У Бечу 2|14 Марта 1820.

Пречесњејши Г-диве,
љубезњејши и високопочитајеми пријатељу!

Већ сам био очајао да ћете ми писати! Премишљао сам на сваку руку: мислио сам, да се нијесте расрдили на мене, али нијесам могао наћи узрока томе; мислио сам, да вам ко не забрани писати ми више, али сам се опет чудио,

како ми не јависте, да ни ја вама не досађујем. Сад је писмо ваше од 16 февр. промијенило те све мисли.

Истина да су вам млого дуга натоварили на сам ваш врат, али за то нетреба се плашити ни преко мјере бринути. Кад имате 18 кредитора, то је још боље; зашто ни једном нијесте млого дужни, и њима је лакше чекати, а чекати се *мора* кад се нема чим платити. За дуг се не вјеша, а ако вас затворе (које не вјерујем да би и бити могло), каква ће им полза од тога бити? Срамоте се већ више не можете бојати. Што велите, да ври по Сријему и по Новом Саду, то се вама само чини; знате како Срби кажу: Свако чудо за три дана. То би дужници ннајпаметије учинити могли, да вам даду још новаца да дођете у Беч, да гледамо за владиштво па ћете им онда вратити све; то прокушајте код кога од најпаметнији дужника. Сина и Ђика, то је све ништа; ви још не познајете трговаца; а особито сад на овакова (за трговину заиста рђава) времена. Проповиједи Руске и то је ништа; ја се чудим вама како можете о таквим беспослицама мислити! а још вам се већма чудим, како се можете молити митрополиту, који вама завиди, и вашом се несрећом попоси! Знате како Срби кажу: који Бог не помаже, не треба му се молити. Такове људе (баш у невољи) треба презрети; али не помаже презрети само њи, него и њиове будалаштине све. Дајте Славенску граматику и Српску литературу на свијет, па ће онда бити и славе, и новаца, и кредита. А ја сам купио два лоса од Бечкога театра на Видну (за који се даје 300.000 f. у сребру), него се помолите светоме Стевану Штиљановићу, нека се он замоли Богу, да изиђе мој трефер, па ћу му онда поклонити двије иљаде дуката, нека исплати сав дуг (ово је завјетина); молите се и ви за то Богу вашему (а не Мирабовљеву). — Рецензију ћу вам послати друге поште (у петак); жао ће ми бити, ако дате те оде да се штампају прије него прочитате моју рецензију; а најмилије би ми било, кад би ја и оде пређе виђео. Ђе ћете штампати оде? У Српскима да узмете *наше ђ*; немојте га изоставити ни пошто! У славенским одама чувајте се Србизма и Русизма, зашто вам то нико неће опростити. *Стрѹкъ цвѣтовъ* по Српски се неби могло казати него само *стрѹкъ цвѣћа;* а како је више *цвје-*

това, онда није *струк* него *кита,* од *млого струкова.* — Мјесто Ѱсалми боље би било да преводите Орација на *Српски!* — Мени је драго кад се у мом рјечнику друге погрешке не налазе, осим *акримандрит*, и *акријери* , и к · · · · · и к....., и п...., и п ...., и остале овакове! Велите да сам могао бити без тога, али да није тога, они би викали на друго, па за то баш требало је то. — Беочински игуманваља да је у Пешти чуо од вашега Витковића; зашто он чујемо да виче, и писао је Чапловићу, да ће он његову Славонију превести у National-Sprache а не у Pöbelsprache. Питате шта веле Руси за мој рјечник. Оно, што и Нијемци и Пољаци. Он је мене у Русији препоручио и помијешао у друштво графова и кнезова, генерала и министра. У Петербургу сам читао једну похвалну рецензију у журналу, који се зове *Благонамѣренный журналъ*; а једну сам читао у Кијеву у *Соревнователю просвѣщенія и благотворенія*; а овђе сам чуо, да је трећа изишла у *Вѣстнику Европе.* Јесте ли читали ви ону рецензију у Гетингским ученим новинама? Мени су је у Петербургу показали. А чујем да има некаква у варшавским некаквим новинама, па пољском језику. Ја сам однијо 30. рјечника у Петербург, а да сам и однијо 300 прошли би као алва. У Москви сам виђео само један у дјејств. Ст. Совјетника Малиновскога, коме је послао Граф Румјанцов. Тај исти Малиновски питао ме је како се зове српски *хуй* и *ѣтъ*, а кад сам му ја показао у словару (к · · · · и ј · . . . .), он се смијао, а Калајдовић се чудно, говорећи, да њнова цензура не би допустила. У Малиновског виђео сам *Раићеву историју* и *Рукосављева Плутарха* и *Курцбековъ* Српски Словар; они се сад чуде како су до сад били преварени, да је оно Српски језик. Професор *Каченовски* који издаје *Вѣстник Европе,* печатао је у том журналу једну рецензију о Курцбековом Словару и коликогођ нијесу знали шта је, опет је познао Руске пословице и писање по правилам бабы Смиљани. Могу вам казати да сам у Москви био баш *во царствѣ славы моея*! Сви су ме професоря дочекали, као да сам к вама дошао. Имао сам из Петербурга 7. писама препоручителни (4. од Тургенева, а 3 од друге Господе). Малиновски ми је казао, да му је Румјанцов писао за мене, кад му је послао рјечник,

Дмитријев ме је срео у првој соби, и док смо у трећу дошли да сједимо, поклонио се десет пута, говорећи, да је то за њега досто*памятнѣйшiй* день (као сваки министар); зашто каже, да су му за мене писали и Тургенев и Карамзин. Дмитријеву има око 50 година (ако не и више), али је здрав, и живи љепше него Александер у Петербургу; он је био министер правосудија. Калајдовић је млад човек (моји година) и има најмањи официрски чин; и сирома је, него врло добро зна Руску историју и познаје рукописе и остале древности. Код Карамзина сам био три пута: први пут одвео ме Тургенев њему на ручак, други пут звао ме на ручак у царско село (ђе он живи љети), а трећи пут опростио сам се с њим кад сам изишао из Петербурга (зашто је царско село на путу 3 миље од Петербурга); а збиља, био сам још једном код њега са Копенагенским професором *Раске*. Карамзин је добар човек; и он је већ временит; има двије кћери на удају; обогатио се врло сад с Руском историјом. Видно сам садашњега Рускога првог поету *Жуковскога* (један пут смо били у Карамзина на ручку, а један пут у графа Румјанцова, заједно); Тургенев ми је казивао, да вам је некакве његове (Жуковскога) стихове послао; не знам јесте ли примили? Био сам и код Шишкова неколико пута, он је слао по мене и свој интов са 4 коња; и један пут ме водио у засједаније Руске академије. Он је врло поштен човек; него је стар и слаб; Бог зна оће ли изићи из ове зиме.

Кажете да вам је жао што вам нијесам јавио кад сам ћео поћи у Русију. Да смо били заједно, јавио би вам. — Руси немају још никаквога *славенског* словара, осим Петра *Алексѣева*, па и оно није ништа. Деде начин'те ви славенски словар?

Руску библиографију послаћу вам, али вам неће помоћи ништа; она је само азбучни тефтер руски и славенски књига; Сопиков је био прост трговац (књижар), па пишући библиографију банкротирао; и послије га учинили Библиотекаром; а предговор је писао Калајдовић. Ваша библиографија треба да буде друкчија. —

За моје портре кад бисте могли начинити мали сандучић, па да га *добро и лијепо* ајнпакујете; па да ми га пошљете по дележанцу (ако имате каква позната кондукте-

ра, да га донесе без новаца, само да му дам два форинта на вино), или га подајте у Нови Сад Магарашевићу, нека ми га пошље по Давидовићеву ујаку; али код вас нека се ајнпакује молим вас; и најволио би сам, кад бисте ми га могли послати по дележанцу, само да се млого не плаћа; жена вас моја особито поздравља и моли, да гледате да се не поквари и да јој га пошљете. —

Копитар је старији *Љубибратић*, а млађи је, по свој прилици из Н. С.; а *Станимир Живковић* мислим да је из Сомбора П.А. Добро се брани *Љубибратић*, а и *Ненад Павковић* помоћи ће му. — Поздравља вас љубезно Копитар, у петак ћу вам послати рец. преправите се за читање. — Поздравите све наше

Вук.

Бр. 22.
Писано у Бечу 9. марта 1820.

Пречесњејши Гдине
љубезни и високопочитајеми пријатељу,

Писмо на Стојковића предао сам једном познатом човеку оданде; али кад ће се послати није ми могао казати, а кад ће одговор доћи још мање: зашто курири се не шљу свакe нeђеље, него само кад се догоди посао за њи; а Стојковић није у Петербургу, него негђе доље испод Одесе, од Петербурга даље, него одавде у Петербург! А Стојк. не служи код колегије иностранп дјела, за то га они (готово) и не познају; тако Бог свети зна кад ће му писмо наше доћи. Ако што тражите од Стојк. варате се. Стојк. је *рђав* човек а и среброљубив; био се оженио, па није са женом живио ни годину дана, него га жена оставила, и отишла на свој спаилук, а *он је* сад тужи и ћера с њом процес! — Стојк. је статски совјетник (высокородіе) и богат је врло, зашто за то живи; сад има некакву службу код маута, ђе се новци броје. — На кратко да вам кажем Стојк. је рђав и (при свој својој науци) *луд* човек! Мало га Срби нијесу убили у Бесарабији: поклонили му Руси неку пусту земљу, па он био дошао (с излаганим писмом од Црнога Ђорђија) да води наше Србље, да и насели, да му буду робови; кад Срби нијесу ћели, да

иду, а он им рекао, да ће и *предати паши*, а Срби му рекли: *Тамо њему матер и с пашом. Ти нити си нас извео од паше, нити нас можеш њему предати* а он онда рекао, да ће им *изосијецати носове и уши, па и с козацима оћерати преко Дњестра у Русију*; онда Срби повичу: *„коље браћо!“* Тако ти се Стојк. окани Срба; а Губернатор му послије говорио, како је он, учен човек будући, могао таке ријечи народу говорити. (То је ваша выша класа народа нашега!), Терлајића вале сви у Русији, да је био поштен човек.

Овђе је Тома Видак са сином; узео је дрварову кћер за сина. Један пут смо се готово свадили за митрополита. Ономадне смо се разговарали (код Давидовића) ко ће бити владика: „Кенгелац, вели, неће никад“; а ја му реко „даклем је сад ред на Г. Мушицкога а он рече: „чини ми се неће *ни он*“. – Сад дакле можете судити, да он то из своје главе не говори. — Ту сад нема милости, нити помаже ваше *мољење* и *ласкање*, него ваља зубе показати, да се они вас уплаше, и да се почну стиђети прескочити вас; а то можете учинити само књижевним стварма. — Само вас молим (ваше чести и славе ради), да не гледате на којекакве магарце, него да радите онако, као што би се допало ученим људма (н. пр. Ајхорну и Ердеру и осталима онаковим); зашто видите да свој *богодани ум* забадава *чините рабом*. Кад се смијемо сујевјерију простога народа, не треба да сами будемо сујевјерни (у ђекојим стварма). За што не бисте ви у Српским Одама узели моју ортографију са свим? Кога се бојите, кад вам ум каже, да онако треба? Немојте мислити, да ја нудим као Турчин вјером; ја не марим. Што и више сад пристане са мном, то ћемо прије поставити темељ српској литератури; а што и мање пристаје то је мени већа слава, што нијесу сви људи кадри мислити као и ја. — Видите шта вам Љубибратић каже за Оде; и има право. Живот Ода ваши зависи од језика. — Већ сам вам доста писао ово дана; сад вам више нећу писати, док ми на сва ова писма не одговорите.

Будите здраво.

У Бечу на Мученике 1820. *Вук.*

Збиља! У тој новој оди, коју ћете сад, послије рецензије на народољупца начинити, ваља да проектирате, да се почне српска граматика предавати по школама; и питајте која ће варош то најприје почети, и ту чест добити, и вјечни спомен у историји српске литературе оставити, (док се не почне српска граматика учити по школама, ништа не ће бити од наших списатеља). Јуче ми пише један господин из Петербурга (од 13 фебруара): „Жуковскій will mehrere von diesen serbischen Liedern in's russische übersetzen. Er ist ganz entzückt von ihnen.“

Бр. 23.

Писано у Бечу 16 (28). апр. 1820.

у Бечу 16|28 априла 1820

Пречесњејши Господине,
мени љубезни и високопочитајеми!

Мјесто толики моји писама и ваши обећани одговора, примио сам само три *писамца*. Питате, ко ми је казивао оно за Стојковића? — Да не живи са женом, него да је тужи, то је познато, нити може бити сакривено; да је среброљубац, то свједоче и ђела његова, а казивала су ми и знаменита господа у Петербургу; да је, као ректор, давао за *новце* лажљиве атестате ђацима, па га уватили Руси, то су ми казивали Српски ђаци из гимназије и из пажескога корпуса, а они су морали чути од своји професора и директора; како је ћео Србље да насели на своју земљу, то је познато у Бесарабији као ваши дугови у Сријему; да је Стојковић *канут*, то сам вам ја, још у Шишатовцу *доказивао* из његови књига (да он има цијел љуцки разум, он би одма познао, да Србљи неће бити његови робови, како га је срео слијепи Ђура Црногорац, и поздравио га у име свију: „Добро дошли Г. Стојковићу! Јесте ли ви онај славни Стојковић, што сте нама Физику писали?“ и т. д. Није ли он могао помислити: кад слијепци знаду за моју физику, а да окати какви су? (не бивају ти робови.“) — *Тургеневу* је име

Александр Ивановичъ, а титула *превосходительство. Жуковскомс* је име *Василій Андреевичъ* а по чину је коллежскій Ассесор (высокоблагородіе); обадва се у Петербургу налазе; него би вам ја рекао, да се не надате ничему, и да се не срамотите. Ви још не познајете људи ни свијета. Тургенев је прави Hofmann, онакови људи не маре ни за какве књиге осим своји послова; Бог зна је ли он у три године прочитао један табак *наштампан*. Да отидете к њему, то би вам могао помоћи, да вас препоручи Голицину, да постанете владика. и т. д.; али новаца искати!, па још тако из преко свијета! Од такови се пријатеља (који новаца ишту) клоне људи. А Жуковски је мали човек, који и сам тражи препорука, да добије који чин и крст више. Прођите се такви шпекулација, молим вас, па уприте се у се и у своје кљусе. Ја сам вам писао, како ћете се помоћи, прочитајте још једном оно моје писмо. —

Шта оћете да Видак о вама каже? Он о вама друго не може рећи, него оно, што митрополит говори. *По* његовим ријечма и мислима митрополит је полубог, а ми нијесмо ни људи, и он има право да тако говори.

Кажете да нећу банкротирати, и да се не учим бити егоист! Не знам, или ћу вам рећи: „*Сит гладну не разбира*, или: *Двије се рибе на једној ватри пеку, па једна другој не вјерује?* То вам обадвоје могу казати. Иштете да вам пошљем Руске књиге, а не питате јесу ли код мене! да и нијесам продао у пола цијене, или дао у залогу, па пропале! — Да сам ја био (и могао бити) егоист, ја би данас имао више дуката, него крајцара, бе више него Фенека (да све разбијем у Фенеке што гођ имам сермије.)

Кад бисте ми могли извјесније јавити: Кад су писали конзилиуму за мој рјечник, и шта су писали, и какав су му извод послали? То ће ми особито мило бити, ако ми јавите.

За мој забавник причекаћу вас још мало; а и ви се постарајте да ме дуго не задржавате. Што ме свјетујете, да од јако не пишем Ерцеговачким диалектом, то вас не могу послушати: зашто не знам зашто би то чинио. Ја нити пишем за Сријемце, ни за Бачване, ни за Ерцоговце, ни за Цр-

ногорце, него за све Србље; коме се не допада, нек не чита; а коме се допадне оно шта пишем, онај нек учи мој језик и диалект. Кад би се ја подавао за читатељима, ја би морао постати луд као и они што су, па би на пошљетку вићео, да им не могу угодити. Ви се варате, ако од истине мислите, да ја, пишући Ерцеговачки, пркосим Сријемцима! А што кажете, да је већ и вама мрзак постао Ерцеговачки диалекат, ја вам нијесам крив, што сте се ви родили у Бачкој, и по вијека провели у Сријему, и данас тако мислите; али да је Сремачки диалект љепши од Ерцеговачког то не можете доказати.

Пишите ми доста и доста, и јавите ми то важно, што имате. Како је у Карловцима (о Томиној нећељи)? Помиње ли ко Новковића? Поздравља вас Копитар

Вук.

Б. 24.

Одломци, није штам.

Лексикону? *О Косто! пасъ му майку оно оде у Бечь већъ има 12 године дана не знамо шга лудуе тамо. Копытаръ ће данасъ отписати Румію* као што треба и као што естъ; него деде вы наслоните уво на прозоръ, па послушайте преко тіе планина шта ће се говорити по Карловцыма. Шта се говори тамо о оном' одговору Давидовићеву у Србским новинама? Нека Храниславъ и Г. поправитель моле Бога, што е Давидовићъ слабо вѣштъ ономе послу, а они бы прошли као нико ньиовъ. Да оће Г. *Гершићъ* начинити што нѣмачки, па да намъ пошлѣ да дамо у исте нѣмачке новине (у архивъ) некъ печата; али нека буде краће него Давидовићево, и особито да буде *смієшно.* Знао бы то Г. Гершићъ начинити. — Ово дана био је овде *Видаковићъ,* и каже да е већъ свршіо Славенску Грамматику, и оће скоро да е печата, а и Србску Грамматику скоро ће свршити. Нека, Бога ти нека. Савъ ће Титлблатъ на Рѣчникъ быти изрезанъ на бакару, него гледайте вы *да нам' Арса оне развалине намолуе.* Я вама кажемъ да сте вы мене обіедили за диплому Лазареву и за списакъ намастыра! Тражите и *Миличинъ плачъ,* може быти

да ћете и нѣга гдѣе наћи. — Наговорите оца дьакона Стефана или Александра, нека пыта оца Герасима за ону пѣсму *како е жаба платно біелила и съ ракомъ се разговарала*, па нека е препише те ми е пошльите. Пытайте Миліе или Васе шта е то *резница*. Распытайте шта значе ове двіе загонетке: 1) *веће одъ града, манѣ одъ нета; слађи одъ меда, горче одъ чемера?* 2) *Сива кобыла сива торила; штогодь торила све оцу и матери за душу давала?* Докъ се састанемъ съ Белецкимъ поздравиħу га одъ васъ и казаħу му за елферъ — Ели *Телемакъ* јоште у животу? гдѣе е и шта ради? да ние отишао за кнезомъ Симомъ? Или *да ние Милошъ одъ нѣга научіо сѣћи?* Айде штогодь да вам' речемъ и о вашему размышлѣнію о езыку: Са великимъ удовольствіемъ чптали смо га я и Г. Копытаръ. Но я мыслимъ да вы желите чути оно што се нама не допада; ево чуйте: *Копытаръ вам не дае за право, што кажете да е мало внутренье богаство езыка нашега, и да е народъ нашъ слабо мысліо и размышляо* Онъ каже да ни еднога народа езыкъ ние внутренье богатіи одъ Српскога; народне су ріечи само оне (кодъ свакога народа) кое народъ *познае, говори* и *треба*. О томъ ћемо се више разговарати кад Рѣчникъ буде печатанъ. Шта смію нама рећи почитагельи славенштине за бр вр. гр. др. итд. кадъ су то правый славенски гласови? А *древо, крестъ* и *перстъ*, то е Россійско какогодь и *корова, золота* и *молотъ*. Кои бы рекли да славенско ние *дрво, крстъ, прстъ* и т. д. оип бы показали, да они не знаду ни шта е Славенскій езыкъ. Я не знамъ ели *ножићъ* начинѣно одъ *ножикъ*; я мыслимъ да е оно *ић* производный слогъ, као кодъ свію нашы dim. мушкога рода н.пр *цветъ, цветићъ, растъ, растићъ* и т. д. и да Србльи ниесу гледали како говоре Русси и Бугари, него су они говорили и ріечи производили по своме начину. Кадъ напишемо *радост* и *смрт* са малимъ еромъ онда морамо и *лабудь, дань, елень* и т д. како ли бы те ріечи стаяле безъ икаквога ера као горе *радост* и *смрт*. Хѣру сте очитали добаръ параклисъ, Бог да му душу прости! Садъ ћемо слободно писати *Ристосъ, Дуовникъ, оћу, ора, кожу* и т. д. као што наша браћа и говоре. Тако ми

вѣре не изговора се ни као нѣмачко h. Узмите ріечъ кою оћете, па само пробайте. Него шта ћемо за *парока?* Оћемо ли писати *парокъ?* или *паро?* Ей *стани, прећерaћешъ.* Вала вы пишите парохъ а мои *Србіянци, Бошняци, Ерцеговци* и *Црногорци.* говоре *попъ* и *свештеникъ.* Копытаръ каже да е *попъ* ane von älteste Wörter и сміе се и чуди се кадъ му я кажемъ да нови попови Сремачки стыде се тога имена и да оће да се зову пароси (или *пароцы*?). Него не знамъ како ће *попадію* и госпою *попу* крстити? Ели се *запарошіо* митровачкій дьаконъ? Вала шидском' проти на обећанью. Кадь се почне кньига печатати, онда ћу издати второ обявленіе и казаћу да коштуе 20 f. Нека мои Г.Г. пренумеранти преправе сваки ·јошт по 10 f. него имъ засадъ не треба ништа казывати. — Я мыслимъ да бы болѣ было *кишчица* (dim. v. кисть) него *кичица*; као *кость, кошчица?* Само самъ нашао (досадъ) два имена женскога рода, коя се окончавају на согласно слово, да имају dim. на *чица кошчица* и *сочица* (v сол, или соо или сô), а друга сва имаду съ додаткомъ *ца* нпр. *крвца, врвца, ноћца, жедьца, зобца,* и т. д. Поздравля васъ любезно Г. Копытаръ, писати вам' онъ засадъ нема кадъ, еднако се око Рѣчника мучимо. Поздравите ми Г. Борића и нѣгове све домаће. (Ели се удала Ната?). Поздравите ми и Милію, и будите здрави,

Вукъ.

Бр. 25

Писано у Темишвару 15|3 Нов. 1822.

У Темишвару 15|2 Нојевра 1822.

Пречесњејши Господине,

Љубезни и високопочитајеми пријатељу!

Ми већ престасмо један другоме писати, као да су нас мора раставила а сад смо на ближе, него што смо били од прије! Од како сам прољетос из Беча отишао, све сам се до сад накањивао да вам пишем (!) а ви ако бисте се како и наканили да ми пишете: ваља да нијесте знали, куда и како·

Полазећи из Беча поздравио сам вас по Кепену и по Березину; који су ме опет у Пањеви нашли и донијели ми глас од вас. — Ја сам ове јесени био у Србији, а сад ево ме опет у Темишвару.

Како сте ви? Ја сам се надао, не ћете ли доћи у Темишвар на администрацију, па ништа. . . . .

Знам да сте примили граматику Добровскога, а Копитар вам је по мени послао једну своју рецензију, но ја вам је до сад не мого послати, али ћу гледати да вам је како преко Васиљевића из Земуна пошаљем. Копитар ми пише, да вам пишем да му набавите „die von Metropolit Nenadovics in Rimnik veranstaltete Officien святыхъ сербскихъ wovon Köppen ein Exemplar mitgebracht," а он ће вама осим што вам је послао по Isailovicsu послати још Epistolae obscurorum virorum. А у другом писму (од 8ог nov.) опет ми пише: „zu meiner neulichsten Comission an Мушицкій ist es villeicht nöthig zu erläutern dass der Gottesdinst (служба) der in den russischen Kirchenbüchern nicht enthaltenen serbischen Heiligen von dem Nenadovics der den Smotriski hat in Rimnik nachmachen lassen ebendort mit eben der Schrift in meinem Quartband besonders aufgelegt worden ist, und es dürften daher auch in der Metropolie von Karlovitz so wie vom Smotriski so auch von diesem Gottesdinst noch Exemplare zu haben seyn für gute Freunde und человѣки христіаны. Сад гледајте ви да потражите те му је нађите и пошљите молим вас.

Чим се ви сад забављате? Радите ли што од књижества. Прије неколико дана добио сам од Александра Востокова „Опытъ о Рускомъ стихосложеніи." Востоков у тој говори и о Српској прозодији (из моје граматике) . . . . „што Српски списатељи (као и Руски и Пољски и Бемски) употребљавају стихосложеније силлабическое съ женскими риѳмами." — „И сіе (вели) тѣмъ удивительнѣе, что прозодія ихъ (т. ј. Српска), какъ мы прежде замѣтили, еще способнѣе руской къ метрическому стихосложенію!" „Между тѣмъ народные пѣсни у Сербовъ сочиняются безъ риѳмъ и кажется имѣютъ стихосложеніе тоническое подобное старинному рускому. см. — пѣсенникъ сербскій (піеснарица и. пр.) Изданный

1814 въ Вѣнѣ Вукомъ Стефановичемъ сочинителемъ у помянутой нама граматики или писменицы Серпской.“ —

Исти тај Востоков који је у Петербургу Библиотекар (као Копитар у Бечу) само већега чина (по руском обичају) и сад издаје славенску граматику по најстаријим рукописима пише Кеппену од 7 јулија „приношу вамъ чуствительнѣйшую благодарность за подарки ваши и именно за *сербской словарь* Вука Стефановича, за егоже *додатекъ и пр. и за народне сериске приповијетке*, всѣ тѣ книги для меня весьма интересни Словаремъ В. Стефановича пользовался я до селѣ изъ бибіотекы А. И. Турелева а теперъ у меня будетъ свой.

„Въ додаткѣ своемъ В. Стеф. подаетъ намъ первое свѣдѣніе о Булгарскомъ нынѣшнемъ нарѣчіи которое.“

А Калајдовић из Москве пише Кепену од 16 јунија: вашу драгоцѣнную посылку я получилъ 10-га. юня съ чувствами душевной признателности. Меня породовало прибавленіе къ сравнительному словарю, Сербскіе повѣсти, а рѣчникъ для меня драгоцѣнъ.“ Калајдовић такођер пише да је читао у Обштеству љубитеља руске словесности. „возраженіе противъ Добровскаго, въ которомъ опровергалъ его мнѣнія, будто славянскій языкъ есть старинное сербское нарѣчіе.“ Камо шта ви ћутите. Дајте што на свијет древній церковный Или може бити да ви чекате, да угодите свима читатељима и ципорима? Јесте ли виђели Кенђелчево *бытіясловіе?* Богме се он прослави мимо све наше владике и архимандрите: он ако и није владика али је доказао, да је вредан бити владика и у Руса и у Луторана, а камо ли у Срба! Ја сам овђе за зимус дошао док ми се жена породи, па ћу послије опет ићи у Пањеву. Пишите ми штогођ, али по доста, на писмо атресирајте mit Briefen des Herrn Joh. Markovits beim goldenen Karpfen in Temesvar.

Поздравите све познанике и пријатеље и одма ми што отпишите.

Вук.

Бр. 26.
Писано у Земуну 17. Јануара, 1823

У Земуну 17-га Јануара 1823.

Пречесњејши Господине,
љубезни и високопоч. пријатељу!

Нијесам вам ћео на писмо ваше одговорити, зашто сам мислио, да вам изненада сам дођем, као што сам се ево био и прикучио, но кад најприје отидем у Карловце на благослов, онђе видим и разумијем, да то за вас у овај пар не би добро било; и ето тако се вратим опет натраг. *Рецензију* Копитареву и Востокова *Опытъ о Русскомъ стихосложенi* дао сам Г. Гершићу да вам он пошље. Прекјуче сам примио од Копитара за вас epistolas obsc. vir., и предао сам овђе оцу Филипу, да вам по првом дележанцу у Сусек пошаље (које од данас до 15 дана можете у Сусеку тражити). Сад дакле ви треба Копитару да гледате ону књигу (Житија Сербскихъ Светыхъ) да тражите и да пошљете. Такођер ми се тужи Копитар, да му још нијесте одговорили, да сте примили оцу Славенску Граматику, што сте му били послали, па вам он по дележанцу опет вратио; јавите му дакле, молим вас, и за то.

Како ме Ча С. примио, казаће вам Гершић.

Ја сутра, у име Бога, полазим у Темишвар; пишите ми штогођ опет онамо, као и прије. Збиља! сад ми нешто паде на ум, што сте ме прије питали. Пањева је Демелићево село, и Тирка ми је онђе начинио кућу од 4 собе; но засад дошао сам у Темишвар, те ми се жена породила, зашто у Пањеви нема бабице ни доктора. Пањева је од Темишвара далеко 3 миље.

Будите здрави и дјелајте дондеже свјет имате.

Вук.

Бр. 27.
Писано у Бечу 16 Октобра 1825.

Пречесњејши Господине,
високопочитајеми пријатељу!

Примио сам ваше писмо од 9. овог мјесеца и 17 имена пренуметанта на мој забавник, такођер и од г. Илијћа из Карлштадта 6 f. 24. xr. cm. за ваш рачун. За све вам фала велика! Да су ови пренуметанти ваши један дан доцније дошли, већ се не би могли штампати, а овако сам, срећом, баш њима завршио забавник.

Ако ко мисли, да је моја ортографија *јеретическа,* ви ваља по *чистој савјести* да му кажете, да *није,* него да је *боља* и од *Славенске* и од *Руске.*

Да ли сте већ добили 18 Бр. Кепенови Библиографически листова? Јели вам извод из *Сына отсчества* послао штампан или преписан, како ли? — Калајдовићев је Ексарх велика књига на читавом листу (In folio — на половини табака), и овђе је има само Копитар, а не вјерујем да ће вам је послати, јер би сте је уставили као и *Гречеве коректурне листове Руске Граматике;* а особито ова његова управо и није за шиљање, јер је на финој великој артији и у драгим корицама.

Гримову Њемачко-Српску граматику и три књиге пјесама (кад нијесте до сад добили), гледаћу да вам пошљем са забавницима, а и ви међу тим гледајте да ми пошљете новаца (за граматику 1 f. 21 xm. cm., а за пјесме, као *ви,* само 12 f. W, W.). Чини ми се да сам вам прије писао, да је једна књига (од 24 табака) наши пјесама изишла на Њемачком језику (Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historich eingeleitet von Talvj Halle in der Rengerchen Buchhandlung 1825.) Да имам новаца и ову би вам књигу послао, али немам; а цијена јој је 2 f. 4 xr. c. m.

Чујемо, да ће се препарандија и депутација и обор. дирекција српски и влашки школа *укинути.* Ту ће Ча Стеви сгати срце на мјеру; али од владика слабо се шта чује, осим *денунцијација.* За Радивојевића говори се, да ће бити сре-

ћан, ако се у намастир не пошље на покајаније; а синоћ ми један каза, да је вршачка епархија и Путника денунцирала; а Арађани Срби сви вичу на Путника до зла Бога. — То су од мене новине као од *Злогука*; а ви ако имате што боље, кажите ми.

Копитара кад видим, поздравићу га од вас. Поздравите ми, молим вас, млогопоштованога оца Симеуна Тркуљу.

Може бити да ћу вас на пролеће поодити.

С истиним високопочитанијем јесам

У Бечу 16. Окт. 1825.

ваш старији пријатељ
Вук. Стеф. Караџић.

Бр. 28.
Писано у Бечу 16-28 новебр. 1825.

Пречестњејши Господине,
високопочитајеми пријатељу!

Прије мјесец дана одговорио сам вам на писмо ваше од 9. Октомврија. Од Г. Илијћа, учитеља Карловачкога, примићете забавнике, и једну Њемачко-Српску Граматику, и једне *огледе светога писма на српском језику.*

Писали сте ми, да вам пошљем и *пјесме*, но не знам, или сте ради *Српске* пјесме (у оригиналу), или њемачки *превод* (Volkslieder der Serben); за то вам и нијесам сад могао послати. Како ми пишете, Српске вам могу одма послати, а Њемачки за сад не могу док пе пошљете 2 f. 40 xm. c. m.

У Пешти се штампају Hochzeitlieder der Serben, о којима вам шаљем објављеније. Гледајте да скупите доста прекупитеља. Новце послати и књиге добити можете или преко мене, или пишите управо у Пешту.

Шта велите за мој Забавник? Али управо да ми кажете. За годину 1827. молим и вас да ми што дате (ако Бог да здравље!).

Г. Копитар поздравља вас љубезно. Од мене, молим,

поздравите Господина архимандрита Рајачића и Господина Тркуљу. С истиним високопочитанијем јесам

У Бечу 16 (28) Нојемвр. 1825.

ваш
покорни слуга
Вук. Стеф. Караџић.

Бр. 29.
Писано у Бечу 29 децем. 1825.

У Бечу 29 декемвр. 1825.

Високопочитајеми пријатељу!

Три сам вам писма примио (од 30. Нојемврија и 14. и 21. Декемврија). Но не знам шта ћу вам одговорити на дуго писмо, у коме сте ми послали ово за штампање. Ово све четворо не верујем да ће стати 100 f. W. W, но опет за новцима стоји! С Тирком сам био два пута, али се опет нијесам могао наканити да му говорим, јер сам му дужан много још од штампања рјечника; да нијесам у типографији дужан 63 f. W. W. ја би ово дао да се штампа, па би послије *морали* чекати, али овако не могу, јер ми сваке суботе ишту они 63 f Сад друго ништа не знам чинити, него ћу у петак или у суботу молити Мусулина не би ли он платио да се ово наштампа, па да му се послије врати, кад вам та општества плате. Та за Бога! зар ви немате 100 f. W. W. да пошљете амо? или може бити да сте мислили да ће ово више стати? Ја не знам, или се шалите, или од збиље велите, да ћете ми *давати годишњу плату*; али ја сам се заиста накањивао, да вам о том сам пишем. Не могу вам казати, у какој сам ја сад невољи. Вјерујте ми, да на Божић нијесам имао за што купити фунте меса, а камо ли печенице! Мислећи, који је онда дан, и гледајући на ђецу моју, плакао сам као лудо дијете! Све, што се могло продати или заложити, заложио сам или распродао, сад не знам, шта ћу чинити с женом и с *троје нејаке ђеце*. Зимно доба, а дрва нема, љеба нема, а новаца нема! Ја једнако мислим, да сам

боље што заслужио, и да ће срамота бити народу српскоме, што ја овако живим. Дајте, шта ми можете дати на годину? Ја знам да ви мени за сад не можете дати, колико ми треба! али дајте, колико можете: боље је и шта него ништа. Кад ми се Милутин родио, писали сте ми, да ћете гледати, да му Сервицки даде штипендијум, дајте гледајте сад Сави, коме је већ настала шеста година; и све једнако приповиједа *од Краљевића Марка, од Милоша Обилића и од Бановића Страиње.* О једној *новој* несрећи мојој, која ме је управо довела у ово данашње стање, могла би се читава (и у Европи, *нова* књига написати: о том бисмо се ми само *разговарати* могли. Дајте помозите ми само да зимус не умрем од глади и од зиме, па ћу вам на пролеће *навијек* бјежати из Беча. Кад би сам имао на мјесец 50 f. сребра, онда би сам могао (сиротињски) у Бечу живити (с оним, што би сам ја од књига још заслужио). Дај помозите, ја сад, ја никад.

Овђе је Ча Стева с Јустином; ја још нијесам био код њега али ћу му отићи ово дана. Мислим да ће и Грим до неколико дана овђе доћи.

Збиља! ако се нађе новаца, оће ли се ове таблице штампати у овом истом формату као што су написане (т. ј. на половини табака — in folio)? Зашто централистима пишете презимена на крају са ћ, а клерицима са ч? — Онај Србин који је овђе сјекао којешта у камену умръо је управо од сиротиње; он је овђе ишао у школу па је уз то као самоук, сјекао којешта у камену, али боље од ђекоји мајстора.

Вук.

Секретара вам овђе нијесам могао наћи, него сам писао у Пешту Hamuljaku, који је сам Словак и Лутораи, а може бити: да би то још боље било да ви пишете Шаффарику.

———

Бр. 30
Писано у Бечу 2/14 марта, 1826.

У Бечу 2|14 Марта 1826.

Пречестњејши Господине,
Љубезни и високопочитајеми пријатељу!

Ономадне сам вас питао, или ћете ово новопослано објављеније *само за себе* да се штампа, или на посљедњој страни овога листа ђе су клерици; но послије ми је пало на ум, да ви не будете мислили, да се оно штампа на ономе *пређе* послапом листу централиста? Ако сте то мислили, ваља и централисте опет наново да пошљете јер они прећашњи Бог зна кад ће доћи из цензуре (може бити да ће прије отићи и у Карловце и у Загреб)! Оно све, што је с оним објављенијем прије у цензуру дато, мора заједно и путовати свуда.

За овај лист ради исповједи нијесам још питао; него то знам, да ви тамо не можете печатати, јер ту ваља сила којешта. Но будући да ови листова млого ваља, за то би било најбоље, да се ово изреже у бакру, па онда можете штампати колико вам воља па кад наштампано потрошите, онда подајте опет штампати и т. д. Ово млого неће коштати: само гледајте новаца да пошљете (или, ако се бојите, да вам ја, у сиротињи, новце не поједем, нађите овђе каквога човека, који ће платити, кад му се конта донесе); а без тога не помаже ништа више ни спомињати. —

Ако ћете ми коју оду послати за Забавник, гледајте побрзо. —

Говори се да ће Кенгелац архимандрит и директор доћи у Беч: без сумње, први да тражи владичанство, а други Несторовићево мјесто (овај ће, по свој прилици, наћи, што тражи). —

Вршчани једнако туже (јавно) Радивојевића, и ђекоји говоре: или он из Вршца; или ми из српске вјере, (овђе би Србин казао: Расрдио се говедар на село, па одсјекао сам

себи к....) Највише ми је за чудо, да се и Волић, као конзисторијални нотариј потписао на ту тужбу

С истим високопочитанијем јесам
ваш покорни
Вук. Стеф. Караџић

П. П. Молим, поздравите ми љубезно Г-дина Тркуљу,

Бр. 31.
Датум пријема
25 Јул. 1827

Љубезни пријатељу!

Ви сте без сумње још ономадашње поште морали глас примити, да вас је цар наименовао владиком Карлштадтским. Ја вам то честитам од свег срца, и желим вам, да и Митрополит Српски скоро постанете, и дуго и дуго на славу и на ползу народа Српскога да митрополујете.

Ја сам овај весели глас чуо још у петак у вече, али вам нијесам мога описати јер је било доцкан. Синоћсам код бијелога курјака (у бирцаузу) вечерао с Копитаром и са 'Офратом Ормајером (аустријским државним историјографом), и пили смо за ваше здравље. Ормајер је читао и тужбу противу вас, и вашу обрану Ча стевино мњеније о томе. За тужбу каже, да је *подла*; за обрану, да је ganz orientalisch — pontisch; и за Ча стевине мњеније да је добро по вас. Ја сам му казао да је Ч. С. ваш непријатељ, али ту није могао другчије чинити будући да се тиче цијелога чина. Ормајер каже да ће цар скоро и друге владике наименовати, а вас је само за то најприје именовао, да вам учини удовлетвореније, што су вас непријатељи Рватској *неправедно* гонили и тужили. Дакле „нам бизъмолеъвн“ са свију страна! Сад само да вам Бог подржи дуговјечно здравље и ону стару ревност у срцу, пак онда свијет да види шта ћемо радити. —

Ја се надам, да ћете ми послати оно 30 пјесама. Ја зато велим да ову четврту књигу посветим Гриму, јер је он

највише наше пјесме Европи препоручио, и још нам сила може учинити. Прошавше године рецензирајући Талфјин превод наши песама на њемачки језик каже (између осталога): *Да Европа послије Омирови стихова ништа не може показати што би нас тако могло поучити о постању епическе поезије, као народне српске пјесме и т. д.* А ја ћу за вас пету и за Копитара шесту књигу скупити за три мјесеца у самој вашој епархији, А најпослије можемо и овако учинити: да не штампамо сад ни четврте књиге, него, како вас завладиче и ја будем готов с мојом Даницом за 1828 годину да дођем к вама, да купим пјесме, пак у један пут опет да издам три књиге, и онда ћу моћи казати, да сам ја све с вашом помоћу скупио и издао. Шта велите о том? Имате ли онаки лијеп квартир да ми издате, као у Шишатовцу, што сам имао? А ча С. се онда неће бојати. Моја фамилија овђе с пензијом може живити а мени самом много неће требати тамо. Збиља! Колико оно ви лани рекосте мени дати на годину?

О *Сербианки* Симе Милутиновића, нећедосте ми ништа писати; а сад може бити да вам је тамо дошао и списатељ њезин. Да је он више од пола луд, ја сам то видео још из његови писама, што ми је писао из Липиске, али да је уз то и рђав човек, то нијесам могао мислити. Знајући у какој је он бједи и невољи у Липисци, замолим се зимус још с неким пријатељима у Србији Господару Милошу, да би му се помогло, на то Милош заповједи мени, да му ја пишем да дође у Србију њему за писара, а он ће по том дуг његов у Липисци сав платити. Прешавши ја из Бијограда у Земун пишем му тако. Он с оним мојим писмом отиде Талфјину оцу у 'Алу, те у име тога пута узајми 60 талира, по том писмо покаже својим дужницима, и тако се избави из Липиске и дође у Беч, и одавде преко Пеште и Новог Сада отиде у Земун, да пређе у Србију. Но сад, на особито моје удивленије, пишу ми из Земуна да је, мјесто у Србију, отишао у Тријест! Сад сами судите, колика је моја срамота пред Милошем, колика ли, свију нас у 'Али код Талфјина оца и у Липисци код остали његови дужника!

Да ли ћете ми моћи скупити што пренумераната на Даницу за 1828 г. ? Ако вам се овогодишња Даница допала боље од оногодишње, и ова ће вам се допасти боље од овогодишње. Цијена јој је опет 24 крајцаре сребра, и падам се за цијело да ће бити раније готова него лањска.

Знате ли ви, да је мој Сава *први еминенс* у Њемачкој школи међу 100 ђеце?

Господин Копитар поздравља вас љубезно, честита вам ову срећу од свега срца. Он особито жели, да вас скоро у Бечу види.

Сад ћете лакше наћи секретара по вољи. Јесте ли писали 'Амуљаку? Да ли не би и Шаффарик дошао вама за секретара? Али ви бој се оћете католика, а не знам какав је Шаффарик и јуриста. Само кад сте ви владика ласно ће се наћи секретар.

Ето сам ја вама *свашта доста* написао, сад гледајте и ви мене по скоро тако да отпишете. С истиним високопочитанијем ваш искрени слуга.

Вук Стеф. Караџић.

Бр. 32.
Писано у Будиму 13|25 маја 1828.

У Будиму 13|25 Маија 828

Љубезни и високопочитајеми пријатељу!

Примио сам ваше писмо од 7. овог месеца. Колар каже, да неможе прећи у наш закон (највише због срамоте) него би рад знати, какав би посао био *приватнога вашег секретара*, за кога кажете, да бисте га (и као луторана) могли примити (с платом од 200 f. cm. и кост и квартир). Би ли ви поред тога приватног секретара и другога морали имати (и кака би разлика у *послу* између њи двојице била) или би приватни секретар морао свршивати посао и онога? Што се тиче Коларова карактера, он је човек поштен, не може бити поштенији, и неисказани је љубитељ Славенскога рода ваопште; а што је мален и незнатан то би младожењи

и катанском официру (и то малога чина) била мана, а за секретара је готово све једно. — Јавите ми о том, шта ћу му казати.

За 30 бутела Marienbadwasser говорио сам Г. Берићу и гледаћемо о идућему Пештанском вашару (до 10 дана) да вам се пошљу по жељи вашој.

Јуче сам ручао код г. архимандрита Станковића, који вас љубезно поздравља, и каже да би вам и сам писао кад би знао, да ћете се ту још бавити.

Не заборавите мога Саве, а и мене, који са истиним високопочитанијем остајем.

ваш
свагдашњи високопочитатељ
и покорни слуга
Вук Стеф. Караџић.

П. П. Ја сам вама Шафарика за секретара зато проектирао, што сте ми писали, да вам треба секретар, који (би) по времену могао и директор бити; а знам, да Шафарик није баш најзадовољнији у Новом Саду; а *поред свога званија* он би и код вас био свој господар.

Бр. 33.
Писано у Бечу 29. јан. 1829.

У Бечу 29. Јануарија 1829.

Љубезни и високопочитајеми пријатељу!

Истина да сте ви мени дужни одговор (ако не два или три), али опет ја, као *меншій*, почињем писатя. Но шта ћу прије да кажем?

Како сам вам последњи пут писао, био сам у Србији, и ево ме сад опет у Бечу! Чули сте, да је Добровски умръо у Брину (пошавши из Беча у Кракову)? За Колајдовића Руски ми поп једном, још јесенас, рече, да је *полудио!* Кеппен ми је писао из Симферопоља и Одесе, а и од Шишкова сам имао писмо скоро. Јесте ли ви писали Сими Милутиновићу, као што сте ми овде обећали? Како сте задо-

вољни са секретаром? За што не дођосте ви у Беч, као што сам вам говорио и писао? Ви сте прави не мариш за себе! У Будиму сам чуо, да ће све четири новопостављене владике из Карловаца управо доћи у Беч, да благодаре цару. Ако цар успоставља и митрополите (као што је владике почео), јамачно ће Станковић бити Митрополит (ако буде по реду мрети), а за вас може бити да ће се кајати и што вас је владиком учинио, кад нећете да дођете, да му благодарите. —

Еда је Г. Самуило Илијћ под вашим покровитељством распродао што моји књига? Ја би и њему писао, али сам у Пешти чуо да се покалуђерио, пак нити му сад знам имена ни титуле; него вас молим да му кажете мој поздрав, да ми пише и што буде моји новаца при њему, да ми пошаље (ја седим сад Auf der Landstrsse in der Ungergasse № 329. beim Thor die 1-te thüre rehts.)

Еда сте песама још што скупили? Да ли сте добили и читали Шаффарикову нову књигу Über Abkunft der Slawen? У Липисци штампа се књига под именом Revolutionen in Serbien (mit einer Karte); мислим, да ће вам бити врло по вољи (15 табака ја сам већ читао наштампани).

Како би ви по Славенској ортографији или по вашој написали, н. п. *поље, копље, знање, начињен, направљен, њега, њему*, и т. д.

Кад се год састанем с Гаврилом Меглицким, свагда ме пита за вас, но не знам шта да му кажем.

Г. Копитар поздравља вас љубезно. А ја с истиним високопочитанијем јесам.

ваш
покорни слуга
Вук Стеф. Караџић

Бр. 34.
Без датума.

Пречесњејши Господине,
мени љубезнејшу и високопочитајеми!

Вала Богу кад вам је боље. Ми смо се били поплаши-

ли, да и вас СС. не опреми за Борићем. Али би срамота било за вас. да се уплашите од такови мали ствари. Треба да се поносите вашом бијєдом.

Шта ћу прије да вам пишем? Посла имам свјасет Божји; Пишем *путешествије првога српскога Лексикографа по Русији*. Почео сам рецензирати путешествије Бондиша Каменскога у Молдавију, Валахију и *Србију* (али ћу га да испсујем горе него Видаковића!); Почео сам и *Њемачко*-српски рјечник (зато сам купио у Русији Аделунга на Руском језику). То су само књижевни послови, а камо домаћи? Зато ћу вам ево накратко да одговорим на ваша писма:

1) Каталог вам немам кад преписивати него вам га шаљем онако, као што сам га писао у Русији (млоге сам од ови књига продао Копитару, али је код њега као и код мене)

2) Ча Стеви ћу послати онај Руски словарь него сам га дао да се лијепо веже. — А и вама ћу послати једно *Руско* еванђелије, него не знам по коме ћу вам га послати (збиља ви мене опоменусте на Мирабова: Камо мој Мирабо и Волнеј! Пошљите ми и по каквоме нашем човеку; иначе ћу вас тужити у новинама да сте ми отели Мирабова и Волнеја као у Карловцима Доситијеве Баспе и живот и прикљученија! --

3) На физику Стојковићеву рецензију од Волнога ја сам читао у вашој соби (ону зубату, ону!) и немојте је ви крити. Сад ми не треба ни једна; а кад ми затреба, онда ћете ми и послати обје (?)

4) Ако желите од пријатеља непријатељску рецензију на Глас парољубца, а ви ми пошљите једно фртаљче *лијепе старе* и *чисте* Шишатовачке (или калуђерске или намастирске) шљивовице, па ћете вићети како се рецензира. Него вам то у напредак кажем (као што и сами знате) да ја не умијем валити, него само кудити и подсмијевати се; а валу ћу оставити већим рецензентима, као што је Копитар. — А и то само ћу вам рецензирати *ствар* и *језик* а у поезију нећу да се мијешам. Оћете ли? Али то фртаљче тако да ми *пошљете*, да ја овђе не плаћам.

5) Мој је рјечник го и гологуз; нека праве сад дворјани Митрополитови ођевенији. Ја сам писао *како* Срби говоре, а они нека пишу како би требало да говоре (сила ће помагача наћи). Овђе ми паде на ум једна руска *ода Глупости*; Баш ћу је дати Давидовићу нек је метне у новине, али ви потом да је преведете на Српски, према нашем народу и по њој да начините оду *Баби Смиљани.*

6) Мојој је швабици име Аница и посрбићу вам је баш за инат; а ви мене ради немојте узимати *Хлоју* мјесто *Лизе*, него гледајте које је боље и приличније. — Милутин је умро пролетос и за њим сестра му Милица.

7) С Јефтом Сретићем био сам у Лембергу него је онђе некакво њемачко презиме.

8) Добровски је дошао да штампа Славенску граматику, Биће овђе сву зиму. Еј, кад би сте и ви могли доћи! А то би за вас нужно било и за даље.

Доста је за сад.

Мало не заборави! „Да моју жену посрбим, најнужније је да зна српски, а то од мене не може научити, него сам смислио, да јој одоздо какву слушкињу која никаква другог језика не зна осим (чисто) српски".

Били ви мени могли наћи ту у Прњавору какву ђевојчицу за то. То би за њу била срећа: научила би у Бечу њемачки, и јело готовити и лијепо *шити. вести* и *плести* и да буде поштена. А посла готово нема никаква. Вода је у авлији (у свим Бечким кућама), дрва у подруму а ђеце *засад* нема. Ту би највећи посао био *опрати судове* и *помести кућу*; *купити што* и *помоћи готовити ручак*. Како би се могла добити таква ђевојка? А ја би је послије године о моме трошку послао натраг, ако дуже не би ћела овђе сједети. Овђе се обично слушкињама плаћа по 3 f. w. w на мјесец. Шта велите? Јесте ли читали у Vaterländische Blätter Копитарову рецензију на Чапловића? и шта велите о њој? Али управо. . . . . .

Писано у Бечу 11. Авг. 1842.
за Вукашина Радишића
у Цариграду

Високопочитајеми Господине и пријатељу!

Јуче сам читао у додатку к Београдским новинама вашу грађу за Српску Граматику. Особито ми се допадају ваше мисли о *претварању* и *изостављању* слова. Штета, што нећете бити у главном заседанију друштва (14 Септ)! Ја мислим бити онде: не бисте ли ми и ви дали ваш *глас?* Ако хоћете, а ви ми то пишите у писму, па писмо пошаљите у Веоград Г. *Јови Гавриловићу*, али *одмах*, да се не би задоцнило. Ја се надам, да сте ви у свему мога мњенија, и да ћете ми радо глас ваш дати, кад ви онде не можете бити.

Поздравите ми Г. Антића, и пишите ми за цело у Веоград.

у Бечу 11. Августа 842.

ваш
истини почитатељ
Вук Стеф. Караџић

Додатих писму — Незаборавите ми Явити, шта *сте профитирали у двору S.S. Румiй* е писао Г. Копытару (читао ми е писмо) и послао му нешто за учене новине (понайвише мнѣнія S.S.) као н пр. *зашто се зове Херцеговина* (но чини ми се то ће быти као князъ и кньига), *како су се Мажари крстили* и т д. видећете кад се напечата. Пише да га Хаџићъ и Хранславъ уче Србски, а онъ ньи Грчки, каже да е Митрополит *народный поета*, Хранславъ *Odendichter*, и да ће скоро издати свое оде, а Хаџићъ *Анакреонишкъ*; опоминѣ и за васъ да сте Odendichter, но да васъ іошт' ніе видьео; него гледайте те (се) познайте съ ньимъ, ако и ніе као Волный. Чужеродна Хлоя оста за другій путъ.

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЊЕ
и
ОДРЕЂЕЊЕ ГРАНИЦЕ НАРОДА БАЛКАНСКОГ ПОЛОСТРОВА.

ОДЗИВ НА „ФЕДЕРАЦИЈУ“ БАЛКАНСКИХ НАРОДА.

I.

Ретко је наћи човека у Србији иоле способног да мисли и о општим стварима, а да му нису познате наше тежње и радње, које су се изјављивале на пољу срећније будућности балканских народа и то од нашег првог ослобођења до данас. Из ове тежње природно се израђивао и наш поглед на народе балканског полострва и у том његовом дугогодишњем израђивању опажамо два периода, који се разликују један од другога. Први је период од првог нашег ослобођења до рата за независност, а други од овог рата па до данас.

У првом периоду, за дуги низ година, владала је код нас више некаква безазлена тежња без строго одређеног облика. Ми смо само желели и по снази припомагали безусловно ослобођење како осталог српства тако у исто време подједнако и ослобођење и осталих балканских народа испод турског јарма. У томе смо гледали нашу дужност потпуно уверени, да је дугогодишње робовање у клици сатрло све старе узроке неспоразума и да ћемо, обогаћени

скупим искуством, бити по ослобођењу прави и трајни пријатељи.

Па нисмо могли другачије ни помишљати. Ми, тако звани „Шумадинци“, између Тимока и Дрине, изолисани и одцепљени разним вештачким начинима и препонама од народа балканских ван наших граница одмах, после нашег првог ослобођења, као каква отровна рана на телу балканског полострова, могли смо добијати врло нејасне и мутне па често и са свим супротне појмове о правом стању ствари ван наших граница. У тој нашој одвојености, руковођени чистим идеализмом а још у почетку нашег знанственог развијања, ми смо се мало по мало свикли да равнодушно до нехатости гледамо ван наше границе на поједине појаве истинског стања ствари, који би се десили између Срба, Бугара и Грка у виду узајмичних претензија; често смо се шта више склањали на страну против српских интереса и није нас било тешко убедити у томе; често смо играли улогу туђег оруђа противу битних наших интереса, јер то у нашој безазлености нисмо могли да онда схватимо. То тек сада у стању смо да разумемо. Само просторија између Скопља, Призрена и Приштине била је једина строго одређена тежња масе нашег народа, најјаче очувана историјским предањем. Никакве разлике није код нас грађено нарочито између Срба и Бугара односно ослобођења, које је једина и главна девиза наша била. О претензијама па још о некаквом нашем агитовању противу Бугара и о удешавању нашег рада и у овом правцу — о свему томе код нас није било ни спомена. Наша здравица о „Душановом царству“ спокојно на и радо је подносила у друштву и здравицу о „Бугарском царству“, као братског покретача братској бољој будућности и куцала се с њоме и не сањајући, да те две здравице могу икада повући судар чаша, који ће их у комадиће претворити.

У том правцу учили су нас и по нашим школама, тако смо била васпитани, и овакви — чисти или грешни — отпочели смо рат за независност, који је после повукао и рат руско-турски. Правих зналаца о стању балканског полострова и односају његових народа било је код нас у ово време врло мало, без сваког осетног утицаја по јавно мишљење

па ако би се који од њих и дрзнуо, те отпочео изнашати другачије стање, другачији поглед, он би се сматрао као занесењак и био би усамљен. Ово можемо да потврдимо живим фактима

Ето такво је стање нашег погледа било до рата за независност и такав је био први период развића овог питања.

Рат овај отпочео се и свршио. Он је порушио кинеске зидове, који су нас преграђивали, одвео нас далеко у дубину балкан. полострова, дигао је завесу, те смо на лицу места сопственим очима могли право стање ствари да видимо и оценимо. Одмах на првом кораку почели су се нашим очима истицати појави, који су нам казивали, да овако стање ствари не стоји онако, како смо га ми замишљали у Шумадији, но се сложило и слаже са свим другачије па често и супротно нашој главној тежњи.

Да би ово разочарање јасније представили, да би очигледније изнели ток појава, који су допринели прелому и измени погледа на стање ствари и припремили други период, нека нам буде допуштено, да овде сами из себе говоримо, наша сопствена искуства изнесемо, а имали смо их доста, као шеф штаба шумад. корпуса за време нашег 2-ог рата са Турцима. Ми ћемо се ограничити, разуме се, само на главне, карактеристичне појаве. Наша искуства дакле биће основана на истини, а она су била и наше личне побуде за предлог, који у овом спису хоћемо да изнесемо. —

По освојењу Пирота и улазу наше војске у њега, имао сам случај, да будем међу посетиоцима тадањем пиротском владици. — Пала ми је у очи хладноћа овог иначе доста интелигентног свештеног лица. Јасно се огледало, да њега ново стање није ни издалека у тој мери раздрагало, као што је нас. У разговору свом није пропуштао да сваком приликом да на знање, да је он Бугарин, па смо ми тиме онда и тумачили његово понашање без икаквог дубљег значаја. Наравно, он као Бугарин има своје тежиште у Бугарској, па је и природно, да би тамо био расположенији но овде. Тек доцнији грозни догађаји у овој вароши, показали су, да је том Бугарину био немио долазак Срба у Пирот, по његовом схватању бугарски.

По освојењу Врање учиним посету једном виђеном трговцу у варошн. Седећи у соби његовој на миндерлуку угледам у слепом прозору на супротном дувару намаланог орла са раширеним крилима, где држи у кљуну развијену белу пантљику са црним неким словима. Приступим ближе и слова кирилице ово су казивала: *„Живила Блгарија!“* Помислим одмах у себи: шта.? Зар је њихово и северније од Скопља и Призрена, наше две старе престонице? Па скоро упоредо и са Приштином! Из личног искуства уверио сам се, да је сво становништво чисто српско, бар никакве разлика нисмо нашли. Ако је и Врања бугарска, онда Срба једва и има на Балкану ван садањих граница у овим правцима! Како било да било, горњи је појав био врло моћан, да ме у досадањој мојој вери о стању ствари ван наших граница заустави, да посумњам о њеној истинитости и да сам о овој ствари почнем да размишљам.

У кратком времену пронађем у Врањи и у овим крајевима знаке многе бугарске агитације, нарочито од њихових учитеља, који су сваком приликом не само у школи но и у грађанству врло вештачки проналазили начине бугаризирања и одрођавања становника од српства. Постојала је и права *„бугарска партија“* у ово време. Ми не знајући потанко право стање овде, дошав са чистим назорима, морали смо одмах по улазу у Врању и пасти у ту грешку, те смо тадањег владику врањског Пајсија принудили, да Врању остави и иде ван границе. Он се и преселио у Скопље где се и сада налази. Говорили су нам, да је он заклањао Турке У самој пак ствари доцније видело се, да је он спречавао ширење бугарске пропаганде.

У скоро будем посвећен у цело стање ствари. Какав је жалостан контраст представљало оно према стању схватања и погледа код нас Шумадинаца. Тешко је замислити већег нашег незнања, наивности но што смо им ми били представници. Док смо се ми опијали чистом тежњом за ослобођење Срба и Бугара и Грка подједнако, дотле се овамо вештачки сложило такво стање, да се управо у сред овог рата узајмичке претензије ових народа јављају као важније питање и од самог ослобођења,

Једна висока личност имала је толико смелости, те је за српским столом у Врањи приликом једне части, јасно и одсечно изјавила: *да у Призрену и Ст. Србији и нема сада Срба, но да су то све неки Шопови и Арнаути.* Кад се овако отворено удара на саму „обетовану" земљу српског народа, онда је било јасно, да ово овамо нису само донекле природне претензије самог становништва ова 3 народа, но су вештачке агитације парочито у овим крајевима наперене против нашег народа и да оне имају и спољњег јачег ослонца. Место дакле безусловног ослобођавања балканских народа истицала се сада пред нама одбрана угроженог Српства, као прво и најважније питање·

По С. Стефанском миру, наша војска морала је да одступи са Косова, Куманова, Ћустендила и Егри-Паланке. Дакле доиста на рачун Србије, гради се велика Бугарска! Ово је био већ факт и за најапатичнијег Србина, и то врло жалостан: да се и пре комичног ослобођења сеју старе клице непрекидним сударима између Срба и Бугара, а на пропаст оба народа. Но он нам је показао, да за свагда раскинемо са старим погледом и да се ставимо искључно на браник наших интереса са свом одсудношћу.

Баш у ово доба стиже у Врању праведан глас рускога историка Мајкова о са свим другачијем одношају Срба и Бугара на балк. полострову. Како је силна и благотворна истина, када се у своје време јави! Ми смо сада били само разочарани. Ми смо са свим раскрстили са старим погледом. Ми смо се опаметили, и ставили на браник српских интереса са тврдом вером у победу истине.

Берлински мир оставио је стање народа на балканском полострову још у замршенијем стању и највећа тежња несрећних последица тога мира паде на народ српски као на њјазаслужнијег борца за своју бољу судбу. — Факт најјаснији, да се српски народ не само никаквим користима са те стране нема надати, но на против само штетним одлукама. С. Стефански мир може се узети, да је био последица недовољног обавештења, нашег погрешног погледа и нехата, неправилних агитација, напослетку привремене нужде али никад израз непријатељства према српском народу; но Бер-

лински уговор извесно једино је последица трајног себичног уверења, рачуна, плана. Ма како било, само апатичан може при оваквом стању не промишљати о начину, како да се бар ово зло што споља долази отклони, или на најмање размере сведе?

Покренут оваквим мислима и осећајима, кренем се за време примирја са још једним мојим другом, начелником инжињерије корпусног штаба, онда пуков. Магдаленићем, и са потребним бројем ордонанса дуж демаркационе линије преко Св. Илије, па даље преко Црвен-Града, Ћустендила, Радомира, Перника у Софију; одатле пак натраг у Врању преко Брезника, Трна, Клисуре и Власине. Поред стручне потребе, циљ нам је био, да се лично уверимо и о стању ове просторије, да упоредимо с њиме све досадање појаве и изјаве и да стекнемо материјала бар за наш лични закључак, а он се може пренети и на остале просторије пограничне, негде више а негде мање.

У новој Бугарској одмах преко демаркац линије напдазили смо већ у ово доба скоро у сваком селу па униформисане жандарме бугарске а виђали смо их и по друмовима где журно тамо амо шију. Становништво нас је дочекивало истина не непријатељски, но ни одвећ топло, — више уздржљиво. Ново стање већ му је одредило правац односа и понашања према нама. Но и ми, знајући већ врло добро за тугаљивост одношаја између нас и Бугара, чували смо се свачега, чиме би га још више уздрмали. Ми смо путовали са свим отворено, јавно, са потребним званичним документима и свагда смо, сагласно нашим војним прописима, одашиљали бугарским војним властима на будући конак нашег ордонанса у напред са писменим извештајем о нашем доласку, његовом карактеру и о нашем бројном стању.

Командант Ћустендила, тада руски капетан Овсјани, прихватио нас је достојно и себе и нас и дао нам лепе прилике, те смо се са Ћустендилом добро упознали. Са утешним срцем оставили смо Ћустендил. Његов командант, као образовани официр, оставио је код нас трајне добре успомене, јер се умео без уштрба по свој званични положај да узвиси

до правог истинског погледа на српско-бугарске односе. Но за нас је још утешнији био овај епизод: при доласку у одређени, врло добар стан у вароши и по свршеном поздраву са домаћином и домаћицом у кући, чујем јасно, како се домаћица по изласку из наше собе обраћа свом мужу: *„Е море ето што су наши људи!“* Као безазлена женска, она је најправичније решила питање о нама, њима и Ћустендилу. По спољњем свом изгледу и држању, беше то тип праве српске домаћице.

У Радомиру имали смо за стан малу неку кућицу, као караулицу, на крају вароши. Са месним војним властима нисмо имали прилике ни могућности ни да дођемо у додир, но само са домаћином и другим неким грађанским лицима. Сутра дан кренемо се даље. При пролазу кроз варош за Софију, заустави нас неки месни свештеник добродошлицом и по изгледу искреним поздравом. Из разговора дознадосмо, да је он био ученик наше београдске богословије, па је ваљда осећао, да није лепо, да бар на овај начин не покаже, да ту школу није заборавио. Остале личности које ту на окупу беху, не показиваху бог зна какве заинтересованости. Слатки по који израз о узајмици Срба и Бугара, долазио је више са усана но из веће дубине. Свештеник нас је задржавао на ручак, но разуме се, да овaку несавремену и без потребног облика понуду, нисмо примили, но одмах продужимо пут, оставив Радомир у успомени, да нас је ладно примио и да су његове власти више желеле, да нисмо ни долазили.

У Софији, као главном центру команде и власти учинили смо најпре наша војничка јављања и били смо почаствовани и повраћајем те пажње. Били смо позвани и на ручак код команданта места. Но све ово било је у кругу руских официра, разговор се водио само о стручним војним питањима а нарочито за нас похвално и утешно о тешком првом српско-турском рату, чије учаснике нађосмо и међу овим официрима. Из додира са овдашњим Србима, дознадосмо за честе њихове сударе са Бугарима и њиховим властима. Овим појавима сада већ нисмо приписивали само лични карактер без дубљег значаја. Одемо у једну виђену кафану, да дођемо у додир и са Бугарима. У опште упеча-

так је био тај исти као и у досадањим варошима, само што је у Софији прикривање и уздржавање свог осећаја према нама било много слабије и много се јаче истицало у говору. Између многих оваквих случајева један свештеник у свом разговору с нама најбоље је то карактерисао. Са јеткошћу, и горчином, изразио се: *како је Берлински уговор неправедно увећао Србију на рачун Бугарске, давши јој чак и Врању!* Навикнути већ на овакве појаве, нису нам пали сада чудновати, но су нас само више убеђивали у нашој другој вери, но за нашу праву утеху и као контрабаланс тим изразима и претензијама, видесмо у сред Софије цркву нашег краља Милутина, посетисмо и целивасмо његове „мошти" са осећајима, које је лако протумачити у оваквим тренуцима.

Када смо по повратку у Врању дали себи тачна рачуна о пређеној просторији и њеном стању, резултат је изашао сљедећи:

а, У целој тој просторији ми смо путовали као кроз сред Србије. Ако је и било неке разлике у говору, то је разлика чисто месна у најужем смислу као код нас између појединих округа.

б, У целој тој просторији нигде не нађосмо какве белеге, коју би с правом требали узети као границу између Бугара и Срба, осим ако би коме пала на памет та глупост, да то узме за белегу праве границе, што су са оне стране демаркац линије *шубараши* (носе црне шубаре) а са ове су стране, и то само у овом крају, тако звани *пешкирани*, јер завијају главу белим пешкиром.

Или је дакле ова просторија бугарска или српска? Ако је бугарска, онда Срба и нема, а ако је српска, онда ни Бугара нема и онда нема никакве разлике између Бугара и Срба, но само државне, политичке. Не истичући наше лично уверење даље ми завршавамо причу о овој за нас драгоценој екскурзији тиме што никад нећемо нити можемо заборавити, како нас је уморне на одмарању код Перника поздравио један сељак мештанин изразима чиста Србина, делећи нам понуде са гостопримством правог Србина.

Но ова је екскурзија за мене била не само моћан повод за сопствено размишљање о будућем истинском одно-

шају балк. народа, нарочито Срба и Бугара, но је пружила и обилатог материјала за то. —

Год 1880 по свршеном рату будем одређен од наше владе, да као српски делегат заједно са заступником бугарског делегата, васпоставимо границу између Србије и Бугарске према Зајечару и Видинском округу, а сагласно закључцима берлинскога уговора Но није могло доћи до никаква споразума; бугарски делегат сматрао је за границу пређашњи *плот*, који је постојао и пре рата за време турске владавине, на је тражио старе умке, да се преко њих повуче опет таква граница. Српски пак делегат на основу тачног проматрања земљишта и упоређења старе границе са хатишерифом, на који се берлински уговор позива, пронашао је, да се стари плот, као граница, не слаже са хатишерифом, па ни са захтевима Берлинског уговора, да је повучена неправилно од стране извршне пограничне тадање комисије, пак је предложио *нову границу*. И ако се нова граница није много од старе разликовала, опет је она била *правилна*, што је главно, а осим тога она је најлакше расправљала и многе спорове пограничних мештана и уклањала многе незгоде баш и са државног гледишта. Разуме се, да бугарски делегат није ово примио, *но је довео одред бугарске војске и силом заузео стару границу*, коју дакле није требало ни тражити нити заједнички испитивати. Ми силу нисмо хтели употребити, но смо наше страже повукли у Зајечар. И тако у строгом и апсолутном смислу и дан дањи гранично питање на овом делу има се сматрати као отворено, а то је факт, који само сведочи о неправилности односаја између ова два братска народа.

Но за мене је ово био последњи моћан повод, који ме је убедио о потреби, да се треба најозбиљскије посветити размишљању о правом, трајном стању између народа балк. полуострова та размишљања у згодном облику изнети на *јавност*. Овде је *први пут* са бугарске стране због нерашчишћеног стања ствари подигнута *оружана* братска сила противу братске државе. Нису овде важне размере те силе; овде је важан принцип, т. ј., готовост, да се силом оружја расправљају погранични спорови. Кад је принцип братства овде један пут затуљан, он ће се и у будуће са још јачом снагом за-

љуљати, што се доцније и обистинило опет од бугарске стране са „*Бреговом*“; пак ће се напослетку и по облику и по садржини потпуно срушити, што се на жалост такође обистинило, сада са наше стране, ратом међусобним 1885 године. А куда то води, то још и дан дањи искушавамо.

Коначан резултат свега овог размишљања о стању ствари на балканском полоострову свео се у ову формулу: *да се најпре уклоне* узроци *несπоразума између народа на балканском полоострову* пак ће се тек тада моћи утврдити трајно и стално стање међу њима. Ову сам мисао у једном мом предлогу, и поднео „Српском Ученом Друштву“ још 1885 године.

Овај је предлог после дебате и свестране оцене био примљен од „Ученог Друштва“ пак се саставио и ужи одбор, да се даље по њему ради, али у скоро рат Српско-Бугарски прекине ову ствар. Било је тада чланова „Друштва“, који су говорили, да је тај рат најбољи доказ о неостваримости предлога. Други су опет тврдили противно, т. ј. да је он баш најбољи доказ, да између народа балк. полострова постоје јаке провале, које треба испунити и изравнати, па да и не дође до ових ратова, који само општој пропасти воде. Предлог је дакле у овом правцу добродошао.

После пак рата Српско-Бугарског у скоро, наступила је код нас унутарња политичка промена, која је и сама одржање „Српског Ученог Друштва“ довела у питање, те се ни због тога није могло по овом усвојеном предлогу ништа чинити.

Како су сада другачи изгледи, а времена од првог предлога протекло доста, те је и сам он дошао у заборав, због свега тога а и због важности саме ствари, налазим за потребно, да га опет поновим, и то потпуније обрађеног а и новим искуствима донекле ојачаног.

II.

Формулисан предлог, поднесен „Српском Ученом Друштву“ 1885 год. на 1 до 2 месеца пред сам рат српско-бугарски, гласио је овако:

1. Да „Српско Учено Друштво" покрене питање и рад о научном истраживању и одређењу границе између Срба, Бугара и Грка;

2. Да „Српско Учено Друштво" позове на овај рад и призната научна Друштва Бугарско и Грчко, те да рад, као заједнички, буде савршенији, правичнији и у важности трајан.

3. Да истраживање и одређивање границе буде што свестраније а нарочито са гледишта: етнографског, историјског, географског, статистичког, археолошког, филолошког и државничког.

Сам предлог носио је назив: *„Научно истраживање и утврђење границе између Срба, Бугара и Грка"* с тога, што су то 3 главна народа и наследника балканског полострова, између којих се оно има праведно и поделити.

Разлози, са којима је тај предлог поднесен „Ученом Друштву" били су и јесу:

1., Да главни стари узроци неспоразума па и међусобних ратова између народа балканског полострова нису сви престали ни после толиковековног њиховог робовања. Неодређено на пр. *гранично питање*, као год што је данас узрок међусобног неспоразума, подозревања, неправилних агитација, тако исто може да буде и узрок међусобном рату, (како се то и обистинило 1885 год.). Научна друштва ових народа, треба заједнички да припомогну, те да се *научном истином* отклони овај још једини заостали узрок таквих убиствених последица, јер све остале узроке међусобних ратова изгладио је или ублажио данашњи у опште напреднији век а нарочито принцип народности. Кад се једном реши ово питање *територијалне соиствености народа*, оног часа, не само да ће да престану међусобне заћевице, но ће се у исто време и само собом решити питање о међусобном братству, пријатељству, слози и т. д. Научна друштва ова три народа, радећи на овом питању, послужиће најбоље свом позиву, јер ће своја научна испитивања у исто време примењивати на најсавременију и најважнију потребу, управо нужду, својих народа. Корисна су и од великог значаја истраживања чисте науке, али она понајпре личе научарима и научним корпо-

рацијама срећних народа, који су већ решили основна питања свог бића као потпуно уједињеног и слободног народа. Но на жалост овакав случај није код балканских народа. Таква истраживања научна била би овде раскош на уштрб егзистенције народа. Ето због тога научна друштва народа балканских треба понајпре да се лате овог посла, а што се обраћамо њима а не другим државним факторима, објасниће се доцније.

2. Нерешеност *граничног* питања порађа трајна тарења, сударе а услед тога трајну *немоћ* ова 3 народа. Ова немоћ балканских народа најглавнији је узрок, што се ово полострово ни данас још у Европском дипломатском свету не узима као сопственост његових народа или се узима у узаној и произвољној мери, но се редовно сматра као заостала још неуређена просторија, од које европска дипломација може да *кроји* политичке фигуре по свом укусу, управо онако, како се то данас ради са дивљачким просторијама Африке и Азије. Научна друштва сва 3 народа овог полострова треба да припомогну, те да науком отклоне узроке немоћи њихове, да положе темељ бар толикој отпорној снази, те да се обори горњи неправилан и неправедан поглед на ове народе, обдарене од природе свима условима за цивилизацију, што ни толиковековно ропство није било у стању да поништи.

3. Истина има данас већ прилична литература о балканском полострову и његовим народима од разних страних писаца. Али сви ти списи непотпуни су, једнострани, погрешни а многи и тенденцијозни и према томе сви не заслужују име правог научног списа, који треба истину да изнесе. Они још више замршују погранично питање а међутим, на жалост, они и данас стварају јавно мишљење у Европи и служе европској дипломацији као основа за њене одлуке у питањима балк. полострова. Научна друштва ова 3 народа позвана су, да озбиљним заједничким научним радом претресу, расветле и оцене ту страну литературу, да оборе горњу варљиву основу и да поставе сопствену, *истинску* основу.

И сами народи балк. полострова имају и сопствену литературу о овом питању. Но о њој можемо рећи то исто,

што и о страној, па шта више још јаче ударити гласом на пристрасност, што се у осталом врло лако тумачи. Списи дакле ове литературе још мање могу у овом стању да послуже као основа у решавању пограничног питања. Сва та литература јест рад појединаца без икакве системе, без правог принципа и погледа. То је груби материјал, који треба да се претресе и рашчисти, а за то су најприроднија и најпозванија научна друштва сва 3 народа.

4. На пољу пак садањег јавног рада и журналистике видимо интересантан појав: усред узајмичког окривљавања и претњи, агитација, подиже се све јачи и јачи позив на слогу, узајмицу, савез, братство, федерацију и т. д. Грци су у Атини (пре српско-бугарског рата) покренули и нарочити лист. Изјаве и тенденције бив. грчког министра председника Трикуписа, приликом путовања по балканском полострову, свима су нам јасне. Наше тако назване „ђачке дружине“ имају подобан смер а отпутоваће и у Грчку, где су им се братским дочеком одазвали у лицу ректора универзитета. Једном речи тежња, изјаве, позиви на слогу и будућу заједницу ова 3 народа појављују се све чешће, све живље. Нема сумње, да су ови појави врло утешни, јер они доиста у велико помажу спреми земљишта за бољу будућност ових народа. Но баш зато треба се што пре постарати, да сви ти појави буду и практички и остварљиви. Сви они скупа указују само на *крајњу цељ*, која се има постићи, но која је у осталом као врло природна, свима нама и сувише позната Но ни један од њих неисказује *пут* и *начин*, којим се ваља кренути и какве претходно послове посвршавати, па да се до оне, доиста праве мете, допре. Све се то некако, као и с намером прећуткује, све се околиши, иде се периферијом, у место да се одмах снажно стане у средиште па одатле најкраћим и правим путевима дејствује. Учена друштва дакле ова 3 народа позвана су, да научним истраживањем осветле све препоне, да укажу пут, начин и средства за цељ, будући заједнички живот.

Ово су главни разлози предлога, које смо врло мало новима оснажили, па који још са већим уверењем и сада могу да поднесу.

III.

Овако мотивисан предлог имао је у „Ученом Друштву“ и опозиције, која је истакла и своје *против-разлоге.* Истина они нису имали преваге у коначном решењу, јер су разлози, како ових тако и многих других чланова, створили јаку већину, те је предлог био усвојен. Но при свем том у интересу самог овог врло важног питања лежи, да се не само изнесу овде ти противразлози, но и сви остали, који би се још могли навести. То ће бити у исто време најсвестранији претрес и у самим појединостима овог предлога, из чега ће се моћи најправилнија оцена и одлука донети. Ево тих противразлога:

1. *Питање је још, да ли је боље оставити народе балканског полострова, нека се засебно развијају, или је боље стварати некакву заједничку основу?* Противу овог навода имамо и сувише најубедљивијих доказа. Стара историја и представља нам такво стање, испуњено непрестаним међусобним сударима ових народа, док се тиме није трећи с поља користио на штету и пропаст сва 3 народа. Нова историја, на жалост, узела је исти такав ток, па су се за кратко време изређали сви убитачни стари појави, па и сам међусобни рат. Ако се сад ово овако продужи, онда је крајња последица и сувише јасна. На крај је памети, да овде не треба бити велики мислиоц па да се проникне и дође до уверења, да је нужно зауставити овај жалостан историјски ток. За ово се хоће самò мало више узвишеног патриотизма, вишега осећаја, тим пре, што се према садањем стању ствари ово много лакше може постићи, но што је то био случај у старо доба. Данас су узроци међусобица сведени тако рећи само на један главни, остале је изгладило садање напредно доба, промењено стање. Док су пређе владаоци на балканском полострову, по духу ондашњег времена, сматрали за свој позив, да своју државу шире на рачун суседне, по чистом начелу освајачком, дотле је данас начело народности ту стару навику свело на одређене границе, на обим свога народа. Данас се осваја оно само, што припада једном народу, а не и оно, што припада другом народу. Данас дакле треба само тачно и трајно одредити границе народима на балканском

полострову, пак су тиме и сва остала питања срећно решена. Без овог претходног решења, самостално развијање балк. народа немисливо је, па немогући су ни тренутни политички савези владалаца у име отпора каквом спољњем злу.

Но главно је, што ми у предлогу о никаквој заједници ни говорили нисмо; ми смо је наговестили само као мотив у предлогу. Нама је главно и једино у предлогу — *научно одређење границе*, као општа основа за будуће срећно развијање народа, па ако се хоће и у заједници, и без чега засебно развијање народа води несрећи засебној и општој. Управо ми сматрамо питање о граници као главно и једино претходно средство за ма какву заједницу, која ће сама по себи да дође.

Има и других разлога, према којима је горњи противразлог неуместан. Данас у Европи поред принципа народности влада и принцип заокругљивања граница великих држава. Мале државе тешким животом живе данас у Европи. Њих држи равнотежа интереса великих сила или их донекле чува и њин географски положај. Осим тога данашња цивилизација, развијена индустрија, трговина, комуникације и т. д. тако су јако уплели ризнолике интересе европских држава и довели их у тако близак одношај и у јаку везу, да се често и поједино унутрашње питање, не говорећи о спољњем, једне државе, не може не тицати и друге државе, нарочито суседне. Шта ће сада да буде од балканских народа, ако и даље остану овако не само раздвојени но и са непречишћеним међусобним рачунима, — без одређене границе? За одговоре не треба се овде мучити но треба само набрајати појаве, који су се десили, а који ће се и у будуће дешавати.

Мале и слабе државице балканског полострова повијају се данас свака за себе по свом рачуну између ових европских великана, лавирају час на једну, час на другу страну, и у крајњем резултату из тежње, да извуку за се праве и трајне користи, оне су оруђе ових великана на штету и своју и балк. народа. Шта је на пр. помогло Србији сувишно зближење са Аустријом? Само је уједињење српског народа отурило за читав низ година у назад. Такву ће исту корист да има и Бугарска од такве још неприродније везе и ако ју

маме варљиви почасни успеси, на рачун суседних народа. Каква је вајда Грчкој од поклона њених Јонских острова, када јој је узет Ципар а у опасности је и Крит? и т. д. Треба се једном убедити, да једна судба веже сва 3 норода и везивати мора. То неминовно долази поред реченог и осталог још и од географског облика балканског полострова. Ово је полострово заокругљена географска целина, и према данашњој политичкој струји у Европи, оно мора и треба да буде и једна политичка целина. Народи дакле његови упућени су, да сами између себе склопе ту политичку целину одговарајућег облика. Политички ситнеж тешко се може данас одржати на овој географској целини. Не учинели балк. народи то, но се и у будуће из варљивих сепаратних користи и на рачун суседа буду везивали са великим евр. државама, онда ће се најпре отворити на балк. полострову јак утицај ових села — што давно већ постоји; затим ће доћи мешавина и у унутарње послове ових народа — што такође данас бива; док поступно не дође и узурпација саме територије — што се такође већ отпочело. А отворена оваква бреша само делом и од једне велике силе, неминовно повлачи деобу балк. полострова између сила. Но кад би постојала узајмица балк. народа, политичка целина, она би имала толико отпорне материјалне и моралне моћи, да би у савезу са антагонизмом између великих сила, сачувала балк. полострово од таквог пониженља.

И тако свакидања искуства, историја стара и нова и све прилике скупа упућују, да се пронађе modus vivendi између ова 3 народа, њихова заједница одговарајућег облика, као услов за осигурање њиховог бића и посебног и заједничког. Основа за ово јест — *уређење граничног питања.* И камо среће, да је ово домаће питање давно расправљено. Народи би балканског полострова давно били господари своје сопствености и пре, но што су спољње силе имале времена да прорачунају и пронађу некакву „сферу својих интереса,“ те под том маском да судбу овог полострова узму у своје руке.

Има их, који горњи противразлог истичу из сасвим других побуда, на пр. *„да нећемо ми што год тим одређивањем*

границе изгубити, нарочито од садање наше територије?“ На ово нећемо ни да одговарамо, јер је овде у предлогу говор о *истинској*, т. ј. науком проученој и одређеној граници а не о насилној. Радници на овом питању треба да су ослобођени од сепаратног назови патриотизма па да свом снагом свога уверења пригрле виши патриотизам — општу срећну будућност сва 3 народа. Но баш и кад се ставимо на гледиште овог ужег патриотизма, можемо потпуно умирити наше противнике. Овде с наше стране није питање о том, да се *изнова* обележава овај или онај народ у маси, да му се одређује његова просторија изнова. То је свршено, то постоји и то је извесно за нашу садању територију Status quo. Овде је говор само о спорним питањима ван садање територије, која су произашла из суседства, старе историје и других спољних махинација. Напослетку наш цео српски народ преставља на Балкану довољно јаку и компактну масу становништва на врло згодној просторији према једном мору светског значаја, да има услова првог квалитета за јаку државу према осталим народима Балкана. Но то се исто може рећи и за друга два народа. Сви су они приближно једнаки, да се само вечито могу узајмице тући, ако су им рачуни нерасправљени, или начинити узајмицом силу, савременог европског значаја, ако буду паметни, т. ј. ако не дозволе, да због једног ништавог комадића, који ће им се праведно одузети, и варљиве мале користи, не пристану на истинску границу и одбаце много већу корист.

И тако засебно развијање народа балканских немогуће је, опасно је. Они морају склопити заједницу одговарајућег облика, а основа за то па напослетку и за засебно развијање служи — *одређење границе*. Оно дакле не само није штетно ни по један народ но сваком и свима скупа само од користи.

2. Немогућност слоге и споразума и у часовима највећег искушења између ова 3 народа — историјска је истина. Она је данас још јача, због веће замршености међусобних одношаја и завађености. Предлог, дакле, по идеји добар, на практици је неостварљив. Ми смо већ, обарајући први противразлог, и овај мало у основу заљуљали. Овде ћемо то

да продужимо и да се постарамо, да га сасвим оборимо, јер овај противразлог има односно највећу популарност.

Да узмемо најпре и ми историју, те да и нама она буде учитељка. Сва њена поука односно питања, о коме је овде реч, своди се на ово:

а, Да споразума и слоге доиста није било.

б, Да је усљед тога дошла пропаст сва 3 народа. Али даље:

в. Да се узроци неслоге нису онда збиљски ни истраживали, нити се могли истраживати.

г, Да се дакле нису могли онда предузимати прави и збиљски покушаји, те да се узроци неслоге најпре отклоне, а још мање, да се до какве трајне слоге, – заједнице дође.

Ово су 4 историјска факта, која и најстручнији историк заљуљати не може.

Пређе, у старо доба није било правих, позваних радника на пољу међународне праве везе и слоге. Владаоци, као једини тада фактори, по духу ондашњег времена, више су били склони, да раде у противном правцу, т. ј. на основу грубе силе, морања. И доиста сви покушаји владаоца тежили су томе, да на Балкану оснују *једну политичку* целину, али без учешћа остала два народа, на њихов рачун. Отуд непрекидна трења због приближне једнакости ових народа, док се нису отворила врата спољњој најезди. Покушаји дакле у старо доба нису имали у основу споразум, слогу између народа, но су били карактера чисто политичког, државног без обзира на народе. Откуда се дакле може из старе историје и старог стања ствари изводити онакви закључци и противразлози за садање измењено стање?

Данас је не само могуће, но и органска потреба за заједнички и збиљски рад на правој и истинској слози, заједници. Истина и данас постоји трајни и јак спољни утицај, који слогу спречава, као и у старој историји, али је он данас јако ублажен и по облику и по суштини, како данашњим много напреднијим духом времена, принципом народности, тако и особито много већом *свести* самих народа, који данас нису тако према себи индиферентни као пређе. Ако се сада овоме дода усталачност ових народа, и паметан рад, да своје међусобне

сачуне рашчисте, онда су горње препоне још слабије, и биеће безутицајније, у колико се више слога на тај начин утврдила буде. Данас доиста постоји начин, којим се могу користити народи балк. полострова те да слогу утврде, своју судбу уреде, ако не одмах и у свему онако, како они желе и како треба, а оно бар да спрече, да не буде ни по туђој вољи, а још најмање на њихову осетну штету. Тај заједнички рад, за који данас има позваних радника и ван званичних политичких сфера, лежи, како смо више пута исказали, у томе, да се најпре садањи узроци неслоге уклопе, што води природно правом питању и послу — *одређењу границе*, као основи за будућу заједницу, која ће већ самим тим у суштини сама доћи а тражиће само одговарајући спољњи облик. Што више и енергичније позвани радници ових народа буду у овом правцу радили, све ће се више ломити сила и спољних и унутрашњих шкодљивих утицаја на трајну слогу, док напослетку и ако после подужег времена, овај велики рад не достигне свог триумфа.

Историја нас дакле добро учи, само је ми добро неразумемо и не ћемо њену поуку правилно да примењујемо на наш живот.

Ми у нашем предлогу и не позивамо на овај заједнички рад политичке факторе ових народа. Ми их сматрамо на основу историје и савременог стања овог питања за непозване, остављамо их мирне. Нека они спокојно и даље рукују државним пословима по својим комбинацијама и са савременим цифрама. Ми зовемо на рад само истинске представнике науке, као најнадлежније раднике. Разуме се, да је у очима многих ово до сада *„јединствени“* начин решавања оваквог питања од највећих политичких будућих последица, и према томе такав је предлог и с тога неостварљив, јер политички фактори, као што су пређе стварали политички однос народа, тако ће и у будуће са малом разликом да буде. Предлог неизноси никакву силу против ове струје. Но овде се прећуткује, да су данашњи политички фактори мало другачији, но што су пређе били и да ће разлика њиховог утицаја не „мала“ но доста велика да буде. Пређе су ти фактори били у свима правцима апсолутни, а данас су уставни, уступивши део своје

силе и науци и савременим другим принципима, нарочито у питању овог предлога, чисто научног карактера. Но главно је овде то, што ми политички точак и не заустављамо. Ми само поред њега покрећемо и точак науке, истине, те да укупно кретање буде савршеније, без тарења. Па овај предлог ни по начину није данас баш тако *„јединствен“*. Кад се данас састају *европске* скупштине за питања целе Европе, питања много општијег и вишег значаја — онда научни споразум ова мала 3 народа о својим „насушним“ домаћим потребама, мислимо, да не може спадати у утопије. Предлог је дакле по идеји савремен, правичан, има виши и јачи принцип, а и услов да се прихвати са изгледом на успех.

Па ни јака заплетеност интереса и завађеност народа што доиста постоји — не могу бити узроци, да се до слоге доћи не може. Какав је то разлог, да се нека корист пориче само с тога, што постоје јаке препоне за њу? Напротив онда је природно, да се умножи рад око савлађивања препона. Кад је искуство показало, да су прави покушаји према овом предлогу били безуспешни? То тек има да се види, а дотле нема никакве логике, да се не чине бар покушаји и предлог не прихвати. Од квалитета радника, од организације самог рада, његовог начина, и правца, зависиће споразум и неспоразум, успех и неуспех. Дозволимо, да у току рада доиста буде неспоразума око извесног питања, али на ком основу треба и мора тај неспоразум да остане *трајан*, а не *тренутан* само прекид рада, који се може и треба првом приликом да настави и продужи? А још више, на ком основу због изгледа на могући неспоразум у појединим питањима у току рада, не треба прихватити и предузимати сам рад? Предлог не тражи какво велико напрезање народа и пожртвовање, какав рат, где се све меће на коцку, па да и сам покушај буде врло скуп, него тражи чисто научан, заједнички миран рад. Предлог се оснива на тако корисној идеји по народе бал. полострова, да је немогуће, да она за време прекида сасвим избледи и у заборав дође, но ће је после неког времена јача искуства, јача уверења опет покренути, и то јачом снагом у напред. Но дозволимо и тај случај, да *један* од балк. народа неће пристати на овај заједнички рад. То је

штетно, али при свем том није доказ ни препона, да се остала два народа сложе. Одлуке истина неће бити тако силне али у сваком случају истинскије и силније од тежње сепаратног народа. Напослетку претпоставимо случај, да се сва 3 народа не могу да сложе у *самом почетку*, у самом основном принципу на овај заједнички рад. Е онда настаје са свим друга ствар. Но онда из поштовања према истини, према огромној важности овог питања узајмичке слоге, треба *ми сами* да се овог предлога и посла што пре прихватимо, те да научном истином, што беспристрасније одредимо, и прокламујемо нашем народу: *шта је и докле је наше, а шта је туђе на балк. полострову*, те да од сада свесно и мушки наше чувамо и наше отимамо а туђе да не дирамо, а не као досада, да из нашег незнања уступамо читаве наше провинције и да сами као жалосна оруђа служимо туђим претензијама и пропагандама противу своје рођене сопствености. Све је ово партикуларан патриотизам, али опет законит и он вазда долази после општег, а још је више законит, када онога посве и нема.

Нама се са још других узрока чини, да овакви случаји неспоразума неће да наступе. Доиста биће при овом заједничком раду више тугаљивих и заплетених питања, на која се позвани радници неће лако сложити. Но за такве случаје није тешко опет наћи излаза и пута. Поред осталог биће вазда при руци доста стручњака од индиферентних и пријатељских нам народа, који се као врло подесне суђаје могу позвати, да ствар реше. Све дакле стоји највише до нашег уверења о важности овог рада, до наше заузетости за тај рад и до *паметног делања*.

И тако ни заплетеност данашњег одношаја ни завађеност не могу бити узрок, да се овај предлог не прими, но на против, да се што пре прихвати.

По нашем мишљењу тешкоћа споразума не лежи ни најмање у идеји самог предлога, но *у начину* рада по њој. *Гледиште*, општи *принцип*, са кога ће се прикупљени материјал оцењивати и коначна одлука доносити, ето то ће да буде камен спотицања, о који се може и сам рад спотицати. У овом раду није *једно* гледиште, нити може да буде једно, за сва питања, па да ствар иде лако; но их има и мора да буде

више гледишта, управо свако питање мора се претрести свестрано са *свих* могућих гледишта, па решити напослетку са *једног* најглавнијег, најважнијег, које опет за сваки случај пронаћи ваља. Ето у том лежи тешкоћа рада. Љубопитства ради, да уђемо у ову ствар мало дубље, те да претресемо укратко најважнија гледишта, са кога би радници на овом питању пограничном имали да раде.

Етнографско гледиште неоспорно је *основно, главно,* у целом овом раду. Оно одређује, ко је од становника по свима својим особинама и знацима Србин, ко Бугарин, ко Грк. Но то је посао најсложенији, најтежи у спорним пограничним просторијама и земљама, нарочито између Срба и Бугара као сродних народа. Ту се често морају узети у помоћ сва средства, сви начини: и порекло, језик, нрави и обичаји, спољни знаци, историјски споменици, вера, одело и т. д. и тек по свестраној оцени да донесе коначна одлука. Садање фактично стање само онда може да буде гледиште за рад, ако се са осталим научним гледиштима подудара, иначе, ако је супротно, мора се одбацити као спољни насилни и скорашњи накаламак, који је на површју, који нема дубљег корена, но који само очи вара. Па и изјаве мештана имају подобан значај кад што.

Но и кад се дође до коначне етнографске одлуке, опет настаје друга тешкоћа. Само по етнографском гледишту не може се вазда и за сваки случај донети коначна одлука и о *граници,* а то је најглавнија цељ рада и предлога. Граница наравно не може да се повлачи према становницима појединце па ни за љубав шаке становника, но она сече просторију и масу становника на делове па најподеснији начин, јер она треба да има својство границе између народа, државе, да је дакле јасна, трајна, јака, згодног облика, географског значаја и т. д. Јасно је, како и етнографско и ако главно и основно гледиште не решава свагда питање о граници само, но вазда у свези са осталим гледиштима и како често и друга гледишта, и ако споредниjа, могу при коначној одлуци и граници узети врх и бити меродавна и решавајућа.

Историјско гледиште уступа у важности етнографском но при свем том ни једне одлуке не може бити и без њега.

Свака група становника у спорним граничним просторијама и земљама, са нејасним и неодређеним етнографским гледиштем, припада оном народу, с којим је имала једну историју, чији се историјски споменици и предања ту налазе. Но ако је етнографско гледиште одређено и не искључује га историјско и друго које, онда ово мора да уступи етнографском или другом ком. У колико је дакле историјско гледиште важно у толико је још мање безусловно и од етнографског, јер стара историја оставила је за собом једно стање народа, које не одговара у свему духу данашњег времена.

Географско гледиште такође је од трајне а често и решавајуће вредности. Немогућност повлачења границе у спорним пограничним просторијама са чисто етнографског гледишта, природно повлачи потребу овог гледишта, јер оно пружа у помоћ своје географске предмете, који тек у правом смислу имају сва својства да буду права државна и народна граница у материјалном смислу, а у колико су географски ови елементи већих размера и бољег правца у толико су подеснији за границу. На балканском полосрову имамо два геогр. елемента за одређивање границе, а то су реке и план. ланци. Само велике реке, европског и светског значаја, као нпр. *Дунав*, могу да буду безусловна граница на балканском полосрову према садањем стању и положају његових народа, а све остале реке, могу да послуже за границу само условно и у нужди, јер реке у опште а овакве нарочито, јесу географски елеменат, који становништво више прикупља но што га раздваја. У њиним долинама налазе се центри масе становништва, културе и државног живота. Овакве дакле реке узеле би се за границу између народа на балканском полострову онда, када друге подесније не би било, или кад би се иначе морала јако повредити остала гледишта.

У пограничним дакле просторијама и спорним земљама ваља пре узимати за границу *планински ланац, вододелницу*, него реку осим случаја, ако га згодног за границу не би било, ако би по свом правцу вређао јако остала гледишта и ако се сама река и по положају и правцу истиче као згоднија. Вододелнице дакле на косама и план. ланцима, то су у првом

реду геогр. добре границе јер поред осталих имају својство, да становнике раздвајају и деле.

И тако и географско гледиште, и ако није основно, опет се не да из оцењивања и одлуке искључити нарочито у етнографски мешовитој пограничној просторији, но се овде јавља кад што и као решавајуће гледиште. Разуме се да оцена свега овог није лака ствар, али је опет савладљива.

Државно гледиште заступа се у научном смислу при овом раду у толико, колико да коначне одлуке о граници не буду противне очигледним и битним потребама народних држава у случајима, када се и оне могу задовољити. Ово је дакле више гледиште нужних обзира но безусловне потребе дакле је слабије и од етнографског и од историјског а скоро истоветно са географским, које му је управо често једно од помоћних срестава. И ово дакле гледиште мора се узети у обзир при раду па кадшто дати му и решавајућу снагу, јер напослетку овде према предлогу а и у самој ствари није питање о томе, да се сада изнова траже и проналазе у целини сва 3 народа, да се просторије њихове државе изнова кроје. То је већ познато и свршено у главном и само се овде хоће да се коначно расправе нејасности и спорови у ванграничним просторијама и земљама, и повуче граница, која треба поред осталог да одговори и државним захтевима, т. ј. да државу не слаби, да спажно дели државе, да олакшава одржање реда а т. д.

Ми престајемо од претреса осталих гледишта, јер и из овог можемо се уверити, да је начин рада и проналазак решавајућег гледишта за известан случај, доиста посао тежак. деликатан, и који може повући и сам прекид рада. Али при свем том ми са уверењем тврдимо, да и овде несавладљива тешкоћа неће бити на пољу чисто научне расправе, но пре у недовољном савршенству чланова у погледу њихових нравствених својстава за овај рад. Он се дакле може и прекинути, али се може и треба опет згодном приликом да настави и продужи спремнијим члановима.

3., Питање је, да ли је боље, да се граница између Срба и Бугара никако и неодређује или да се одређује? То је потребно само према Грцима. Овај против разлог потекао је

из оне теорије, која није непозната, која вели: да сродни а мали народи, бугарски и српски треба да склопе *једну државу*. На овај противразлог није тешко одговорити. Шта ће и како ће да буде са народима балк. полострова у државном погледу у далекој будућности, о томе наш предлог не говори, ми само поред осталог тиме мотивишемо наш предлог. Ми у предлогу износимо питање, које је по нашем мишљењу савремено, прво на реду, као општа добра основа за све будуће комбинације у правцу заједнице, ма било и горње. Ми за сада хоћемо да уклонимо узроке неспоразума и спорова за љубав дакле неке будуће комбинације, ми нећемо да оставимо нерешено и нерашчишћено садање стање, јер то значи не решити ни будуће ни садање питање. За сада нама је свима потребно да знамо, шта је чије, па да сва 3 народа постану најпре добри и трајни суседни пријатељи или бар ни у каквом случају непријатељи. Нека нико не мисли, да се тако лако и брзо може прекршити са историјом Срба и Бугара, да се она баца у заборав, па од један пут да се отпочне једна заједничка историја. Виши поглед и принцип може се задовољити само онда, ако су задовољени и нижи принципи, на којима се он оснива. Питање на пр. о човечанству може се решити само онда, када се реше сва нижа питања о појединим народностима, те да се добије *прави човек*. Како се може на пр. склонити и уредити каква општина, док нису решена најпре тачно сва питања појединих чланова општине, из којих ће се она састојати, дакле питање појединих општинара? Кад се дакле тачно добије границом Србија и Бугарска, онда ће се врло лако добити и — нека виша општа држава. Предлог наш неће скокове у развијању народа, но поступност природну па према томе и противразлог је неуместан.

4. Предлог је једностран, јер се у њему ништа не говори о Румунима и Албанцима а и они су народи балканског полострова. Ни ово не постоји. Ми о Румунима у предлогу не говоримо не за то, што их искључујемо из будуће заједнице на балканском полострову, но зато, што немамо потребе ни да говоримо. Код њих је срећом гранично питање према балканским народима свестрано, а нарочито географски

давно решено и никаквих спорних питања нема нити може бити, а расправа ових питања и јест циљ овог предлога. Румунија је дакле, у овом обзиру, један спреман и готов члан и пријатељ будуће заједнице, који само чека, да такви буду и остали народи. И доиста Румунија данас служи као најубедљивији и видљив доказ практичности и велике користи од нашег предлога. Истина, страна мешавина у унутарње развијање балканских народа донекле је замрсила и код Румуна према Бугарима чистоћу пограничних рачуна, пребацивши Румунију и преко Дунава у Дуброчу у државном смислу по берлинском уговору. Али срећом овај је кварež малих размера, свеж, строго одређен и не саставља никако спорно питање у смислу самог расправљања и студије са научног гледишта. Тај је кварež, као такав познат и он ће пасти заједно и са осталим неправилностима код осталих народа.

О Албанцима пак нисмо ни могли говорити, јер нема никаква начина, никакве основе за то. Они су на Балкану једно мало племе, истина срећно положено дуж Јадранског мора, но које ни у каквом правцу не представља собом какав сопствен, свој организам, но више као орган неких других народа, коме није центар ни организам на Балкану, но ван њега. И доиста просторија данашње Албаније преставља место, где су се утецаји како балканских тако и суседних спољњих народа сударали и укрштали, те од њеног становништва произишла данашња нека мешовита, средња народност, која ни једној не припада а за самостално развијање слаба, неспособна и никаквих знакова не даје. Црна Гора нпр. највише би имала пограничних рачуна са Албанцима, но ми смо то са научног гледишта схватили у један *„српски“* појам. Ето због чега о Албанцима сада не говоримо, а хоће ли се и у колико доцније о том говорити, зависиће од резултата истраживања стручњака у току самог рада.

5.) Практичније би било, не истицати сада у почетку праву цељ предлога но назвати га просто: „Заједничка научна студија балканског полострова.“ Ми смо у принципу противни овом наводу. Цело ово предузеће треба да се оснива на строгој научној основи и према томе сви послови

треба да буду отворени, јавни, јасни а радници без икаквих резервних мисли. Какав ће да буде одзив на ово предузеће, ако се одма у почетку, не изиђе на среду чисто са истинском цељи. Ако се не може доћи до споразума на овај начин, онда ће се још теже доћи, ако се циљ буде замотавао. Израз и назив *„одређивање границе“* то је код нас језгро, суштина предлога, његов принцип, који се не може завијати ни замењивати, а да и сам предлог не изгуби силу, значај и не падне. Ми признајемо, да у сваком предузећу, колико је важна идеја, толико је исто важан и сам начин њеног извођења. Рђав начин извођења може да поквари и саму идеју. Само што се ово не може однети на овај. наш случај. Овде би баш необјава истинског циља предлога, био рђав начин извођења идеје, бацио би сумњу на њу, пак би пропала и она и предлог.

6. *Како ће се владе ова 3 народа односити према овом предузећу?* Ово је предузеће чисто *научне* природе без икакве политичке тенденције у садашњости Радници дејствују независно од влада, и што су независнији, све је већа гаранција за успех и за научну чистоћу рада. Нема ни најмање узрока, да се владе ставе на супрот овом предузећу, или да му чине сметње. Крајња тенденција или боље последица овог предузећа припада далекој будућности а у своме раду ни најмање се не смета владама, нити се кваре њихове комбинације. Оне могу спокојно да продужавају руковање државним пословима по свом нахођењу. Могу шта више повести још који међусобом рат. Свему томе ово предузеће неће сметати. Па баш и у случају успеха овог предузећа, т. ј. да се граница између народа пронађе и публикује, — ни у том случају то не мора да везује владе, као што по својој прилици ни везивати неће за подуже време. Но у овом случају, признати морамо, да ће успех бити од јаког утицаја на народе, па се неће ни владе моћи од њега ослободити, но ће поступно и мало по мало прилагођавати се закључцима овог предузећа, умекшаће у својим досадањим погледима и претензијама, док напослетку у низу година закључци науке не одрже мејдан, док не постану општа свест, општа жеља а онда је и дело — остварење закључка близу. У овом

и лежи та крајња тенденција предузећа и то му је победа и круна, во у исто време, држимо да нема те владе данас, која ће стати на пут оваком предузећу са тако даљном тенденцијом, јер напослетку свако научно предузеће има своју тенденцију, пак би сљедовало, да свако ваља и спречавати. Владе дакле пре треба материјално да потпомажу ово предузеће.

На ову дакле примедбу, по којој ће власти испод руке све да чине, те да у корист свога народа отежавају правилан рад, да уништавају историјске споменике,. и т.д., како се то и сада нарочито у српским покрајинама спољним туђим утецајима чини — имамо то да одговоримо, да се данас све ово овако ради с тога, што не постоји још никакав *заједнички* рад, но постоје сепаратне супротне тежње, агитације и спољни утецаји Но оног часа, када се прокламује заједнички и договорни рад од научњака сва 3 народа, одмах ће престати све сметње и злоупотребе или неће имати осетног утецаја, јер ће маса сва 3 народа ићи на руку овом предузећу.

За турску владу могло би се још рећи, да ће да спречава сваки рад у овом правцу. Но при свем том ако дубље у ствар погледамо, видећемо да ни са те стране неће препоне да буде. Турска влада никада још није затварала границе балк. полуострова научном испитивању и страних путника и научњака често сумњивих својстава. Она ће још мање имати узрока то да чини према научњацима својих подвласних народа. Мирна и чисто научна ова радња може за турску владу да има значаја у тако далекој будућности, да се управо сада не може пресудно казати, да л' ће тај значај или резултат овог рада бити и за саму Турску од веће користи или штете баш у политичком смислу. Ми смо уверени, ако начин рада буде чисто научан, без икаквих агитација и т. д. што би ред у становништву реметило, да турска влада неће раду стављати никакве препоне.

У опште дакле противу овог разлога можемо то рећи: да *суштина* предлога и рада не даје владама материјала за стављање сметње и препоне. Овде сам *начин* рада може

ствар да квари и зато треба узети начин *тих*, који не чини сензације, ларму, но неприметно само ради.

7., *За ово предузеће треба довољно спремних људи, радника*. Примедба ништава, јер не латити се овог предузећа из те бојазни, значи, одрицати себе самог и своје интересе, што се међу тим сепаратно заступа и брани. Овде није говор о некаквој апсолутној колико о релативној спреми, а она је приближно једнака код сва 3 народа. Но главно је, да имамо спремних људи довољно и пре би могло бити питање о њиховом довољном броју у *нравственом* смислу код сва 3 народа а не у научном, јер, како нам се чини, ту ће ствар највише да запире, а ту и запире. Ми имамо две научне корпорације, имамо и других, засебних радника на овом пољу. То исто вреди и за остала два народа. Напослетку баш и да их немамо довољно са потребном каквоћом, или их никад ни имати нећемо, ако се ово предузеће не организује, те да се радници још боље усаврше. Пре самог почетка правог научног рада, протећи ће доста времена, година, две и више, док претходни послови око саме организације рада не буду готови. Само ово време било би довољно, да се позвани радници још боље спреме за будући посао. У сваком случају овај је разлог сувише ситан, те да и може имати икаква утицаја на овај предлог. Подобно томе противразлог.

8., *Треба за ово предузеће много новчаних средстава*, ни најмање не доказује, да због тога ово предузеће не треба ни отпочети. Доиста треба огромних средстава за ово огромно предузеће, које не обима једну науку, но многе и разнолике везано са дугогодишњим путовањем по балк. полосрову и т. д. Но при свем том права огромност лежи у дугогодишњем раду на овом предузећу, ми мећемо и 20 година. Годишња цифра новчаних издатака за годишњи рад дакле није огромна није несавтадљива но је огроман збир многогодишњих тих цифара, који од један пут и не треба. Не да се ни замислити, да добро организован овај заједнички рад неће наћи код сва 3 народа ни толико новчаног одзива, да се не ће моћи предузимати и радити с године у годину. Нама се чини биће ту и буџетске помоћи и треба да је буде; биће добровољних прихода; даље прихода и одборског журнала и публико-

ваних списа и т. д. Тешкоће и биће само у почетку, но онда великих срестава и не треба а напослетку дејствоваће се према средствима. Ми смо убеђени, ако се срећом успе само толико у почетку, да се ово предузеће прихвати од научењака сва 3 народа, ако се заједнички одбор састави онда ће сам тај глас о том срећном појаву и факту покренута сва 3 народа да довољно новчаних срестава пруже, јер им је извесно додијало овако досадање стање ствари. Новчана дакле средства могу лако да буду последица а никако не треба да буду узрок да се не прихвати.

IV.

То су сви важнији противразлози који су се противу предлога износили и који би се могли изнети. Сви други мањег су значаја, ми их остављамо и даље се у претрес и оцену противразлога о томе и самог предлога упуштати нећемо, јер држимо, да смо и овим циљ постигли.

Из претреса овог предлога и оцене свих разлога и противразлога, ми изводимо ову језгру:

1. Народи балканског полострова сувише су слаби за засебан и самосталан политички живот, према савременом политичком стању и духу у Европи.

2., Сепаратан живот ових народа и на рачун другог, не само не доноси праве користи ни једном народу на по се, но доноси политичку пропаст свима скупа.

3., Тек у добро удешеној *заједници* добијају ови народи све услове за напредак и засебан и општи.

4., Ова је дакле заједница потреба њихова органска, природна, а постићи ће се само онда, кад се уклоне *узроци*, који су је и до сада спречавали.

5., Неодређеност међусобне *границе*, данас је највећи и једини главни узрок непријатељског и штетног сепаратизма. Границе дакле треба одредити.

На овим истинама основни је овај предлог па на њима треба да се оснује и *организација самог рада*, те да их остварава а ни у ком случају да им иде на супрот. Каква пак *организација* треба да буде? какво *гледиште* за одлуке

да се узме? какав *начин*, *план* рада? на кратко, какву паметну тактику ради остваривања предлогаваља узети — то је ствар заједничког договора па зато нема ни места а ни користи, да се у претрес овог питања упуштамо. Главно је за нас овде то, што држимо да смо доказали: да је предлог не само „добар“ но и остварљив. Признајемо само, да се не може за подуже време и одмах *остварити*, али се извесно може мало по мало *остваривати*, док се напослетку и не оствари.

Овај предлог дакле свакојако треба да се код нас најозбиљније прихвати, па да се с наше стране учини све, што треба и што је у нашој могућности. На српски народ неће нико смети бацити прекор за будућа зла. А српском народу, нека нам се не замери, баш и приличи, да он *први* ово важно питање покрене. Он је то својим карактерним особинама до сад делом показао, да је *најсклонији* заједници. Он је *први* на Балкану подигао заставу ослобођења ова 3 народа мачем у руци. Његовим научењацима сада највише приличи, да они *први* пруже руку братства на Балкану и да позову ослобођене ове народе на слогу и срећну будућу заједницу, а према предлогу да најпре рашчисте међусобне побркане рачуне.

Ми рекосмо последњу реч, као одзив „федерацији“ балканских народа.

Д. ЂУРИЋ.

ОГИСТ ДОЗОН

(Louis — Auguste — Henri Dozcn)

(НЕКРОЛОГ.)

На измаку прошле године Српско Учено Друштво изгубило је једнога од најзнатнијих својих страних чланова.

Огист Дозон, многозаслужни писац и преводилац српских народних песама и велики познавалац и пријатељ српскога народа после дужег боловања преминуо је у Версаљу 19 (31) децембра прошле (1890) године у својој 68 години живота. Његове књижевне заслуге на пољу језика, литературе и поезије источних и балканских народа стекле су му у његовој отаџбини Француској и код нас толики углед, да су га Француска Академија и наше Учено Друштво почаствовали избором за дописног члана, а у најновије време после издања његовог знаменитог дела *Српска Епопеја* (L' Epopée serbe) одликован је српским орденом Св. Саве, звездом. Био је дуже време француски генерални консул у Мостару, Скадру, Пловдиву и Солуну. А пошто се из дипломатске службе склонио у мирнији живот и вратио у отаџбину, провео је последње године живота као професор у специјалној школи источних језика у Паризу, бавећи се научним и књижевним радом на поезији и умотворинама источних и словенских народа. Имао је још француски орден Почасне Легије, грчки орден Спаситеља, црногорски орден Данила I и турски орден Меџидије.

Огист Дозон родио се 21 јануара (2 февр.) 1822 год. у Шалону на Марни у Шампањи. Отац му је био Жан Луји Дозон, члан париског суда и народни посланик у скупштини за округ марнски за све време владе Луја Филипа. Његова мати била је Ана Алмодија Томина, из врло угледне породице; отац јој беше председник окружног суда у Шалону и посланик у скупштини пред свршетак прве републике.

Њихов син Огист Дозон још у детињству појави се са особитом бистрином ума, и оном жељом и вољом за знања и духовни рад, којима је био обележен доцније цео његов живот. Док се учио на париском правном факултету, проводио је већином своје слободно време у библиотекама. Поред својих школских правних студија одао се још зарана проучавању старих класичких литература и француске књижевности и поезије а највише изучавању источних и словенских језика. Ради тога тражио је нарочито познанство и дружбу страних ђака и књижевника. Тако се око 1850—1853 године познао и спријатељио са младим Србима државним питомцима у Паризу, са Јованом Ристићем и Јевремом Грујићем. Писац ових врста био је срећан те је последњих година поводом обавештавања за ново издање српских народних песама на француском језику био чешће у пријатељском личном дописивању с покојним Дозоном. У једном писму од августа 1887 године из Версаља покојник вели, да га је г. Ристић први увео у познанство са српским језиком и српским народним песмама.[1])

Још из млађих година Огист Дозон разумевао је и говорио језике готово свију важнијих народа Јевропе, а осим тога узео је у круг својих проучавања санскритски и арапски. За његов познији живот и рад био је пресудан тренутак, када је као млађи чиновник министарства у 1853 години одређен био да као аташе француског генералног консулата иде у Београд са генералним консулом г. Дезесаром. Кад

[1]) Je ne sais (пише Дозон) si Vous avez de relation avec M. Ristić. Si oui, veuillez me rappeler à son souvenir. Je n'ai pas oublié, et je voudrais qu'il ne l'eut pas oublié non plus, que le premier, encore a Paris, il a été assez complaisant pour m' introduire dans le monde, alors inconnu pour moi, de votre poésie et de Votre langue.

после две године свога бављења у Србији поста канцелар истога консулата, ода се живље на изучавање словенских језика и с особитом љубављу поче се бавити српским народним песмама, јуначким и женским, које у Вуковом издању у Бечу беху већ раније изазвале велику пажњу и дивљење у научног и књижевног света у Јевропи. Последак тога његовог рада и бављења у Србији било је знатно дело на француском језику о српској народној поезији, *Poésies populaires serbes* у 1859 години, у коме је с опширнијим погледом па значај и дух српских народних песама приказан јевропској публици у лепом француском преводу већи низ наших јуначких и домаћих песама старијега доба. Нема сумње да је појавом оваке класичке књиге о нашим народним песничким умотворинама на француском језику учињена нашој књижевности и нашем народу велика услуга, коју је и наше Учено Друштво свечано признало, изабравши одличног писца за свога дописног члана.

У време бомбардања Београда од Турака у јуну 1862 године био је покојник у Београду и показао је у оним бурним данима у свом положају као канцелар француског консулата велику разборитост и смелост са отвореним симпатијама према српској ствари. Доцније, 1863 год. постављен је за вицеконсула у Мостару, а за тим у Пловдиву (Филипопољу) и Јанини. Ту је успео да изучи арбанаски језик и тих година издао је преводе мађарских и бугарских песама као и малу граматику шкотског језика. Но рад и проучавање језикâ и умотворинâ ових народа није га могао одбити од омиљеног бављења класичком јелинском и латинском литературом. У одмору од свога свакодневног службеног и другог рада на проучавању балканских и дунавских народа налазио је особито задовољство читајући Омира и Лукијана. Био је у живој вези са француском школом у Атини где је имао добрих познаника и пријатеља. Пратио је с великом пажњом тадањи покрет и развитак јелинских студија, интересујући се подједнако истраживањима и проналасцима Димона, Бирнува и Шлимана, и учествовао у радовима Друштва за појачање грчких студија. С тога је позније и одликован грчким орденом Спаситеља, што му је уједно била награда

за његово непрекидно заступање и заштиту указану интересима грчког народа у Турској. Но још раније, друге јаче и личне везе њега су привлачиле Грчкој. За време свога бављења у Јањини нашао је у једној угледној и поштованој породици с острва св. Маврикија а у лицу Хермине Влиндијеве честиту другарицу, достојну жену по њезином срцу и духу, која му је у тихом и срећном породичном животу олакшавала труд и терете његовог службеног и књижевног позива. Из овог срећног брака остало је иза непрежаљеног покојника четворо деце.

Кад је у 1875 год. плануо херцеговачки устанак, француски министар спољних послова војвода Деказ одреди Огиста Дозона за члана међународне комисије, која је имала да умири побуњене српске области у Турској и да отклони рат који се спремао најпре између Србије у савезу с Црном Гором и Турске, а после још и између Русије и Турске. У 1878 год. покојник би постављен за консула у Лорнаку а за тим за генералног консула у Солуну (1881), одакле се, после кратког времена вратио у отаџбину, да остале године живота посвети само науци и књижевном раду. На школи оријенталних језика у Паризу заузео је катедру словенских језика бавећи се у последње време нарочито радом по руској литератури и сређивањем новога умноженог и допуњеног издања српских народних песама *L' Epopée serbe.* Ово последње дело изашло је у Паризу код Ернеста Леруа (Ernest Leroux, éditeur) 1888 године и може се рећи да је оно поред већ осталих поменутих радова и публикација у засебним књигама и научним периодским списима (као н. пр. у Revue de traditions populaires) најзнаменитији производ његовог пространог и научног књижевног рада и његова неуморна живота. До своје смрти сачувао је потпуну снагу ума и бистрину племенита духа. Умрьо је ожаљен дубоком тугом својих сродника, окружен искреним поштовањем својих пријатеља и познаника, међу којима било је и наших суплеменика и омладине, који се сви сакупише да на овом тужном и свечаном спроводу у име Србије одаду спомену врснога француског књижевника, великог српског пријатеља вечито признање и поштовање, које приличи његовим делима и служб

на част нашему народу. Наше Учено Друштво изјавило је уцвељеној удовици и породици покојниковој овом приликом своје искрено саучешће, а умолило је и овластило свога редовног члана г. Јеврема Грујића, заступника Србије у Паризу, те је од стране Друштва присуствовао погребу покојниковом, са персоналом посланства.

Нек нам је слободно, да завршујући овај некролог споменемо неколике кратке црте из најновијег знаменитог дела покојниковог о нашем народу.[1]) Тим ће се у неколико приказати дух и намера нашега писца у овом издању, и нагласити домашај и значај који се у литературама образованих народа Јевропе даје историји, поезији и умотворинама нашега народа, с погледом на његове културне заслуге, његове традиције и вековне националне аспирације.

Одмах у почетку на насловном листу стављен је цитат из дела знаменитог пољског песника Адама Мицкијевића (Les Slaves, t. I., p. 334), где се вели, да су Срби судбином одређени да буду песници целога словенског племена, не знајући да ће они једном постати и највећа књижевна слава словенских народа. Уједно помиње речи одличног француског писца Емила Монтегија (Emile Montégut) који је приказујући дело чувеног писца и академичара Сен-Рене Таљандија под насловом *Србија у 19 веку* с погледом на значај српске поезије рекао: да у књижевном смислу нема у Јевропи народа који би био толико занимљив (интересантан) као Срби. Преко њих и кроз њих, вели, можемо прозрети у тајне (мистерије) примитивних поезија.

У предговору к *Српској Епопеји* вели писац Дозон, да му је књига у овом облику управо ново дело колико садржином, толико простором и значајем. У овој је књизи главни предмет епска (јуначка) поезија, те је с тога мислио да јој може дати горњи наслов, узимајући у ширем смислу реч *епопеја*. Вели, хтео је ставити наслов *Епска Србија*, да није

[1]) Потпун наслов дела је: **L' Epopée serbe.** ***Chants populaires héroïques.*** Serbie — Bosnie et Hertzégovine — Croatie — Dalmatie — Monténegro. Traduites sur les originaux, avec une introduction et des notes, par ***Auguste Dozon***, Correspondant de l' Institut, ancien consul général de Françe. Paris, Ernest Leroux, éditeur, 1888.

пре њега г. Алфред Рамбо узео сличан назив за своје веома занимљиво дело *Епска Русија.* Лирске или женске песме покојник је оставио за друго засебно и нарочито издање. Ову збирку српских јуначких песама допунио је и умножио новим комадима, трудећи се да прикаже француској и јевропској публици оно што је у овом народном благу цвет, најлепше и најзначајније.

Колико је било тегоба у овом послу, довољно је вели, споменути, да у Вуковој II, III и IV збирци које су штампане од 1845—1862 има на броју 262 песме, од прилике са 50.000 стихова.[1])

То је чини ми се, говори писац на свршетку свог предговора, провиђење, визија из средњега века, која ми се јављала у овим словенским (српским) земљама, колевци поезије, која је изложена у овој књизи. Тридесет година свога живота провео је у овим пределима. Па не треба се чудити, ако се у овој књизи, која није никако намењена политици, обазре летимице у назад и самом себи обележи чудесне промене које се готово једним скоком извршише у политичком стању источне Европе, а те су промене знак још дубљих друштвених преображаја у будућности. За тим писац подсећа, како је изгледао Београд кад је он дошао овамо, и како је од васалне Србије постала независна српска краљевина.

Завршујући свој предговор писац напомиње, како је потребно било уза *Српску* Епопеју написати пространији *увод* с нарочитим белешкама, те да Французи и Парижани садањега времена могу приближно разумети овако просту а дивну

[1]) У једном писму од августа 1887 наш покојник помиње, како је мислио дати овом издању наслов *Српско-Хрватска Епопеја*, но да је услед пријатељског обавештења од стране писца ових врста одустао од оваког наслова. У другом писму од 18 септембра 1887 вели покојник, да је већ хтео одустати и од намере овога издања, пошто је оптерећен многим другим књижевним и службеним пословима у школи. Но охрабрен белешком у једном београдском листу, где се већ јавља о његовој намери за издање Српске Епопеје, с тим је министарство просвете решило и актом утврдило, да се известан већи број књига овога издања откупи за српске школе, он топло захваљује писцу те белешке и вели, да сада не може натраг и мора се озбиљно прихватити овога важног посла, који мисли довршити у току идуће 1888 године.

поезију примитивних векова и у народа који се разликује од француског језиком, обичајима, историјом и т. д.

Почињући свој класички написан *Увод* покојник, с дубоким познавањем историјских, географских и етнографских прилика српскога народа чије умотворине приказује, с љубављу и научном преданошћу уметника и философа означује простране области у којима живи српско племе, несрећном судбином подељено по вери и политичким границама. Стара и садања краљевина Србија, Босна и Херцеговина, Далмација с Дубровником, Хрватска и Славонија с јужним пределима Угарске (Бачком, Сремом и Банатом) — све ове области и предели у целини или једним делом станишта су српскога народа. Вера и политика порушиле су ово његово етничко и морално јединство које се потврђује народним језиком и поезијом [1])

Ова поезија, наставља писац, још је у облику усмених предања, која се у осталој Јевропи и сувише брзо гасе. С тога је било крајње време, да се нађе духовит човек који би верно с љубаљу и знањем покупио и прибележио ове народне умотворине. Такав се човек у почетку овога века нашао у Вуку Стеф. Караџићу. Педесет година није било довољно да он доврши свој задатак, толико је богато духовно

[1]) Како различно од овога верног историјског посматрања бележи површно и погрешно племенске прилике у приморским српским пределима други један млађи француски писац, г. Рене Миле, (René Millet) пређашњи посланик француске републике у Србији а сада у Шведској. У чланцима штампаним у *Revue de deux Mondes* од 1889. и у засебној књизи говорећи о свом излету по Далмацији он не може да се начуди шареној вреви разних (како он мисли) народних и сталешких типова који се виде на трговима у Приморју „Словени, Талијани, Морлаци па и сами „ дивљи Црногорци припитоме се чим сиђу у овај крај где сунце топло греје." (Le fourmillement de ces marchés dalmates ferait la joie d'un peintre et le desésspoir d'un ethnographe. Il perdrait son latin, cet honnête homme, à noter sur son carnet les particularités et physionomies d'une centaine de commères piaillant sur une place dans trois ou quatre patois differents..... Le diable lui-même ne s'y retrouverait pas.... Slaves, Italiens, Morlaques, même les farouches Monténegrins s'apprivoisent dès qu' ils descendent sur cette côte aimée du soleil. La douce ironie du ciel les force à s'embrasser).

У осталом можемо рећи да је г. Миле пријатељ српскога народа·

благо из кога је црпао, и тако је кад што био тежак приступ том благу. Осим велике услуге коју је овим учинио своме народу, Вук је још стекао славу, што је био један од главних радника на покрету, који је обухватио целу Јевропу и гони све народе да сабирају и у облике народне књижевности приказују првобитне некада презрене споменике своје мисли и свога језика — народне умотворине, песме, приповетке, пословице и загонетке.

Све збирке народних песама изазивљу извесна питања која се могу поредити овако:

Извор, време постања и позније измене;

Познати или непознати аутори песама;

Погодбе и прилике у којима су постале песме;

Верност текстова, када су и како прикупљени и записани;

Материја (предмет) о чему песме говоре;

Облик, начин, језик и версификација;

Њихов однос и веза са правом књижевношћу, ако је ове било;

Спољни утецаји на постање песама;

Значај и важност песама у погледу књижевном и у погледу историјском.

Ко би хтео, вели писац, да суди о народној поезији, да јој сласт ужива и нарочито да јој разуме вредност као историјско књижевном споменику, тај мора неизоставно да уме бар у главном да одговори на ова питања.

Даље показује писац разлику између значаја српских и француских народних песама. Српске народне песме могле би се управо назвати *националне* а француске *популарне*, а то код ових последњих значи у извесном смислу песме сељачке, радничке, простачке (vulgaires). Пошто је из Вуковог предговора навео важнија места о начину постања и прикупљања наших народних песама, писац лепо означује сличност и различност овога начина између српских јуначких песама и грчког омирског спева, па и средње - вековне француске, британске, скандинавске, немачке и талијанске епопеје. Српски певач јуначке песме није налик ни на старога грчког (јонског) *рапсода*, који је обучен у сјајно рухо о светкови-

нама Панатенеја свечано декламовао из Илијаде. Он није налик ни на келтијске или ђерманске *барде*, или на скандинавске *сканде*, који имађаху готово свештенички значај и бејаху у служби краљева и других великаша. С њим би се тек донекле могао поредити северно-француски певач средњега века (trouvère), само што је овај био човек од заната, обично писмен и већ почетник у књижевности. А код Срба обичан сељак, пастир, хајдук или слепац кад му дође воља и осећа у души снагу, узме гусле и пева стару јуначку песму, а кад што у јачем полету духа и сећањем на старо витештво и славу српских јунака ствара и нове песме.

Српске јуначке песме, чисто су производ народних умотворина, народне музе, најдуховитије међу народним музама модерне Европе. Између њих и јуначких песама јелинског старинског доба које је готово пре три хиљаде година уметничка рука прикупила, уредила и у дивну целину спојила, има доста сличности не само по начину постања, но и по неким моралним и спољним знацима, који су обележје *праве епске поезије*. Неки писци с разлогом означују овим именом *омирске песме* које називљу примитивном поезијом, у коју би се могле донекле уврстити и велике санскритске песме као и *књига Краљева*. Други пак погрешном употребом речи и класификације, или у оскудици бољег назива означују истим начином и *Енеиду* и *Ослобођени Јерусалим* и *Љутога Роланда* (Rolando furioso), па и *Божанствену комедију* и *Фауста*, — а то су све књижевни и поетски производи извесних великих генија који су у своје доба и у свом народу стварали знамените спевове у нарочитом лирском облику. Но по мишљењу нашега писца прави значај епске поезије, то је њезин облик песме у приповетки са обележјем драме по дијалогу; то је осећање живота и свежина народне младости, то је привлачна простота мисли и извршења, а особито и пре свега то је заједничко одушевљење (une inspiration collective et impersonelle) које јој даје обележје целога једнога племена (расе), целога једнога народа, у супротности са значајем лирске поезије која је само појава једне мисли, једне засебне личности.

Разни узроци, наставља писац, утецали су да се у Срба одржи поетски дух у овом стању првобитне простоте. Морална усамљеност у којој живе народи, снага њихових предања и обичаја, језика и вере њихове, појачана још и политичким неприликама, које услед турске поплаве задесише Балканско полуострво, објашњују у велико постање и развитак српских јуначних песама.

У трећем делу свога увода наш непрежаљени писац јасно исповеда, да су га између свију поезија других народа српске јуначке песме освојиле нарочито својим поетским чаром, својом моралном лепотом, разноликошћу својих појава и догађаја, те се по томе руководио и у избору песама. Српска јуначна песма, вели, често је уметничко дело, а готово свагда је слика народних обичаја и у целини документ за историју, ако не и историјски споменик. Српска је песма у опште образац (модел) приповетке (cantatur ad narrandum), а језик у овим песмама још их потпуно чини уметничким делом. Главну погодбу за постање и развитак праве народне поезије добили су Срби још у своје преисторијско доба у чистом, лепом и изворном народном језику, а то Французи нису могли имати ни у време постања *Роландове песме,* ни позније у време *Орлеанке девојке.* Тако је у новије време ослобођења језик народних песама и приповедака у Срба постао одмах језиком писмене речи, језиком књижевним и државним.

Означујући величину борбе српскога народа против турске силе писац природно према историјском развитку бележи четири епохе у којима су постале наше јуначке песме. Те су епохе: 1. Борба равнога с равним, сукоб српских царева с османским султанима, који се завршује несрећном косовском битком; 2. време и борба српских деспота против Турака, означено нарочито песмама о Краљевићу Марку; 3. време српских хајдука и ускока; и 4. новије време ратова за ослобођење. Писац је у ову збирку узео знатан број песама из старијег и средњег доба па и из доба хајдука, но изабрао је само неколико из косовских песама, из разлога, што је други један знатан писац и пријатељ српскога на-

рода, Барон Даврил штампао у нарочитом издању леп превод косовских песама.[1]) У овој збирци покојног Дозона песме су преведене у прози, а писац објашњује ово тиме, што му се чинило да ће тако боље и тачније исказати на француском језику мисао и прави значај српскога текста. Међу песме старијега времена увршћена је и *Женидба Максима Црнојевића*, а међу песмама новијега времена налазимо песму *Устанак на Дахије* (Les deys et Karageorge), и познати уметнички спев *Смрт Смаил-Аге Ченгића*. Уз књигу је дата и лепа слика *Срби око певача*.

Може се слободно рећи, да је овај пространи Увод (на 80 страна) у француској збирци српских народних песама дело знатнога научника и уметника написано тежњом чисте истине, духом правичности и љубави према српском народу, љубави према врлинама и славним споменицима, како се огледају у нашој историји и поезији.

Завршујући свој Увод покојник вели, да ће му труд бити награђен и амбиција задовољена, ако не буде сувише изостао иза свога задатка, ако сласт предмета и земљишта о коме је писао, не буде изветрила под његовим пером, и ако буде успео да привуче пажњу читаоца, да га проведе кроз утиске ове јуначне, мушке (virile) поезије, не толико сјајне у појединостима, колико изворно лепе и привлачне у целини.[2])

Нека је вазда међу нама светао спомен овом ретком научнику и врсном сину велике и просвећене Француске на-

[1]) La bataille de Kossovo, rhapsodie serbe, par A. d' Avril. Paris 1868.

[2]) Колико је покојник био скроман, види се из једног његовог одговора писцу овога некролога од 10 маја 1889 год., у коме се читају ове речи: . . Il faut que je Vous fasse reproche de ces coups d' encensoir, de ces compliments hyperboliques, trop peu merités, ce qui en tout cas ne vaut pas entre amis. Ce qui ne veut pas dire, loin de là, que Votre approbation ne me soit pas très précieuse. Vous avez même pris la peine de la manifester dans deux articles de journaux, et je Vous en remercie de coeur d' autant plus que ma paresse s' émerveille de Votre courage à écrire.

ције, који је тако много заслужан за име, значај и песму српску пред страним светом. Нек захвалност српскога народа према делима оваких племенитих и умних великана сведочи вечито о племенитости, о свести и духовној величини Српства.

СТОЈАН БОШКОВИЋ.

ПОПРАВКЕ.

СТРАНА	ВРСТА	ОЗГО	ЧИТАЈ :
61	23	«	филологија.
203	4	оздо	$\frac{d\mathfrak{A}}{dT}$
207	3	«	OX_1
«	12	«	OX_1
«	14	«	OX_1
«	14	«	су (м. о9)
«	15	«	WU
«	15	«	$UU' = y$ (м. $MM' = Z$)
«	4	оздо	6_x
208	.12	озго	одредимо'
209	4	«	M_x,
210	9	оздо	узидане
213	6	озго	$\mathfrak{Z}_x^2$
«	1	оздо	e_x (место $\mathfrak{Z}_x$)
«	4	4	« (« «)
214	1	озго	e_x (« «)
«	4	«	$e_x = \frac{h}{2} =$
«	9	«	$e = \frac{h}{2}$
215	3	«	v_{xs}
«	2	«	v_{xs}
216	3	«	ABMN (м. NPM)
217	9	«	v_{xs}
218	5	озго	$2C_{ys}$ (м. $2C_{xy}$)
220	11	«	$+ \frac{1}{2}$
223	2	«	ϱ, за резултат
224	4	«	$\mathfrak{Z}_x$
226	2	«	v тежишта
«	2	оздо	и $\frac{d\xi V}{dQ} = -1$

СТРАНА	ВРСТА	ОЗГО	ЧИТАЈ :
227	16	«	у (место 4).
230	10	«	повијања
«	11	«	нам је онда
«	12	«	$\frac{6}{FE}$
305	12	«	наименовао
«	17	«	могао писати
«	17	«	Синоћ сам
«	21	«	и Ча Стевино
«	5	оздо	бизъм олсън-
«	1	«	Гласник LXXV
306	8	озго	епархији.
«	22	«	писама
«	1	оздо	дужника
309	18	озго	читали
«	6	оздо	Вук
«	2	«	љубезњејши
310	9	«	народољубца
311	15	озго	граматику.
312	1	«	авг.
«	20	«	Додатак писму 7.
«	28	«	Анакреонтик